79

Dünya Edebiyatından Seçmeler

HENRY ESMOND

II

Thackeray

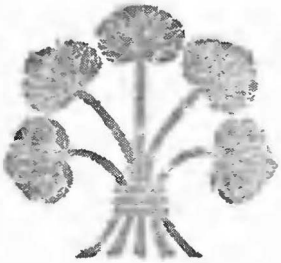

HENRY ESMOND II *Thackeray*

CATVLLVS

MEB YAYINLARI

DÜNYA EDEBİYATINDAN SEÇMELER

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI: 2185
BİLİM ve KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 496
Dünya Edebiyatından Seçmeler : 79

Kitabın adı
HENRY ESMOND II
Yayın kodu
92.34.Y.0002.789
ISBN 975.11.0497.1 (Tk. No.)
ISBN 975.11.0499.8 (2. Cilt)
Baskı yılı
1992
Baskı adedi
20.000
Dizgi, baskı, cilt
MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın
13.7.1990 tarih ve 5711 sayılı yazıları ile
ikinci defa 20.000 adet basılmıştır.

Dünya Edebiyatından Seçmeler

HENRY ESMOND
II

M. W. Thackeray

Çeviren
KÂMURAN ŞERİF SARU

İstanbul, 1992

I. BÖLÜM

HAPİSHANEDEYİM GELENİM VAR AMA TESELLİ EDENİM YOK

Sayılan ve sevilen kimseleri ölümün vakitsiz vurduğunu görenler ve bu gibi hallerde tesellinin ne kadar beyhude olduğunu bilenler, geceyarısı cereyan eden o kan ve ölüm sahnesine karıştıktan sonra, Harry Esmond'un ne kadar azap çektiğini tasavvur edebilirler. Sevgili hanımı ile yüzyüze gelip kendisine olup bitenleri anlatamayacağını hissetmişti. Lûtufkâr Atterbury'nin kadına bu kara haberi vermeğe razı olmasından dolayı müteşekkirdi; fakat, hapishaneye içinde getirdiği kederden başka, kalbinde bir şey daha vardı ki gizlice yüreğine su serpiyor, onu için için teselli ediyordu.

Talihsiz felekzede hısımı ölüm döşeğinde, Esmond'a büyük bir sır ifşa etmişti. Kendisi bunu ifşa etse (nitekim böyle bir hareket ne hakkaniyete, ne de şerefe aykırı olurdu), üzüntüsü esasen başından aşmış, dünyada her şeyden fazla sevdiği bazı insanları, bir kat daha üzmüş olacaktı. Bunca sevgi ve minnet bağlariyle bağlı bulunduğu bütün bu insanları utanç ve şaşkınlık içinde bırakmak doğru olur muydu? Babasının ismini taşıyan kadını rezil et-

mek, babasının ve hısımının şerefine dil uzatmak ve leke sürmek caiz miydi? Hem de bunları ne uğruna yapacaktı? Sevgili hanımının oğlu, mâsum bir çocuğun zararına kazanacağı kuru bir unvan uğrunda mı? Zavallı efendisi ölüm döşeğinde itirafta bulunurken kendisi bu meseleyi vicdanında epeyi evirip çevirmişti. Bir tarafta ikbal, iğva, hattâ adalet vardı, öte taraftan da sevginin, minnetin, sadakatin sesi yükseliyordu. Harry'nin zihninde mücadele bittiği zaman, doğruluktan şaşmamış olmak saadetin sıcaklığı içine yayılır gibi oldu ve gözleri şükran ve minnetle yaşararak kendine böyle bir kararı vermek kudretini ihsan ettiğinden dolayı Allaha hamdüsena etti.

Kendi kendine şöyle düşünüyordu:

— Kendi soyum beni reddettiği zaman bu aziz dostlar beni alıp bağırlarına bastılar. Adsız bir yetim mevkiinde, korunmağa muhtaç bulunduğum bir zamanda, işlediği mâsum günahtan nedamet ederek artık dünyadan göçüp gitmiş bulunan o lûtufkâr ruh, benim koruyucum olmuştu.

Ve işte bu teselli verici düşünce ile, velinimetinin soğuk dudaklarını öptükten sonra gidip hapishaneye teslim olmuştu.

Gatehouse hapishanesine geldiğinin üçüncü günü, iltihaplanan yarasından hayli ıstırap çekerek yattığı ve biraz önce bahsettiğimiz dü-

şünceler ve kararlar yüzünden kahırlanmakla beraber bir taraftan da teselli bulduğu bir sırada, H. Esmond'un gardiyanı gelip bir ziyaretçinin kendisini görmek istediğini söyledi. Siyah bir kapışonla örtülmüş yüzünü ve baştan aşağı en derin koyu matem duvaklarına gömülmüş biçimini görmediği halde, Esmond bu ziyaretçinin sevgili hanımı olduğunu hemen anladı.

Pek zayıf düştüğü için uzanmış olduğu yatağından kalktı; gardiyan bu kasvetli yerde kapıyı mahpusla ziyaretçinin üstlerine kapatıp giderken, o da kadına doğru ilerliyerek ona sol elini uzattı (sağ eli yaralı ve sarılı idi), hanımının bunca senedir nice iyiliğini gördüğü lûtufkâr elini tutmak istedi.

Fakat Lady Castlewood ondan geri geri kaçtı; kapışonunu arkaya atıp biraz önce gardiyanın üstlerine kapattığı demir parmaklıklı büyük kapıya yaslandı. Esmond kapışonun içinden bakan yüzün korkunç derecede soluk olduğunu gördü; her zaman o kadar tatlı ve müşfik olan gözleri öyle acıklı bir korku ve öfke ile üzerine dikilmişti ki bu insandan fenalık görmeğe alışık olmayan delikanlı kendi bakışlarını ondan uzaklaştırmağa mecbur oldu.

Kadın:

— Mr. Esmond, dedi, sizi burada mı görecektim? Bakın beni nerelere sürüklediniz, gördünüz mü?

Delikanlı:

— Bu felâketli zamanımda beni teselliye geldiniz, madam, dedi.

Ona bakarken duyduğu heyecanın tesiriyle o kadar perişandı ki, doğrusu, kadına nasıl hitap edeceğini pek de bilemiyordu.

Lady biraz ilerledi, fakat susarak ve titriyerek durdu; küçük beyaz elleri birbirine kenetlenmiş, titrek dudakları, boş gözleriyle siyah matem duvakları içinden bakarak, olduğu yerde kaldı.

Delikanlı bir duraksamadan sonra sözüne devam etti:

— Herhalde bana sitem etmek için gelmediniz. Şu halimde kederim bana yetiyor...

Kadın:

— Elini çek! diye haykırdı. Onu bana dokundurma... Bak, üzerinde kan var!

Esmond:

— Bana karşı böyle davranacaksanız, keşke bütün kanımı akıtsaydılar da bu günü görmeseydim... dedi.

Kadın birdenbire coşarak:

— Kocam nerede? dedi. Bana kocamı ver, Harry! neye gece yarısı karşısında durup onu öldürmelerine seyirci kaldın? Bu cinayeti işliyen o alçak, senin elinden nasıl kaçıp kurtula-

bildi? Sen ki ailenin kahramanı idin, bizim uğrumuzda canını fedaya hazırdın! Seni ne kadar sever, sana ne kadar güvenirdi... Ben onu sana emanet etmiştim... Sen ki sadakat ve minnet yeminleri etmiştin ve ben de sana inanmıştım... evet, inanmıştım; öyle olduğu halde, niçin sen buradasın da, benim o asîl ruhlu Francis'im burada değil? Neden aramıza geldin? Sana gösterdiğimiz sevgiye, yaptığımız bütün o iyiliklere karşılık, bize elemden, kederden, nedamatten, evet nedametten başka bir şey getirmedin! Ben sana şimdiye kadar hiçbir fenalık ettim mi, Harry? Ben seni ilk defa gördüğüm zaman, sen bir öksüz çocuktan başka bir şey değildin... Ben değil, o, seni ilk defa gördüğü zaman diyeyim... Ne kadar iyi yürekli ve asîldi, ve sana karşı o kadar güveni vardı... Seni hemen defetmeliydim, fakat, deli kadın, öyle yapacağıma, ondan seni alıkoymasını rica ettim. Bizi sever gibi göründün; biz de sana inandık... Evimizi perişan ettin; kocam benden uzaklaştı; onu senin yüzünden kaybettim... Onu kaybettim... Gençlik çağının nazlı yâri... Ona tapardım. Sen bilirsin, ona tapardım; fakat o bana karşı değişmişti. O artık benim eski Francisim değildi, canım gibi sevdiğim o kahraman asker değildi. Seni görmeden önce beni seviyordu. Ben de onu seviyordum. Allah şahidimdir, onu nasıl severdim! Seni niçin aramızdan atmadı? Onun iyi yüreği, o zaman benim iste-

diğim hiçbir şeyi reddedemeyen iyi yüreği... O zaman küçüktün... evet, zayıf, hem de yalnızdın. Seni alıkoymakta fenalık vardı, biliyordum, fenalık vardı. Bunu yüzünde, gözlerinde, okudum. Gözlerinde bizim için bir fali hayır görememiştim, nitekim öyle oldu, zaten öyle olacağını biliyordum. Çiçek çıkardığın zaman niçin ölmedin? Hastalığında gelip sana baktım; fakat sen hezeyan halinde olduğun için beni tanımadın, yanıbaşında olduğum halde hep beni çağırdın. Bütün bunlar merhametsiz kalbimin, merhametsiz, kıskanç kalbimin müstahak olduğu âdil hüküm icabı başımıza geldi. Cezamı gördüm, hem de ne korkunç bir ceza... Kocam kanlar içinde yere serildi, beni müdafaa ederken öldürüldü... Benim iyi, iyi yürekli, âlicenap efendim. Sen de yanında idin ve onu öldürmelerine meydan verdin, Henry!

Çoğu zaman sessiz duran dudaklarında tatlı bir tebessüm, sesinde insana rahatlık veren bir ahenk olmadan ağzını nadiren açan bir insanın, duyduğu elemin dehşeti içinde, sarf ettiği bu sözler Esmond'un kulaklarında çınladı; yarasının tesiri ile şimdi başlamış olan hümma ve hezeyan içinde, belki de haksız olarak uğradığı bu kızgın ittihamların sebep olduğu heyecan yüzünden bu sözlerden birçoğunu tekrarladığını sonradan kendisine söylediler. Sanki bu kadına ve ailesine karşı olan fedakârlıkları ve sevgisi kendisine fenalık ve sitem getirmiş-

ti, sanki kendisinin onlar arasında bulunması hakikaten bir üzüntü sebebi ve hayatının devamı onların hayatı için bir korku ve ıstırap konusu idi. Lady Castlewood bir damla göz yaşı akıtmadan, acı acı, hızlı hızlı, sözlerine devam ederken, ona yalvarış veya itiraz yollu tek bir kelime söylemedi, kendisine en zalim darbeyi indiren bu yumuşak ve sevgili el olduğunu düşündükçe ancak daha büyük bir acının zebunu olarak, onun çaresiz elemine çare bulmaktan âciz, hapishane yatağının ayakucunda oturuyordu. Kadının ağzından çıkan bu sözler hâfızasının bütün tellerine birden dokunuyor, daha düne gelinceye kadar o derece nazik ve şefkatli olan hanımı — taparcasına sevmiş olduğu bu hayırkâr melek — karşısında durup kendisini acı sözlerine ve kindar bakışlarına hedef ederken, bütün çocukluğu, gençlik çağı gözünün önünden geçiyordu.

— Keşke Lordum öleceğine ben öleydim, diye inledi. Onun yerine ben ölmediysem, kabahat bende değil madam. Fakat ne çare ki kader hepimizden daha kuvvetli; ve bunun böyle olmasını o istedi. Hastalandığım zaman ölmüş olsaydım, benim için bin kat daha hayırlı olurdu.

Kadın:

— Evet, Henry, dedi.

Ve bu sözleri söylerken ona aynı zamanda şefkatli, ve o derecede mahzun bir bakışla baktı ki, delikanlı kollarını kaldırdı, perişan bir halde arkası üstü yıkılıp başını yatak örtüsünün altına gizledi. Fakat dönerken yaralı elini duvara çarptı, elinin sargısı çözüldü ve yarasından gene kan boşandığını hissetti. Bu kazadan dolayı gizli bir haz duyduğunu ve kendi kendine: "Şu anda ölsem, bana kim acır?" diye düşündüğünü hatırlıyordu.

Kan kaybetme veya kaza olduğu sırada talihsiz delikanlı duyduğu keder ve düştüğü ümitsizlik neticesinde hemen bayılmış olacak ki ondan ötesini hemen de hiç hatırlayamadı; yalnız biri, belki de hanımı, elini tutmuş, bir de uyandığı zaman kulaklarında bir uğultu duymuştu; hapishaneden iki üç kişi yatağının etrafında duruyor, kendi de yatakta, kolundan akarak göl gibi birikmiş kanlar içinde yatıyordu.

Yarasını tesadüfen orada bulunan hapishane cerrahı tekrar sarmış; her ikisi de iyi birer insan olan hapishane müdürünün karısı ile hizmetçisi hastanın yanında idiler. Esmond ayıldığı zaman hanımının hâlâ odada olduğunu gördü; fakat Lady o sırada hiçbir şey söylemeden çıkıp gitti; böyle olmakla beraber müdürün karısı onun bir müddet de kendi odasında oturduğunu ve Esmond'un durumunun iyiliğe

döner gibi olduğunu öğreninciye kadar hapishaneden ayrılmadığını söyledi.

Günlerce sonra, Esmond zebûnu bulunduğu ve o gece oldukça şiddetli nöbetine tutulduğu hummadan sıyrılıp kendine geldiği zaman iyi bir kadın olan gardiyanın karısı ona yeni yıkanmış, ütülenmiş bir mendil getirdi; delikanlı mendilin köşesinde hanımının pek iyi bildiği markasını ve vikonteslik tacını tanıdı. Gardiyanın karısı, Esmond bayıldığı zaman Lady'nin, kendilerini yardımına çağırmadan evvel, bu mendili onun koluna bağlamış olduğunu söyledi.

Zavallı Lady kocası için çok müteessir, diyordu. Lord bugün defnedildi, kişizadelerden çoğunun arabası cenazede bulundu, Lord Marlborough'nun, Lord Sunderland'ın... eski Kral zamanında hizmet ettiği Muhafız alayından daha birçoklarının... Lady iki çocuğunu alıp Kensington'da Krala gitti, Lord Mohun[1]'la Warwick ve Holânda Lord'u hakkında adaletin yerine getirilmesini istedi. Lord Mohun ortadan kaybolmuş; Warwick ve Holânda Lordu da muhakeme edilmek üzere teslim olmağa hazırmış.

İşte haberler böyle idi; kadın bunların yanına, kendinin ve hizmetçisi Molly'nin namuslu

[1] Bu isim «mûn» gibi okunuyor. Bu telâffuzda bir hususiyet var.

insanlar olup Mr. Esmond'un baygınlık geçirdikten sonra kaybolmasın diye odasına götürdüğü halde ortadan yok olan yalancı altın kol düğmesini katiyen çalmadıklarına dair bazı sözler de ilâve etti. Delikanlı o yiğit yüreği, lûtufkâr dostu, özü sözü doğru o mert insanı (İradesi biraz zayıftı, ama ondan daha yüksek insanların iradesi sanki daha mı kuvvetli idi?), ekmeksiz ve barınaksız kaldığı zaman bunları kendisine vermiş, ona aile bucağını ve sevgi kucağını açmış o âlicenap efendiyi vakitsiz mezarına kadar zihnen teşyi etti; vakaa can alacak bir sırrı kendisinden saklamıştı, fakat ölürken yaptığına nadim olmuştu; evet, hata olmasına hata, fakat her türlü mukavemeti kıran bir iğva neticesinde işlenmiş ve arkasından vicdan azabı çekilmiş bir hata...

Hastabakıcısı yanından ayrıldığı zaman Esmond mendili aldı ve pek muhtemeldir ki onu öptü; köşesine işlenmiş olan markaya bakarak:

— Bu alâmet sana az kedere mal olmadı, çok sevgili, çok müşfik hanımcığım, diye düşündü. Onu senden, çocuklarından acaba alsam mı dersin? Hayır, asla! Hanedanımızın alâmeti sende kalsın, onu sen taşı, Frankçığım, benim güzel çocuğum. Eğer kendime bir isim yapamazsam, ben de böyle isimsiz ölür giderim. Sevgili hanımım şayet günün birinde kalbimin

esrarını öğrenirse bana elbet hak verir; ama şu anda veya şurada olmamış da başka bir yerde, şerifin peşimizden gelmeyeceği, aşkın ebediyen saltanat sürdüğü bir diyarda olmuş, ne çıkar!

Lord Castlewood'un böyle hazin bir şekilde öldürülmesi üzerine açılan dâvanın neticesi tafsilâtiyle mahkeme zabıtlarına geçmiş olduğu için burada tekrarına lüzum yok. Bu acıklı işe karışmış olan iki Lorddan ikincisi, yani Albay Westbury ile vuruşup onun tarafından yaralanmış olan Warwick ve Holânda Lordunun Kilercibaşı Lord Somets'in başkanlığında yargılamış olan Lordlar kendisini suçlu görmemişler; işlediği katil fiilinden suçlu görülen asıl fail Lord Mohun'a gelince (ki adam öldürme fiilini hakikaten arzusu hilâfına işlemiş ve yaptığına samimî surette nâdim olmuştu) o da muafiyet iddiasında bulunmuş ve ceza görmeden beraat etmişti[1]. Hapishanede söylendiğine göre, öldürülen kişizadenin dul eşi fevkalâde bir metanet göstermiş, ve oğlunun bu işi becerebilecek yaşa

[1] Papaz sınıfına mensup olanlar âdi hukuk suçluları gibi ceza görmezlerdi; papaz sınıfının kendine mahsus mahkemeleri vardı. Papazlar hakkında gözetilen bu fark: «Mesihime dokunmayınız ve peygamberlerime zarar vermeyiniz» metnine dayanır. O sırada papazlık muafiyeti okuma yazma bildiği için papazlık tarikatine girebilen herkese teşmil edilmişti. Kanun 1827 yılında kaldırılmıştır.

gelmesi için daha on sene beklemek zorunda olmasına rağmen, kocasının intikamını alacağını söylemişti. Üzüntü, öfke ve felâket kadını birdenbire o kadar değiştirmişti ki... Fakat benim anladığım mânada talihinden gülmek veya gülmemek erkek veya kadını değiştirmez. Onların bilâkis karakterlerini geliştirir. Kalemi eline alıp yazmağa başlayıncaya kadar bir insanın kafasında bin bir düşünce bulunduğunu bilmemesi gibi, yürek de kendisini bağrında saklayan erkek (veya kadın) için bir sır olarak kalır. Meydana çıkmaları için fırsat zuhur edinceye kadar tohumlarını haberimiz olmadan uyur bir halde içimizde taşıdığımız intikam hissine veya icraat arzusuna, yahut da iyi veya kötü ihtiraslara kendini ansızın kaptırmamış kim vardır? Kocasının ölümü ile beraber Lady Castlewood'un hal ve hareketinde ve zihninde bir değişiklik olmuş gibi idi; fakat bunlardan sırası geldiği zaman bahsedeceğiz.

Lordlar imtiyazları dolayısı ile kaleden resmî alaylar ve saltanat kadırgaları ile ve yanlarında beylerbeyleri ve baltacılar olduğu halde getirilip Lordlar tarafından yargılandıkları halde bu hazin döğüşe katılmış olan avamdan kimseler yakışıkları olan Newgate'te yargılandılar; hepsi de suçlu görüldükleri için onlar da muafiyet iddiasında bulundular. Bu gibi hallerde hüküm, hepimizin bildiği gibi, suçlunun

bir sene veya kralın keyfi istediği mddetçe hapsini, elinin yakılmasını veya sadece soğuk demirle damgalanmasını emreder veya cezanın bu kısmı Hükümdar tarafından bağışlanmakla büsbütün affolunur. Böylelikle Harry Esmond yirmi iki yaşında hem mücrim, hem mahpus durumunda kalmıştı, arkadaşları olan albaylara gelince onlar işi hiç de umursamıyorlardı. Düello etmek mesleklerinin bir cüz'ü idi; ve kendilerine yapılacak bu yolda bir daveti şereflerine halel vermeden reddedemezlerdi.

Fakat Esmond'un durumu bambaşka idi. Lûtufkâr efendisini öldüren kılıç darbesi ile hayatı değişmişti. Hapiste yattığı müddet zarfında Doktor Tusher hastalanıp ölmüştü; Lady Castlewood bu münhal vazifeye Thomas Tusher'i tâyin etmişti; halbuki bu işe kendisinin getirilmesi hakkında Harry Esmond'a belki bin defa samimiyetle söz vermişti; birbirlerinden nasıl hiç ayrılmayacaklarını; oğluna nasıl hocalık edeceğini; evliya gibi bir insan olan George Herbert[1] veya sofu Dr. Ken[2] gibi köy papazı

[1] George Herbert şairdi. 1630 dan ölüm tarihi olan 1633 yılına kadar Salisbury civarında kâin Bemerton'da köy papazlığı etti. *Köy papazı* ismindeki eserinde kendini tasvir etmiştir.

[2] Thomas Ken (1637-1711) muhtelif yerlerde köy papazlığı etmiş, 1685 te Piskopos olmuştur. 1688 - 1689 yıllarında musamaha Beyannamesine ve üçüncü William'a sadakat yemini edilmesine karşı muhalefeti ile tanınmıştır.

olmanın hayatta nasıl en mesut ve en büyük bir mazhariyet olduğunu; eğer Harry çok israr ederse (vakaa hanımı kendi hesabına, Kıraliçe Bess'in Piskoposların evlenemiyecekleri yolundaki mütalâasına iştirak ediyordu, ve piskopos olmadıktan sonra papaz olmak neye yarardı?) Harry Esmond'a nasıl iyi bir eş bulacağını... Çocuklar holde oynarlarken akşama ocak başında yapılan samimî sohbetler esnasında istikbale ait yüzlerce tatlı tasavvur arasında buna benzer daha neler konuşulurdu... Şimdi bütün bu plânlar yıkılmıştı. Thomas Tusher Esmond'a hapishanede bulunduğu sırada bir mektup yazarak sayın babasının bunca yıl işgal etmiş olduğu papazlık makamının hanımı tarafından kendine tevcih buyrulduğunu; cereyan eden feci hâdiselerden sonra (Tom bunlardan, karşısındakinin can gözünü açacak bir tiksinti ile bahsediyordu) Lady Hazretlerinin Tusher'in saygıdeğer kürsüsünde veya oğlunun masasında babasının ölümünden sorumlu bir insanı görmeğe hiçbir zaman tahamül edemiyeceğini; hısımının hidayete ermesine ve dünyada mesut olmasına dua ettiğini ve kendisi için tasarladığı herhangi bir hayat tarzını gerçekleştirmek hususunda hanımından yardım istemekte serbest olduğunu; fakat onu dünya gözü ile bir daha görmeyeceğini Lady Hazretleri tarafından ona tebliga memur edildiğini bildirdi. Ve Tusher kendi hesabına, çocukluk

dostu olmak itibariyle onu duadan unutmayacağını yazıyor, hapiste bulunduğu müddetçe bazı dinî kitaplar okumasını tavsiye ediyordu. Faziletmeab bu gibi eserlerin acıklı durumda bulunan günahkâr ruhlar üzerinde çok şifalı tesiri olacağı kanaatinde idi.

İşte bütün ömrünü başkalarına hasretmenin mükâfatı, bunca yıllık sevginin ve ihtiras derecesine varan sadakatin sonu! Harry efendisi uğrunda canını feda ederdi, halbuki şimdi kendisine onun katilinden ancak biraz daha hallice bir gözle bakıyorlardı; hanımı için onun takdir edemeyeceği kadar büyük fedakârlıkta bulunmuş olmasına karşılık o şimdi kendisini bir kenara atmıştı; ailesinin bugün sahibolduğu her şeyi onlara o bağışlamıştı, halbuki hanımı şimdi ona sanki bir dilenci imiş gibi sadaka vermekten bahsediyordu. Efendisinin ölümünden doğan kederi, kendinin şimdiki durumundan dolayı duyduğu acı ve geleceği hakkında beslediği şüphe... bütün bunlar katlanmak zorunda kaldığı büyük hakaretin ağırlığı karşısında unutulmuş, bu işkencenin ağır basan acısı altında ezilmişti.

Mr. Tusher'e bir cevap yazarak Castlewood papazlığına tâyininden dolayı Faziletmeabı tebrik etti ve cüppesine vâris olduğu takdirde saygıdeğer babasının izinde yürümesi tavsiyesinde bulundu; Lady Hazretlerine de,

evvel Allah muhtaç olmayacağına emin bulunduğunu, sadakalarından dolayı teşekkür ederek şayet günün birinde hakkındaki kararından cayacak olursa hiçbir zaman sarsılmamış olan ve bu hanedan tarafından asla şüphe edilmemiş olması icabeden sadakatini yeniden ispata hazır olduğunu hatırlamalarını rica etti. Mr. Esmond mektubuna şu sözlerle son verdi: "Zalimliğine ve adaletsizliğine itiraza tenezzül etmediğim böyle bir hüküm neticesinde, bu dünyada bir daha karşılaşmazsak veya karşılaştığımız zaman birbirimize yabancı kalırsak, kendisine kimin sadık olduğunu, hısımının ve bendesinin sevgi ve sadakatinden şüphe etmesi için ortada bir sebep olup olmadığını o zaman anlar."

Bu mektubu gönderdikten sonra zavallı delikanlının içi biraz rahat etti. Darbe indirilmiş ve hedefine isabet etmişti. Zalim Mâbudesi kanatlarını silerek uçmuş, onu yapayalnız ve dostsuz bırakmıştı. Artık güveneceği tek bir şey vardı; Allah'tan sonra **virtute suâ**[1]... Onu teselli eden aynı zamanda, hem haklı, hem de mağdur oluşu, hem şerefi, hem de nikbeti idi. Birdenbire duyulan bir boru sesi üzerine insanların uyanıp silâh başına koşmalarını gördüğümüz gibi, erkekçe bir kalb de tehlike karşısında azimle ileri doğru atılır; tehdit eden

[1] Lâtince kendi azim ve cesareti demektir.

tehlikeyi korkusuz bir yüzle karşılar ve, yenilse de yense de, ona daima karşı koyar. Ah, hiç kimse, fırsat düşüp tecrübe etmedikçe, kuvvetini veya za'fını bilemez ki... Hayatında bir insanın utançla kaçınarak hatırlayacağı düşünceler ve hareketler varsa da, hiç şüphesiz iftiharla benimseyip anacakları da vardı: Affedilmiş hicranlar, şeytanın telkinlerine galebeler (şimdi de, eskiden de) tahammülle yenilen zorluklar...

İşte böylece yargılanmadan sonra geçirdiği mahpusluk müddeti zarfında Harry Esmond'a en fazla azap veren şey, ölenin arkasından duyduğu acıdan ziyade, kalana ait olan bu düşüncelerdi; fakat tasavvur edilebileceği gibi, nikbet arkadaşlarından hiçbirine derdini açamadığı için herkes onun efendisinin ölümünden dolayı duyduğu vicdan azabı ve kederle müteessir olduğuna hükmediyor, o da onları bu düşüncenin yanlışlığı içinde bırakıyordu. Arkadaş olarak o kadar küskün ve sessizdi ki, hapishane arkadaşı olan iki subay onu çok kere kendi haline bırakıyorlar, hakkında bildikleri şeylerden hiç de memnun görünmüyorlar, zar ve kâğıt oyunu ve içki şişesi ile avunarak mahkûmiyet zamanlarını canları istediği şekilde geçiriyorlardı. Esmond'a sanki yıllardan beri hapishanede oturuyormuş gibi geldi ve oradan çıktığı zaman âdeta değişmiş yaşlanmıştı. Hayatın bazı devirlerinde birkaç hafta

içinde heyecan yılları yaşarız ve dönüp arkamıza bakınca, bu zamanları eski hayatımızla yenisi arasında büyük boşluklar gibi görürüz. Bu buhranlı gönül hastalıkları esnasında ne kadar azap çektiğinizi, ancak maraz geçtikten sonra ona sonradan baktığınız zaman anlarsınız. Istırap devam ettiği müddetçe hiç değilse dayanılır bir haldedir. Gündüz az çok acı içinde geçer, gece de şöyle böyle geçip gider. Fakat geçirdiğimiz tehlikenin büyüklüğünü ancak onu atlattıktan sonra görebiliriz, tıpkı atlı bir avcının veya canını kurtarmak için doludizgin at sürerek kaçan bir adamın müthiş bir uçurumu aştıktan sonra, hâlâ hayatta kalmış olmasına şaşması gibi... Keder, öfke, haksız ve zalim kahır ve ıstırap içinde geçen o karanlık aylar! Sizi hatırlayan insan artık yaşlandı. Kendisini yaralamış olan o yumuşak eli çoktan affetti; fakat izi hâlâ olduğu gibi duruyor, yalnız yara kapanmış, yoksa ne zaman, ne göz yaşları, okşamalar veya nedamet yaranın izini yok edemiyor Kadere katlanmadığımız için tek durmuyoruz. **Reficimus rates quassas**[1]; durmadan engin denizlere meydan okuruz, ve yeni maceralara atılırız. Esmond ilk gençlik ve çömezlik çağını acemilik devresine, ve geçirdiği bu son felâketi de, kırmızı derili yerlilerimizin kabile-

[1] Lâtince: «Harap olan gemilerimizi tamir ederiz» demektir. Horatius'un *Odi*'lerinden I, 1.

de savaşçı sınıfına geçmeden önce türlü işkenceye hiç ses çıkarmadan katlanmaları gibi, hayata atılmadan önce geçirilmiş bir imtihana benzetiyordu.

Öte yandan, subaylar da sesi sedası çıkmayan genç dostlarının bağrını kemiren kederin sırrına agâh olmadıkları ve Tanrının günü arkadaşlarından birinin böyle kılıcın ceremesini çekmesine alışık oldukları için, rahmetli silâh arkadaşlarının uğradığı âkibetten dolayı öyle fazla döğünüp ağlamağa lüzum görmüyorlardı. Biri vaktiyle Frank Esmond'un karıştığı aşk, harp veya sefahat maceralarından söz açıyor, öteki bir zaptiye memurunu nasıl atlattığını ve bir meyhane kabadayısına nasıl dayak attığını anlatıyordu; halbuki, zavallı dul Lady de Lord'un mezarının yanına oturup ona âdeta bir veli ve lekesiz bir kahraman gibi tapıyordu; Lady Castlewood'dan haber almış olan ziyaretçiler böyle söylüyorlardı; Westbury ile Macartney hemen bütün şehri kendilerini ziyaret maksadiyle hapishaneye taşındırıyorlardı.

Ölümle sona eren düello, iki lordun ve bu işle ilgili halk tabakasına mensup üç kişinin yargılanması şehirde büyük bir heyecana sebebiyet vermişti. Bütün gazeteler bu işe ait havadisle dolu idi. Üç centilmenin Newgate'te yargılanmalarında Piskoposların kaledeki duruşmalarında veya bir haydudun idamında oldu-

ğu kadar kalabalık toplanmıştı. Söylediklerine göre, hem duruşmadan önce, hem mahkûmiyetten sonra, Kralın affını beklemek için, Valinin evinde kalmamıza müsaade edildi; ölümle sona eren kavganın asıl sebebini de kimse öğrenemedi. Lordla sırrı bilen diğer iki kişi onu öyle sımsıkı saklamışlardı ki herkes düellonun kumar kavgasından çıktığını zannetti. Mahpuslar, parasını verince, serbest havadan başka, istedikleri her şeyi elde edebiliyorlardı. Ayaktakımından olan suçlularla bir arada bulunmamalarına itina edilmişti, sefil borçlularla onların karmakarışık bir halde kapalı bulundukları hapishanenin kendilerine ayrılan kısmından ötekilerin ağzıbozuk şarkılarını, gürültülü kahkaha ve küfürlerini duyuyorlardı.

II. BÖLÜM

HAPİS MÜDDETİNİN SONUNA VARIYORUM

İki subayı görmeğe gelenler arasında Harry Esmond'un eski bir aşinası da vardı; bu zat, bundan yedi sene önce Yüzbaşı Westbury'nun bölüğü Castlewood'da karargâh kurduğu zaman Harry'ye çok iyiliği dokunmuş Muhafız Kıtası eri idi. Molla Dick artık Süvari eri Dick değildi, Kral William'ın meşhur subayı, İngiliz ordusunun en cesaretli ve en çok sevilen adamı Lord Cutts'un kâtibi, Lucas silâhendazlarından yüzbaşı Steele idi. İki neşeli mahpus birtakım dostlarıyle birlikte içki içiyorlardı (şarap mahzenimiz, ve bu arada Newgante gardiyanlarının mahzeni, albayların dostları tarafından gönderilen Burgonya ve Şampanya sepetleri ile dolup taşıyordu). Harry içki için sıhhatça fazla zayıf, sohbet için de ruhan fazla üzgün olduğundan onların ne içkilerine, ne de sohbetlerine katılmak istemiyor, kendi başına küçük odasında oturup eline geçirdiği kitapları okuyordu; bir akşam, babacan bir adam olan Albay Westbury, yüzü içtiği içkinin tesiri ile kıpkırmızı ve içki içtiği zaman da, içmediği zaman da neşesi daima yerinde, gülerek Harry'nin odasına geldi.

— Hey, bana bak, Neşe Düşmanı! Bak bir dostun seni görmeğe gelmiş... İstersen seninle oturup dua eder, istersen içki içer! Dick, gel bakalım, Hıristiyan kahraman, işte Castlewood'un küçük mollası burada...

Dick gelip Esmond'u iki yanağından öptü, aynı zamanda delikanlıya bu okşayışlarla beraber bir de keskin yanmış İspanya şarabı kokusu getirdi.

— O ne! Lâtince konuşan, bize toplarımızı toplayıp getiren o parmak kadar oğlan sen misin? Kazık kadar olmuşsun, be... Ama, vallahi, seni nerede olsa tanırdım! Demek sen de başımıza Ali kıran baş kesen kesildin! Mo-hun'la vuruşmak istedin, öyle mi? Sahi söylüyorum dün Muhafızların sofrasında kendisi söyledi; bizden de epeyi adam vardı; senin için: "Delikanlı bayağı benimle vuruşmak istedi; doğrusunu isterseniz, oğlanın kılıcı da benimkinden biraz daha uzunca!" dedi.

Esmond ölen velinimetini düşünerek ve gözleri yaşla dolarak:

— Ah keşke deneşseydik de öyle olduğunu ispat etseydim! dedi.

Esmond, hanımından aldığı o zalim mektuptan başka, ona dair hiçbir şey duymamıştı, Lady, Harry ile ilişiği kesmek ve onu tanımamak yolundaki kararını yerine getirmeğe az-

metmişe benziyordu. Fakat Lady'ye dair haberler alıyordu; meselâ Mr. Steele'in, Prensle Prensesin sarayından hiç üşenmeden getirdiği haberler bu cümledendi; bizim koca yüzbaşı terfi ederek bu saray hademei hassasından olmuştu. Yüzbaşı Dick izinli çıktığı zamanlar çok kere mahpus dostunu görmeğe gelirdi; iyi tabiatı ve feleğin gadrine uğramış her insana karşı dostça muamele etmek meyli, hiç şüphesiz, onu bu ziyaretleri yapmağa, iyi arkadaşlıkla iyi şarap da bu ziyaretleri uzatmağa saik oluyordu.

Westbury :

— Vallahi! diyordu. Şimdi hatırlıyorum, Lockits'te döğüşe ilkönce küçük moilla başlamıştı. Ben o Mohun denilen heriften daima nefret ettim. Onunla zavallı Frank arasındaki kavganın asıl sebebi ne idi acaba? Bahse girerim ki işin içinde bir kadın vardı...

Harry de :

— Kavga kumar yüzünden çıktı... diyordu; sizi temin ederim ki kumar yüzünden... Zavallı Lordum Castlewood'da misafiriyle oynadığı oyunda çok para kaybetmişti. Aralarında ileri geri lâflar edildi; Lord Castlewood dünyanın en iyi, en merhametli insanı olmasına rağmen, izzeti nefsine çok düşkündü; hepimizi buraya getiren düello işte bu yüzden çıktı.

Düello'nun iskambil kâğıdından başka bir sebebi olduğunu hiçbir zaman açıklamamağa azmetmiş olan Esmond böyle söylüyordu.

Westbury de diyor ki:

— Kişizade bir insan hakkında fena söz söylemek istemem ama, eğer şu Lord Mohum halktan bir adam olsaydı, asmadıklarına yazık ettiler derdim. Daha bacak kadar çocukken (herkesin çocuğu mektepte falakaya yatarken) kumara, kadına alışmıştı; daha erkek denilecek yaşa gelmeden yıllarca evvel bu işte kırk yıllık, kumarbazlar kadar pişmişti; ustura kullanmadan önce kılıç kullandı, hem de Allahın belâsı bir kılıç... Zavallı Will Mountford'u o gece lâfa tuttu da, Dick Hill olacak kanlı katil de adamcağızı kılıçtan geçirdi idi. Bu genç lordun akibetini fena görüyorum... Ama ona en fena âkıbet bile azdır.

İyi bir insan olan Mr. Westbury böyle söylüyordu ve o tarihten tam on iki sene sonra Mohon'un öldürüldüğü ve İngiltere'nin en yiğit, en büyük adamını da ölüme sürüklediği o meşum gün bu kehanet yerine geldi.

Halk ağızda dolaşan söylentilerle kendi kaynaklarından aldığı haberleri hapishaneye taşıyan Mr. Steele sayesinde, Esmond talihsiz hanımının neler yaptığını öğreniyordu. Steele'in kalbi pek kolay tutuşan bir terkipte idi; bu kibar teşrifatçı hem dul Lady'den (kendi tâbi-

ri ile, o çok güzel kadından), hem de, güzellikten yana kusursuz bir elmasa benzettiği kızından, sonsuz takdir ifade eden tedbirlerle bahsediyordu. Şairane bir vecde kapılan Yüzbaşı Richard bu soluk yüzlü dulu, gözleri yaşlı bir Niobeye[1], bir Sigismunda[2]'ya, ağlayan bir Belvedere[3]'ye benzetiyor, gözlerinin o zamana kadar gördüğü bu en güzel, en müheyyiç şey karşısında kalbinin âdeta eridiğini söylüyordu; ama, babacan yüzbaşıya göre, onun bu olgunlaşmış kemali ve güzelliği, kızında gördüğü engin şirinliğin vaitleri yanında hiç kalırdı. Onun için **matre pulchra filia pulcrior**[4] diyordu. Prens'in maiyet odasında nöbetçi iken ana kızın büyüleyici güzelliğine dair kasideler söylüyordu. Harry Esmond'a onlardan saatlerce bahsedebilirdi; kalbini her zaman için bu Lady'ye vakfetmiş, onları seven veya metheden veya iyiliklerini isteyen herkese karşı minnet

---

[1] Niobe için birinci kitabın 258 inci sayfasındaki 1 numaralı nota bakılması.

[2] Sigismund'a Thomson tarafından 1745 te yazılmış olan *Tancred and Sigismund* adlı eserin ve Kraliçe Elizabeth devrinde bestelenmiş aynı isimdeki operanın kahramanlarından biri.

[3] Otway'ın *Venice Preserved* adlı piyesinde kadın tipi Walter Scoott Belvedera için Shakespeare'in Julliet ve Desdemona'sından daha fazla göz yaşı döküldüğünü söylüyor.

[4] Lâtince: «Güzel asından daha güzel kızı» demektir.

duymuş bahtsız delikanlıyı bundan fazla ilgilendirecek başka bir bahis de güç bulunabilirdi.

Fakat on senelik bir sevgi, lûtuf ve ihsandan sonra şimdi kibir ve inat yolunu tutmuş olan hanımı bu sadakati herhangi bir şefkat mukabelesi, hattâ bir yumuşama emaresi ile mükâfatlandırılmıyordu. Zavallı delikanlı yazdığı mektuba Tusher'inkinden başka cevap alamadığı ve başka mektup yazmağa da izzeti nefsi mâni olduğu için, kalbinin bir bölmesini Steel'e açtı; o Steele ki hiç kimse, bedbaht olduğu zaman kendine ondan daha samimî bir dert ortağı, daha sadık bir haberci bulamazdı; delikanlı çocukluk yıllarını, vefakârlığını kendini büyüten aileye karşı olan sadakatini anlattı (sözlerinin çok heyecanlı olduğuna şüphe yoktu, zira **imo pectore**[1] gelen bu sözler zavallı Dick'i hüngür hüngür ağlatıyordu) Sevgisini karşı tarafın o sevgiyi nasıl kazandığını ve daha düne kadar üstüne nasıl titrediğini ve Esmond'u hüküm giymiş bir mahpus, hayatta en çok sevdiği insanları da dul ve yetim durumuna sokan o hazin kavganın nasıl olduğunu ve (kabil olduğu kadar) sebeplerini öyle bir anlatışla anlattı ki sözleri, genç Esmond'un sırdaşından daha katı yürekli bir dinleyiciye bile o kadar dokunabilirdi, zira bunları söylerken

[1] Lâtince can ve gönülden mânasına gelir.

kendi yüreği de parçalanıyordu; hanımının kendisine bahşettiği o hazin tek mülâkat esnasında olup bitenlerin bir kısmını, o zamana kadar her sözü hayır dua, her düşüncesi lûtuf ve inayet olan Lady'nin o gün ne öfkeli sözler, âdeta beddualarla yanından çıkıp gittiğini, kendisine efendisinin kanına girmek suçunu yüklediğini, halbuki o kana karşılık kendi kanını seve seve feda edeceğini anlattı (Steele'in söylediğine bakılırsa, Lord Mohun, Lord Warwick ve bu işe karışmış diğer bütün centilmenler, aynı zamanda dışarda dolaşan şayialar bu hususta talihsiz delikanlıya hak vermekte birleşiyorlarmış); Mr. Steele'e göz yaşları içinde, bütün kalbiyle yalvararak, hanımına kısmının perişan halini bildirmesini ve kendine karşı olan zalim öfkesini yatıştırmağa çalışmasını söyledi. Uğradığı haksızlık karşısında yarı çılgına dönen zavallı bedbaht, sefaletinin acılığını bir kat daha artıran, maziye karışmış binlerce tatlı hâtırayı, sevgi ve güvenle dolu o hâtıraları bugünkü haliyle yanyana getirerek talihin bu insafsızlığı karşısında âciz kalmanın verdiği yeis ve hiddet içinde, nice yalnız günler, uyanık geceler geçirmişti. Ellerin en yumuşağının darbesine uğramış, insanların en müşfik ve en merhametlisinden zulüm görmüştü.

— Keşke adam öldürmekten suçlu herhangi bir kaatil gibi cezamı çekseydim de,

tek hanımımın bana reva gördüğü bu işkenceye katlanmasaydım, diyordu.

Esmond'un başından geçenleri böyle anlatması, yana yakıla yaptığı tazallûm ve şikâyetler, bunları dinliyen Dick'e hayli göz yaşı döktürdü ama, asıl tesir etmesi kastedilen kimse üzerinde müessir olmadı. Esmond'un elçisi, zavallı delikanlının kendini memur ettiği vazifeden asık, ifadesiz bir yüz ve mahpus için hiç ümit kalmadığını anlatan bir baş sallayışı ile döndü. Newgate hapishanesinde idama mâhkûm edilip titriyerek hükmün geri bırakılmasını bekleyen bedbaht bir suçlu da, o sırada, ancak mâsum ve mahkûm Mr. Esmond kadar harap ve perişan olabilirdi.

Mahpusla dert ortaklığının aralarında görüşüp kararlaştırdıkları gibi, Steele Dowager'in Chesey'deki evine gitmiş (dulla yetimlerinin orada oturdukları söyleniyordu), Lady Viscountess'le görüşmüş, kadının huzurunda talihsiz hısmının dâvasını müdafaa etmişti.

Steele :

— Talihsiz oğlansın, vesselâm! diyordu. Bilmem ama, galiba iyi konuştum. Zaten böyle bir dâvayı bu kadar güzel bir hâkim huzurunda müdafaa eder de kim iyi konuşmaz? Dilber Beatrix'i görmedim (azizim, emin ol ki Floransa'lı meşhur adaşı[1] onun eline su dökemez!).

[1] Dante'nin *İlâhî Komedya*'sında ebedileştirildiği meşhur Floransalı kadın.

Odada yalnız küçük Viscount'la Lord Marlborough'nın en büyük oğlu vardı. Fakat bu küçük centilmenler bahçeye gittiler, yalancıktan mızrakla cirit oynar gibi birbirine sopalarla hamle ettiklerini pencereden görüyordum. (Kederin küçükler üzerindeki tesiri pek hafiftir, ben kendi hesabıma babamın tabutu üzerinde davul çaldığını hatırlarım.) Lady Viscountess iki çocuğun oyun oynayışına bakarak dedi ki: "Görüyor musunuz, sir, çocuklara daha bacak kadarken ölüm silâhları kullanmayı ve adam öldürmeyi bir spor haline getirmeği öğretiyoruz"; ve böyle konuştuğu sırada o kadar dilberdi, öyle mahzun ve güzel bir duruşu vardı ve bu hali ile âciz bir müdafii olduğum mezhebi öyle hatırlıyordu ki, şayet **Hıristiyan Kahraman** adındaki küçük cildimi ithaf etmemiş olsaydım, (farkındayım Harry; daha kitabın sayfalarını bile kesmemişsin, Sahi söylüyorum, vaiz hiç de fena değil... ama vâizin hayatı va'zına uymuyormuş, o da başka...) ne diyordum, şayet kitabı Lord Cutts'a ithaf etmemiş olsaydım, birinci sayfanın üzerine Lady Hazretlerinin ismini koymak için müsaadesini isterdim. Bana öyle geliyor ki, Harry, onun gözlerindeki kadar güzel menekşe rengi görmedim. Yüzü gülgülü pembe; enfes biçimli bilekleri, çukurlu elleri var; hiç şüphe etmem ki...

Mr. Esmond mahzun bir tavırla sözünü kesti:

— Yahu, sen bana Lady'nin elindeki çukurları mı anlatmaya geldin...

Şeşi beş görme halinde nadiren kurtulan zavallı yüzbaşı, bu suretle aklı başına getirildikten sonra, hikâyenin yarıda kopan ipliğini tekrar ele aldı.

— Güzel bir mahlûk üzüntülü hali ile bana bir kat daha güzel görünür.

Mr. Steele devamla:

— Senin işi açtım, dedi. Hanımına bütün dünyanın bildiği ve öte tarafın da teslimde tereddüt etmediği şeyleri anlattın; senin nasıl iki lordun arasına girmek ve efendinin dâvasını kendine ait bir dâva şekline sokmak istediğini... Senin civanmerdane hareketinin umumiyetle nasıl övülüp alkışlandığını ve ayrıca Lord Mohun da buna şahadet ettiğini hikâye ettim; bana öyle geldi ki dul kadın sözlerimi az çok ilgi ile dinledi ve gözlerini (vallahi ömrümde böyle menekşe rengi görmedim, Harry) gözlerini bir iki kere kaldırıp bana baktı. Fakat benim bu yolda bir muddet daha konuşmamdan sonra, o birdenbire coşarak acı bir çığlık kopardı:

— Allahtan çok isterdim, sir, dedi, kullandığımız şu civanmertlik kelimesini işitmeseydim, yahut da mânasını bilmeseydim. O olmasaydı Lordum şimdi burada olurdu: evimin sa-

adeti bozulmazdı; öksüz yavrularımın başlarında babaları bulunurdu. Siz centilmenlerin o civanmetrik dediğiniz şey yok mu, işte o, evimize girdi, kocamı, kanına giren o gaddar kılıcın üzerine attı. O sözü Hıristiyan bir kadının, benim gibi öksüzleri ile dul kalmış zavallı bir insanın yanında ağzınıza almamalıydınız! O ana ki eloğulları içimize girinciye kadar mesut kalmış bir evin hanımı idi. Vicdan tanımayan, Allah peygamber bilmeyen o eloğulları, mâsumun kanına giren, suçluyu başıboş bırakan o zalimler..."

Steele sözüne devam etti:

— Dertli Lady böyle hararetle konuşurken, o sırada duyduğu öfke onu sanki kederden de fazla mütessir ediyordu. Yanakları ve gözleri alev saçarak kendinden geçercesine devam etti: "Karşılık! Dul kalan kadına kocası için, çocuklara öldürülen babaları için sizin dünyanız karşılık olarak ne verecek? Bu işi yapan sefil ceza bile görmedi. Vicdan! Bir dostun evine girip kendisine hiçbir fenalık etmemiş bir kadının kulağına türlü yalanlar, hakaretler fısıldıyabilen, kendisine güvenmiş olan civanmert yüreğe hançer saplayabilen insanda ne vicdan olur? Lord... Lord Sefilin, Lord Alçağın, Lord Kaatilin yardakçıları birtakım kişizadeler sözde onu yargılamak için toplanıyorlar, sitemli birkaç sözle onu serbest bırakıyor-

lar. Şehvanî arzularını tatmin için türlü yalanlarla kadınların peşinde koşsun, onun ne habis olduğunu bilmedikleri için hâini evlerinde barındıran insanları öldürsün diye onu tekrar ortaya salıveriyorlar. Lord... Lord Kaatilin (onun ismini bir daha katiyen ağzıma almayacağını) serbest bırakıldığı gün, bir kadın dükkândan bir şeyler çaldığı için Tyburn'de idam edildi idi. Fakat bir adam başka bir adamın hayatını, bir kadının şerefini çalıyor ve bundan dolayı hiçbir ceza görmüyor! Çocuklarımı alıp Krala koşuyorum, diz çöküp adalet istiyorum, Kral beni reddediyor. Kral! O benim kralım değildir ve hiçbir zaman olmıyacaktır da... O da oturduğu tahtı Kral babasından, hakikî Kraldan çaldı, ve bütün büyüklerde âdet olduğu gibi ceza görmeden işin içinden çıktı."

Mr. Steele sözüne devamla:

— O zaman senin hesabına konuşmayı düşündüm. Ve şu sözlerle araya girdim. "Madam, dedim, kocanızla Lord Mohum'un kılıcı arasına göğsünü gerecek hiç değilse bir insan vardı. Zavallı hısımınız Harry Esmond kavgayı kendi tarafına çekmeğe çalıştığını bana söyledi."

Steele sözüne devam etti:

— Bunun üzerine Lady büyük bir vakar ve huşunetle doğrularak:

— "Yoksa siz **onun** tarafından mı geliyorsunuz? diye sordu. Ben sizi prenses tarafın-

dan geliyorsunuz, zannediyordum. Ben Mr. Esmond'u hapishanede görüp kendisine veda etmiştim. O benim evime felâket getirdi. Keşke evime hiç gelmeseydi!

Mr. Steel'e devam etti:

— Madam, madam, onun kabahati yok... diye sözünü kesmek istedim.

Kadın:

— Ben onu size sormadım! dedi. Eğer sizi o yolladı ise ona söyleyin ki ben lâzım gelen yere danıştım... Öyle bir yere ki...

Bu sözleri söylerken yanakları büsbütün solmuş, sesine bir titreklik ârız olmuştu. Sözüme devamla:

"— ... oradan her isteyen öğüt alabilir... Orası: "Ondan ayrıl ve onu bir daha görme!" dedi. Son defa olarak kendisi ile hapishanede karşılaştık... Son defa değilse bile şu önümüzdeki birkaç sene zarfında bir daha yüz yüze gelemeyiz. Kim bilir, belki senelerce diz çöküp dökeceğimiz tövbe ve nedamet göz yaşları ile günahkâr kalblerimizi yıkar ve affa nail olabilirsek, ancak o zaman belki gene görüşürüz; fakat şimdi olmaz... Başımıza gelen bu felâketten sonra onun yüzünü görmeye tahammül edemem. Sağ olsun var olsun, fakat benden uzak olsun... Şayet söylediği gibi, bize karşı, evet, bize karşı saygısı varsa, böyle olduğunu bu

hususta bana itaat etmek suretiyle ispat etsin..."

Mr. Steele ilâve etti:

— Fakat bu acı sözleri söylersem zavallı oğlanın kalbi parça parça olacak... dedim.

Bizim lûtufkâr molla sözüne devam etti:

— Lady başını salladı. "Gençlerin kalbi o kadar yufka değildir, Mr. Steele," dedi. "Mr. Esmond kendine başka... dostlar bulur."

Sonra hafifçe yüzü kızararak ilâve etti:

"— Bu evin hanımı rahmetli Lord'un oğluna karşı çok yumuşadı. Bana va'detti... Daha doğrusu, ona göz kulak olacağını va'detti. Başımıza gelen bu korkunç... korkunç felâketten sonra, ben içinde bulunduğum müddetçe, Castlewood şatosu onu asla barındıramaz, asla... Bana mektup yazmasını da istemem... Meğer ki... hayır... bana yazmasın... onu bir daha görmek de istemem... İsterseniz kendisine son defa olarak... Susun! Kızımın önünde buna dair tek bir söz konuşmayalım!

"Tam bu sırada nehirde gezmekten dönen güzel Beatrix, yüzü sıhhatten pespembe, içeri girdi; giydiği matem elbisesi içinde bir kat daha taze ve şirin duruyordu. Bunun üzerine Lady Viscountess dedi ki:

"— Beatrix, sana Mr. Steele'i tanıtayım. Kendisi Prens Hazretlerinin maiyetinde bulu-

nuyor. Yeni komedimiz ne zaman başlıyor, Mr. Steele?" Sahi, Harry, ilk temsilde hapisten çıkmış olursun, değil mi?

Şipsevdi yüzbaşı hazin hikâyesini şu sözlerle bitirdi:

— Ne yalan söyleyeyim, **filia pulchrior**'un güzelliği bana **pulchram matrem**[1]'i unuttur du. fakat, ona rağmen, şimdi nehir yolu ile gelirken ana kızı gözümün önüne getirdim; dulun o solgun vakarı, nefîs zarafeti bana her şeyin fevkında göründü ve dulun tavrındaki asaleti kızınkinden de üstün buldum.

Bizim mahpus kafilesi Newgate'te mükemmel bir hayat sürüyordu; yaşama şartları oradaki yoksul sefil insanlarınkinden büsbütün farklı idi (bu insanların sefaletine ve ondan da korkunç olan neşelerine, sövüp saymalarına karşı hissiz kalması, hapiste geçirdiği müddet zarfında, kendi hususi kederinin ne kadar hodbin olduğunu ve bu kedere ait düşüncelerin zihninde ne çok yer tuttuğunu ispat ettiği için Harry'ye âdeta utanç veriyordu); üç centilmen Newgate muhafızının himmeti ile iyi yaşıyorlardı. Ama paraya da kıyıyorlardı, Londra'nın en pahalı lokantasında veya en büyük meyhanesinde yeme içme masrafı Albay Vestbury'-

[1] Lâtince iki tâbir «daha güzel kızı ve güzel anası» demektir.

nin tâbiri ile, bizim o kelepçe lokantası patronunun çıkardığı hesap puslası kadar uzun gitmezdi. Odalarımız (ikinci katta Newgate üstündeki üç oda), Cheapside ve St. Paul kilisesine doğru Newgate Street'e bakıyordu. Dama çıkmamıza izin vardı ve orada Smtihfield'i ve Bluecoats Erkek mektebini ve Gardens'i ve Harry Esmond'un hatırladığına göre Molla Dick'le dostu Tom Tusher'in okudukları Chartreux manastırını görebiliyorduk.

Eğer Harry'ye kalsaydı, pansiyoncunun haftada bir getirdiği adamakıllı yüklü hesap puslalarından kendi payına düşen parayı kabil değil ödeyemezdi; zira o meşum gece düellodan önce centilmenler iskambile oturup beş lirasına oyun oynamayı teklif ettikleri zaman onun cebinde ancak üç lira vardı. Fakat henüz Gatehouse'da hasta yattığı sırada, Lady Castlewood'un kendisini orada ziyaretinden sonra ve yargılanmasından önce, Esmond'ların ötedenberi giydikleri gibi koyu turuncu ceket ve mavi kemerli bir adam gelip Mr. Esmond'a mühürlü bir paket getirmişti; pakette 20 altınla bir mektup vardı; mektupta kendisine müdafaa için bir avukat tâyin edilmiş olduğunu ve daha da para gönderileceği bildiriliyordu.

Allâme olan, daha doğrusu allâme geçinen ihtiyar Dawager Viscountess Castlewood'un gönderdiği bu acayip mektup, devrin kibar

kadınlarının — misal her Grace of Portsmouth[1] kullandıkları garip yanlış bir Fransızca ile yazılmıştı. Gerçekten o devirde doğru imlâ dünyada harcı âlem bir meta değildi; imlâ dünyada harcı âlem bir meta değildi; nitekim Lord Marllorough'nun mektupları Lord'un da gramer'in bu kısmından pek az nasibi olduğunu gösterir.

Lady Viscountess Dowager şöyle yazıyordu:

"Mong Coussin, je scay que vous vous etes bravement batew et grievement bléssay — du costé de feu M. le Vicomte. M. le Comte de Varique ne se palyt qua parlay de vous: M. de Moon auçy. Il di que vous avay voulew vous bastre avecque luy — que vous estes plus fort que luy fur l'ayscrimme — quil'y a surtout certaine Botte que vous scavay quil n'a jammay sceu pariay: et que c'en éut été fay de luy si vouseluy vous vous fussiay battews ansamb. Aincy ce pàuv Vicompte est mort. Mort et peutayt — Mon coussin, mon coussin! jay dans 1 a tayste que vous n'eestes quung pety Monst — angcy que les Esmonds ong tousjours esté. La veuve est chay moy. J'ay recuill cet'pauve famme. Elle est furieuse cont vous,

[1] Louise de keronalle (1619 - 1737). İkinci Charles'ın metreslerinden biri olup 1772 senesinde Portsmouth Düşesi olmuştu.

allans tous les jours chercher ley Roy (d'icy) démandant à gran cri revanche pour son Mary-Elle ne veux voyre ni entende parlay de vous: pourtant elle ne fay qu'en parlay milfoy par jour. Quand vous seray hor prison venay me voyre. J' auray soing de vous. Si cette petite Prude veut se défaire de song pety Monste (Hélas je craing quil ne soy trotar!) je m'en chargeray. J'ay encor quelqu interay et quelques escus de costay.

"La Veuve se raccomode avec Miladi Marlboro ques escus de costay.

"La Veuve se raccomode avec Miladi Marlboro qui est tout puiçante avecque la Princess Anne. Cet dam sentéraysent pour la petite prude; qui pourctant a un fi du mesme asge que vous savay.

"En sortant de prisong venez icy. Je ne puy vous recevoir chaymoy à cause des méchansetés du monde, may pre du moy vous aurez logoment.

"Izabelle Viscomtesse d'Esmond[1]."

---

[1] Mektubun doğru Fransızca metni şudur:

«Mon coisin, je sais que vous vous êtes bravement battu, et grièvement blessé, du côté de feu M. le Vicomte. M. le Comte de Varique ne se plaît que parler de vous, M. de Mohun aussi. Il dit que vous avez voulu battre avec lui — que vous êtes plus fort que lui pour l'escrime — qu'il y a surtout certaine Botte que vous savez qu'il n'a jamais su

Bu Layd Kral James tarafından Harry Esmond'un babasına verilmiş olan berat gereğince kendi kendine bazan Esmond Marchioness'i unvanını verir ve bu sıfatla eteğini bir şövalye zevcesine taşıtır, tam ayarlı zarflı fincan kullanır, saçaklı kumaştan elbise giyiyordu.

---

parer: et que c'en eût été fait de lui si vous et lui vous vous fussiez battu ensemble. Ainsi ce pauvre Vicomte est mort. Mort et peut-êre — mon cousin! mon cousin! j'ai dans la tête que vous n'êtes qu'un petit monstre — ainsi que les Esmonds ont toujours été. La veuve est chez moi. J'ai recueilli cette pauvre femme. Elle est furieuse contre vous, allant tous les jours chercher le Roi (d'ici) demandant à grands cris revanche pour son mari. Elle ne veut voir ni entend parler de vous: poutant elle ne fait qu'en parler mille fois par jour. Quand vous serez hors prison venez me voir. J'aurai soin de vous. Si cette petite prude veut se défaire de son petit monstre (Hélas, je crains qu'il ne soit trop tard!), je m'en chargerai J'ai encore quelque intérêt et quelque écus de côeé.

«La veuve se racommode avec Miladi Marlboro qui est tout puissante avec la Reine Anne. Cette dame s'intéresse pour la petite prude; qui pourtant a un fils du même âge que vous savez.

«En sortant de prison, venez ici. Je ne puis vous recervoir chez moi à cause des méchancetés du monre, mais près de moi vous aurez logement.»

Mektubun tercümesi:

«Amcaoğlu, rahmetli Vikontun yanıbaşında cesaretle döğüştüğünüzü ve ağır surette yaralandığınızı biliyorum. Kont de Varique sizi anlata anlata bitiremiyor. M. de Mohum da öyle. Kendisi ile vuruş-

Bundan böyle Castlewood Viscount'u diye bahsedeceğimiz küçük Francis ile aynı yaşta biri daha vardı ki o da Frank'la aynı sene ve ayda doğmuş ve tam o sırada Sain Germain'de Büyük Britanya, Fransa ve İrlânda Kralı ilân edilmiş olan necabetli Gal Prensi Hazretleri idi.

---

mak istediğinizi — eskrimde kendisinden üstün olduğunuzu — söylüyor; hele sizin bildiğiniz bir kılıç oyunu varmış ki ondan korunmasını hiç bilemezmiş ve eğer sizinle döğüşmüş olsa imiş hapı yuttuğu günmüş. Demek zavallı Vikont da ölüp gitti... Amcamoğlu, amcamoğlu bana öyle geliyor ki sen de bütün Esmond'lar gibi küçük bir canavarsın. Dul Vikontes benim yanımda. Bu zavallı kadını evime aldım. Sana çok kızgın; her gün (buradan) Krala gidip bağıra çağıra kocasının intikamının alınmasını istiyor. Sizi ne görmek, ne de isminizi işitmek istiyor; gene de belki günde bin defa sizden bahsediyor. Hapisten çıktığınız zaman gelip beni görünüz. Size bakarım. Horozdan kaçan tâze oğlu olacak yumurcağı başından defetmek isterse (ne yazık ki bunda da galiba geç kaldı) oğlanı ben alırım. Kıyımda bucağımda daha biraz malım, birkaç da sarı altınım var..

«Dul hâtun, Kraliçe Anne üzerinde büyük nüfuzu olan Miladi Marlboro ile arasını düzeltti. Layd küçük rüküşle ilgileniyor, onun da bildiğin kimse ile aynı yaşta bir oğlu var.

«Hapisten çıkınca buraya gel. Fena dedikodulara yol açmamak için seni evime alamam, fakat evime yakın bir yerde otururbut.»

Not: Üçüncu William henüz hayatta olduğu için Prenses Anne'dan «Kraliçe» diye bahsetmemesi lâzımdı.

III. BÖLÜM

QUIN ALAYLARINDA KRALİÇEMİZİN AYLIKLI ASKERLERİNDENİM

Mavi dantelâlı ve fitilli, koyu turuncu setreli adam daha orada beklemekte iken Esmond hapishaneden çıktı; adam genç centilmenin yufka olan eşya hurcunu alıp önüne düştü, onu Newgate denilen o iğrenç yerden dışarı çıkardı; Flcet Couduit yolu ile Thames sahiline indirdi; orada çifte kürek bir sandal çağırdılar, nehir yukarı Chelsey'ye gittiler. Esmond'a sanki güneşi ömründe bu kadar parlak görmemiş, bu derece temiz ve ferahlatıcı hava tenefüs etmemiş gibi geldi. Sandalla yanından geçtikleri sırada Temple Garden ona Cennet bağı kadar güzel göründü; nehir kıyısındaki rıhtımlar, iskeleler, binalar, Somerset House ve Wesminister (o nefîs köprü burada başlıyordu), Lambeth kulesi ve meydanı, sandal ve mavnaların kaynaştığı Thames nehrinin canlı, parlak manzarası kalbini zevkle, şevkle doldurdu; bu kadar uzun müddet mahpus kalmış ve dört duvar arasında geçen hayatının kasveti nice karanlık düşünce ile bir kat daha derinleşmiş bir insan üzerinde bu kadar güzel manzaranın bu tesiri yapması pek tabiî idi. Kürek çeke çeke nihayet kişizadelerden birçoğunun

zarif kır evlerinin bulunduğu Chelsey ismindeki şirin köye vardılar ve nehire bakan sokakta, arkasında güzel bahçesiyle, hem Surrey'e, hem de Harry'nin şimdi barıştığı eski düşmanı Lord Warwick'in eski asîl evinin bulunduğu Kensington'a doğru, güzel nezareti olan Viscountess'in evine geldiler.

Burada Lady'nin salonda delikanlı, vaktiyle Castlewood'da bulunan ve kocası ve Harry'nin babası Lord'un ölümü üzerine oradan getirilen yağlıboya resimlerden bir kısmını tekrar gördü. Bilhassa Sayın Bayan İsabella Esmond'u, sarı saten elbisesi, elinde yayı ve alnında hilâli ile, etrafında oynaşan köpekleri ile. Diana kıyafetinde tasvir eden Sir Pater Lely'nin tablosu bu resimler arasında şeref mevkiine asılmış bulunuyordu. Bu tablo Kral hanedanına mensup Endymion'ların bu kadın avcıya iltifat ettikleri devirde yapılmıştı. Mâbudelerin herdem taze kalmaları gibi, Viscountess de ölünceye kadar hiç yaşlanmadığına inanmış, resmin hâlâ kendine benzediği zannında daima ısrar etmişti.

Lady Hazretlerinin şatafatsız evinde birçok vazifeler gören uşak tarafından Lady'nin odasına kabul edildikten ve aradan gereği kadar bir fâsıla geçtikten sonra, yaşlı Diana delikanlıya görünmek lûtfunda bulundu. Kırmızı pabuçlu, üzerinde Viscountess'in arması hak-

kedilmiş gümüş yakası ile, Türk kıyafetinde giyinmiş bir zenci önüsıra Lady Hazretlerinin minderini taşıyordu; onun arkasından yan halayığı geliyordu; havlayan, öteye beriye koşuşan epanyol köpekleri küçük bir sürü halinde, bu haşin avcıya kılavuzluk ediyordu; etrafına güzel kokular saçarak. Viscountess Hazretlerinin kendisi göründü... Esmond üveyi annesinden (onu bu suretle anmak caizdi) yayılan bu zengin mis kokusunu çocukluk çağından hatırlıyordu. Güneş batacağına yakın gökyüzünü nasıl gittikçe kızıllık bürürse, Lady Doweger'in de son günlerde yanaklarına gittikçe koyulaşan bir kırmızılık basıyordu. Yüzü allıkla parıl parıl aydınlanmıştı. Allığı açmak için kullandığı beyaz düzgün kırmızı rengi bir kat daha parlak gösteriyordu. Kral Charles devri modasına uygun biçimde lüle lüle saçları vardı; halbuki Kral William devrinde hanımların Cybele kulesi gibi saç tuvaletleri olurdu. Düzgün, boya, pomatadan mürekkep bu acayip yapının ortasında bir çift göz parlıyordu. İşte Mr. Esmond'un babasının dul eşi Lady Viscountess bu biçim bir kadındı.

Esmond, kadının vakarının ve aralarındaki hısımlığın icabettirdiği nispette derin bir reveransla eğildikten sonra büyük bir ciddiyetle ilerledi, bir sürü yüzüğün parıldadığı eli titrek boğumlarının birinden öptü; aynı zamanda bu

titrek elin kendisinin tirtir titrettiği zamanları bir kere daha hatırladı. Eğilip bir dizini yere koyarak:

— Marchioness, dedi, öpmek şerefine nail olacağım sade eliniz midir?

Zira, insanı hayretlere düşüren bu ihtiyar çehre karşısında delikanlının attığı derunî kahkahanın yanıbaşında ona ait iyi dilekler ve kan hısımlığından doğma sevgi de yok değildi. Ne de olsa babasının karısı ve büyük babasının kızı idi. Vaktiyle bu kadın onun mevcudiyetine tahammül etmişti; şimdi de ona kendine göre iyilik ediyordu. Gayri meşru soydan geldiği düşüncesi Esmond'un zihninden silindiği ve ruhuna işlemiş olan bu gizli namus lekesinden artık kurtulduğu için aile bağlarını hissetmek ve onlarla bağlanmaktan haz duyuyordu; yaptığı fedakârlık ve kendisi, yani Esmond'un, mensup bulunduğu bu hanedanın hakiki reisi olduğu halde böyle bir iddiayı ileri sürmesine sırf kendi âlicenaplığı mâni olduğu düşüncesinden dolayı belki de gizli bir gurur duymuyor da değildi.

Hiç değilse, ölüm döşeğinde iken ve kendisi de bilfiil o döşeğin yanıbaşında dururken zavallı efendisinin ağzından o sırrı öğrendiği günden beri, ruhunda daha önce hiç bilmediği ve o zamandan beri de bir daha hiç kaybetmediği bir bağımsızlık duymuştu. Onun için ihti-

yar halası Marchioness'i, sanki kendisi Esmond markisi imiş de ona o sıfatla hitabediyormuş gibi bir tavırla ziyaret ediyordu.

Acaba kadın genç centilmenin, kendi gözlerinden veya o gözlerin modası geçmiş hâkimiyetinden korkmayan gözlerinde, soyuna ait hakikati bildiğini veya bundan şüphelendiğini okumuş muydu? Kadın delikanlının değişik tavrı karşısında epeyi şaşaladı; hakikaten bu tavır iki sene önce kendisini ziyarete gelen ve uşağı vasıtasiyle beş lira göndererek başından savdığı Cambridge'li talebenin tavrından bambaşka idi. Kadın ona baktı ve belki de mutadından biraz daha fazla titredi; ürkmüş bir sesle:

— Hoşgeldin amcam oğlu, dedi:

Daha evvel de söylendiği gibi kararı büsbütün başka, yani hayatta soyunun hakiki mahiyeti kendisince meçhul imiş gibi davranmaktı; fakat birdenbire ve damdan düşer gibi başka bir yol tutmaya karar verdi. Lady Hazretlerinin hizmetçilerini yanından savmasını istedi ve yalnız kaldıkları zaman:

— Hiç değilse hoş geldin yeğen demeli idiniz, madam, dedi. Ortada yapılmış büyük bir fenalık var, bana da size de, bugün dünyada olmayan zavallı anneme de...

Kadın dâvasından birdenbire vazgeçerek:

— Allah adına yemin ederim ki bu işte benim bir günahım yok. Baban olacak o zalim yok mu...

Mr. Esmond :

— Ailemize şerefsizliği o getirdi, değil mi? dedi. Bunu pek iyi biliyorum. Kimseyi yerinden tedirgin edecek değilim. Bugünkü mal sahipleri benim candan sevdiğim velinimetlerimdir; bu mâsum insanlar bilerek bana hiçbir fenalık etmedi. Sevgili efendim rahmetli lord ölümünden birkaç ay evveline kadar hakikati bilmiyordu. O zaman Holt Baba ona bu haberi getirdi.

Lady Dowager :

— Sefil günah çıkarırken öğrenmiştir! diye haykırdı. Muhakkak günah çıkarırken öğrenmiştir!

Mr. Esmond cevap verdi :

— Hayır günah çıkarırken öğrenmişçesine başka yerden öğrenmiş. Boyne'da yaralanan babam, muharebeden sonra orada saklanan bir Fransız papazına, aynı zamanda evinde öldüğü oranın papazına söylemiş. Bu adam, Saint Omers'te Mr. Holt'a raslayıncaya kadar meseleyi açığa vurmağı uygun görmemiş Mr. Holt da, işine öyle geldiği için, aynı zamanda annemin hayatta olup olmadığını öğreninciye kadar sesini çıkarmamış. Annemin senelerce evvel öldüğünü zavallı efendim can verirken söyledi;

ben de sözünden şüphe etmiyorum. Evlendiklerini ispat edip edemeyeceğimi, buna imkân bulsam bile böyle bir şeyi yapmak isteyip istemeyeceğimi bilmiyorum. İsmimize leke sürmek, bana ne kadar fena muamele etseler de, sevdiğim insanlara keder vermek niyetinde değilim. Babamın size yapmış olduğu fenalığı oğlu bir kat daha arttırmayacaktır, madam. Onun dul eşi olmakta devam edin ve benden şefkâtinizi esirgemeyin. Sizden bütün istediğim işte bundan ibaret; bu bahsi de bir daha ağzıma almayacağım...

Heyecanlandığı zaman Fransızca konuşmak âdeti olan Lady atıldı!

— Mais vous êtes un noble jeune homme[1] !

Mr. Esmond derin bir reverans yaparak:

— Noblesse oblige[2], dedi. Elân hayatta bulunan bazı kimselere, bana karşı olan sevgilerine karşılık hayatımı fedadan çekinmeyeceğimi çok kere samimiyetle söyledim. Şimdi bir unvan için onlarla kanlı bıçaklı mı olayım? Unvan ha bende olmuş, ha başkasında... Aile içinde birinde ya...

---

[1] «yol siz ne asil bir çocukmuşsunuz!» demektir.

[2] Fransızca «Asalet bunu icabettirir» demektir. Fransızcada içtimaî mevkiini korumak için insana düşen vazifeyi yapması mânasında çok kullanılır.

Lady Dowager haykırdı:

— Horozdan kaçan o kendi halinde kadıncağızdan da erkekleri böyle raffoler[3] edecek ne var, bilmem ki? Burada bir ay kaldı, Krala dilekçe dilekçe üstüne verdi. Güzel olmasına güzel; hem de tazeliğini muhafaza etmiş; fakat **bel air**[1] denilen şeyden onda eser yok... Eski Majestenin sarayında bütün erkekler sözde onu beğenirlerdi, fakat gene de küçük bir balmumu bebekten daha halli bir şey değildi. Şimdi daha iyi; kızının kızkardeşi gibi duruyor; fakat siz bütün erkekler onu neden böyle göklere çıkarıyorsunuz? Bir türlü anlayamıyorum. Prince George'un maiyetinde bulunan Mr. Steele kadını iki çocuğu ile birlikte Kensington'a giderken görünce hemen oturup, onu metheden uzun bir kaside yazmış: bundan böyle kadının armasının renklerini üstünden eksik etmeyeceğini, istikbalde onun gibi hep siyah elbise giyeceğini söylüyor. Mr. Congreve **Yaslı Dul** diye bir eser yazacakmış; bu eseri **Yaslı Gelin**'e taş çıkaracakmış[2]. Churchill olacak o sefil, Kralı bırakıp kaçtığı zaman (yalnız bundan dolayı darağacına çekilse yeridir) kocaları arasında kavga döğüş olmasına rağmen, Lady Malborough küçük dula gene pek

---

[1] Fransızca aklını başından almak mânasına gelir.

[2] Fransızca «kibarlık» mânasına gelir.

[3] Congreve'in bu eseri 1697 de yayımlanmıştır.

düşkün; buraya geldiği zaman, yaşlı dulu görmeğe gelmedim, genç Viscountess'i görmeğe geldim diye beni kendi salonunda tahkir etti. Küçük Castlewood ile küçük Churchill can ciğer dost olmuşlar, daha şimdiden iki üç defa tıpkı iki kardeş gibi sille tokat döğüşmüşler. Mohun denilen o ahlâksız geçen sene kadıncağızı taşrada kendi âleminde yaşadığı köşede şeytan gibi bulup meydana çıkardıktan sonra Londra'ya döndüğü zaman, bütün kış onu sayıkladı, onun domuz önüne atılmış bir inci olduğunu söyledi; sonra da o zavallı sersem Frank'ı öldürdü. Kavga hep karısı yüzünden çıkmıştır. Biliyorum, hep onun yüzünden... Kadınla, Mohum arasında bir şey var mıydı? Ne dersin, yeğen? Söyle bakayım, bir şeyler geçti mi? Sana ait suallerime cevap vermeni istemiyorum.

Esmond kıpkırmızı oldu.

— Lady Cennetteki azizler kadar faziletlidir, madam! diye haykırdı:

— Eh! Mon neuveu...[1] Öyle azizler vardır ki Cennete girinciye kadar kırmadıkları koz kalmamıştır. Bana kalırsa sen de öteki sersemler gibisin, yani kadına delicesine âşıksın!

---

[1] Fransızca «İlâhi yeğenim» demektir.

Esmond :

— Öyledir, zâhir! diye cevap verdi. Onu bütün dünya önünde sevdim ve saydım. Bundan dolayı hiçbir utanç duymuyorum.

— Buna mükâfat sana kapısını kapadı; Tusher olacak o korkunç ayının oğlu o korkunç ayı yavrusunu da maaş sahibi etti, senin de yüzünü bir daha görmek istemediğini söyledi: **Mensieur mon neuveu,** işte biz kadınlar hep böyleyiz! Ben eminim ki gençliğimde benim için en aşağı yüz düello yapılmıştır. Monsieur de Souchy zavallısı Count Springbock'la dans ettim diye Bruges'de kendini kanala atıp boğduğu zaman kendimi sıkıp gözümden tek bir damla yaş çıkarmamış, üstelik ertesi sabahın beşine kadar dansetmiştim. Kont keman çalmıştı — hayır, keman çalan Lord Ormond'du — Majeste de lûtfen bütün gece benimle dans etmişti. Ne çok büyümüşsün! **Bel air**'in var, adamakıllı esmersin. Zaten bizim Esmond'lar hep esmer olurlar. Horozdan kaçan küçük dulun oğlu da babası gibi sarışın, sarışın ve sersem... Castlewood'a geldiğin zaman yüzüne bakılmaz çirkin yumurcağın biri idin. Karga yavrusu gibi yüzünde gözden başka bir şey görülmüyordu. Biz senin papaz olmanı istedik. Holt baba olacak o herif, hasta olduğum zaman beni ne fena korkuturdu! Şimdi gayet uysal bir papazım var — Abbe Doillette —; me-

lek gibi bir adam. Cuma günleri hep perhiz tutuyoruz; Ahçım çok sofu, dindar bir adam. Siz elbette doğru düşünürsünüz. Prince of Orange için çok hasta diyorlar...

İhtiyar Dowager böylece, hiç nedamet duymadan Mr. Esmond'a dil döküp durdu; delikanlı onun bu konuşkanlığını vaktiyle kendine karşı takındığı kibirli tavırla karşılaştırınca hayretten dona kalmıştı. Fakat kadın kendisine şimdilik teveccüh göstermiş ve delikanlıyı tabiatının müsaadesi nispetinde sevmekle kalmayarak ondan korkacağı da tutmuştu; Esmond, çocukken onun karşısında ne kadar korkak ve sessizse, delikanlı halinde o nispette teklifsiz olduğunu fark etti. Kadının ona karşı özü de sözünden aşağı kalmadı. Delikanlıyı sayısı hayli bol olan dostlarına tanıttı (Bunlar bittabi hep Kral James bendegânındandı); Viscountesss'in iskambil masası başında çok hararetli dedikodular oldu. Kadın kendisini bazı itibarlı kimselere hısımı olarak takdim etti; kıt denemeyecek miktarda paralar verdi; delikanlı kadınla olan hısımlığını ve aileye karşı yapmakta olduğu fedakârlığı göz önünde tutarak bu paraları kabulde bir beis görmüyordu. Fakat Esmond bundan böyle kadın eteğine yapışarak yaşamamağa karar vermişti: belki de hayatta bir baltaya sap olmak ve kaderinin garip bir cilvesi yüzünden mahrum kaldığı aile

ismi yerine kendine bir isim yapabilmek için bazı çareler düşünmüştü. Kitap karıştırmakla geçen hayatından hoşnutsuzluğu — kendisine karşı reva gördükleri dürüst muamele ile kalbini kanatmış olan insanlar hesabına kendini bile bile mahkûm ettiği kölelik karşısında duyduğu acı isyan — insan içine çıkmak, dünyayı görmek için duyduğu doymak bilmez arzu onu askerliğe meylettirmiş, her ne pahasına olursa olsun birkaç sefer görmeği özlemeğe başlamıştı; onun için kendisine bir teğmenlik koparması için yeni hanımını sıkboğaz etti ve günün birinde İrlânda ordusunda, miralay Quin'in alayına teğmen nasbedilmek şerefine nail oldu.

Esmond vazifeye tâyin edileli ancak üç hafta olmuştu ki, Kral William'ın başına o kaza[1] geldi ve İngiltere'nin gördüğü en büyük, en akıllı, en cesur ve en merhametli hükümdarın hayatına son verdi. Bu büyük prensi hayatı müddetinde kötülemek hasım partinin âdeti idi; fakat ölümü üzerine onların ve Avrupa'daki bütün düşmanlarının gösterdikleri sevinç, ondan ne çok korktuklarına delildir. Esmond, genç olmasına rağmen, bu ünlü prensin, bu yenilmez cengâverin, bu akıllı ve mutedil devlet adamının ölümü üzerine, Kral Ja-

[1] Üçüncü William'ın başına kaza hakkında Birinci cildin 163. üncü sahifesindeki nota bakınız.

mes'in Londra'daki taraftarları arasında yükselen sevinç naralarının hayâsızlığını çirkin görecek kadar basiretli (diyelim ki bir o kadar da âlicenap idi. Sürgün Kralın hanedanına karşı sadakat, daha önce de söylediği gibi Mr. Esmond'un mensup olduğu aile için bir gelenek halinde idi. Babasının dul karısı bütün ümitleri, hâtıraları, ciddî hiçbir esasa dayanmayan kanaatleri ile, Kral James'e bağlanmıştı ve bir kadril masası[2] veya çay kadehi başında Kralın hakkını onun kadar yaygara ile müdafaa eden ve hasımınınkilerini o nispette çürüten onun gibi bir suikastçi daha aransa bulunamazdı. Lady Hazretlerinin evi tebdili kıyafet etmiş veya etmemiş papazlarla dolup taşardı. St. Germains[1]'den gelen havadis kumkumaları, Versailles'dan yakası açılmadık haberler getiren, hattâ daha da ileri giderek, Fransa Kralı tarafından Dünkerk'e gönderilecek ve Price of Orange'ı, ordusu ve bendegânı ile birlikte silip süpürecek olan sefer heyetinin kuvvetini sayısı sayısına bildiren kulağı delikler bu cümledendi. Doksan altıda buraya geldiği zaman Duke of Berwick[2]'i evinde kabul etti. Onun iç-

[1] İki yüz sene evvel İngilterede pek moda olan dört kişi arasında oynanır bir iskambil oyunu.

[2] XIV. Louis mülteci Stuart hanedanı mensuplarını St. Germains sarayında oturturdu.

[3] İkinci James ile Malborough Dükasının kızkardeşi Arabella Churchill'in oğlu.

ki içtiği bardağı saklayıp Majeste memlekete döndüğü zaman aynı kadehle Kral Üçüncü James'in sıhhatine içki içeceği güne kadar kullanmamaya yemin etti. Kendisinde Kraliçenin[3] yadigârları, eğer rivayet doğru ise, kendisine ve daha birçoklarına karşı her zaman bir azize yakışacak surette hareket etmemiş olan azizin[4] hâtıra kalbinden bazı eşyası vardı. Kralın mezarı başında görülen mucizelerden mübarek tesbihinin, boynunda taşımış olduğu madalyonların, saç lülelerinin harikulâde şifalar sağladığına dair anlatılan hikâyelere inanırdı. Esmond inangan yaşlı kadının kendisine anlatığı birçok inanılmaz masallar hatırlıyordu. Bir Autun Piskoposu vardı ki Kralın istirahatı ruhu için yaptığı âyini bitirir bitirmez, kırk yıldan beri çektiği bir illetten kurtulmuştu. Auvergne'de Monseieur Marais isminde iki bacağı birden inmeli bi rcerrah vardı; o da Kralın müdahalesi ile iyi olmuştu. Benedictine papazlarından Philip Pitet öksürükten boğulacak bir hale gelerek mübarek Kralın şefaat ve delâleti ile Allahtan şifa ve halâs niyaz etmesi üzerine o anda vücudundan bol bir ter boşanmış ve tamamıyle iyi olmuştu. Duke of Saxe Gotha'nın dans hocası Monsieur Lepervier'nin

---

[4] İkinci James'in karısı Marie of Modena. O sırada kraliçelik sıfatını kaybetmiş bulunuyordu.

[3] O tarihte ölmüş olan Kral İkinci James'e taraftarları aziz nazarı ile bakarlardı.

karısı vardı ki o da romatizma çektiği halde Kralın müdahalesi sayesinde iyi olmuştu. Bu kerametten şüpheye imkân yoktu, zira kadına bakan cerrahla çırağı bu iyileşmede kendilerinin hiçbir suretle tesir ve yardımları olmadığını yeminle tasdik eden bir vesika vermişlerdi. Bu masallara ve daha buna benzer binlercesine Mr. Esmond istediği kadar inanıyordu. Yaşlı hısmının daha geniş olan inancı ise bunların hepsini yutmağa müsaitti.

İngiliz Yüksek Kilisesi partisi bu rivayetleri kabul etmedi. Fakat onların kanaatince, hakikat ve şeref kendilerinin Kraldan yana olmalarını gerektiriyordu. Menkûp hanedanının, Esmond'u evinde büyütmüş olan o iyi kalbli Lady Castlewood'dan daha hararetli bir taraftarı olamazdı. Kadın kocası üzerinde belki Lord'un da temin edemeyeceği kadar müessir olmuştu, Lord karısına karşı vefasız olmakla beraber onu adamakıllı beğenirdi; bizzat düşünmek külfetinden kaçındığı için Lady'nin kocası hesabına seçtiği herhangi bir fikri memnunlukla kabul ederdi. Onun gibi sâf ve sadık yürekli bir insan için o hükümdardan başka herhangi bir hükümdara sadakat imkânsızdı. Menfaat için Kral William'a hizmet etmek iğrenç bir riyakârlık ve hiyanet olurdu. Temiz vicdanı hırsızlığa, sahtekârlığa veya başka herhangi bir âdi harekete nasıl razı olmazsa, buna da öyle razı olamazdı. Lord Cast-

lewood'u kazanmak, şüphesiz, mümkündü, fakat karısını asla; şeytan üstüne pek düşmedikçe birçok hallerde yaptığı gibi bu işte de kendi vicdanını karısının vicdanına tâbi kılmıştı. Çok muhtemel olarak, hanımına karşı olan sevgi ve minnetinden, bütün gençlik çağının bâriz vasfı haline gelmiş olan o candan bağlılık dolayısiyledir ki delikanlı sevgili velinimetinin kendisine gönderdiği bu ve buna benzer başka inanç formüllerine kalıbını bastı. Kadın Whig olsaydı, o da olurdu; Mr. Fox'a uyarak Quaker olsaydı[1], o da kırmalı yakaları ve perukayı resmen terk eder, kılıçları, sırmalı ceketleri, topuğu süslü çorapları bıraktığına dair yemin ederdi. Partilerinin borusu çok öttüğünü üniversitede öğrenciler arasında yapılan çocukça tartışmalarda, Esmond Jacobite olarak tanılır ve pek muhtemel olarak sevgi kadar gururun verdiği şevk ve gayretle ailesinin tarafını tutardı.

---

[1] George Fox XVII. yüzyılda Dostlar Cemiyeti denilen dinî tarikatin kurucusudur. Tarikat mensuplarına *Quaker* denilir. Bunlar Hıristiyanlığa dahil bazı merasimi tanımazlar, mahkemede yemin etmezler, harbe aleyhtar oldukları için silâh taşımazlar, papazların imtiyazlarını kabul etmezler, herkese sen diye hitap ederler. Kralın önünde bile şapka çıkarmazlardı. Quaker tarikati Birleşik Amerika'da çok revaç bulmuştur. Fox hayatında çok mücadele etmiş, birçok eza ve cefaya mâruz kalmıştır. 1690 yılında ölmüştür.

Memlekette bütün papaz sınıfı ve milletin yarısından fazlası da o taraftandı. Herhalde bizim millet dünyanın en sadık milletidir; bizler krallarımızı beğeniriz ve bize karşı vefakârlığı elden bırakmalarından çok sonra dahi onlara sadık kalırız. İnsan Stuart hanedanının tarihine bir göz atacak olursa, onların taçlarını nasıl tekme ile kendilerinden uzaklaştırdıklarını, nasıl fırsat fırsat üstüne kaçırdıklarını, ne sadakat hazinelerini yok yere harcadıklarını, nasıl felâketlerini kendi elleriyle hazırlamakta ısrar ettiklerini görüp hayret eder. Dünyada sadakat görmüş insanlar varsa, onlardı; fırsat kaçırmış insanlar varsa, onlardı; ve bütün düşmanları içinde en amansızı gene kendileri idi[1].

Prenses Ann, tahta geçtiği zaman, yorgun düşmüş olan millet bütün bu harpleri, çekişmeleri, suikastleri paydos edip Kral hanedanına mensup bir prensesin şahsında, memleketi tefrikaya düşürmüş olan partiler arasında

---

[1] Müellif not olarak şu Yunanca nazmı koymuştur:

ὶ ὠ ηοηοι οἷον δμ νυ θιϑώ βροτοί αἰτισωνται
ριε ἡμέων γάρ φασι νάύ ἐμμεναυ οἱδέ ναί αῶτοί
σφῇσιν ατασδαίησιν ὑηέρ μόρον ζμγι ἰκούσιν.

Tercümesi: İnsanlar utanmadan mabutlara nasıl kabahat buluyorlar? Bütün felâketlere mabutların sebebolduğunu söylüyorlar. Halbuki, hakikatte sırf kendi kör çılgınlıkları yüzünden kendi başlarına mukadderden fazla dert açıyorlar.

bir uzlaşmaya varmayı memnunlukla kabul etmişti. Tory'ler vicdanları müsterih olarak onun emrinde çalışabilirlerdi; kendisi de Tory olduğu halde Whig fikrinin zaferini temsil ediyordu. Hükümdarlarının kendi hanedanlarına bağlı kalmalarından daima haz duymuş olan İngiliz milleti prensesin de kendi hanedanına bağlı olduğunu düşünerek memnun oluyordu (Nitekim prenses de saltanatının son gün ve saatine kadar öyle kaldı) ve şayet İngiliz tahtı üzerindeki hak iddiaları ile birlikte ecdadından tevarüs ettiği uyumsuzluk olmasaydı, Kral Üçüncü James de İngiliz tahtını pekâlâ kazanabilirdi. Fakat ne fırsat beklemesini bildi, ne de fırsat eline geçtiği zaman ondan istifade etmesini; ihtiyatlı olması icabettiği zaman atılgan oldu, her şeyi göze alması lâzım geldiği zaman da ihtiyatlı davrandı. Zavallının hazin macerasını düşündükçe kabiliyetsizliği karşısında insan hiddetten kuduracak gibi olur. Acaba kader Krallara basbayağı insanlardan başka türlü mü muamele eder? Uğrunda bunca sadakatin, bunca kıymetin ve bunca kanın ümitsizce, faydasızca harcandığı bu Kral neslinin tarihini göz önüne getirince insanın buna hükmedeceği gelir.

Kralın o sırada ölmesi üzerine Princess Ann (Chelsey'de bizim Dowager ona çirkin Anne Hyde'in kızı ismini takmıştı), Westminister'den Ludgate Hill'e kadar bütün şehirde,

boru çalarak gezen münadiler vasıtasiyle, halkın coşkun sevinç gösterileri arasında kıraliçe ilân edildi.

Ertesi hafta Lord Marlborough ya Dizbağı nişanı verildi ve kendisinin Majeste'nin memleket içindeki ve dışındaki kuvvetlerine başkomutan tâyin olunduğu ilân edildi. Bu tâyin Dowager'in hiddetini veya, kendi kanaatince, meşru hükümdarına karşı olan sadakatini bir kat daha alevlendirdi.

— Prenses o melûn kadının elinde oyuncaktır; kadın benim salonuma gelip yüzüme karşı bana hakaret ediyor. Lord Marlborough olacak o alçağa gelince, ne kadar erkekle, kadınla temas etmişse, hepsine hıyanet etmiştir, yalnız kendi karısı müstesna... Ondan ödü patlar... Öyle sefillerin pençesine düştükten sonra memleketten artık hayır beklememeli...

Esmond'un yaşlı hısımının yeni ikballeri kendine göre bir selâmlayışı vardı. Evvelce teveccühlerini kazanmak lûtfuna mazhar olmuş düşkünce insanlara hayrı dokunan bu şahsiyetlerin ilerleyişi, yüzü gülmeğe çok muhtaç bir ailenin de nihayet yüzünü biraz güldürdü. Mr. Esmond ağustosta İngiltere'den ayrılmadan önce, Portsmouth'ta bulunan alayına iltihak edip orada talimle meşgul bulunduğu ve tüfekle mızrağın kullanılışını ve sırlarını öğrendiği sırada, eski sevgili hanımına Damga Dairesin-

den maaş bağlandığını, küçük Mistress Beatrix'in de saraya alınacağını işitti. Zavallı dulun Londra'yı ziyaretinin hiç değilse bu kadar bir faydası olmuş, kocasının düşmanlarından intikam alamamışsa da, kendisine acıyan ve yardımda bulunmaya istekli görülen insanlarla barışmaya imkân bulabilmişti. Esmond'un hapishanedeki arkadaşlarına, bu son dert ortaklarına gelince, Albay Westbury Başkomutanla birlikte Hollânda'ya gitmişti; Yüzbaşı Macartney de şimdi silâhendaz alayı ve Ormond Dukasının komutası altındaki kuvvetlerle birlikte Portsmouth'ta olup İspanya'ya gideceği söyleniyordu; Lord Warwick İngiltere'ye dönmüştü; Lord Mohum da, Esmond ailesine bunca keder veren ve aileyi altüst eden adam öldürme suçunun cezasını çekmek şöyle dursun, Lord Macclesfield'in muhteşem elçilik heyeti ile birlikte Hanovra Elektoruna giderek Asaletmeaba Dizbağı nişanı ile Kraliçe tarafından bir iltifatname götürmüştü.

IV. BÖLÜM

GEÇMİŞ BAHİSLERİ TAZELEME

Vicdan azabı içinde yanarak ölümün son ıstırapları ile pençeleşen zavallı efendisinin ağzından dökülen kırık dökük hikâyenin kendi hayatının karanlık tarihçesine salabildiği ihtilâçlı ışıklardan Mr. Esmond şimdilik annesinin çoktan beri ölmüş olduğunu öğrenmiş bulunuyordu; bu suretle annesinin şahsı ile, veya kocasının haksız fiili ve onu yüzüstü bırakıp kaçması yüzünden lekelenen şerefi ile ilgili olarak, oğlunun meşru haklarını aramak veya terk etmek için girişebileceği herhangi bir teşebbüse müessir olacak şüpheli bir cihet kalmamıştı. Zavallı Lord'un acele ile yaptığı itiraftan anlaşıldığına göre, kendisi bu işin hakikatine ancak iki sene evvel, Mr. Holt kendisini ziyaret edip bir suikaste iştirakini sağlamak istediği zaman vâkıf olmuştu; bu, Kral James partisinin bu memleketteki gizli liderlerinin Pirince of Orange'ın hayatına, makam ve salâhiyetine karşı tertipledikleri birçok suikastlerden biri idi; bu suikastler adam öldürmeye o kadar çok benziyor, öyle kahpece vasıtalara başvuruyor, öyle zalim bir hedef güdüyordu ki, hakkını ancak böyle alçaklıkla, bu kabil karanlık entrikalar ve âdi

ajanlar vasıtasiyle korumaktan başka elinden bir şey gelmeyen bu talihsiz hanedana karşı sadakat ve bağlılığını söküp atmakla milletimizin çok isabet ettiğinden şüphe yoktur. Kral William aleyhinde tasarlanmış öyle plânlar vardı ki kaatillerin, haydutların kurdukları tuzaklardan daha şerefli değildi. Büyük ve kutsal hakkın sahibi ve büyük bir dâvanın müdafii olan büyük bir Prensin, bahtsız Kral James tarafından bu memleketteki taraftarlarına kendi el yazısı ile verilmiş fermanı ile sabit olduğu üzere, katil ve hiyanet kabilinden âdiliklere alçalması insanı utandıracak hallerdendir. Onunla taraftarlarının harb açmak dedikleri şey, hakikatte adam öldürmek için kumpas kurmaktan başka bir şey değildi. Asıl Orange Prensi düşmanlarının kendisini düşürmek istedikleri suikast ağının zayıf örgüleri içinden yüksek ruhu ve cesareti sayesinde fırlayıp kurtuldu; düşmanlarının kahpe hançeri onun yavuz azminin göğsüne çarpıp kırıldı. Kral James'in ölümünden sonra, Kraliçe ile adamları — bunların çoğu papaz ve kadınlardan ibarettir — St. Germain'de kalıp genç Prens (Fransa'daki ve buradaki taraftarı arasında kendisi Kral Üçüncü James diye anılıyordu) lehinde entrikalarına devam ettiler. (Bu Prens veya St. George Şövalyesi, Lord Viscount'un oğlu, Esmond'un küçük çömezi Frank'la aynı senede doğmuştu); Prensin işleri, papazlarla

kadınların elinde kaldığı için, papazlarla kadınlar işleri nasıl idare ederlerse öyle, yeni hilekârlıklar, zulümle, zaıfla idare ediliyor ve muhakkak bir fena sonuca doğru götürülüyordu. Kanaatimce, dünyanın en hilekâr, en akıllı, en cefakâra, en çalışkan kumpas kurucuları olan Cizvitlerin, bugüne kadar yazılmış, hakikate en uygun kıssalarından alınacak hisse şudur: Daima bir gün geliyor ki halkın ayaklanan gazabı onların kurdukları çürük binayı bir tekmede çökertiyor ve kahpe halk düşmanlarını darmadağın ediyor. Mr. Swift, zayıf insanlara, zayıf hükümdarların çanak yalayıcılarına has olan bu entrika iptilâsını, bu gizli iş görme, iftira ve yalan sevgisini pek güzel tasvir etmiştir. Kuvvetliyi kıskanmak, el altından onu yıkmağa çalışmak bu gibi insanların tabiatları iktizasındandır; gizli tertipler muvaffak olur, her şey büyük kurbanın memnunluk verecek şekilde yere serileceğini haber verir; derken günün birinde Gulliver yattığı yerde doğrulur, üstüne üşüşmüş sinek kadar ehemmiyetsiz düşman sürüsünü silkip atar, hiçbir zarar görmeden yürüyüp gider. Ah! İrlândalı askerler Boyne muharebesinden sonra pekâlâ: "Krallarımızı değiştirelim, yeni baştan harb ederiz!" diyebilirlerdi.

İki taraf arasındaki mücadelede şartları cidden eşit değildi. Papazların, kadınların elinde oyuncak olmuş zayıf bir insan, kendi zavallı

tabiatı iktizası olarak seçtiği o çelimsiz müttefikler ve kötü silâhlarla, koskoca bir kahramanın plânlarına, taktiğine, aklına ve kalbine karşı koymağa çalışıyordu.

Namertçe maksatlar peşinde yapılan birçok konuşmaların, gidip gelmelerin birinde, (bugünkü görüşüme göre onlar hakkında daha hafif bir tâbir kullanamıyacağım) Mr. Holt Castlewood'da Lorda gelerek Orange prensini öldürmek için hiç şaşmaz bir plân teklif etmişse de krala sadık olan Lord Viscount bu plâna katılmayı nefretle reddetmişti. Mr. Esmond ölüm halindeki lordun sözlerinden anlıyabildiğine göre, Holt Lord'a bir ihtilâl plânı, bir de Kral James'in bir evvelki Viscount'a vermiş olduğu markiz unvanını kendine devredeceğine dair bir teklifiyle gelmişti; bu rüşvetin reddi üzerine Lord'un hem Castlewood emlâki, hem de unvanı üzerinde iddia ettiği hakkı çürütmek hususunda Hold tarafından bir tehdit savrulmuştu. Henry Esmond'un efendisinin şimdi ilk defa işittiği bu şaşırtıcı haberi teyit için, Holt silâh olarak müteveffa Lord'un, Boyne işinden sonra, İrlânda'da Trim'de ölürken yaptığı bir demeci getirmişti; bu demeç hem İrlândalı bir papaza, hem de Kral James'in ordusu ile birlikte bulunan Holt'ün tarikatine mensup bir Fransız papazına yapılmıştı. Holt, müteveffa Viscount Esmond'un 1677 yılında, o zaman sadece Thomas Esmond isminde bir

adam olan Viscount Flânders'te İngiliz ordusunda hizmet gördüğü sırada, Brüksel şehrinde annemle evlendiğine dair olan şahadetnameyi göstermiş veya göstermek iddiasında bulunmuş; aynı zamanda kocası tarafından yüzüstü bırakılan bu Gertude'un 1885 yılında Thomas Esmond, şimdi Vicontess Dowager of Castlewood unvanını taşıyan amcası kızı İzabella ile evlendiği sırada, hayatta olup Brüksel şehrinde rahibe bulunduğunu da ispat edebileceğini söylemiş; bunun üzerine, bu şaşırtıcı haber hakkında (ölüm halinde bulunan zavallı lord bu tâbiri kullanıyordu) düşünüp karar verebilmesi için, Holt kendisine on iki saat mühlet vermiş ve kâğıtları ile birlikte geldiği gibi esrarlı bir şekilde ortadan kaybolmuştu. Esmond bu işin, Babanın vaktiyle çıktığını gördüğü pencere yolu ile nasıl olabildiğini pek iyi biliyordu; fakat bunun zavallı lorda uzun uzadıya anlatıp yarı ölü dudaklarından artık pek yakında bir daha söyleyemeyeceği bazı sözleri duymakta bir fayda görmedi.

On iki saat sona ermeden önce, Holt'un kendisi Sir Jhon Penwick suikasti ile ilgili olarak yakalanarak ilkönce Hexton'a, daha sonra da nakledildiği Kaleye kapatılmış; bu suretle, onun tevkifinden haberi olmayan zavallı Lord'u her gün papazın geri geleceği korkusu içinde bırakmış; halbuki, kendi niyeti (Lord Castle-

wood bu sözleri Allahı şahit tutarak, feri sönen gözlerinde yaşlarla söylemişti) hem emlâkini, hem de unvanını hemen hakiki sahibine devredip ailesi ile birlikte Valcote'taki evine çekilmekmiş. Zavallı Lord:

— Keşke Allah nasip etseydi de çekilseydim, diyordu. Şimdi böyle ölüm halinde yaralı, sefil ve perişan bir halde burada bulunmazdım.

Lord günlerce beklemiş, fakat, tahmin edileceği gibi, hiçbir haber çıkmamıştı; aradan bir ay kadar zaman geçtikten sonra Holt Kaleden kendisine bir haber göndermek imkânını bulmuştu; papaz, söylenen şeyleri söylenmemiş farzetmesini istiyor, her şeyin olduğu gibi kalacağını bildiriyordu.

Zavallı Lord diyordu ki:

— Şeytan fena halde zihnimi çelmeğe çalışıyordu. Hiçbir hayrını görmediğim şu melûn Castlewood unvanını aldıktan sonra bu malların gelirinden daha çok fazla para sarf ettim; babamdan kalan mallar için de böyle oldu. Bütün servetimi son sterlingine kadar hesabettim, zavallı Harry'ciğim, yirmi seneden beri elimde tuttuğum servetinden sana borçlu olduğum parayı katiyen ödemeyeceğimi anladım. Karımla çocuklarım evden şerefsiz olarak, birer dilenci vaziyetinde çıkacaklardı. Allah şahittir o ev benim için de, ailem için de bir se-

falethane olmuştur. İşin geri bırakılması hakkında Holt'un yaptığı teklife korkak bir insan gibi sarıldım. Hakikati Rachel'den de, senden de sakladım. Mohun'dan kumarda para kazanmaya çalıştım; fakat neticede daha fena borca battım; senin âdeta yüzüne bakamaz olmuştum. Şu son iki yıl içinde sanki bir kılıç daima başımın üstünde asılı duruyordu. Yemin ederim ki Mohun'un kılıcı böğrüme saplandığı zaman âdeta sevinç duydum.

On ay Kalede mahpus kaldıktan sonra, Kral James'in yararına çalışan bir Cizvit Papazı olarak tanınmaktan başka bir suçu bulunamayan Holt, Kral William'ın bir türlü elden bırakamadığı merhameti yüzünden, bir gemiye bindirilmişti; bununla beraber, İngiliz kıyılarına bir daha ayak basacak olursa asılacağını da Kral kendisine va'detmeyi unutmamıştı. Esmond, kendisi de hapiste bulunduğu sırada, papazın efendisine gösterdiği, kendisini o kadar çok ilgilendiren o kâğıtların nerede bulunabileceğini birçok defalar düşünmüştü. Baba tevkif edildiği zaman kâğıtlar herhalde üzerinde bulunmamıştı, zira, bulunmuş olsaydı, bunları Lordlar Meclisi görecek ve bu aile hikâyesi şimdiye kadar çoktan açıklanmış olacaktı. Böyle olmakla beraber, Esmond kâğıtları aramağa lüzum görmedi. Kendisi kararını vermiş, annesi de ölmüş olduktan sonra, hiçbir zaman kullanmamağa karar verdiği ve dünya-

da her şeyden fazla sevdiği aileyi mahrum etmemeğe yemin ettiği bir hakkı ispat eden vesikaların elimde bulunması neye yarayacaktı? Belki de bu suretle yaptığı fedakârlıktan duyduğu iftihar, elçekmeğe azmettiği ikbalden daha büyüktü. Bu vesikalar ortaya çıkmadıkça, Esmond'un hısımı, sevgili küçük Francis, Castlewood mülkünün ve unvanının şerefli ve rakîpsiz sahibi olarak kalacaktı. Bir Cizvitin ortaya attığı bir söz Francis'in tasarruf hakkını çürütemezdi ve bu suretle kâğıtların meydana çıkmadığını ve onlar da ortada olmadıkça sevgili hanımı ile oğlunun meşru Castewood Lady'si ve Lord'u olarak kalacaklarını düşündükçe Esmond'un sanki içi açılıyordu.

Mr. Esmond hapisten çıkar çıkmaz, bu memlekette ilk yıllarını geçirmiş olduğu Ealing köyüne gidip vaktiyle kendisine bakmış olan insanların hâlâ hayatta olup olmadıklarını, o köyde oturup oturmadıklarını öğrenmeyi kendisine iş edindi. Fakat ihtiyar M. Pastoureau'dan bulabildiğ tek yadigâr kilise avlusundaki bir mezar taşı oldu; bu taşın üzerinde Flanders'te doğmuş olan Atanasius Pastoureau'nun orada yattığı ve 87 yaşında gömüldüğü yazılı idi. Esmond'un pek iyi hatırladığı ihtiyarın kulübesi ile bahçesinde (çocukluğunda bu bahçede nice oyun ve hulya saatleri geçirmiş, üvey annesi olacak cadalozdan ne dayaklar yemişti) şimdi büsbütün başka bir aile

oturuyordu; Pastoureau'nun dul karısı ile çocuklarının ne olduklarını köyde güç halle öğrenebildi. Köyün muhtarı kadını hatırladı; bu yaşlı adam Esmond'un kendisini son defa görmesinden beri geçen on dört sene zarfında hemen de hiç değişmemişti. Adamın anlattığına göre, kadın tamamıyle emri altında bulunduruduğu yaşlı kocasının ölümünden sonra, kendinden daha genç bir adama varmak suretiyle tesellisini bulmakta gecikmemiş; yeni kocası kadının paralarını yiyip bitirmiş, hem kendisini hem de çocuklarını epeyi hırpalamış. Kızı ölmüş, oğlanlardan biri asker olmuş, öteki de çıraklığa girmiş. Köy muhtarı ihtiyar Rogers: "Mrs. Pastoureau'nun da öldüğünü duydum" diyordu. Kocası ile beraber Ealing'den ayrılalı yedi sene oluyordu; Esmond'un bu aile vasıtasiyle kendi soyu sopu hakkında bilgi edinebilmesi ümidi de böylelikle sona ermiş oldu, İhtiyar muhtara verdiği bu haberlere karşılık bir kuron verirken vaktiyle, korkunç yetkileri olan bu adamın yaklaşması üzerine oyun arkadaşlarıyle beraber kendilerini nasıl kilise avlusundan dışarı attıklarını veya mezar taşları arkasına saklandıklarını düşünerek gülümsemekten kendini alamadı.

Annesi kimdi? İsmi ne idi[1]? Ne zaman ölmüştü? Bu suallere cevap verebilecek bir insan

[1] İki sahife yukarda Henriy'nin annesinin ismi Gertude olarak geçmişti.

bulmayı can ve gönülden özlüyordu; hattâ bu sualleri, hukuken Henry'nin annesine ait olan bir ismi günahı olmadan almış olan halası Viscountess'e bile sormayı düşündü. Fakat Viscountess bu konuya dair hiçbir şey bilmiyor, yahut da bilmez gibi görünmeyi tercih ediyordu; Mr. Esmond'un da kadını konuşturmak için fazla sıkıştıramayacağı da meydanda idi. Kendisini bu hususta aydınlatabilecek tek insan Holt Baba idi ve Esmond yeni bir fırsatın veya yeni bir entrikanın kendisini bu eski dostla yüzyüze getireceği veya bu durup dinlenmez, yorulmak bilmez insanı tekrar İngiltere'ye getireceği zamanı beklemek lâzım geleceğini hissetti.

Asteğmenliğe tâyin ve sefer için hazırlıkta bulunmak lüzumu şimdi genç centilmeni düşündüren taze mevzulardı. Yeni hanım, kendisini çok iyi tutuyor, cömertçe davranıyordu; kendisini çok geçmeden bir bölüğe tâyin ettirmek işi ile ilgileneceğini, hattâ bunun için para da vereceğini va'detti; gerek elbise, gerek silâh bakımından takımının eksiklerini düzmeğe kalktı ve galonlu al ceketi ile ilk defa karşısına çıktığı zaman onu takdir ve memnunlukla seyretti ve bu güzel elbiseyi giymek münasebetiyle kendisini selâmlamasına müsaade etti.

İhtiyar başını dikerek:

— Esmond'lar öteden beri kırmızı giyerler, diyordu.

Herhalde onun için olacak ki Lady Hazretleri de ömrünün sonuna kadar bu rengi yanaklarında sadakatle muhafaza etti. Onu babasının oğluna yakışacak surette giyinmiş görmek istediğini söylüyordu; onun için beş liralık kastor şapkasının, siyah tokalı perukasının, keten bezinden güzel gömleklerinin, kılıçlarının gümüş kakmalı tabancalarının parasını seve seve ödedi. Zavallı Harry doğduğu günden beri bu kadar güzel bir centilmen kılığına girmemişti; eli açık üvey annesi kesesini gine[1] altınlariyle doldurmayı da ihmal etmedi; Yüzbaşı Steele ile az sayıda seçkin birkaç insandan mürekkep bir grup, bu paranın bir kısmını, Pall Mall'da sarayın kapısı karşısındaki "Garter lokantasında Dick tarafından çekilen bir ziyafette harcamak hususunda Harry'ye yardım ettiler (Dick ziyafet bedelini cidden ödeyecekti ama, hesap istenildiği zaman parası çıkışmadığı gibi lokantacı da kendisine artık kredi yapamayacağını söylediği için böyle oldu idi).

İhtiyar Viscountess vaktiyle Esmond'a fenalık etmişse bile, muamelesinin şimdiki tatlılık ve yumuşaklığı ile kabahatini tâmir etmek ister gibi görünüyordu; ayrılacakları zaman

[1] Yirmi bir Şilin kıymetinde eski bir İngiliz parası.

Esmond'u bol bol öptü, bir hayli ağladı, her posta ile mektup göndermesini söyledi ve kendisine üzerinden hiç eksik etmemesini tembih ettiği paha biçilmez bir yadigâr verdi. Bu kıymetli şey, bilmem hangi papanın takdis ettiği ve müteveffa kutsal Majeste Kral James'in üstünden eksik etmediği bir madalyondu. Böylelikle Esmond alaya, genç subaylardan çoğunun yapamayacağı kadar mükemmel teçhizatla geldi; âmirlerinin çoğundan yaşça daha büyüktü ve üstelik o günlerde orduya mensup pek az centilmene nasip olan bir üstünlüğü daha vardı ki, bunlardan çoğunun ancak kendi isimlerini yazacak kadar okur yazar olmalarına karşılık, Esmond gerek evde, gerek ünıversitede çok okumuş, iki üç dili hakkıyla kavramıştı. Aynı zamanda ne kitapların, ne de vaşın sağlayamayacağı başka bir terbiye daha görmüştü ki o da felâketin insana verdiği sessiz dersti. Onun büyük bir okul öğretmeni olduğunu, deyneğine avuç açmış ve korkunç rahlesi önünde ağlıya sızlıya ders ezberlemiş nice zavallılar bunu pek iyi bilirler.

V. BÖLÜM

VIGO SEFERİNE GİTTİM, TUZLU SU TATTIM VE BARUT KOKUSU DUYDUM

Mr. Esmond'un katılmak şerefine nail olduğu ilk sefer, taçla süslü başlar arasında açılıp değerli büyük generaller tarafından sevk ve idare edilen bir muharebeden ziyade, herkesin yıldığı Kaptan Avory veya Kaptan Kidd[1] tarafından tertiplenmiş istilâlardan birine benziyordu. Bin yedi yüz iki yılı temmuzunun birinci günü, Amiral Shovell'in komutası altında yüz elli yelkenlik büyük bir donanma, 12.000 askeri hâmil ve asatelmeab Ormond Dukası sefer başkomutanı olduğu halde Spithead'den denize açıldı. Bu 12.000 askerden beri, ömründe hiç denize çıkmamış, daha doğrusu, yalnız bir defa, doğmuş olduğu ve belirsiz memleketten İngiltere'ye gelirken yalnız denize çıkmış, Albay Quin'in silâhendaz alayına asteğmen olan o 12.000 kişiden biri, donanma denize açıldıktan birkaç saat sonra,

---

[1] Kaptan Avory ile kaptan Kidd XVII. yüzyıl sonunda nam salmış korsanlardı. Kidd 1701 yılında korsanlık suçundan dolayı asılmak suretiyle idam edilmiştir.

kahramanlığın yanından bile geçmemiş bedenî bir dermansızlık ve perişanlık içinde bulunuyordu; ve maazallah bu sırada, bulunduğu geminin bordasına çıkacak bir düşman için onun hakkından gelmek işten bile değildi. Portsmouth'tan Plymouth'a gidip oradan yeni kuvvetler aldık. Temmuzun 31 inde Finistere açıklarında idik (Esmond'un not defterinde böyle yazılı idi); ve 8 Ağustosta Lizbon kayalarına vardık. Bu müddet zarfında asteğmene bir amiral cesareti gelmişti; bir hafta sonra ilk defa olarak ateş altında kalmak talihine mazhar oldu; hattâ yalnız ateş altında değil, askerin çıkarıldığı Toros koyunda sahile çarpan dalgalar sandalı batırdığı için, su altında rar yeni ceketinin suya batıp çıkmasından da... Genç askerin bu işte gördüğü bütün zaibaret kaldı; zira hakikaten İspanyollar kıtalarımıza karşı durmadılar, esasen karşı duracak kuvvette de değildiler.

Fakat sefer, şanlı olmamasına mukabil çok zevkli idi. Kara ve denizde yeni tabiat manzaraları — ilk defa olarak başlayan faaliyet hayatı — delikanlıyı oyalıyor, heyecanlandırıyordu. Gemi hayatının çeşitli olay ve gelenekleri, askerî vazife, gerek silâh arkadaşları, gerek donanma subayları arasında yeni tanışmalar, zihnini işgal ediyor, maneviyatını yükseltiyor son talihsizlikleri yüzünden gömüldüğü o hodgâm durgunluktan onu uyandırıyordu.

ona sanki Okyanus kendisini geçmişteki dertlerinden ayırmış gibi geliyor, hayatında açılan bu yeni devri sevinçle selâmlıyordu. Yirmi yaşında bir yüreğin yaraları çabuk kapanır; ümitler gün günden canlanır; cesaret insanda ister istemez artar. Esmond, eski meyus küskün halini ve daha birkaç ay önce hapiste yatarken, bu halin kendisine nasıl hiç geçmeyecek gibi geldiğini düşündükçe, şimdi kendini bu kadar neşeli gördüğü için belki gizli bir azap da duymuyor değildi.

İnsanları, memleketleri kendi gözü ile görmek dünyadaki bütün seyahat kitaplarını okumaktan daha hayırlıdır; onun için delikanlı böyle büyük bir gezintiye çıkıp çocukken kitaplarda okuduğu milletleri, şehirleri gözü ile görmek fırsatını sevinç ve heyecanla karşıladı. Harbi ilk defa olarak görüyordu; harbin tehlikesini değilse bile, debdebe ve tantanasını, şatafatını, havasını görmüş oluyordu. Çocukluğunda boş zamanlarının en tatlı eğlencesi olan Cervantes'in ölmez hikâyesinde hayalen seyrettiği İspanyol kibar erkek ve kadınlarını kendi gözleri ile gördü. Bu manzaralara şahit olalı aradan kırk yıl geçmiş olduğu halde, hâtıraları bugün bile hâfızasında onları ilk defa gördüğü gündeki kadar taze kalmıştır. Hayatının son yıllarında üzerine çöküp o yılları hüzne bürümüş olan keder bulutu sanki bu mutlu seyahat ve sefer esnasında Es-

mond'un üzerinden silinip gitmişti. Sevinçli bir serbestlik duygusu içinde enerjisinin uyanıp genişlediğini hissediyordu. Acaba memleketinde iken daima ağırlığını hissettiği o tatlı, fakat zelil esaret boyunduruğundan kurtulduğu için kalbinde gizli bir memnunluk mu peyda olmuştu? Yoksa soyunun bozuk olduğunu bilmek yüzünden mahkûm olduğu kendini başkalarından aşağı görmek duygusu, ister istemez kalbinde saklı kalmasına rağmen maneviyatını yükseltmeye ve kendisini teselliye kâfi gelen o sırra âgâh olmasiyle içinden silinip gitmiş miydi? Herhalde ordudaki genç Esmond, lûtufkâr Castlewood ailesinin boynu bükük küçük sığıntısından ve Trinity College bahçelerinde mahzun mahzun dolaşan öğrenciden büsbütün farklı bir insandı; o zaman, kaderinden ve bu kaderin kendini sürüklemekte olduğu meslekten hoşnut olmadığı gibi, o sırada kendini vakfetmek istediği papaz kisvesinin, hattâ o kutsal papazlık makamının bile bütün hayat boyunca sürüp gidecek bir esaretin alâmetlerinden başka bir şey olmadığını, içinde yanan gizli bir öfke ile düşünürdü. Zira, kendi kendine itiraftan ne kadar çekinse de, o öteden beri hissetmişti ki Castlewood'da papaz olursa Castlewood ailesinin bir bendesi olarak kalacak ve bu takdirde de bütün hayatı uzun, mânasız bir esaretten başka bir şey olmayacaktır. Onun için eski dostu Tom Tusher'in ik-

balini kıskanmaktan uzaktı (halbuki Tom herhalde bu kanaatte idi.). Şayet dostları kendisine küçük bir maaşla bir köy papazlığı değil de onun yerine başpiskoposluk külâhını ve Lambeth sarayını bağışlasalar, kendini bu durumların birinde olduğu kadar ötekinde de aynı derecede esir addedeceği içindir ki bugün serbest bırakıldığından dolayı çok mesut ve müteşekkirdi.

Kral William zamanında yapılan bütün askerî hareketlerin çoğuna ve büyük Duke of Marlborough'nun bütün seferine iştirâk etmiş, ordunun en cesur insanı diyebildiğim bir asker vardı ki bu seferlerde gösterdiği yararlıklardan hiçbirini kendi ağzından dinlemek mümkün olmamıştı; kendisinin bu hususta söyletebildiğimiz bütün hikâye, bir gün Prens Eugene kendisine düşmanı gözetlemek üzere bir ağaca çıkmasını emrettiği halde, ayaklarında süvari çizmesi olduğu için bu emri yerine getiremediği, başka bir gün de mahmuzları koşmasına mâni olduğu için az kalsın esir düşeceğini anlatmaktan ibaret kalmıştı. Onun için bu hikâyeciniz de övülmeğe lâyık olan bu çekingenliği taklidederek, muharebelerde diğer binlerce centilmenin gösterdiği yararlıklardan pek farklı olmayan kendi askerlik başarıları üzerinde fazla durmak niyetinde değildir. Mister Esmond'un ilk seferi ancak birkaç gün sürmüştür; bu bahse dair

şimdiye kadar belki yirmi eser yazılmış olduğu için, bu bahsi burada kısa geçmek yerinde olur.

Donanmamız Kadisiye önüne gelince, komutanımız beyaz bayrak çekmiş bir sandalda iki subayla Kadisiye valisi Don Scipio Bran Caccio'ya Duka Cenaplarının bir mektubunu gönderdi. Duka bu mektubunda Don Scipio vaktiyle Fransa Kralına karşı savaşmış olan Avusturyalıların hizmetinde bulunmuş olduğu için ekselânslarının, şimdi Kral Filip ile Kral Charles arasındaki savaşta Fransa Kralı aleyhinde ve Avusturyalı Kralı lehinde vaziyet alacağı ümidinde olduğunu bildiriyordu. Fakat, Ekselâns Don Scipio mektuba bir cevap kaleme alarak bunda, evvelki kralına şeref ve sadakatle hizmet etmiş olduğu için aynı sadakat ve fedakârlığı şimdiki hükümdarı Kral Beşinci Filip'e de göstermek ümidinde olduğunu bildirdi. Bu mektup hazırlanıncaya kadar iki subaya şehri ve Almada'yı gezdirmişler, tiyatroya götürüp boğa döğüşü seyrettirmişler, manastırlara götürüp Don Bartholomew Murillo'nun nefis tablolarını göstermişlerdi; bu eserler subaylardan birine resim denilen bu ilâhî sanata karşı, o zamana kadar duymadığı bir hayranlık ve ruhanî bir neşe ilham etmişti; bu yerler görüldükten ve İngiliz centilmenlerine güzel bir yemek ve çikolatalar ikram edildikten sonra, kendileri büyük bir nezaketle filika-

larına getirilmişlerdi, öyle ki koca İngiliz ordusu içinde bu meşhur şehri yalnız bu iki subay görebilmişti.

Bunun üzerine general İspanyollar üzerinde yeni bir beyannamenin tesirini denedi ve bizim buraya sırf İspanya'nın ve Kral Charles'in yararına gelmiş olduğumuzu ve kendi hesabımıza ne fütuhatta bulunmağa ne de İspanya'da imtiyaz bölgesi kurmağa katiyen niyetimiz olmadığını ilân etti. Anlaşılan bütün bu dil dökmeler İspanyollar üzerinde tesirsiz kalmıştı; nitekim Endülüs başkomutanı da sözümüze Kadisiye valisinden fazla kulak asmadı; Duka Hazretlerinin beyannamesine karşılık Marquis of Villadariand'a bir beyanname uçurdu. İçimizde İspanyolca bilenler, doğrusunu söylemek lâzım gelirse, bu cevabın bizim beyannameye taş çıkardığı mütalâasında bulundular; bunlar arasında vaktiyle lûtufkâr Cizvitten İspanyolca öğrenmiş olduğu için bu zararsız savaş vesikalarını Duka Hazretlerine tercüme etmek şerefine nail olan Harry Esmond da bulunuyordu. Don Villadarias'ın son cümlesinde Düka Hazretlerine, hattâ Majeste'nin hizmetinde bulunan bütün generallere karşı epeyi dokunaklı bir kinaye vardı. Komutan "kendisi ile müşavirlerinin, terekki ve tefeyyüzlerini krallarının kanında veya firarında asla aramamış olan atalarının civanmert izinde yürümek zorunda olduklarını, "Mori pro patria" sözünü kendisine

düstur edinmiş olduğunu ve bu sözlerini Dukanın, İngiltere'yi idare etmekte olan Prensese böylece bildirebileceğini" yazıyordu.

Bu tok sözler karşısında askerlerimizin kızıp kızmadıklarını bilmiyorum, fakat her ne ise bir şey onları birdenbire çileden çıkardı; Kadisiye'yi ele geçiremeyince bizimkiler Port St. Mary'yi zaptedip yağma ettiler, tüccar ardiyelerini yaktılar, oranın meşhur şarapları ile sarhoş oldular, ses seda çıkmayan evleri, manastırları yağma edip soydular, adam öldürdüler, hattâ daha da fenasını yapmaktan çekinmediler. Bu yüz kızartıcı seferde Mr. Esmond'un akıttığı yegâne kan, korkusundan tir-tir titriyen zavallı bir rahibeye çirkin tekliflerde bulunan bir İngiliz nöbetçisini kısa bir mızrağiyle yere yıkmaktan ibaret kaldı.

Rahibe kisvesinin altında güzel bir kadın mı çıkacaktı? Yoksa bir prenses mi? Yahut da Esmond'un kaybettiği ve yüzünü bir kere olsun görmediği annesi mi? Ne yazık ki hayır! Rahibe göğsü hırıltılı, sıska, ihtiyar bir kadındı; burnunun üstünde bir de siyil vardı. Fakat roman Katolik dinini kısmen çocukluğunda öğrenmiş olduğu için Esmond, bazı Protestanlar gibi bu dinden gocunmuyor, onu kendi dinimizin bir parçası sayıyordu.

St. Mary'yi yağma ettikten ve bir iki kaleye saldırdıktan sonra, kıtalar gemilere çe-

kildiler ve herhalde bu seferi başladığından daha parlak bir şekilde sona erdirdiler. Amirallerimiz Rook ile Hopson Fransız donanmasının büyük bir hazine ile Vigo'da bulunduğunu öğrenmeleri üzerine, düşmanın peşinden oraya gittiler; kıtalar karaya çıkıp koyu koruyan kaleleri zaptettiler; Hopson, limanı kapatan zinciri ilk olarak Torbay adındaki gemisi ile geçti, İngiliz ve Felemenkli olmak üzere, geri kalan gemiler kendisi takibettiler. Yirmi gemi yandı veya Redondilla limanına alındı ve gene o kadar çok yağmacılık oldu ki eşi ne görülmüş, ne de işitilmiştir; o sefere katılmadan fakir olan insanlar seferden sonra zengin oldular; Vigo seferinde bulunmuş subayların memlekete cepleri para dolu döndükleri o kadar çok görüldü ve o kadar göze çarptı ki, Londra kahvelerinde, kumarhanelerinde nam almış olan ve Vigo'da askerlik ettiğini söyleyen meşhur Jack Shafte, asılacağı sırada Bagshot Heath'ın de kendi Vigo'su olduğunu ve yağmanın asıl civcivli yerini halkın gözünden saklamak için La Redondillâ'dan bahsettiğini söylemişti. Hakikaten Hounslow[1] ile Vigo arasında çok mu fark var sanki? Mr. Addison'un seferi Lâtince şiirlerle övmüş olmasına rağmen Vigo çirkin bir iş olmuştu. Bu muhterem

[1] Hounslow Heath, Londra'nın batısında şehrin kenar semtlerinden biri olup o devirde batı yolunun en tehlikeli haydut yataklarından biri idi.

zatın ilham perisi nereden ekmek çıkacağını iyi bilmiş, yoksa işin içyüzünün ilham mevzuu olabileceğine hiç aklım kesmiyor.

Esmond dillerde destan olan bu yağmadan pay almamış olmakla beraber, seferde şu büyük kazancı olmuştu ki hareketin verdiği heyecan ve manzaranın değişikliği eski küskünlüğünü hayli gidermişti. Herhalde kaderini memnunlukla karşılamasını öğrenmişti. Sonbaharda kıtaların İngiltereye dönmeleri ile sona eren bu seferden yanık bir yüz, azimli bir yürek, bilgi ve görgü ile dolu güzel küçük bir dağarcıkla dönmüştü; Esmond, komutası sona eren general Lumley'in kâtipliği vazifesini bırakıp generalin kendi hakkında iyilikler diliyen samimi sözleriyle ondan ayrıldıktan sonra, daha fazla bir ilerleme imkânı aramak üzere izin alarak Londra'ya geldi ve kendisini tekrar Dowager halasının Chelsey'deki rahat evinde buldu; ihtiyar hatun delikanlıya artık nasıl iltifat edeceğini bilmiyordu; o da hediye olarak getirdiği bir tarak, bir yelpaze ve Kadisiye'nin kibar kadınlarının giydikleri tarzda siyah bir harmaniyeyi Lady'ye sunmak suretiyle yaşlı kadının gözüne girmeğe çalışmıştı; Lady Viscountess bu hediyelerin kendi güzellik tarzına fevkalâde yakıştığına hükmetmekte gecikmedi; Esmond'un rahibeyi nasıl kurtardığını anlatması üzerine bu vakadan çok mütenebbih oldu; kadın Kral James'in

madalyonunun (Esmond bunu yazıhanesinde sıkı sıkı saklamayı kendine vazife bilmişti) delikanlıyı tehlikeden koruyup düşman kurşununu uzaklaştırdığından zerre kadar şüphe etmiyordu. Lady hiç vakit kaybetmedi, Esmond'u yeni yeni dostlarla tanıştırdı ve tarifini o kadar büyük bir şevk ve başarı ile destekledi ki, Lady Marlbourough'nun delâleti ile bir bölüğün başına geçirilmesi hususunda vait aldı; halasının lûtufkâr delâleti ile Esmond'un kendisine sunmağa muvaffak olduğu iki yüz İngiliz altını değerinde bir elması kabul etmek lûtfunda bulunan Lady Marlborough, Esmond'un terfii işi ile meşgul olacağını va'detti. Arasıra Kraliçe'nin salonunda gözükmek ve Lord Marlborough'nun ziyafetlerinde bulunmak şerefine nail oldu. Esmond'un arkadaşlarının söylediklerine göre bu büyük adam delikanlıyı büyük bir teveccüh ve iltifatla kabul etti; Mr. Esmond'un gerek cesareti, gerek ehliyeti ve iktidarı hakkında çok iyi haberler aldığını söylemek tenezzülünde bulundu; bunun üzerine genç centilmen, sizin de tahmin edeceğiniz gibi derin bir reverans yaparak dünyanın en mümtaz komutanının maiyetinde hizmet etmeği can ve yürekten arzu ettiğini arzetti.

İşleri böyle yolunda gide dursun, Esmond zevk ve sefadan da nasibini alıyor, başka genç centilmenlerle birlikte kahvelerde tiyatrolarda ve Mall'da boy gösteriyordu. Sevgili hanımı ile

ailesinden haber almayı çok özlüyor; çok defa şehrin zevk ve neşesine daldığı bir sırada, yüreğinin şefkatle onlara doğru kaydığı oluyordu, çok kere meclisinde bulunduğu gençler meyhanede keyif edip o zaman âdet olduğu üzere, ötekinin berikinin şerefine kadeh kaldırırken, Esmond vaktiyle âdeta taparcasına sevdiği insanları, iki güzel kadını düşünüyor ve göğüs geçirerek kadehini boşaltıyordu.

Bu esnada yaşlı Viscountes taze Viscountess'ten gene şikâyete başlamıştı; Lord'un dul eşi hakkında bütün söyledikleri zavallı Lady için hiç de iltifatkâr değildi; genç kadın artık yaşlısının himayesine muhtaç olmadığı için beriki onunla edinmeğe başlamıştı. Hayatımda gördüğüm aile kavgalarının çoğu (para ihtilâfları yüzünden çıkıp yüz para için can ciğer akrabayı döğüşe ve boğuşa sevk eden kavgalar müstesna) kıskançlık ve haset yüzünden çıkmıştır. Aynı aile içinde ve aynı servete vâris olarak doğan Jack ile Tom, bir arada gayet dostça yaşarlar ve bu dostluk Jack'ın beş parasız kalıp Tom'un da kendisini yüzüstü bıraktığı zamana kadar değil, Tom'un birdenbire refaha kavuşması üzerine bu ikbalinden dolayı Jack'ın onu bir türlü affedemediği güne kadar devam eder. Bir vakaya karşılık on vaka kabahat, hiddetine mağlûp olan düşkün kısımdadır. Ve öteki tarafın hiç kabahati yoktur. Yalnız tek atlı bir arabası bulunan Jack'ın ka-

rısı, Tom'un karısının altı atlı arabasının görünce fenalaşır, eltisinin tafrasına karşı bağırıp çağırır ve kocasını kardeşi aleyhine kışkırtır. Kardeşinin bir Lordla el sıkıştığını gören Jack (bu Lordla Jack da enfiye kutusu taati etmek isterdi) eve gidip karısına Tom'un çok şımardığını, tufeylinin, palavracının biri olduğunu, ata binmiş dilenciye benzediğini söyler. Dick Steele, Bloomsburry'de kendine at araba düzdüğü zaman kahve ukalâlarının ona nasıl kızdıkları hâlâ hatırımdadır; sonra mahkeme mübaşirleri adamcağızın peşine düşünce onu affetmeğe başladılar, ve Mr. Addison'a Steele'in Sayfiye'deki evini sattığı için bir söylemediklerini bırakmadılar. Halbuki borçlu tevkifhanedeki Dick de, dört kısrağı ve gümüş kakmalı komşuları ile Park'taki Dik'de, aynı nazik, iyi yürekli, tedbirsiz Dick Steele idi ve Addison da kendine ait bir parayı geri almakta ve Dick tarafından şampanyaya, kemancılara, galonlu elbiseye, güzel mobilyalara, sırtından geçinen, Yahudi veya Hıristiyan, erkek veya kadın tufeylilere harcansın diye meşru talebenin konusu olan paradan vazgeçmemekte yerden göğe kadar haklı idi. Monsieur de Rochefeücault'nun meşhur Maximes'inde "dostlarımızın nikbetinde gizliden gizliye hoşumuza giden bir şey vardır" dediği gibi, bunun tersine olarak, dostlarımızın ikbali de hoşumuza gitmez. İnsan kendi iyi talihine kendi bile ta-

hammül edemiyor, nerede kaldı ki buna, onun hesabına bir dostu tahammül etsin; umumiyetle böyle bir imtihana dayanan dost pek azdır; buna karşılık felâketin "kıymetli faydalarından" biri de büyük bir barıştırıcı olmasıdır; yolundan sapmış dostluğu yola getirir, düşmanlığı giderir, dünkü düşmana kin ve nefretini bir yana bırakıp eski günün dostuna el uzattırır. Aynı yürekte, aynı kimseye karşı haset kadar sevgi ve merhamet de vardır. Yarışçılardan birinin ayağı sürçünce rekabet durur; benim görüşüme göre insanlığımızın bu tatlı ve tatsız vasıflarına aynı gözle bakmalıyız. Bunlar insicamlı ve tabiî şeylerdir, iyiliğimiz de fenalığımız da beşerîdir.

O halde isterseniz şöyle diyelim: Esmond'un iki kadın hısmından daha yaşlısı gencinin güzelliğini, belki bu güzellik taravetinden az çok bir şey kaybettiği zaman affetti ve ötekine karşı olan şikâyetlerini, bu şikâyetlerin konusu dört başı mâmur ve gıpta edilir bir şey olmaktan çıkınca unuttu; yahut da hesap yine aynı kapıya çıkmakla beraber biraz daha iyice yorarak şöyle diyelim: Rachel bedbaht olunca İsabella Ruchel'e karşı fena davrandığına nâdim oldu, zavallı dulla çocukları hesabına gayrete gelerek kendilerini evinde barındırdı ve onlara dostluk gösterdi. İçlerinde daha zayıf olanı bir koruyucuya mühtaç olduğu müddetçe Lady'lerin arasından su sızmı-

yordu. Esmond ilk seferine çıkmadan önce, hanımı ile yaşlı Lady Castlewood arasında (aklı hiçbir şeye ermeyen biçare çocuk, içinde cevher namına hiçbir şey olmayan bir kadın v. s. gibi sözler eksik olmamakla beraber) hâlâ dostluk münasebetleri câri idi; Mistress Beatrix'in de hatırı sayılır güzellerden olmasına müsaade vardı.

Fakat Kraliçe Anne'in saltanatının birinci senesi ile ikinci senesi arasında, yaşlı Lady'nin tarifine göre iki genç Lady'nin halinde fenaya doğru acıklı bir değişme vâki oldu. Castlewood Viscountess'i Rachel'in yüzüne bakılacak hali kalmamış, çok kabalaşan Mrs. Beatrix de güzel denemeyecek bir hale gelmişti. Küçük Lord Blandford (ihtiyar Lady, Lord Blandford ismini katiyen ağzına almazdı; Lord'un babası Lord Churchill'di, ihanet ettiği Kral kendisini Lord Churchill yapmıştı; onun nazarında hâlâ Lord Churchill'di) belki kızı almak isterdi; fakat annesinde, Sarah Jennigs olacak cadıda, böyle bir çılgınlığa peki diyecek göz yoktu. Lady Marlbiriugh kızı Sarayda prensese nedime yapmıştı ama yaptığına herhalde pişman olacaktı. Francis'in dulu (o artık sadese Mrs. Francis Esmond'du) dalavereci, kurnaz, vicdansız kaltağın biri idi. Oğlu olacak o piçi alabildiğine şımartıyordu; kendisi de günün birinde şatonun papazına varacaktı.

Esmond yüreğinde, şiddetli öfke ve büyük bir şaşkınlığın verdiği garip bir sızı ile haykırdı:

— Ne! Tusher'a mı?...

Lady:

— Ne zannettin ya! Elbet Tusher'a! diye bağırdı. Benim hizmetçimin oğlu... Babası olacak o siyah cüppeli uşağın, hizmetçilikten yetişme mükemmel annesinin bütün meziyetleri onda toplanmış... Castlewood denilen o kasvetli zindanda ömür geçiren, oğlunu başına çıkaran, zavallıyı ilaçlarıyla öldüren, günde iki defa dua eden, papazından başka insan yüzü görmeyen içli bir dul, o dörtköşe topuklu, iğrenç küçük yeşil gözlü o korkunç papazın kendisine âşıktaşlık etmesine müsaade etmez de ne yapar, Mon Cousin? Celâ c'est vu, mon cousin[1]! Ben kızken Castlewood'da bütün papazlar bana âşık olurlardı. Onların zaten başka işleri yoktur ki...

Lady buna benzer daha bazı şeyler anlattı ise de, ilk sözleri Esmond'un zihnini o kadar çok işgal etmişti ki, bunları işitmedi bile. Acaba doğru mu idi? Lâf ebesi ihtiyar kadının söylediklerinin hepsi, hayır yarısı, hattâ onda biri bile doğru değildi. Bu öyle olabilir miy-

[1] Fransızca «Bu olağan şeylerdendir, yeğenim» mânasına gelir.

di? Hanımı gevezeliğine bir saat kadar devam ettiği halde onun kulağına artık başka hiçbir söz girmiyordu.

Esmond'un şehirde tanıştığı bazı genç centilmenler, kendisine aktrislerin en sevimlisi, kadınların en canlısı ve şirini Mrs. Bracegirdle'a takdim edeceklerini va'detmişlerdi; Harry'nin eski hasmı Mohun, zavallı Lord'dan birkaç sene önce bu kadın yüzünden kılıç çekmiş ve açıkta kalmıştı. Meşhur Mr. Congreve bu lâtif mahlûka yüksek tasvibinin itiraz kabul etmez mühürünü basmıştı; kendisi şimdi Dick Steele'in komedilerinde oynuyordu; öyle ki, neticede, onu gördükten yirmi dört saat sonra, şehirdeki binlerce genç gibi, Mr. Esmond da bu sevimli esmere âşık olduğunu hissetti, yahut da öyle bir zanna kapıldı. Onu bir kere görmek bir daha görmeyi özlemek demekti; onunla tanışmak imtiyazına mazhar olmak, yalnız düşüncesi bile genç teğmenlerin yüreğini aleve vermeye kâfi gelen sevinçli bir zevkti. Bir erkek, kendisinin de yirmi beş yaşında olduğunun farkına varmadan arkadaşlarıyle birlikte çadırlar altında oturamaz. Genç bir adam ne kadar acı keder ve felâketle perişan olursa olsun, nihayet bir gece gelir ki derin bir uykuya dalıp uyumaya başlar ve gene bir gün olur ki yemek vakti gelip çattığı zaman karnı acıkmış olduğunu, canı biftek istediğini hisseder. Zaman, gençlik, sağlık, yeni yeni

manzaralar, iştirak ettiği seferin hareket ve heyecanı, Esmond'un matemini pekâlâ sona erdirmişti ve arkadaşları Don Dismalo'nun (arkadaşları ona bu ismi vermişlerdi) artık Don Dismalo olmadığını söylüyorlardı. Onun için, birkaç genç bir araya gelip "Rose" lokantasında akşam yemeği yemeğe, arkasından da tiyatroya gitmeye karar verdiler mi, Esmond da şarap şişesinden ve oyundan öteki arkadaşları kadar zevk alıyordu.

Nasıl oldu da ihtiyar halanın Tom Tusher'a dair verdiği haber, daha doğrusu haber verdiği rezalet Tom'un eski oyun arkadaşında bu kadar âni ve acayip bir heyecan uyandırdı? Bir zamanlar kendisine bu kadar sevgi ve şefkat gösterdikten sonra ona bu derece zalimane muameleyi reva görmüş olan Lady Castlewood'un bundan böyle kendisi için bir yabancı olduğuna ve yabancı kalacağına içinden binlerce defa yemin etmemiş miydi? Gururu ve adalet duygusu daha geçen gün, terk edilmiş olmanın verdiği acıyı dindirmeye yardım etmemiş miydi? Hattâ buna şimdi acı ismini vermek doğru muydu? Evet, daha geçen gece Pall Mall'dan Chalsey'e döndüğü sırada tarlalar, çayırlar arasında yürürken, Bracegirdle'in kara gözlerini öven, ruhsuz bir sarışın güzelin kirpikleri altında uyuklayan mavi gözlere nispetle bu kara gözlerin bin kat daha güzel olduğunu ifade eden beyitler söylememiş miydi?

Fakat Tom Tusher, küçük gözlerini kaldırıp hanımına bakan hizmetçinin oğlu Tom Tusher! Castlewood dulunu aklından geçirmeye başlayan Tom Tusher! Bunu düşünmek bile Mr. Harry'nin kalbini öfke ve nefretle durdurmaya kâfi idi. Reisi bulunduğu ailenin şerefi böyle bir birleşmenin önüne geçmeyi, hanedanlarına karşı böyle bir hakarete cüret eden türediye haddini bildirmeyi kendisi için bir vazife haline getiriyordu. Vakaa Mr. Esmond çok kere cumhuriyetçi prensiplere bağlılığı ile iftihar etmiş olup, kolejde ve başka yerlerde söylediği birçok güzel nutuklarda **doğuşun** değil **değerin** esas olduğu fikrini ileri sürmüş olduğunu hatırlıyordu; fakat Tom Tusher asîl Castlewood'un yerine geçsin! Yok... Böyle bir şey Kral, Hamlet'in dul karısının Clandiris'a varması kadar çirkin bir iş olurdu. Esmond bütün dullara, bütün zevcelere, bütün kadınlara yuf çekiyordu. Ve şayet, hemen ertesi pazar günü Walcote kilisesinde izdivaçları resmen ilân edilecek olursa — ki ilân edileceğinden şüphe yoktu — Esmond, cemaatin yüzüne karşı Hayır! diye haykırmak ve ayrıca güveyinin kulaklarından öcalmak üzere, kilisede hazır bulunacağına yemin ediyordu.

Bunun üzerine Mr. Esmond o akşam "Rose" lokantasına yemeğe gidecek yerde, hizmetçisine bir yol çantasına biraz eşya koymasını ve iki at getirmesini söyledi ve arka-

daşları tiytarodan çıkıp gece yemeğine gidecek kadar zaman geçmeden, kendisi Walcote yolunu, yarılayarak otuz mil ötede Farnham mevkiine varmıştı bile. Hizmetçiye, nereye gittiğini evdekilere söylememesini tembih etti; Chlsey Londra'dan uzak ve yol hem fena, hem de haydut dolu olduğu ve Esmond şehirde bir eğlenceye iştirak ettiği zaman, bir dostunun evinde kalmayı âdet edindiği için, eve gelmedi diye ihtiyar halasının merak etmesine mahal yoktu; hakikaten ıslah kabul etmez bir günahkâr olan **Mon Cousin**'in geceleyin bekçiyi kafese koyduğunu[1] veya St. Giles'te gezdiğini düşündükçe kadıncağızın bayağı ömrü artardı. Kadın din ve ibadet kitaplarına dalmadığı zaman, okunacak şeyin Etheridge ile Sedley olduğu kanaatinde idi. Rochester, Harry Germyn ve Hamilton'a dair yüzlerce hikâye kitabı vardı; ve şayet Esmond alelâde bir yurttaşın karısı ile kaçmış olsa, o-

[1] O devirde Londrada geceleyin hovardalar eğlence dönüşü mahalle bekçilerine türlü muziplikler yaparlarmış. Meselâ bekçinin kulübesini, kapısı yere gelmek üzere, yatırıp kaçarlarmış. Zavallı adam, tersine dönmüş kaplumbağa gibi, kulübenin içinde bir müddet çabalar dururmuş. Muzipliğin başka bir şekli de, bekçiye afyonlu içki içirip iyice sızdırdıktan sonra kulübesi ile birlikte kargatulumba edip uzak bir semte bırakmakmış. Bu oyuna «boxing the watch» diyorlar. «Box» nöbetçi kulübesi demektir.

nun yaptığı zarar ve ziyanı ödemek için elmaslarını (ki bunlar içinde en iyileri Lady of Chaillot'muza gitmişti) rehine koymaktan çekinmeyeceğine inanırım.

Lord'un Walcote'taki evi (Castlewood Viscount'u unvanını alıp şatoya yerleşmeden önce kendisi bu evde otururdu) Winchester'den takriben bir mil mesafedeydi; Lord'un ölümünden sonra, dul eşi, daima pek sevmiş ve en genç ve en mesut günlerini içinde geçirmiş olduğu Walcate'a dönmüştü; burası, şimdi daralmış olan geliri için pek büyük kalan Castlewood'dan daha güler yüzlü olduğu gibi, kendisine aynı zamanda babası eski Dekanın himayesini de sağlıyordu. Genç Viscount, mürebbisi Mr. Tusher'in nezareti altında bir sene oradaki meşhur mektebe devam etmişti: Mr. Esmond'un son bir sene zarfında kendi babasının dul eşi yaşlı Viscountess'ten aldığı haber bundan ibaretti; genç Viscountess'e gelince ondan hiç ses çıkmamıştı.

Velinimetinin hali hayatında Esmond iki üç defa Walcote'a gitmişti; yoldaki handa yalnız iki saat kadar dinlendikten sonra gün doğmazdan çok evvel kalkıp öyle bir süratle yola koyuldu ki gündüz saat ikide Walcote'e vardı. Köyün hanına gidip orada attan indi ve Mr. Tusher'a haber göndererek, Londra'dan gelen bir centilmenin acele bir iş hakkında kendisi

ile görüşmek istediğini söyletti. Haberi götüren adam biraz sonra geri gelip doktorun şehire gittiğini ve herhalde Katedralde duada olduğunu söyledi. Lady Viscountess de orada idi; Katedral dualarına hemen hergün gidiyordu.

Atlar Winchester'deki postahaneye aitti; Esmond tekrar ata binip George'a gitti; homurdanmağa başlamış olan uşağını nihayet orada bir yemeğe kavuştuğundan dolayı mesut bir halde bırakıp oraları yürüyerek doğru Katedrale gitti. Org çalıyordu; kış günü daha şimdiden kurşuni rengini almağa başlamıştı; kemerin altından geçerek Katedralin avlusuna girdi ve azametli eski binaya doğru yürüdü

VI. BÖLÜM

YİRMİ DOKUZ ARALIK

Katedralde, Dekan ile maiyetindeki papazların bir kaçından ve güzel akşam duasını okuyan genç ihtiyar okuyuculardan başka yirmi kişi ya var ya yoktu. Fakat âyini icraya memur olanlardan biri mevkiinde bulunan Mr.. Tusher başında büyük siyah bir peruka, kürsüden hâkim bir sesle ilâhi okuyordu; aşağıda cemaat yerinde dul kadınlara mahsus başlıklı siyah harmaniyesi ile Esmond'un sevgili hanımı oturuyordu; oğlu da yanıbaşında idi. Frank çok büyümüş, hakikaten asîl duruşlu bir genç olmuştu; gözleri tıpkı annesinin gözleri, Venedik dantelâsından yakası[1] üzerine dökülen saçları da tıpkı babasının kumral kıvırcık saçları idi; bu hali ile Vandyke'in fırçasından çıkabilecek güzel bir tabloya benziyordu. Lord Viscount'un sonradan Paris'te Monsieur Rigaud tarafından yapılmış olan portresi, onun apaçık, mert ve tam mânasıyle İngiliz çehresinin Fransızca bir tercümesinden başka bir şey değildi. İnsana baktığı zaman gözlerinden iki zümrüt huzmesinin çıktığı görülürdü ki, bence, hiçbir

[1] «Point de Venise» denilen Venedik dantelâsı ile süslü yaka.

ressam paletinde bu güzellikte bir renk bulunamazdı. Fakat o gün, genç Lord'un çehresinin bu apayrı güzelliğini görmeğe imkân yoktu, zira doğrusunu isterseniz gözlerini çoğu zaman kapalı tutuyor ve okunan ilâhi uzunca olduğu için herhalde uyuyordu.

Fakat musikinin susması üzerine Lord uyanıp etrafına bakındı ve karşı tarafta oturan ve kalbinin bu kadar büyük bir bölümünde bunca sene yaşamış bu iki insanı az sevgi ve hüzünle seyretmeyen Esmond'un gözüne gözü ilişmesi üzerine, Lord Castlewood irkilip annesinin kolunu çekti (kadın o zamana kadar yüzünü kitabından kaldırmamış gibi idi) Esmond'un kilisenin ta öte tarafından, ihtiyar dekanın da tahtvari kürsüsünden işitebilecekleri bir sesle:

— Anne, bak! dedi.

Lady Castlewood oğlunun sözünü dinleyerek bir an baktı ve parmağını ihtar makamında Frank'a doğru kaldırdı. Esmond, sevgili hanımı ile hayatta bir kere daha göz göze geldiği o anda yüzünün kıpkırmızı olduğunu, yüreğinin hızla çarptığını hissetti. Duanın geri kalan kısmı çabuk sona erdi; Mr. Esmond bundan hiçbir şey duymadı; Allah bilir ama, hanımı da fazla bir şey duymamıştı; Lady, kukuletesini yüzünün üstüne iyice indirmiş, âyin bitip takdis işi de tamamlandıktan sonra, De-

kan'la alay halinde yürüyen papazları kilisenin iç kısmında kaybolunca ya kadar başını bir daha kaldırmamıştı.

Papaz kafilesinin daha tamamen dışarı çıkmasına vakit kalmadan, genç Castlewood sandalyelerin üzerinden sıçrayarak Esmond'a doğru koştu, onu hasretle bağrına basarak:

— Canım ciğerim Harry, dedi. Nihayet geldin ha! Muharebelere gitmişsin, ayol... Bir daha giderken beni de götür emi? Bize niçin mektup yazmıyorsun? Gel annemin yanına gidelim.

Çocuğun bu coşkun sevgi ve şefkat gösterisi karşısında kalbi minnet ve şükranla dolan Esmond ancak: "Ah yavrum, Allah senden razı olsun!" diyebildi; Frank'ı gördüğünden dolayı ne kadar heyecanlı ise, ondan sonraki mulâkattan da o kadar korkuyordu; zira dul kadının, geçen sene yaptığı gibi, bu sefer de kendisinden zalimce yüz çevirmeyeceği ne malûmdu?

Lady Esmond:

— Geldiğine çok iyi ettin, Harry, dedi. Geleceğini zannediyordum.

Frank, daha doğrusu, şimdi kendisine verilmesi gereken isimle, Lord Viscount sordu:

— Donanmanın Portsmouth'a geldiğini gazetede okuduk. Neden Portsmouth'dan doğru buraya gelmedin?

Bunu Esmond da düşünmemiş değildi. Sevgili dostlarını dünya gözü ile bir kere daha görebilmek için bir gözünü bile fedadan çekinmezdi; fakat o öyle zannetmişti ki hanımı kendisini evine gelmekten menediyordu ve böyle zannettiği içindir ki ona itaat ederek aileden uzak durmuştu.

— Gel demeniz kâfi idi; o anda burada olacağını bilirsiniz, dedi.

Kadın ona elini, küçük elini verdi; parmaklarında yalnız nişan halkası vardı. Dâva bitmiş, keder ve bigânelik yılı artık geçmişti. Zaten hiçbir zaman ayrılmamışlardı. Bütün bu bir sene zarfında hanımı hiç aklından çıkmamıştı. Hayır, bir an bile... Ne hapishanede; ne karargâhta; ne sahilde düşman karşısında; ne denizde azametli gece yarısının yıldızları altında; ne muhteşem fecrin tulûunu seyrederken; hattâ ne arkadaşları ile birlikte bulunduğu içki âlemlerinde yahut da tiyatroda başka gözlerin onun gözlerinden daha parlak olduğuna kendini boş yere inandırmaya çalışırken... Daha parlak gözler bulunabilirdi: daha güzel yüzler de... Fakat onlardan hiçbiri bu kadar cana yakın, hiçbir ses sevgili hanımının sesi kadar tatlı olmazdı; o hanımı ki, çocukluğunda kendisi için bir kızkardeş, bir ana, bir mâbude olmuştu; şimdi artık mâbude olamazdı, zira şimdi onun zayıf tarafını biliyordu ve

gerek düşünce bakımından, gerek ıstırap ve astırabın sağladığı tecrübe bakımından kendisi şimdi hanımından daha yaşlı idi; fakat, kadın olarak, onu belki de mâbude olarak taptığı zamandakinden daha müşfik ve samimî bir sevgi ile seviyordu. Küçük bir eli her şeyden daha aziz kılan o sır ne idi? Nerede idi? Bu muammanın esrarını kim çözebilirdi? İşte o şimdi şuracıkta duruyordu; oğlu, o sevgili çocuk da yanıbaşındaydı. İşte şuracıkta gözleri yaşlı ve mesut duruyordu. Hepsi de barışmanın vecdi içinde idiler.

Frank:

— Çocuklar, koca yobaz geliyor! dedi. Tusher geliyor!

Hakikat, Tusher geniş topukları üzerinde gıcırdıyarak göründü. Mr. Tom ibadet esnasında giydiği beyaz cüppeyi çıkarmış, sokakta giydiği cüppesi ve büyük siyah perukası ile gelmişti. Esmond bu herifi bir an için bile olsun nasıl kıskanabilmişti?

— Bize elini ver bakalım, Tom Tusher, dedi.

Papaz delikanlının önünde derin ve şatafatlı bir reverans yaparak:

— Seni gördüğüme son derece memnun oldum, Papaz Esmond, dedi. Lord'umla biriik-

te seni düşünerek **Raddas incolumen precor**'u okuduk. Gades'ten defne dalları getiriyorsun[2]. Oraya gittiğini işittiğim zaman: "Keşke ben de bir Septimus olsaydım" dedim. Lord Viscount Hazretleri, hatırlıyorsunuz, değil mi? **Septimi, Gades aditure mecum...**[1]

Mr. Esmond:

— Dünyanın Gades'ten fazla sevdiğim bir yeri var, Tusher, dedi. O da zatı semuhîlerinin papazı bulunduğumuz ve içinde büyüdüğümüz Castlewood...

Mr. Tusher:

— İçinde bunca kutsal hâtıralarımız bulunan bir ev, dedi (ve bu sözleri söylerken Esmond, Tom'un babasının orada kamçı ile kendisine nasıl dayak attığını hatırlıyordu). Sayın efendimin ve şerefli hanımımın evine yakın olan bir ev, benim için daima aziz bir mesken olmak iktiza eder. Fakat, madam, kayyum kilise kapısını kapamak için sizi bekliyor.

Lord haykırdı:

— Harry akşam yemeğine bize geliyor! Yaşasın be! Anne, ben eve koşup Beatrix'e ha-

---

[1] Bir dostun selâmetle dönmesi için dua. Horatius (*Odi*, I, III.)

[2] Kadsiye zaferini kastediyor. Romalılar bu şehre Gades ismini vermişler.

[1] Horatius bundan önceki notta bahsettiğimiz Odi'sinin ilk mısraı «Septimius, Gades'i sen de benimle birlikte ziyaret etmeliydin» demektir.

ber vereyim de kız kendine biraz çekidüzen versin... Beatrix şimdi saray nedimesi oldu, Harry. Edepsiz öyle güzelleşti ki...

Hep beraber kiliseden dışarıya doğru yürürlerken, dul kadın tatlı yavaş sesi ile:

— Harry, sen kiliseden olmaya hiç heves etmedin, dedi. (Şimdi sanki birbirlerinden hiç ayrılmamış, fakat gene desanki asırlarca birbirlerinden ayrı düşmüş gibi idiler). Ben her zaman senin o tarakta bezin olmadığına, sana dünyadan el etek çektirmenin günah olacağına kani idim. Castlewood'a zorla bağlanacak ve sıkılacaktın; kendi kendine bir isim yapman hakkında daha hayırlı idi. Bu kanaatimi sevgili Lord'uma çok kere söylemiştim. Ah bilsen, seni ne çok severdi! Seni bizimle beraber oturtan Lordumdu.

Esmond :

— Daima sizin yanınızda bulunmayı cana minnet bilirim; dedi.

— Gitmen en hayırlısı idi Harry. Dünya insana aradığı huzur ve sükûnu veremezse, insan onu nerede bulacağını bilmeli; fakat dünyadan önce, kuvvetli muhayyilen ve uyanmış arzularınla senin dünyayı bir kere denemen lâzımdı. Köylü bir kişizadenin papazı, küçük bir çocuğun mürebbisi olarak kalmanı düşünmek bile caiz değildi; eğer bir zamanlar böyle

bir şey düşünüldü ise benim hodgâmlığım yüzünden düşünüldü. Sende de Esmond'ların kanı var, soydaş; onlar gençlikte hep haşarı olurlar. Bak Francis'e... Daha on beş yaşında olduğu halde kendisini yuvamda zor zaptediyorum. Bütün aklı fikri muharebede, eğlencede... Yeni bir sefer olsun da gideyim diye can atıyor. Yeni bir sefer açılırsa, küçük Lord Churchill'le beraber giderler belki... Lord Marlbourgh bize karşı iyi davrandı. Bu felâket başımıza geldiği zaman bize ne çok iyilik ettiğini biliyorsun. Senin... senin babanın dul eşi de öyle... Felâketin sillesini yemeden insan âlemin ne kadar iyi olduğunu bilemiyor. Beatrix, Lady Marlbourgh'nun lûtfu sayesinde saraya, Frank da Lord Chamberlâin'in maiyetine alındılar. Sonra, babanın dul eşi Dawager Lady de sana gözkulak olmayı vadetti, değil mi?

Esmond :

— Evet, dedi.

Şimdiki teveccühü devam etmek şartiyle, Lady Castlewood'un kendine karşı olan muamelesine diyecek yoktu.

Sonra neşeli bir tavırla devam etti:

— Şayet fikrinden cayarsa (nitekim Lady'lerin fikirlerinden caydıkları olağan şeylerdendir), kendi yükümü kendim taşıyacak kadar kuvvetim var; ben de elbet bir baltaya sap

olurum. Kılıçla bir şey yapabileceğimi zannetmiyorum. Bu işte benden daha istidatlı binlerce insan var; fakat, fakat iyi tahsil terbiye görmüş bir genç için hayatta türlü imkânlar var ve ben de şu veya bu şekilde terakki ve tefeyyüz ederim elbet de...

Hakikaten de şimdiden orduda kendine arka olabilecek bazı kimseler bulmuştu; hem de bunlar kendisine büyük faydaları dokunabilecek çok kuvvetli şahsiyetlerden di; bu suretle hanımına istikbalinin hep parlak taraflarını gösterdi. Akşamın alacakaranlığı etrafa çökerken, sanki o zamana kadar birbirinden hiç ayrılmamış gibi, ağır ağır yürüyorlardı.

Kadın sözüne devamla:

— Artık eve yaklaşıyoruz; dedi. Geleceğini biliyordum, Harry; velev... velev beni affetmek için olsa bile... o müthiş, müthiş felâketten sonra sana haksız şeyler söylediğimden dolayı... O gün seni gördüğüm zaman üzüntünün şiddetinden yarı çılgın bir halde idim. Sonradan söyledikleri için şimdi biliyorum. Hattâ o alçak bile — onun ismini bir daha ağzıma alamam — evet, o bile senin düelloyu önlemeğe çalıştığını, zavallı yavrum, döğüşü kendi tarafına çevirmek istediğini söylemiş; fakat Allahın iradesi böyle imiş; benim cezalandırılmam, sevgili lordumun da kurban gitmesi mukaddermiş.

Esmond:

— Ölüm döşeğinde hayır duasını aldım, dedi. Bu kıymetli mirastan dolayı Allaha hamdederim.

Lady kolunu sıkarak:

— Âmin, âmin, dedi. Biliyorum. O sırada çağrılmış olan St. Bride Kilisesi vaizi Mr. Atrebury de öyle söyledi. Ben de Allaha hamdüsenada bulundum ve o zamandan beri bunu bütün dualarımda hatırladım.

Mr. Esmond:

— Bu sözleri daha önce söylemiş olsaydınız, beni ıstıraplı nice geceler geçirmekten kurtarmış olurdunuz.

— Biliyorum, biliyorum...

Bu sözleri o kadar tatlı bir sesle söyledi ki Esmond ona karşı böyle bir sitemde bulunmaya cesaret ettiğine bin kere pişman oldu.

— O zaman kalbimde ne zalim duygulara yer vermiş olduğumu biliyorum ve bunun için de az ıstırap çekmedim, yavrum... Mr. Atterbury'ye itiraf ettim; onun için artık bundan bahsetmeyeceğim. O... hayır, ben... sana mektup yazmayacağımı, sana gitmeyeceğimi söyledim, hattâ, mademki ayrıldık artık ayrı kalmamız daha iyi dedim. Fakat senin geleceğini biliyordum, bunu itiraf ederim. Kabahat kimsede

değil, Harry. Bugün ilâhi okunurken: "Cenabıhak Sayhun esaretine son verince, rüya gören insanlara benzedik" dedikleri zaman, ben de, evet, ben de kendimi rüya gören insanlara benzettim... Rüya gören insanlara... sonra ilâhi devam etti... "Gözyaşı ile ekenler sevinçle biçerler; ağlayarak giden şüphesiz sevinerek dönecek ve ekin demetlerini de beraberinde getirecek"; kitaptan başımı kaldırıp bakınca seni karşımda gördüm. O kadar şaşırmadım ki... Geleceğini biliyordum, yavrum ve başını güneş ışığının yaldızı ile hâlelenmiş gördüm...

Gülümsedi, başını kaldırıp ona bakarken âdeta vahşi bir gülümseyişi vardı. Bu sırada yükselmiş olan ay, soğuk gökyüzünde bütün canlılığı ile parlıyordu. Esmond kadının keder ve kaygıdan yıpranmış tatlı yüzünü ilk defa vâzıh olarak gördü.

Lady sözüne devam etti:

— Bugün ne biliyormusun? 29 Aralık... Senin doğduğun gün! Fakat geçen sene bugünü kutlamadık, hayır, hayır... Lord neşesizdi, benim Harry'm de ölüm halinde idi; beynim humma içinde idi; şarabımız yoktu... Ama şimdi... sen geldin, ekin demetlerini de beraberinde getirdin, iki gözüm...

Bu sözleri söylerken gözlerinden coşkun bir yaş tufanı boşandı. Delikanlının göğsüne kapanmış gülüyor, bir taraftan da:

— Ekin demetlerini de beraberinde getirdin... Ekin demetlerini de... diye haykırıyordu.

Bazan gece yarısı geminin güvertesinde durup tepesinde yükselen yıldızlarla donanmış, hudutsuz derinlikleri, bu sonsuz parlaklık ve güzelliğin dindar bir yürekte uyandırdığı hayranlığın vecdi içinde seyrederken duyduğu gibi, şimdi de kendini ilk defa gösteren bu sâf muhabbetin derinliği karşısında ezildiğini ve kalbinin şükranla dolduğunu hissediyordu. Aman Allahım, kendisi, o âciz ve kimsesiz mahlûk, kim idi ki böyle bir sevginin rahmeti üzerine boşanıyordu? Şimdi böyle bir hazineye nail olduğuna göre, bu zamana kadar ömrü beyhude geçmemiş, hayır boş yere yaşamamıştı (böyle bir düşünceye kapılması zaten bir duygusuzluk ve nankörlük olurdu). İkbal hırsı bunun yanında hodbince bir gurur değil de ne idi? Zengin olmak mı, meşhur olmak mı? Aradan bir sene geçtikten sonra, başka isimler senin isminden daha tomtıraklı akisler uyandırırken ve sen de tabutunun üstüne kakılmış unvanlarla, toprağın altında yatarken o zenginliğin, şöhretin sana ne hayrı olur? Senden sonra ancak hakikî sevgi yaşar ve gizli bir takdis ile hâtıranı takibeder veya senden önce

gidip sana şefaatte bulunur. **Non omnis moriar**[1] — eğer öldükten sonra da hisli bir iki insanın kalbinde hâlâ yaşıyorsam; mahvolmuş ve ümitsiz yaşamış sayılmam, şayet garip, firkatzade bir ruh beni hâlâ sever ve dualarında beni anarsa...

Mr. Esmond dedi ki:

— Eğer, eğer hal böyle ise aziz Lady, sizden niçin ayrılayım? Mademki Allah beni bu büyük nimete nail etti ve mademki sevgili hanımımın kalbi, — artık şimdi biliyorum — bana ister yakın olsun ister uzak, her yerde beni takibediyor, bırakın da bu nimeti daima yanımda tutayım ve ölüm bizi ayırıncıya kadar ondan ayrılmayayım. Buradan ayrılın, bu Avrupadan, sizin için bunca hazin hâtıralarla dolu olan bu diyardan uzaklaşın. Yeni bir dünyada yeni bir hayata başlayın. Benim iyi yürekli Lordum her zaman Kral Charles'in bize, Lordumun ecdadına verdiği Virginia'daki topraklarını ziyaretten bahsederdi. Frank bunları bize bağışlar. Orada ismime leke bulaşıp bulaşmadığını merak etmek, Allahın orma-

[1] Lâtince: «Ben büsbütün ölmeyeceğim» demektir. Horatius'un bir *Odi*'sinden alınmıştır. Odi şöyle devam etmektedir: «Varlığımın büyük bir kısmı ölüm kraliçesinin elinden kurtulacaktır; hiç durmadan büyüyeceğim ve beni övecek olan gelecek nesillerin hâfızasında taptaze kalacağım». Horatius bu Odi'de ünlü bir şairin ebedîliğini tasvir etmektedir.

nında unvanıma dair tahkikat açmak kimsenin aklından bile geçmez...

Kadın sözünü kesti:

— Ya çocuklarım? Ya vazifem? Ya babacığım? Onları ne yaparım, Henry? Babamın şimdi benden başka kimsesi yok! Kızkardeşim de yakında yanından ayrılacak; o zaman yaşlı adam yapayalnız kalacak. Yeni Kraliçe tahta çıkalıdan beri babam muhalefeti terk etti. Burada Rochester'de kendisini severler, ona bir kilise bulmuşlar. Çocuklar benden ayrılınca babamla beraber oturacağım. Onlar dünyaya karışacaklar; ben onları bu yolda takibedemem; korkarım. Onlar gelip beni görürler; bazan sen de gelirsin, Henry... Kutsal Geliş mevsiminde... Seni bir kere daha görüp takdis ettiğim bu mevsimde...

Hr. Esmond:

— Ben sizi takip için dünyada her şeyi feda ederim, dedi. Siz de benim için bu cömertliği gösteremez misiniz, aziz Lady?

Kadın:

— Sus çocuk! dedi, (bu sözü bir annenin tatlı sesi ile söylemişti). Senin için dünya yeni başlıyor. Bana gelince, ben o kadar zayıf ve günahkârım ki bana düşen, dünyayı bir tarafa bırakıp tövbe ve istiğfarla vakit geçirmektir, aziz Henry... Şayet, bir zamanlar olduğu

gibi din evleri olsaydı (kilisemizin birçok ileri gelenleri böyle evlerin tekrar kurulmasını istiyorlar), çok kere bunlardan birine çekilip hayatımı orada itifâk ve istiğfarla geçirirdim diyorum. Fakat gene de seni severim; benimki gibi bir sevgide artık günah bulunamaz; Sevgili Lordum cennette kalbimi görüyor ve günahımın göz yaşlarıyle yıkandığını biliyor. Şimdi... şimdi bana düşen vazife, bana muhtaç oldukları müddetçe çocuklarının ve zavallı babamın yanında bulunmaktır; ve...

Harry sordu:

— Benim yanımda değil mi?

Kadın parmağını delikanlının dudağına doğru kaldırarak:

— Sus... dedi. Ben sana hastabakıcılığı ettim. Çiçekten yattığın zaman başucuna gelip yanında oturduğumu göremiyordun. O gece hep öleyim diye dua ettim; fakat ölseydim günah içinde ölmüş olacaktım, Henry. Geriye, o zamana bakmak korkunç bir şey! Fakat artık o zamanlar geçti; ben de affa nail oldum. Bana gene ihtiyacın olursa, sana daima gelirim. Kalbin yaralanırsa bana gel, yavrum... Bir şey söyleme! Bırak hepsini söyleyeyim. Sen beni hiçbir vakit sevmedin, aziz Henry, hayır, şimdi de sevmiyorsun; ben de buna müteşekkirim. Evvelce seni gözaltında bulundurdum ve bu

nun böyle olduğunu gözümden kaçmayan binlerce alâmetten anladım. Koleje gideceğin zaman ne kadar sevindiğini hatırlıyor musun? Seni ben gönderdim. Bunu babana söyledim; Londra'da iken Mr. Atterbury'ye de söyledim. Her ikisi de vicdanımı günahtan temizlediler. Onların vicdanları bağlamağa ve çözmeğe yetkili, kendilerini Allah yoluna vakfetmiş insanlar olduklarını bilirsin. Sevgili Lordum Cennete gitmeden beni nasıl affetti ise, onlar da affettiler.

Mr. Esmond:

— Galiba bütün melekler cennette değil... dedi.

Ve bir kardeş kızkardeşini nasıl kalbine basarsa ve bir ana oğlunun göğsüne nasıl kapanırsa, Esmond'un sevgili hanımı da bir an için delikanlıya sokulup onu takdis etti.

VII. BÖLÜM

VALCOTE'TA İYİ KARŞILANDIM

Walcote'te eve geldikleri zaman, pencereler bir dostu karşılar gibi içeriden pırıl pırıl aydınlatılmıştı; meşe ağacı kaplı salonda sofra kurulmuştu; sanki elinde avucundakini yiyip bitirdikten sonra süklüm püklüm eski yurduna dönen hayırsız evlâdı bağış ve sevgi bekliyordu[1]. Hizmetçilerden iki üç bildik çehre sokak kapısında gelenleri gözlüyordu; ihtiyar hizmetçi kadınla Lord'un forması olan kahverengi ve mavi renkte elbisesi ile genç Lockwood orada idiler. Sevgili hanımı divanhaneden geçerlerken Esmond'un kolunu sıktı. Gözleri ona bakarken tarif edilmez bir şefkatle parlıyordu. Lüle lüle saçlarını ve siyah kukuletesini arkaya doğru itip gözlerini kaldırarak sadece:

— Hoşgeldin! dedi:

Yüzü pembe bir gülümseme ile kızardı. Harry'ye o zamana kadar sanki onu bu derece şirin görmemiş gibi geldi. Çehresi güzellikten daha parlak bir sevinçle aydınlanmıştı; divanhanede annesini bekleyen oğlunu bir elini tut-

---

[1] İncildeki meşhur müsrif oğul kıssasına telmih.

makla beraber Esmond'un kolunu da bırakmadı.

Annesinin arkasından bir yankı gibi Lord'un:

— Hoşgeldin! diyen sesi duyuldu. İşte hepimiz sana hoşgeldin demek için buraya toplandık... İşte ihtiyar Pincont... Ne kadar güzelleşmiş, değil mi?

Bunun üzerine, biraz daha ihtiyarlamış, fakat kendisine öyle her zamankinden fazla bir özellik eseri görülmeyen Pincot, "Yüzbaşı" diye hitabettiği Esmond'un önünde diz kırdıktan sonra Lord'a:

— Sus bakayım artık, dedi.

— İşte bu da Jack Lockwood... Yaman bir kumbaracı eri olacak bizim Jack! Yalnız o değil, ben de... İkimiz de asker olup senin maiyetine gireceğiz, amcam oğlu. On yediye basar basmaz orduya gireceğim...Zaten bütün centilmenler orduya giriyorlar. Ayol, bakın kim geliyor! Hah hah haaa (Bir kahkaha attı), yeni fistanı ile Mistress Beatrix! Yemekte bir yüzbaşı misafirimiz bulunacağını işitince yeni elbise giyeceğini nasıl bilmiştim!

Bu kahkahalı sohbet Walcote evinin divanhanesinde oluyordu. Divanhanenin orta yerinde bir merdiven vardı; buradan, açık bir galeriden geçilerek yatak odalarının kapılarının bu-

lunduğu kısma gidiliyordu. Bu kapıların birinden, elinde şamdanla, Mistress Beatrix çıkmıştı; mumun ışığı, giydiği al renkli elbiseye ve dünyanın en parlak ve beyaz gerdanına aksedere genç kızı olduğu gibi aydınlatıyordu[1].

Esmond bir çocuk bırakmış, onun yerine, ortanın üstünde denecek kadar boy atmış bir kadın bulmuştu; güzelliği öyle gözalıcı bir kemal mertebesine erişmişti ki onu görmekle delikanlının gözlerinde hem hayret, hem sevinç belirebilirdi. Onu gözlerinde de öyle canlı ve seyyal bir parlaklık vardı ki bütün bir meclisin sanki dayanılmaz bir cazibeye kapılmış gibi onu takibettiğini gözümle gördüm; o gece Ramillies'den sonra büyük Duka tiyatroya gelmişti (Beatrix tesadüfen tiyatroya aynı zamanda ve aksi cihetten girdi) ve o zaman bütün tiyatro halkı dönüp Duka'ya değil, Beatrix'e baktı. Esmer güzeli idi; yani gözleri saçı kaşları, kirpikleri siyahtı; saçları zengin kıvrımlarla dalga dalga omuzlarına dökülüyordu; fakat çehresi güneşte parlayan kar gibi gözalıcı beyazlıkta idi; yalnız parlak kırmızı yanakları ile daha koyu lâl rengi dudakları bu beyazlıktan müstesna kalıyordu. Ağzının iri, çenesinin fazlaca dolgun olduğunu söylerler; mermer bir mâbude için böyle bir şey vârit olabilir; fakat

[1] Bu satırlar İngiliz edebiyatının en güzel kadın tasvirlerinden sayılırmış.

gözleri ateş, bakışı mahzı-aşk, sesi en tatlı ve ahenkli musiki, endamı kemal derecesinde simetri, serapâ sihhat, karar ve faaliyet, adım atışı metîn, fakat gene de yay gibi oynak, hareketleri, hızlı olsun, yavaş olsun, daima kemal derecesinde zarafet, peri kızı gibi kıvrak, kraliçe kadar şahane, gâh yumuşak, gâh mütahakkim, gâh müstehzi bir kadında iri ağız, dolgun çene asla kusur sayılamazdı. Bu satırları yazan onu düşündüğü zaman kendini hâlâ genç hissediyor ve onu bir kere daha kemal nümunesi olarak hatırlıyor.

Fistanının eteğini bükülmüş güzel koluna iliştirmiş, şamdanı önüne doğru tutarak, Esmond'u selâmlamak üzere pıtır pıtır merdivenden indi.

Lord hâlâ gülerek:

— Al çorap, beyaz ayakkabı!... Aman küçük hanım! Yüzbaşıya kendini öyle mi beğendireceksin?

Esmond'u tebessümleri ile aydınlatarak ona doğru yaklaştı; delikanlı hiçbir şey görmeden onun yalnız gözlerine bakıyordu. Sanki çocukken yaptığı gibi kendisini öptürmek istiyormuş gibi başını öne doğru uzatarak Esmond'a yaklaştı.

Genç kız:

— Yoo... dur bakayım... dedi. Çok büyüdüm! Hoşgeldin amcaoğlu Harry!

Bu sözleri söylerken, en zarif eğilişi ile, yerleri süpürürcesine, büyük bir reverans yaptı ve bunu yapmakla beraber bir taraftan da gözlerinin bütün parlaklığı ve en tatlı tebessümü ile başını kaldırarak ona baktı. Sanki bütün varlığından etrafına ışık halinde sevgi dağılıyordu. Harry'nin onu öyle kendinden geçmişçesine bir seyredişi vardı ki Milton'un tasvir ettiği ilk âşık da[1] sevgilisini ancak böyle seyredebilirdi.

Lady hâlâ koluna asılmış olduğu halde, tatlı yavaş sesi ile:

— N'est-ce pas[2]? dedi.

Esmond başını çevirdi ve hanımının berrak gözleri ile karşılaşınca irkilip kızardı. **Filia pulcrior**[3]'un takdirine dalmış olduğu için onu âdeta unutmuştu.

Lord haykırdı:

— Sağ ayak öne... fazla dışarı çevirmişsin... Hah şöyle... Şimdi reverans yap, kırmızı çoraplarını göster bakayım, Trix... Çorapları da Dowager göndermiş...

Miss kardeşini deli gibi öperek:

— Sus sersem çocuk! dedi:

---

[1] Milton'un *Kaybolmuş Cenet* adlı eseri; kitap, IV.

[2] Fransızca «Değil mi?» demektir.

[3] Lâtince «anasından daha güzel kız» demektir.

Sonra gelip annesini öptü; bir taraftan da annesinin omuzu üstünden muttasıl Harry'ye bakıyordu. Onu öpmedi, fakat iki elini de ona verdi, sonra bir elini kendi iki eli içine aldı.

— Ah Harry, geldiğine ne kadar sevindim; bilsen...

Lord :

— Yemekte çulluk var... dedi. Kilisede o kadar karnım acıktı ki...

— Bugün 29 aralık... Harry'miz de evine döndü.

Lord gene :

— Yaşasın ihtiyar Pincot! dedi.

O sırada sevgili Lady'nin dudakları bir dua ile titriyordu. Harry'nin Beatrix'e kolunu verip yemek odasına götürmesini söyledi, kendisi de genç Viscount'la birlikte yürüdü. Tom Tusher bu ziyafetin davetsiz misafiri olarak çıkagelmişti; bu beş kişi içinde en aşağı dördü onun orada bulunmasını istemiyordu. Nitekim o da durmadı, sofraya tatlı gelince kalkıp gitti; sonra, çatırdıyarak yanan ateşin başında hanımı veya, o gül gibi zerafeti ile, Beatrix kadehini dolduradursun, Harry iştirak ettiği seferi anlattı ve böylece hayatının en şevkli gecesini geçirdi. O kadar derin, tatlı, dinlendirici bir uyku uyudu ki kalktığı zaman güneş çoktan doğmuş bulunuyordu. Sanki bütün gece

melekler başucunda beklemişler gibi uyandı. Öyle ki, melek kadar sâf ve yüreği sevgi ile çarpan bir mahlûkun, duası ile uykusunu takdis ettiğine hükmedecceği geliyordu.

Ertesi sabah Papaz, âdet üzere Walcote'teki küçük aileye dualar okudu; Esmond'a, Mistress Beatrix sanki Tusher'in heyecanlı va'zına pek dikkat etmiyor gibi geldi; dua esnasında gözleri, ya kendi gözleri ile karşılaşıyor, yahut da fırıl fırıl etrafta dolaşıyordu. Belki kendisi de Faziletmeabın söylediklerine pek dikkat etmiyordu.

Esmond kendi kendine düşünüyordu:

— İşte benim de hayatım böyle geçebilirdi; ölünceye kadar vazifem bundan ibaret kalabilirdi. Peki bu aziz dostlarla bir arada bulunup onlardan hiç ayrılmamak hoş bir şey değil miydi? Fakat nihayet... nihayet günün birinde mukadder âşık gelip güzel Beatrix'i götürecekti...

Mukadder âşıgın hayali karşısında vâiz solda sıfır kaldığı için, Tom Tusher'in belkı de pek bilgili ve beliğ olan va'nının en iyi kısmı zavallı Esmond hesabına kaçırılmış oldu.

Duanın devamı müddetince Beatrix Harry Esmond'un önünde, biraz ötede diz çökmüştü. Kırmızı çoraplar yerine, ayaklarını aynı derecede güzel gösteren bir çift kurşunî çorapla

siyah ayakkabılar giymişti. Baharın bütün gülleri yüzünün parlak güzelliği ile rekabet edemezdi. Esmond'a öyle geldi ki genç kızın gözlerindeki o güneşli ışıltı kadar güzel bir şeye ömründe raslamamıştı. Lady Viscountess'in sanki bakmaktan yorulmuş gibi bir hali vardı; yüzü sapsarı olmuştu.

Miss Beatrix annesinin bu keyifsizliğini fark etti ve üzüldüğünü söyledi.

Lady tatlı bir tebessümle:

— Ben yaşlı bir kadınım, dedi. Sendeki gençlik bende ne gezer, a yavrum?

Lord annesinin bileğini tutup elini öperek:

— Sendeki iyilik de onda ne gezer, hattâ yüz yaşına gelsen bile... dedi.

Beatrix olduğu gibi Esmond'a dönerek:

— Söyle amcamoğlu, dedi. Pek mi fena bir insana benziyorum?

Güzel yüzü delikanlının çenesinin altına o kadar sokulmuştu ki yumuşak, kokulu saçları âdeta yüzüne dokunuyordu. Parmaklarının uçları ile delikanlının yenine dokunuyordu; Esmond da öteki elini kızın ellerinin üstüne koydu.

— Ben senin aynan gibiyim; bu da senin için pek hoş bir şey olmasa gerek... dedi.

Annesi kurnaz bir tavırla:

— Anlıyor musun, kızım? dedi. "Muttasıl yüzüme bakıyorsun" demek istiyor...

Bunun üzerine Beatrix Esmond'un yanından kaçıp annesine koştu, güzel eli ile Lady'nin ağzını kapıyarak onu öptü.

Lady şefkatli gözleriyle delikanlıya bakarak:

— Harry de pek güzel, canım! dedi. Bakılmayacak gibi değil ki...

Esmond:

— Mesut bir yüze bakmak hoş bir şeyse, dedi, benim yüzüme bakabilirsiniz!

Lady içini çekerek:

— Âmin! dedi.

Hary sevgili Lorduna ait hâtıraların kadının kalbinde yeniden uyanıp kederini depreştirmiş olacağını düşündü; zira Lady'nin yüzü gülümseyişini kaybetmiş, gene eski hüzünlü halini almıştı.

Lord haykırdı:

— Aman Harry'ciğim, gümüş sırmalı al elbisen, siyah perukan da pek yakışmış, a canım! Anne, ben kendi saçlarımdan artık pek bıktım. Ne zaman peruka takacağım, kuzum? Harry, bu güzel dantelâ boyunbağını da nereden buldun?

Harry:

—Lady Dowager'in dantelâlarından... dedi. Bana verdi, daha başka güzel şeyler de verdi...

Lord sözüne devamla :

— Lady Dowager fena bir kadın değil, biliyor musun?

Miss Beatrix :

— Evet, dedi, o kadar... yani boyalarıyle göründüğü kadar kırmızı değil...

Lord bir kahkaha atarak haykırdı:

— Böyle dediğini kendisine söylemezsem bana da adam demesinler... Vallahi söyleyeceğim, Trix...

Miss Beatrix :

Böyle bir şeyi söyleyecek kadar zeki olmadığımı o da bilir... Merak etme...

Genç Lord :

— Neyse... Harry'nin gelişinin ilk günü kavga etmeyelim... Değil anne? dedi. Bakalım yani seneye kavgasız girebilir miyiz? Şu Noel böreğinden biraz alsana... Hah, işte şarap kupası da geldi... yok, Pincot çay getiriyor muş...

Miss Beatrix sordu :

— Yüzbaşım, bir fincan çay içer misiniz?

Lord sözüne devamla :

— Ha... Harry, dedi. Kahvaltıdan sonra sana atlarımı gösteririm. Bu gece gidip ağla kuş tutarız; pazartesi günü de Winchester'de horoz döğüşü var. Harry, horoz döğüşünü se-

ver misin? Susex centilmenleri ile Hampshire centilmenleri arasında... Döğüşü on liradan yirmi bir horoz döğüştürülecek... Birinci çıkan da elli lira alıyor...

Lady kızına sordu:

— Hısmını eğlendirmek için sen ne yapacaksın bakalım, Beatrix?

Beatrix:

— Anlattıklarını dinleyeceğim, dedi. Kimbilir, bize anlatılacak ne çok şeyleri vardır! İspanyol dilberlerini daha şimdiden kıskanmaya başladım. Askerlerin elinden kurtardığın rahibe güzel miydi, bari? Yanındaki emireri düngece mutfakta anlatmış, sabahleyin Mrs. Betty saçımı tararken anlattı. Adam senin için "Herhalde âşık olmalı..." diyormuş. Bütün gece güvertede oturuyormuşsun; bütün gün de defterine beyitler karalıyormuşsun!

Harry dün şiir yazmak için bir konu bulmak ihtiyacında iken, bugün aradığını bulmuş olduğunu ve şairlerin bütün o Lindamiras'ları, Ardelias'ları bir araya gelse bu genç mahlûkun yarı güzelliğine yaklaşamayacaklarını düşündü; kendisi bir şey söylemedi ama, içinden geçenleri onun hesabına bir başkası söyledi.

Bu başkası sevgili hanımı idi; Lady, yemek bittikten ve gençler çekildikten sonra Mr. Esmond'la çocuklarına dair konuşmağa başla-

dı; onların huylarından ve her ikisi hakkındaki endişe ve ümitlerinden bahsetti.

— Yuvalarından, annelerinin dizi dibinde bulundukları müddetçe korkum yok, diyordu; onların ele güne karışacaklarını, benim de peşlerinden oralara gidemeyeceğimi düşündükçe korkuyorum. Beatrix vazifesine gelecek sene başlayacak. Belki işitmişsinizdir, şey... canım şu Lord Blandford hakkındaki dedikoduları demek istiyorum. Her ikisi de çocuktular; boş dedikodu... Annesi hısımımız olur, ama ben onu bilirim; Lord'un Beatrix gibi beş parasız bir kızı almasına katiyen izin vermez. Onun gözü o kadar yükseklerdedir ki Avrupada değme prensesi oğluna lâyık görmez...

Esmond :

— Avrupadaki prensler onun eline su dökemez! dedi.

Lady cevap verdi :

— Güzellikten yana mı? Onu ben de zannetmem. Çok, çok güzel, değil mi? Annelik tarafgirlik ile kendimi aldatmıyorum. Dün o merdivenden inerken sana dikkat ettim ve düşünceni yüzünden okudum. Biz baktığımızın hiç farkında olunmadığı zaman bakarız ve zannettiğinizden daha iyi görürüz, sevgili Harry! Demin yazdığın şiirlerden bahsedilirken de... sen zaten çocukken de şiir yazardın... Beatrix'-

in şiirlerine güzel bir konu olabileceğini düşündün, değil mi? (delikanlı buna kızarmaktan başka bir cevap veremedi). Hakikaten öyledir de... Güzel yüzünün esir ettiği ilk insan da siz değilsiniz... Hem de bu iş pek çabuk olur. O kadar güzel gözler kudretlerimin hemen farkına varırlar ve onu pek erkenden kullanmaya başlarlar...

Güzel dul kendininkilerle delikanlıya dikkatli dikkatli baktıktan sonra yanından ayrıldı.

Hakikaten de öyle... Güzel bir çift gözün süzgün bakışı bir erkeği esir etmeye, gönlünü ateşe vermeğe, hattâ ona her şeyi unutturmağa kâfidir; bu bakışlar karşısında göz o kadar kamaşır ki mâzi nazarında o anda silikleşir; o güzel gözlere o kadar kıymet verir ki onlara sahibolmak için canını bile feda eder. En aziz dostların samimî sevgisi bu hazine yanında ne kıymet ifade eder? Hâtıra ümit kadar, yemek açlık kadar, minnettarlık arzu kadar kuvvetli olabilir mi? Avrupanın mücevher hazinelerinde kralların elmaslarını görüp onların yüzünden nasıl harbler çıktığını, fidyei-necatları olan bu elmaslar yüzünden tahtlarından olan veya boğulan Moğol hükümdarlarını, onları satın almak için harcanan milyonları, şapkamdaki düğmeden fazla kıymet vermediğim bu küçük parlak oyuncakları yerin dibinden çıkarmak için hayatlarını feda eden gözüpek insanları

düşünmüştüm. Onun gibi (elmas suyu bakımından aynı derecede nadir) ışıltılı bazı oyuncaklar daha vardır ki dünya kurulalıdan beri erkekler, uğrunda döğüşüp boğazlaşırlar; fakat bu hal ancak yirmi sene sürer, ondan sonra parıltıları sönüp gider. Kleopatranın kaşları altında ışıldayan veya Helena'nın göz çukurları içinde parlayan o mücevherlerin şimdi yerinde yeller esiyor!

Esmond'un Walcote'a gelişinin ikinci günü Tom Tusher kısa bir tatil için izin aldı; en güzel cüppesini giyip en iyi boyun bağını bağladı, almak istediği genç bir kadınla âşıktaşlık etmeğe gitti; bu kadın öyle dul bir vikontes filân olmayıp basbayağı Southampton'lu bir biracıdan dul kalmıştı ve iki bin lira kadar da bir serveti vardı; zira koca Tom kalbini öyle mükemmel bir zapt-u rapt altına almıştı ki drahoması olmadan Venus bile onu helecana düşüremezdi. Böylece Tom, miskin beygirine binip ağır aksak aşkını takibe koyuldu ve Esmond'u sevgili hanımı, kızı ve genç Lord'la başbaşa bıraktı. Lord yalnız eski bir dosta kavuştuğundan dolayı değil, aynı zamanda hocasından ve Lâtince kitaplarından kurtulduğu için de çok memnundu.

Genç çocuk, o her zamanki serbest, yapmacıksız tavrı ile, bildiği, gördüğü şeylerden, insanlardan ve bu arada bir hayli de kendin-

den bahsetti. İki kardeşin sevgili annelerine her istediklerini yaptırmakla beraber, onun yüreğinde üstün yeri kapabilmek için birbiriyle muttasıl yarış halinde bulundukları kolayca görülüyor, annelerinin ise her ikisini de aynı derecede sevdiğini söylemekte ısrar etmesine rağmen, Frank'ın annesinin sevgilisi ve gözdesi olduğu anlaşılıyordu. Çocukluğunda askerlik oyununda köylü çocuklarına önünde geçit resmi yaptırıp en zorba onbaşılar gibi oğlanları nasıl sıra dayağına çeker idi ise şimdi de bütün ev halkına (tabiî âsi ruhlu Beatrix müstesna) evet, bütün ev halkını susta durduruyordu. Tom Tusher'e gelince, Faziletmeab küçük lordla olan muamelesinde, yaşı ve cüssesi ne olursa olsun büyük bir insana karşı göstermekten asla geri durmadığı nezaket ve saygıyı zinhar elden bırakmıyordu.

Hakikaten bu küçük çocuğun hal ve tavrında, yüzünün güzelliğinde, neşesinde, kahkahasının çınlayışında, sesinin tatlı âhenginde insanı çeken öyle bir samimiyet vardı ki onu sevmemek mümkün değildi. Her gittiği yerde bir sözü iki edilmiyordu. Öyle zannediyorum ki ihtiyar büyük babası Dekan'la Mrs. Pincot denilen o asık suratlı kâhya kadın bile annesi kadar onun elinde esir idiler; Esmond'a gelince, çocuğun halindeki cazibeye o da kendini kaptırmakta gecikmedi ve ailenin öbür fertleri gibi ona esir olmayı kabul etti. Frank'-

la sadece bir arada bulunup konuşmaktan duyduğu haz, sohbeti ne kadar tatlı, nükte ve zerafeti ne kadar meşhur olursa olsun, başka her hangi bir kimsenin müsahabesinden duyduğu zevki gölgede bırakıyordu. Girdiği odaya sanki gün ışığını da beraber getiriyor, gülüşü, ge vezeliği, asîl güzelliği, bakışlarının parlaklığı etrafında tarif edilmez bir şevk ve haz yaratıyordu. Bir kimse biraz sıkıntısından bahsetse eli derhal kesesine gider, herkesin derdiyle ilgilenmek, her insana iyilik etmek için can atardı. Bir iki sene sonra, henüz çocuk denilecek bir yaşta âlem içine karıştığı zaman kadınların onu sevip okşayışları, onun için türlü fedakârlıklara katlanmaları (doğrusunu söylemek lâzım gelirse, o da aynı şeyi onlar için yapıyordu) Rochester'in macera dolu hayatını hatırlatıyor, Grammont'nun muvaffakıyetlerini gölgede bırakıyordu. Kendisini alacaklıları da sever, en taş yürekli tefeciler, hattâ lâtif cinse mensup en koyu mütaassıpların bir kısmı onun bir dediğini iki edemezlerdi. Akıl ve zekâsı herhangi bir adamınkinden fazla değildi; fakat söylediğini kimse söyleyemez, bilhassa onun söylediği gibi söyleyemezdi. Bruxelles'de komedide kadınların onun etrafına üşüştüklerini gördüm; Ramillies'de, vurulup yere düştüğü zaman iriyarı, kızıl saçlı bir İskoçyalı çavuşun, mızrağını yere atıp kadın gibi ağlamaya başladığını, onu çocuk gibi kucağına alıp ateş

hattı dışına götürdüğünü hatırlarım. Kız erkek bu iki kardeş, ana yuvasından uçup gittikten sonra yanyana pek nadir görülmüş olmalarına rağmen, dünyanın en güzel çifti sayıldılar.

Esmond'un oraya gelişinden iki gün sonra (senenin son günü ve Harry Esmond için öyle mesut bir gün ki onun zevkini tatmak, önce çektiği ve unuttuğu bütün zahmet ve meşakkatlere değerdi), sofrada otururlarken, genç Lord kadehini doldurdu ve Harr'ye de kendi kadehini doldurmasını söyleyerek, "Marchioness" unvanı ile hitabettiği kızkardeşinin sıhhatine içti.

Harry şaşkınlığın verdiği azap içinde:

— Marchiones mi? dedi.

Merak ve kıskançlık daha şimdiden içini kemirmeye başlamıştı.

Beatrix başı ile bir hareket yaparak:

— Saçme! dedi.

Lady Viscountess bir an başını kaldırıp Esmond'a baktıktan sonra gözlerini indirdi.

Francis :

— Blandford Marchioness'i! dedi. Haberin yok mu? Rouger Dragon[1] sana söylemedi mi? (Lord Chelsey, Dowager'ini bu ve buna benzer

[1] Fransızca: Kırmızı ejderha.

isimlerle anardı) Blandford küçük hanımın saçından bir lüle almış. Duchess oğlunu Mistress Beatrix'in önünde dizüstü görmüş, ona tokat atmış, "Dr. Hare'e kırbaçla, sana bir temiz dayak attırayım da gör!" demiş...

Beatrix :

— Mr. Tusher de kırbaçla sana bir dayak atsa çok iyi olacak! dedi.

Lady de sadece:

— Bu mânasız sözleri evinden başka yerde, inşallah, söylemezsin, Francis, dedi.

Frank sözüne devamla:

— Doğru söylüyorsun, vallahi, anne! dedi. Bak Harry nasıl kaşlarını çatıp somurttu... Beatrix de gümüş işlemeli çorapları gibi kıpkırmızı oldu...

Misress Beatrix küçük bir kraliçe tavrı ile ayağa kalkarak:

— Centilmenleri rahat bırakalım da şaraplarını içip iki lâkırdı etsinler... dedi.

Ve kuşanmış olduğu kumaşların vücudundan aşağı dökülen hışırtılı dalgaları içinde dışarı çıktı. Onu takibeden annesi Frank'ı öpmek için eğildiği zaman Esmond'a tekrar baktı ve oğluna:

— Çocuk, dedi. Bu mânasız şeyleri bir daha söyleme, e mi? Fazla şarap içme, paşam...

Harry zaten eskiden beri şaraptan hazzetmez...

O da siyah elbisesi içinde, dışarı çıkarken güzel şefkatli yüzünü çevirip delikanlıya baktı.

Frank büyük bir senyör tavrıyle şarabını yudum yudum içerek:

— Doğru söz... dedi! Eee... bu Lizbon şarabına ne dersin, bakalım? Halis muhlis Collares... Sizin o başa vuran Porto şarabınızdan daha iyi olsa gerek... Geçen sene Vigo'dan gelen İspanyol gemilerinin birinden almıştık. Annem Southampton'dan almış, gemi limanda yatarken... Kaptan Hawkins'in "Gül" ismindeki gemisi...

Harry:

— Tuhaf şey... dedi. Ben de o gemi ile gelmiştim...

Lord:

— O halde bize iyi bir insanla iyi bir şarap getirmiş demektir, dedi. Ah Hrry, âlemde senin başında şu piçlik belâsı olmamalı idi...

Öteki sordu:

— Neden?

— Farzedelim ki ben asker oldum (bütün centilmenler orduya giriyorlar) ve muharebede öldüm; o zaman bizim kadınlara kim göz kulak olacak? O zaman Trix artık bağlasan evde dur-

maz; annem de sana âşık... evet, evet... annemin sana âşık olduğunu biliyorum. Sen yokken daima senin methü senanı eder, muttasıl senden bahsederdi; gemiyi görmek için Southampton'a gittiği zaman işi anladım. Fakat, nasıl söyleyeyim, imkânsız bir şey... Bizler İngiltere'de en eski kandanız; bu memlekete Fatih'le beraber gelmişiz; vakaa pâyemiz baronluktu, ama ne çıkar? Onu da isteyerek almadık ki... Birinci James büyük dedemizi zorla baron yapmış. Biz unvanının fevkındeyiz; biz, eski İngiliz kişizadeleri, unvan istemeyiz; Kraliçe önüne geleni istediği anda duka yapar. Blanford'un babası Duke Churchill'e Duchess Jennings'e bak... Bunlar eskiden ne idiler, Harry? Şimdi nedirler ki bize kurum satıyorlar? Bizim atamız Kral Henry ile Agincourt'da at oynatırken, Poitiers'den sonra Fransa Kralının kadehini doldururken, onlar nerede idi? George hakkı için söyle bana, Blanford neden Beatrix'i almıyacakmış? Halt etmiş kerata... Beatrix'i ister istemez alacak, yahut da niçin almadığını ona sorarım! Biz İngiltere'nin en asîl aileleri ile kız alıp kız verebiliriz, İngiltere'nin bu asîl aileleri ile, anlıyor musun? Sen de Esmond kanındansın; ancak soyunu düzeltmek senin elinde değil... Bir şişe daha içelim... Ne o? İçmiyor musun? Ayol bu şişenin dörtte üçünü ben içtim. Ben birçok geceler babamla beraber bulundum; aferin Harry! Babamı erkekçesine

desteklendi. Soyuna sadık kaldın; fakat kendi derdine çare bulamazsın, anlıyor musun? Ona kimse çare bulamaz...

İki delikanlıdan, daha yaşlısı, hanımı ile birlikte çay içeceğini söyledi. Daha genci de, yüzü daha kızarmış, sesi daha kalınlanmış bir halde, bir şarkı tutturdu ve azametli bir yürüyüşle odadan çıktı. Esmond şimdi onun, etrafını alan köpeklerine seslendiğini, onları iltifatlı sözlerle okşadığını işitiyordu; çocuğun her hal ve tavrı, hareketi, sesinin incelip kalınlaşması, yürüyüşü ona Frank'ın babası ölen Lordu hatırlattı.

Sylvester gecesi[1] böylece geçip gitti; aile efradı geceyarısından çok evvel dağıldılar; Lady Castlewood, geçmiş, geçmekte olan ve bundan sonra geçecek yıllara artık hep bir gözle bakan o varlığın refakatinde, sıhhate şaraplar içerek, kahkahalar içinde geçen eski yılbaşı gecelerini hatırlamış olacak ki çocuklarla beraber oturup 1703 yılının doğumunu ilân eden katedral çanlarını duymak istemedi. Esmond, kendi odasında, parıl parıl yanan ateşin karşısında geçmiş günlerin eski hâtıralarını zihninde canlandırarak çan seslerini dinliyor, penceresinden bakarak şehri ve üzerindeki parlak yıldızlarla, Katedralin buzlu gökyüzü altında beliren büyük

[1] Senenin son gecesi.

kurşunî kulelerini seyrederek çanların son nağmelerine kulak veriyordu.

Bu parlak semavî küreler ona başka yıldızları hatırlattı.

Esmond :

— Demek gözleriyle daha şimdiden canlar yakıyor... diye düşündü. Fakat kimlerin canını? Bunu kimden öğrenmeli?

Bereket versin ki amcası oğlu yanıbaşında idi. Esmond Mistress Beatrix'in macerasını kardeşinin sâf yürekle yaptığı gevezelikler sayesinde öğrenmekte güçlük çekmeyecekti.

VIII. BÖLÜM

AİLE HASBİHALİ

Hısımı güzel delikanlıda Henry'nin beğendiği ve boyun eğdiği meziyet (evet, buna karşı durmakta ne mâna vardı?), genç Lord'un, sanki herkese emretmek, şüphe götürmez bir hakkı imiş ve kendi pâyesinden aşağı bütün âlemin Viscount Castlewood önünde eğilmesi lâzımmış gibi takındığı o sakin velinimet tavrı idi.

— Ben kim olduğumu bilirim, diyordu. Kibirli değilim... Winchester Kolejinde çocuklar benim için kibirli diyorlar, ama kibirli değilim. Ben İrlânda Lordluğunda Francis James Viscount Castlewood'um. Ama biliyor musun ki İngiltere'de Esmond Markisi ve Kontu Francis James olabilirdim. Rahmetli Lord, sağdıcım rahmetli Majeste tarafından kendisine teklif edilen bu unvanı reddetmiş. Sen bunu bilirsin... Sen de bizim ailemizdensin... Malûm a... Nesebinin bozuk olmamasına karşı elinden bir şey gelmez, Harry, yavrum... Fakat buna rağmen İngiltere'nin en eski ailelerinden birine mensupsun. Sen babamı yalnız bırakmadın, eğer ben de seni yalnız bırakırsam bana da adam demesinler! Francis James Viscount Castlewood'un cebinde bir şilingi bulundukça sen

kendine başka dost arama... Şimdi 1703 teyiz, 1709 da rüştümü ispat edeceğim, o zaman Castlewood'a gideceğim, Castlewood'da oturacağım, şatoyu yeni baştan yaptıracağım. O zamana kadar servetim de az çok eski halini bulur. Rahmetli Viscount mallarımı fena idare etti ve pek kötü bir halde bıraktı. Görüyorsun ya, annem çok tutumlu yaşıyor, beni de bu memleketin koca bir lorduna yakışmayacak bir tarzda yaşatıyor. Öyle ya... bir çift atım var, bir hocam var, bir de hem uşak, hem seyis vazifesi gören adamım var. Fakat, ben bir kere rüştümü ispat edeyim, bunların hepsi yoluna girer, Harry, Evimiz şanımıza lâyık bir hale gelecek... Sen her zaman Castlewood'a gelirsin, değil mi? Avludaki iki oda daima senindir. Hele birisi sana yan baksın, başına belâ olurum vallahi... Erken evlenmek niyetindeyim, Trix'in de o zamana kadar düşes olması pek muhtemeldir. Asaletmeabın bir top güllesine kurban gitmesi her an mümkündür, değil mi?

Harry sordu:

— Nasıl?..

Lord Viscount:

— Sesini çıkarma, oğlum, dedi. Sen yabancı değilsin, bize sadıksın, George hakkı için... senden hiçbir şey saklamam. Blandford ya kardeşim alır, yoksa... (Bu sözleri söylerken küçük elini kılıcına götürdü) üst tarafını an-

larsın... Blandford beni de bilir, kendisini de... Kılıcın envai ile, isterse hançerle, onun hakkından gelebilirim... Tecrübesini yaptım, Harry. O benim şakaya gelir adam olmadığımı pekâlâ bilir...

Harry, hayretini değil de ancak kahkahasını zapta muvaffak olarak:

— Ne demek istiyorsun? dedi. Bu krallığın en büyük adamının oğlu Lord Blandford'u kılıç zoru ile kızkardeşini almaya mecbur edeceğine aklın kesiyor mu?

— Ben şunu demek istiyorum ki, iftihar edilecek bir şey olmamakla beraber, anne cihetinden onunla kardeş çocuğu oluruz. Yani demek istiyorum ki bir Churchill ne ise bir Esmond da odur. Kral memlekete dönünce marquis of Esmond'un kızkardeşi bu krallığın herhangi bir kişizadesinin kızı ile aşık atabilir. Bütün İngiltere'de yalnız iki Marquis var: Powis Marquis'i William Herbert'le Esmond Marquis'i Francis James... O kadar... Beni dinle Harry... fakat bunu kimseye söylemeyeceğine yemin et, bakayım... Bir centilmen gibi bana söz ver... Sen centilmen olmasına centilmensin, vakaa... şu... şey...

Harry biraz sabırsızlanarak:

— Peki, peki... dedi.

— Öyle ise dinle... Rahmetli Viscount'un falâketinden sonra annemle beraber Londra'ya

gittik, hepiniz hakkında adaletin yerini bulmasını istemek için... (Mohun'a gelince, o herifin kanını içmezsem, bana da Esmond Viscount'u Francis demesinler!) Gidip hısmımız Lady Marlborough'nun evinde kaldık. Kendisi ile öteden beri kanlı bıçaklı idik ama, bu felâket başımıza geldikten sonra, ne kadar olsa kan çekti, bizden yana oldu. Dowager Viscontess de öyle yaptı, sen de öyle yaptın. İşte efendime söyleyeyim, o sırada annem, toprağı bol olsun, Orange Prensine dilekçeler verirken (benim ona kral demeye bir türlü dilim varmıyor), sen de hapishanede iken, biz hep Lord Marlborough'nun evinde kaldık, kendisi ordu ile birlikte Hollândada olduğu için evde pek az bulunuyordu. İşte o zaman... Aman, Harry, sakın kimseye söyleme, emi?

Harry, kimseye bir şey söylemeyeceğine dair bir yemin daha etti.

— Efendim, orada keyfimiz yerinde idi, Lady Marlborough bize pek düşkündü, bana: "Seni kendime paj yapacağım" derdi, Trix'i nedime yaptı, o odasına kapanıp ağlarken, biz adamakıllı eğlenirdik. Duchess de, kızları da her zaman boynuma sarılıp beni öperlerdi, o sırada Blandford Trix'e fena halde abayı yaktı, kız da onu beğeniyordu, bir gün şey... o... Trix'i bir kapı arkasında sıkıştırıp öptü... evet, evet, bayağı öptü... tam o sırada Duchess gelip oğ-

lunu bu vaziyette görmez mi? Hem Trix'e, hem Blandford'a öyle birer tokat aşketi ki görmeli idin! Derken Duchess bize derhal evinden çıkıp gitmemizi söyledi, anneme, saman altından su yürütüyor diye hakaret etti, halbuki annemin hiç haberi yoktu, o sırada babamdan başka hiçbir şey düşünmüyordu. Bunun üzerine kalkıp Walcote'a geldik, Blandford'u odaya kitlediler, Trix'i görmesine müsade etmediler. Fakat ben ne yapıp yapıp yanına kadar gidebildim, su oluğuna tutunarak odasının penceresinden içeri girdim, odada oturmuş ağlıyordu.

"Pencereyi açıp beni içeri alınca:

"— Marquis, belimde kılıç var, biliyor musun?" dedim.

"Kılıcımı yanıma almıştım.

"— Ah Viscount, ah benim sevgili Francis'ciğim! diyerek boynuma sarıldı, hüngür hüngür ağlamaya başladı.

"— Mistress Beatrix'i o kadar seviyorum ki o benim olmazzsa ben yaşayamam! dedi.

"— Azizim Blandford, daha çok küçüksün, bu yaşta evlenemezsin, dedim.

"Hakikaten henüz on beş yaşında idi. Sen de bilirsin ki bu yaşta pek evlenilmez.

"— Beni isterse yirmi sene de beklerim, dedi. Hiç evlenmem, hiçbir kimse ile evlen-

mem... Bana prenses bile alsalar, gene gözümde yok... Eğer Beatrix beni beklerse, Blandford'u ona sadık kalacağına yemin eder! dedi.

"Bunun üzerine bir kâğıt yazdı. (İmlâsı da yanlış, "Kanımla imzaya hazırım" derken **sign** kelimesini **sine, blood** kelimesini **blode** diye yazdı, halbuki öyle yazılmaz, değil mi, Harry?) Kâğıtta en aziz dostu Dördüncü Esmond Viscount'u James Francis'in tek kızkardeşi Sayın Mistress Gertrude Beatrix Esmond'dan başka kimseyle evlenmeyeceğini yeminle beyan etti. Bunun üzerine kendisine Beatrix'in saçından bir lüle verdim."

Esmond haykırdı:

— Saçından bir lüle mi verdin?

— Evet, Trix, Duchess ile olan kavgadan sonra o gün bana bir lüle saç vermişti. Bana katiyen lüzumu olmadığı için ben de ona verdim. Kendisi ile öpüştük, Allaha ısmarladık, kardeş! diye ayrıldık. Gene oluğa tutunarak aşağı indim, hemen o akşam eve döndük. O, Cambridge'de Kings College'e gitti, ben de yakında Cambridge'e gideceğim. Şayet va'dini tutmazsa (zira o zamandan beri bana yalnız bir mektup yazdı), kılıç taşıdığını bilir, anlarsın ya Harry! Haydi Winchester'e gidip horoz döğüşü seyredelim...

Biraz durduktan sonra gülerek ilâve etti:

— Ne diyecektim... Ha... Ben Trix'in Blandford için kendini fazla üzeceğini pek zannetmiyorum. Allah iyiliğini versin, bir erkek gördü mü, göz süzmese içi rahat etmez. Queen's Crawley'li genç Sir Wilmot Cramley ile Alresford'lu Anthony Henley bundan bir ay önce Winchester Meclisinde onun yüzünden kılıç kılıca geldiler.

O gece Mr. Harry'nin uykusu, Walcote'a gelişini takibeden ilk iki gece zarfında uyuduğu uykular kadar zevkli ve tatlı olmaktan çok uzaktı.

Kendi kendine şöyle düşünüyordu:

— Demek o güzel gözler daha şimdiden bir başkası üzerine parıldıyor... O şirin dudaklar, hiç değilse o yanaklar mukadder vazifelerine şimdiden başlamışlar... Daha on altısına basmamış bacak kadar bir kız bak neler yapıyor... Daha şimdiden bir kişizade onun bir lüle saçı üzerinde göz yaşı döküyor. İki taşralı Esquire da onunla dansedebilmek şerefine nail olmak için boğazlaşmaktan çekinmiyorlar... Böyle bir kara sevda ile oyalanmak, bu çılgın alevlerde kanadlarını kavurmak benim için ne büyük bir delilik... Kanad diyorum... Koltuk değneği desem daha iyi... Aramızda ancak sekiz yaş fark olduğu halde ben ondan otuz sene daha fazla yaşamış gibiyim... Bu kaba tavırlarım, bu gamlı çehremle bu kadar tatlı bir mahlûkun

hoşuna gitmeği nasıl umarım? Farzı mahal, böyle bir liyakatim olsa ve kendime bir isim yapmış olsam bile, bakalım beni dinler mi? O kendisine "Lady Marchioness" dedirtmek ister, halbuki ben isimsiz bir piçten başka bir şey değilim! Ah, efendiciğim, efendiciğim!

O zaman ihtiraslı bir keder içinde kıvranarak, zavallı Lorduna ölüm halinde iken ettiği yemini düşünmeğe başladı.

— Ah, hanımım... Sevgili iyi yürekli hanımım... Sevdiğiniz ve sizi bu kadar seven zavallı öksüzün yaptığı fedakârlıktan bari memnun musunuz?

O zaman, zihnini çelmeğe uğraşan şeytanın telkini daha insafsız bir şekilde içini yemeye başladı.

Harry kendi kendine:

— Ağzımdan çıkan tek bir kelime... diye düşündü. Telâffuz edeceğim izah yolu tek bir hece... bütün bunları değiştirmeye kâfi... fakat hayır, velinimetimin ölüm döşeği başında yemin ettim. Onu ve ailesi efradını düşünerek, geçmiş günlerin kutsal sevgisini ve iyiliğini anarak, ona söz verdim... Allah bana kuvvet versin de sözümü tutabileyim!

Ertesi günü Esmond zihninden geçenleri belli etmeyip, bilâkis her sabah dostlarıyla sofra başında buluştuğu zaman, mûtattan fazla

şen ve neşeli görünmeye çalışmış olmasına rağmen, kendine ait en ufak bir heyecanı bile berrak gözlerinden kaçırmayan sevgili hanımı onun bir şeye üzüldüğünü fark etmişti, zira kahvaltı esnasında birkaç kere merakla ona doğru baktı ve Harry odasına çıktığı zaman hemen arkasından gelip kapısını vurdu.

Odaya girince, bütün maceranın gözünde gizli kapalı bir tarafı kalmadı, zira delikanlıyı, şeytana uymasın diye, derhal çıkıp gitmek için bir gece evvel verdiği karar gereğince, o sırada eşyasını toplamakla meşgul buldu.

İçeri girdikten sonra kapıyı çok itina ile kapadı, rengi çok soluk, elleri önünde kavuşturulmuş olduğu halde kapıya yaslandı, bavulunu hazırlamak için yere çömelmiş olan delikanlıya bakarak:

— Hemen gidiyor musun? dedi.

Esmond belki de tam bu iş üzerinde iken görüldüğünden dolayı kızararak ayağa kalktı. Kadının küçük ellerinden birini — nikâh halkasını taşıyan eli idi — alarak öptü:

— Böyle olması daha iyi, sevgili Lady, dedi.

— Gideceğinizi kahvaltıda iken anladım. Şey... belki... kalırsınız dedim. Ne oldu? Neden daha fazla kalamıyorsunuz? Frank size neler anlattı? Geçen gece başbaşa konuşuyordunuz?

Esmond kabil olduğu kadar neşeli görünmeye çalışarak:

— Chelsey'den üç gün izin almıştım, dedi. Halam — kendisi artık bana hala dedirtiyor — şimdi benim hanımım oldu! Teğmenliğimi, galonlu ceketimi ona borçluyum. Sayesinde büyük teveccühe nail oldum, yeni generalim yarın Chelsey'ye yemeğe geliyor — General Lumley; madam —, beni kendisine yaver yapan ve bundan böyle hizmetinde bulunmakla mübahi olduğum general... Bakın, Dowager'in mektubuna... Dün gece posta ile geldi. Son toplantımızın, neşesini bozmamak için bahsetmek istemedim.

Lady mektuba bir göz attıktan sonra onu az çok hakaretli bir gülümseme ile elinden bıraktı.

— Mektubu okumama lüzum yok, dedi.

Okumadığı da isabet oldu. Zira Dowager'in her zamanki bozuk Fransızcası ile yazılmış olan Chelsey mektubu izin müddetini Harry'nin söylediğinden daha uzun tutmuştu. Lady Hazretleri **"Je vous donne oui jour pour vous fatigay parfaictement de vos parens fatigans[1]"** diye yazıyordu.

---

[1] İmlâ yanlışları ile dolu olan bu metnin doğrusu şudur: «Je vous donne huit jour pour vous fatigüer parfaitement de vos parents fatiguants» Tercümesi: «Yorucu hısımlarınızdan iyice usanmanız için size sekiz gün izin veriyorum.»

— Mektubu okumama lüzum yok, dedi: geçen gece Frank size ne anlattı?

Esmond :

— Bilmediğim pek az şey söyledi, diye cevap verdi. Fakat bu pek az şey beni epey düşündürdü. İşte vardığım netice: taşıdığım isim üzerinde hak iddia edemem, sevgili Lady; onu ancak sizin hoş görmeniz neticesinde muhafaza ediyorum. Belki sizin de zihninizden geçmiş olan bir şeyi bir an düşündümse...

Kadın :

— Evet, düşünmedim değil, Harry, dedi. Düşündüm; hâlâ da düşünüyorum. Size oğlum demek beni, Avrupa'nın en büyük prensine, evet, en büyük prensine aynı hitapta bulunmaktan daha fazla memnun eder. Sizin kadar iyi yürekli, mert insan var mıdır? Onu sizin kadar kim sevebilir? Fakat bir annenin söyleyemeyeceği sebepler var.

Esmond gülümseyerek sözünü kesti:

— Bu sebepleri biliyorum, dedi, Queens Crawley'li Sir Wilmont Crabley var... Grange'li Anthony Henley var... Gözde namzet olduğu anlaşılan Lord Marquis Of Blandford var... Bunları biliyorum. Benden Lady Marciohess'in teveccühünü kazanmamı ve Lady Hazretlerinin düğünleinde dansetmemi isteyeceksiniz!

Lady Castlewood haykırdı:

— Yok, Harry, Harry... Beni korkutan bu çılgınlıkların hiçbiri değil... Lord Churchill daha çocuk denecek bir yaşta... Beatrix'e yaptığı taşkınlık çocukça bir delilikten başka bir şey değil... Anası babası oğullarının kendi pâyelerinden daha aşağı bir kızla evlenmektense onun mezara girmesine razıdırlar. Francis Esmond'un kızına koca bulmak için alçalacağımı zanneder misin? Yahut da zanneder misin ki kızımın bu kibirli ailenin içine hırsızlamadan girmesine, oğulla ana babanın arasını açmasına ve neticede gene de daha aşağı sınıftan bir insan muamelesi görmesine razı olurum? Böyle bir âdiliğe tenezzül etmem. Beatrix de bütün bunları âdi bulur. Ah Harry, kusur sende değil, benim kızımda... Ben ikinizi de bilir ve severim seni de... Şimdi bu sevgimden dolayı utanayım mı? Hayır, katiyen... katiyen... Lâyık olmayan sen değilsin, Harry... Ben zavallı Beatrix'im için endişe ediyorum, onun dikbaşlığı beni korkutuyor; onun o kıskançlığı... (benim de vaktiyle kıskanç olduğumu söylerler, fakat Allaha bin şükür; kendimi o günahtan artık kurtardım), hiçbir sözüm veya ricamla yola gelmeyen o gururu yok mu? Bunları sonradan ancak ıstırap, yalnız tecrübe ve nedamet ıslah edebilir. Ah Harry, o kendini seven hiçbir erkeği mesut etmez. Git yavrum. Ondan ayrıl; bizi daima sev; bizim hakkımızda iyi hisler

besle; bana gelince, iki gözüm, dünyada gönül bağladığım bütün şeylerin bu dört duvar arasında olduğunu bilirsin!

Aradan zaman geçince, Esmond sevgili hanımının mahzun yüreğinden kopan bu sözlerin ne doğru olduğunu öyle bir anladı ki... Kendisi ikaz edilmişti; fakat, ona gelinciye kadar ve ondan sonra, bu dünyada nice insan ikaz edilmiştir; o da bu ikazdan ancak bu insanların çoğu kadar faydalanabildi.

Genç Lord Viscount Harry'nin kendisiyle horoz döğüşüne gelemeyeceğini ve Londra'ya gitmek zorunda olduğunu işitince çok üzüldü; fakat Hampshire horozları müsabakayı kazanınce, herhalde teselli bulmuş olacak ki bütün döğüşleri seyrettiği gibi yenilen Sussex centilmenlerine karşı usulü dairesinde böbürlenmekte de kusur etmedi.

Esmond atla şehire doğru giderken, emireri yanına yaklaşarak Mistress Beatrix'in bilhassa o akşam yemeği için yaptırdığı yeni bir roba ile mavi çoraplar giyerek ortaya çıkmak niyetinde olduğundan, kendisinin gideceğini işitince, fena halde köpürdüğünü, hiddetinden hizmetçi kadına bir de tokat attığını, sırıtarak haber verdi. Adamın anlattığına göre, tokatın izi hâlâ yüzünde olduğu halde, kadın ağlaya ağlaya hizmetçilerin dairesine gelmiş; fakat Esmond adama geri basıp susmasını kesin bir

tavırla emrederek yoluna devam etti; onun düşünceleri kendine yetiyordu; bunların içinde hazin olanları da vardı, tarif edilemeyecek derecede tatlı ve kıymetli olanları da...

Bir seneden beri ayrı yaşadığı hanımı gene o eski sevgili hanımı olmuştu. Bir müddetten beri ayrıldığı ve en samimî bir sadaketle sevdiği aile yeniden kendi ailesi olmuştu. Beatrix'in güzelliği de gözleri önünde dostça bir ışıltı ile parlıyor ve delikanlı onun karşısında, evvelce elinde bir bayrakla gönderildiği Kadisiye şehrinin manastırında, gülümser yüzlü Meryem anaların o güzel resimlerini seyrederken duyduğu hazza çok benzeyen bi rzevk ve neşşe duyuyordu; hanımına gelince, ona nasıl bir hisle baktığını kestirmek kolay değildi; kendisini tekrar görmüş olmak bir saadetti; fakat ondan ayrılmak büyük bir acı değildi; onu düşündüğü zaman kalbi, bir evlât muhabbeti, aynı zamanda hem saygı, hem koruma arzusundan vücuda gelmiş bir sevgi ile doluyordu; onun yanında iken de, ondan uzakken de, o günden bugüne kadar, bugünden de ölünceye kadar ve hattâ ondan da sonra içinde bu kutsal alevin ebediyen yanmasını Allahtan diledi.

IX. BÖLÜM

1704 SEFERİNDE BULUNDUM

Mr. Esmond Londra'ya gitti; orada, Dowager her ne kadar âni gidişinden dolayı kendisine kızmışsa da, çabucak döndüğünü görünce son derece memnun oldu

Derhal yeni generaline gidip tanzimlerini sundu; General Lumley, Esmond'un babasını tanıdığı, aynı zamanda (bunu bilhassa memnuniyetle söylemişti) Vigo'da yaverliğini yaptığı âmirinden hakkında çok iyi malûmat almış olduğu için, delikanlıyı iltifatla kabul etti. Kışın, Mr. Esmond, Tuğbay Webb'in, o sırada albaylarıyla birlikte Flanders'te bulunan Silâhendaz alayında bir teğmenliğe tâyin edilmişti; fakat şimdi Mr. Lumley'in maiyetine verilmiş olduğu için, kendi alayına ancak bir sene sonra, yani ertesi sene vuku bulan Blenheim seferinden dönüşünde iltihak edebildi. Sefer pek erken başladı; kıtalarımız kış hemen bitmeden önce karargâhlarından çıkıp Ren üzerinde kâin Bonn şehrini Dukanın komutası altında zaptettiler. Asaletmeab zihni derin bir kederle perişan, kolunda matem kordelesi, ailesi afradını yas içinde bırakarak ordusuna öyle iltihak etmişti; ve Başkumandanı getiren posta gemisi

aynı zamanda, kendisinden önce gelmiş olan kıtalara mektuplar getirdi; bunlardan biri de sevgili hanımından Esmond'a gelmiş ve kendisini az ilgilendirmemişti.

Asaletmeabın, Cambridge'de King's College'e girmiş olan genç oğlu Marquis of Blandford (Lord Viscount da, mürebbisi Mr. Tusher'la aynı kasabada Trinit-y College'e girmişti) çiçek hastalığına yakalanıp 16 yaşında ölmüş ve zavallı Frank'ın kızkardeşine iyi bir kısmet sağlamak hususundaki tasavvuru böylelikle suya düşmüş, bu çocukça heves daha doğmadan ölmüştü.

Esmond'un hanımı kendisinin birayak evvel dönmesini istiyor, hiç değilse mektubundan öyle anlaşılıyordu; fakat düşman karşısında böyle bir şey imkânsızdı, onun için bizim delikanlı da, burada tasvirine lüzum olmayan muhasaraya âcizane iştirak etti ve işin içinden hiçbir suretle yaralanmadan kurtulmak ve teslimden sonra da Generalin sıhhatine kadeh kaldırabilmek gibi bir talih yaverliğine mazhar oldu. O sene mütemadiyen askerî vazife başında bulundu ve onun kadar talihli olmayan bazı arkadaşlarının yaptıkları gibi izin istemeyi aklından geçirmedi; bunlar kasım ayının sonlarına doğru vukua gelen o müthiş fırtınada denize döküldüler, (Mr. Addison'un şiirinde terennüm ettiği gibi) "solgun İngiltere'yi henüz

kasıp kavuran" bu fırtınada en büyük gemilerimizden birçoğu ile birlikte 15,000 gemicimiz battı[1].

Dükümüzün, ailece uğradığı felâketten dolayı çok perişan olduğu söyleniyordu; fakat düşmanları, onun, kederine hâkim olabildiği kadar kendilerine boyun eğdirmeye de muktedir olduğunu gördüler. Bu büyük Generalin geçen sene idare ettiği harekât her ne kadar başarılı olmuşsa da, müteakıp sefer esnasında kazandığı zaferin parlaklığı yanında pek sönük kalmıştı. Asaletmeab genel komutan, Bonn'dan sonra İngiltere'ye gitti ve ordumuz da tekrar Hollânda'ya çekildi; 1704 yılı nisanında Asaletmeab, Harwich'ten gemilere binip Maesland Sluys'ta karaya çıkmış olan kıtalarını tekrar Hollânda'da buldu. Asaletmeab oradan hemen Lahey'e gelerek orada yabancı bakanları, askerî ümerayı, diğer yüksek pâyeli kimseleri kabul etti. Asaletmeaba her gittiği yerde, Lahey'de, Utrecht'te, Ruremonde'da ve Maestricht'te, en büyük saygılar gösterildi; sivil erkân arabalarını karşılamaya geldiler, kendisine selâm topları atıldı, her durduğu yerde şeref takları kuruldu, maiyetinde bulunan çok sayıdaki centilmenler için ziyafetler çekildi. Asaletmeab

[1] Addison'un ilerde bahsi geçecek olan «SEFER» adlı manzumesinden. 27 kasım 1703 tarihinde vukua gelen bu müthiş fırtınada yalnız Londra'da bir milyon lira raddesinde zarar olmuştur.

Liege ile Maestricht arasında General States kıtalarını, sonra da General Churchill komutasındaki İngiliz kuvvetlerini Bois-le-duc yakınlarında teftiş etti. Uzun bir yürüyüş için bütün hazırlıklar yapıldı ve Başkomutanın Hollânda dışında harbetmek ve Mozelle üzerine yürümek niyetinde olduğunu ordu az sevinçle öğrenmedi. Maestricht'teki karargâhımızdan ayrılmadan önce Fransızların da General Villeroy komutasında Mozelle'e doğru ilerlemekte olduklarını işittik.

Mayıs sonlarına doğru ordu Coblentz'e vardı; ertesi gün Asaletmeab, generallerle birlikte Treves Elektor'unu Ehrenbreitstein'daki şatosunda ziyaret etti; bir taraftan Duka, Elektor tarafından şerefine çekilen büyük bir ziyafette ağırlanırken dragonlarla süvariler de Ren nehrini geçtiler. Şimdilik gördüğümüz her şey yenilik, şenlik ve ihtişamdan ibaretti; büyük ve muzaffer bir ordu, dost bir memleket içinden ve hiç şüphesiz hayatımda gördüğüm en güzel tabiat manzaraları arasından parlak bir yürüyüşle geçiyordu.

Süvariyi kabil olduğu kadar süratle takibeden piyade ve topçu Ren nehrini Ehrenbreitstein'in altından geçti ve böylece Mayntz karşısında Castel'e vardı; bu şehirde Asaletmeab, generalleri ve maiyeti iskelede Elektor'un arabalarına alınarak top gürlemeleri ara-

sında Altes'in sarayına götürdüler ve bir kere daha mükellef bir surette ağırlandılar. Bavyera'da kâin Gidlingen, ordunun genel kavşağı olarak tesbit edildi ve bütün İngiliz, Hollânda, Danimarka, Almanya yardımcı kuvvetleri, başka başka yollardan buraya doğru yol almaya başladılar. General Churchill'in komutası altındaki piyade ve topçu kuvvetleri Neckar'ı Heidelberg'de geçtiler. Esmond bu suretle bu şehri ve bir zamanlar pek meşhur ve pek güzel olan (fakat son harbde Turenne'in komutasındaki Fransızlar tarafından topla döğülerek harabedilen) sarayını görmek fırsatını buldu; büyük babası bu sarayda Kral Birinci Charles'in kızkardeşi güzel ve talihsiz Electress Palatine'in maiyetinde bulunmuştu.

Mindelsheim'da, meşhur Savoy Prensi komutanımızı ziyarete geldi, bizler de bu parlak ve cesur askeri bir kere olsun görebilmek için etrafına üşüştük; kıtalarımız prensin karşısına saffı-harb nizamında dizildi; kendisi de necip İngiliz ordusu hakkındaki takdirini memnuniyetle beyan etti. Nihayet Dilingen'le Lawingen arasında düşmanı gördük; Brentz iki ordu arasına düşüyordu. Elektor, Asaletmeabın hücuma geçeceği noktanın Danauwort olacağına hükmederek bu mevki yakınında karakol kurmuş olan Count Darcos'a en seçkin askerlerinden mürekkep kuvvetli bir müfreze göndermişti. Burada büyük siperler kurulmuş,

mevzii kuvvetlendirmek için binlerce öncü kullanılmıştı.

İki temmuzda Asaletmeab karakolu hücumla zaptetti, hem de ne muvaffakıyetle... bunu artık siz tahmin edin. Asaletmeab, İngiliz ve Felemenkli olmak üzere altı bin piyade, otuz bölük, üç alay İmparatorluk zırhlı süvari alayı ile birlikte ilerledi ve Dukanın kendisi nehri süvarilerin başında olarak geçti. Kıtalarımız, düşman topları üzerine saldırıp top siperleri önünde kılıçtan geçirilmeyi göze alarak, emsalsiz bir cesaret, hiddet ve şiddetle hücuma kalktıkları halde, birçok defalar geri atıldık ve bu gidişle galiba düşmanı sürüp atamayacaktık; bereket versin ki o sırada Baden Prensinin komutası altında Emperyalistlerin gelmesi üzerine, düşman karşımızda artık tutunamaz oldu; düşmanı siperlerin içine kadar kovalayıp orada ona müthiş bir satır attık ve böylelikle Tunaya kadar dayandık, nehre ulaşınca düşman kıtalarından birçoğu kendi generallerinin, Count Darcos'un ve bizzat Elektorun da yaptıkları gibi. kendilerini nehre atarak iyi kötü yüzmek suretiyle canlarını kurtarmaya çalıştılar. Ordumuz Bavyeralıların boşalttıkları Donauwort'a girdi; söylendiğine göre, Elektor bizi yataklarımızda çayır çayır yakmak için bizlere hararetli bir kabul töreni tertibetmek istiyormuş; nitekim, şehrin evlerini ele geçirdiğimiz zaman, bütün mahzenleri tıklım tıklım samanla

dolu bulduk. Bunları tutuşturacak kundakçılar kaçmışlarsa da, kundaklar hâlâ orada duruyordu. Şehir halkı yanmaktan kurtulan evlerine sahip oldular. Generalimiz düşmanın cephaneliklerindeki mühimmatına, depolarına, arzilerine el koydu. Beş gün sonra, prens Lewis'in ordusunda büyük bir Te Deum[1] okundu; bizim orduda da bir gün resmen şükran günü olarak kabul edildi; o günkü dinî tören esnasında Savoy prensinden Asaletmeab Başkomutana gelen tebrikname töreni sanki bir âmin ile bitirir gibi oldu.

Mr. Esmond dost bir memlekette büyük bir askerî yürüyüşün, birkaç Alman sarayında debdebe ve ihtişamın, alay ve şenliğin ne olduğunu iki tarafın da canla başla kazanmaya çalıştığı bir muharebenin sert mücadelesini, zaferin şan ve şerefini gördükten sonra, şimdi de askerî vazifenin yeni bir cephesini gördü. Düşman toprağına giren kıtalarımız etrafına kan ve ateş yağdırdı; çiftlikler ateşe verildi; tarlalar talan edildi; avaz avaz bağıran kadınlar; kılıçtan geçirilen oğullar ve babalar; göz yaşı dehşet ve cinayet içinde söğüp saymakla, işret ve sefahetle vakit geçiren sarhoş askerler... Kahramanların değerini, fetihlerin ihtişamını tasvirden zevk alan Tarih Perisi, harb dramının gene de en büyük bir kısmını teşkil eden

[1] Pek mâruf lâtince bir hamdü sena duası.

bu derece hayvanî, âdi, alçaltıcı sahneleri acaba niçin hep üstü kapalı geçiyor? Siz İngiliz centilmenleri, sizler ki memleketinizde rahat rahat oturup serdarlarımızı göklere çıkaran zafer şarkıları ile kendi gururunuzu tatmin ediyorsunuz; ya siz güzel küçük hanımlar, sizler ki boylu boslu Britanya kumbaracı erlerini alkışlıyasınız diye davul zurnanın sizi sokağa çağırdığını işitince merdivenlerden yuvarlanırcasına iniyorsunuz; o kadar beğendiğiniz şan ve şerefi meydana getirmekte bu teferruatın da hissesi olduğunun, sevip okşadığınız o kahramanların vazifeleri arasında bunların da bulunduğunun farkında mısınız? İngiltere'nin ve Fransızlar müstesna olmak üzere bütün Avrupa'nın âdeta taparcasına sevdiği şefimiz tanrılardan nişane olan bir hal vardı ki, o da zafer karşısında, tehlike karşısında, yeniliği karşısında istifini bozmaması idi. En büyük bir engel veya en mânasız bir tören karşısında, harbe sürülmüş yüz bin insan veya alevler içinde yanan kulübesinin eşiğinde öldürülmüş bir köylü karşısında, sarhoş Alman senyörlerinin işaret ve sefalet âlemi veya bir hükümdar meclisinde, bir köy kulübesinin üzerine plânlarını serdiği masası başında veya ölüm ve alev kusan ve etrafını cesetlerle dolduran bir düşman bataryası önünde, daima kader gibi sakin ve azimli kalırdı. Sa-

rayda reverans yapar gibi hıyanet işlerdi; Styx[1] gibi kapkara bir yalanı, birine iltifatta bulunur veya havadan sudan bahseder gibi kolaylıkla söylerdi. Bir kadınla yaşar, sonra bırakır, iyiliğini gördüğü bir insana ihanet eder veya arka olur, yahut da canı isterse öldürür ve bütün bunları daima aynı sükûnetle yapar ve yaparken de ipliği eğiren Clotho veya ipliği kesen Lachasis[1] gibi zerre kadar vicdan azabı duymazdı. Savaş saatinde Savoy Prensine âdeta bir harb cinneti geldiğini Prensin maiyetindeki subaylardan işittim; gözleri döner, etrafına ateş püskürerek öteye beriye koşuşur, kanlı av köpeklerine avazı çıktığı kadar haykırır bağırır, küfürler savurur, hayvanları cesaretlendirmek için nâralar atar, kendisi de sürünün başına geçermiş. Bizim Dukamız ise topun ağzında iken, salon kapısında imiş gibi sakin du-

---

[1] Cehennemdeki nehirlerin en meşhuru. Styx Cehennemi yedi defa dolanırmış.

[1] Yunus mitelojisinin Cehennem Tanrıları olarak tasvir ettiği meşhur Park hemşirelerden ikisi. Hayat örgüsünü ören bu kızkardeşlerin insan ömrüne hâkim olduklarına inanılırdı. İnsanlar yün eğiren Kloto'nun nezareti altında doğarlar; ipliği saran Lakesis hayatı devam ettirir; Artopos da ipliği keserek hayata son verir. Theckeray'in ipliği kesmekten bahsettiğine göre Lakesis yerine Atropos demesi icap ederdi. Park hemşirelere «Kaderin kızları», «Cehennem kızları» gibi çeşitli isimler verilmiştir. Batı edebiyatında bunlardan çok sık bahsedilir.

rurdu. Eğer yüreğinde sevmek veya nefret etmek, acımak veya korkmak, esef ve nedamet duymak hassası olsaydı. belki de böyle büyük adam olamazdı. İnsanın elinden gelebilecek en âdi bir fiili nasıl işlerse, en yüksek cesaret istiyen bir hareketi veya zihnin muktedir olduğu en derin hesapları da öyle yapardı; aynı korkunç sükûnetle ve yaradılışımızın icabı olan en yüksek ve en alçak fiillere karşı olan eşit kabiliyeti sayesinde, yalan söyler veya sâf bir kadını aldatır veya zavallı bir dilenciden yarım pena çalardı.

Her çeşit siyasi partinin yer bulduğu ve zeki insanların az olmadığı orduda vasıf ve meziyetleri pek iyi bilinirdi; fakat dünyanın birinci komutanı sıfatı ile ona karşı öyle bir güven, bir hârikayı andıran deha ve talihine karşı öyle bir inanç ve hayranlık vardı, hattâ maaşlarını esaslı dalaverelerle kaynattığı erler, hizmetlerinden faydalandığı halde fenalık ettiği komutanlar bile (yanına yaklaşan büyük küçük her insandan birer alet olarak faydalanır, onlardan, ya bir meziyet, ya bir mal, mutlaka bir şey alırdı) bir erin kanını veya bir kralın elmaslı şapkası ile yüz bin kronunu, açlıktan nefesi kokan bir nöbetçinin beş on parasının bir kısmını veya (gençliğinde) bir kadının boynundaki altın zinciri ile beraber busesini, kadın ve erkekten her alabildiğini; ve üstelik, daha önce de söylediğim gibi, kendisinde tanrılara ya-

kışır şu hal vardı ki, bir kahramanın mahvoluşunu ve bir serçenin düşüp ölüşünü, her ikisine de aynı miktarda sempati göstermek suretiyle, karşılıyabilirdi. Kendisinde ağlamak kabiliyeti de yok değildi; bu ihtiyat kuvveti de, sırası gelince, harbe sürebilirdi. Bu harcı-âlem akçeye ihtiyaç olduğu zaman, birbirinden farksız olarak, gözyaşını da, tebessümü de bulup çıkarırdı. Bir bakana veya bir hükümdara yaltaklandığı kadar bir pabuç boyacısına da kavuk sallar; icabına göre mağrur, kalender olur, tehdid eder, pişman olur, ağlar, elinize sarılır (veya fırsat bulunca, kalbinize hançer saplardı). Fakat, böyle olmakla beraber, orduda onu en iyi tanıyan ve ondan en çok çekmiş olan kimseler, kendisini herkesten fazla beğenirler; asker safları boyunca atla harbe giderken veya düşmanın hücumu veya yaylım ateşi önünde sendeliyen bir bölüğün bulunduğu yere doğru dolu dizgin at sürerken, mecali kalmamış erler, subaylar onun yüzünün muhteşem sükûnetini görünce yeniden cesaret bulurlar, ondaki irade sayesinde dayanılmaz bir kuvvet kazandıklarını hissederdi.

Blenheim zaferinden sonra, ordudaki en amansız şahsî düşmanları da dahil olduğu halde, bütün ordunun Dukaya, karşı olan şevk ve muhabbeti bir nevi azgınlık halini aldı; ona can ve yürekten söğüp sayan subaylar kendisini en çok alkışlıyanlar arasında idiler. Böyle

bir zaferden ve böyle bir muzafferden takdirini kim esirgiyebilirdi? Herhalde bu satırları yazan değil... İstediği kadar filozofluk iddiasında bulunsun, o günkü harbe katılmış olan bir insan o günü bir gurur ürpertisi duymadan hatırlıyamaz.

Fransız sağ kanadı Tuna üzerinde kâin Blenheim köyü civarında mevzi almıştı; Mareşal Tallard da karargâhını o arada kurmuştu; Fransız hatları, Luzingen önünde ve ormanlı bir tepenin üzerinde, bir buçuk fersah kadar uzuyordu; bu tepenin kaidesi etrafında, mareşalin kırk bölükten mürekkep bir kuvveti toplanmıştı; bular Şavoy Prensine karşı harekâtta bulunuyorlardı.

Orman köye nispetle daha iyi ve korunması daha kolay bir sığınak olduğu için, Fransızlar burada bulunan bir köyü yakmışlardı.

Bu iki köyle Fransız hatlarının önünden ve bataklık arazi içinden, ancak iki karış genişliğinde bir çay akıyordu; fakat havalar sıcak gittiği için bataklığın birçok yerleri kurumuştu; iki ordu arasındaki tek engel bu ırmaktan ibaretti, bizim ordu sabah saat altıda gelip Fransız ordusu karşısına saffı-harb nizamında dizilmişti; bu suretle ordumuz onların bulundukları noktadan kolayca görülebiliyordu. Böylece kumanda başlamadan saatlerce ev-

vel, tıklım tıklım askerle dolan o geniş ova kapkara bir renk almıştı.

Her iki tarafta da komuta saatlerce sürdü. Fransız topları kendi hatları önünde mevzi almış olup bilhassa süvarimize ve sağ cenahımızda bulunan Savoy Prensi komutasındaki Emperyalistlere ağır kayıplar verdiriyordu; önündeki arazide yol hendekler, bataklıklarla kesilmiş olduğu için Prens ne topçusunu, ne de kıtalarını ileri süremiyordu.

İngiliz ordusunun en cesur, en sevimli subayı Lord Catus'un komuta ettiği sol cenahımızda hücum başladığı zaman, gün yarılanmıştı. O sırada sanki harbdeki tecrübesini tamamlamak ister gibi, genç yaverimiz, iki büyük ordunun saffı-harb nizamında karşı karşıya geldiğini gördükten ve hattın bir ucundan öteki ucuna at üstünde emirler götürmek şerefini kazandıktan sonra, askerî şan ve şerefin az çok tabiî bir lâzimesi olmak üzere, bu meşhur Blemheim gününün hem de başlangıcında, başından vurularak kendi gibi yüzlerce yiğit delikanlı arasına karıştı. Öğleden biraz sonra, hücum tertibatı birçok gecikme ve güçlükle tamamlandı ve bizim toplara nazaran daha müsait mevzilere yerleştirilmiş olan düşman toplarının şiddetli ateşi altında, İngiliz ve Hes'lilerden mürekkep bir kuvvet, hattımızın sol ucunda komuta eden Tuğbay Rowe'un idaresi

altında Blenheim üzerine yürüdü ve subayları ile birlikte General yaya olarak kolun başında olmak üzere, büyük bir cesaret ve pekgözlülükle ilerlediği; Tuğbay Rowe şapkasını başından atmış, düşmanın topları ve tüfekleriyle açtığı müthiş ateşe göğüs gererek cesaretle yürüyordu; kıtalarımıza mukabele etmemeleri, ancak Fransız şarampollarına varınca kargı ve süngü kullanmaları hakkında talimat verilmişti. Rowe bunlara doğru cesaretle yürüdü ve bizimkiler daha hücum etmeden kılıcı ile şarampolların tahtasına vurdu, fakat vurması ile, albayı, binbaşısı ve birçok subaylariyle birlikte, düşman kurşunu ile yere serilmesi bir oldu; kıtalarımız hurra ve alkış uğultusu içinde, büyük bir azim ve cesaretle ilerliyordu; fakat bu ilerleyiş uzunsürmedi ve düşman müdafaasından gelen öldürücü bir ateşle durduruldu ve kuvvetlerimiz Blenheim'dan yıldırım gibi çıkan Fransız süvarisinin azgınca hücumuna uğradı ve büyük sayıda kayıp verdi. Piyademiz canını dişine takarak yırtıcı bir saldırganlıkla üç defa hücuma kalkmış ve üçünde de düşman tarafından püskürtülmüştü. öyle ki piyade kollarımız perişan bir halde geri çekildi ve bir saat önce büyük bir azim ve cesaretle aştığı ırmağı bata çıka geçmeğe uğraştı; bu esnada Fransız süvarisi de peşimizi bırakmıyor, bizi kılıçtan geçirip ot biçer gibi biçiyordu.

Derken galipler Esmond'un generali olan General Lumley'in komutasındaki İngiliz süvarisinin hücumuna uğradılar; kaçan piyademiz Generalin süvari bölükleri arkasına sığınarak bu sayede yeniden toparlandılar; bu esnada Lumley Fransız süvarisini geri atarak, Rowe ile daha yüzlerce yiğit İngiliz'in, küme halinde, cansız, önünde yattıkları Blenheim köyüne ve şarampollara hücum etti. Mr. Esmond bu andan ötesini ve bu meşhur zaferin nasıl kazanıldığını katiyen bilmiyordu; atına isabet eden bir kurşun, hayvanı süvarisi ile beraber yere yıkmış, genç centilmenimiz baygın ve perişan hayvanın altına düşmüştü; kim bilir ne kadar zaman sonra kendine gelebildi ise de duyduğu acının şiddetinden ve kan kaybından, kendine gelmesiyle tekrar bayılması bir oldu. Etrafında insanların inlediği hissini veren silik, karışık bir duygu, şimdi kalbinde o kadar büyük bir yer tutan o güzel mahlûka ait ve meslekinin, ümitlerinin, felâketlerinin oracıkta sona erdiğine dair biribirini tutmaz birkaç düşünce... İşte o saatler içinde hatırlıyabildiği her şey bundan ibaretti. Çok şiddetli bir acının kıvrantısı içinde kendine geldiği zaman, göğüs zırhının çıkarılmış olduğunu ve emirerinin elleriyle başını yukarı doğru kaldırmış olduğunu gördü; iyi yürekli sadık Hampshire'li çocuk[1] efendisi-

[1] «Hanımım, bu sefere gitmeden önce bana Walcote'tan Lockwood'u göndermişti. Bu çocuk o zamandan beri hep benim yanımdadır.» H. E.

nin üzerine eğilmişti. Kendisini muharebe meydanında bulduğu zaman ilkönce ölü zannetmişti; bir cerrah, hayvanı vurulup üzerine yıkıldığı zaman omuzundan almış olduğu bir yarayı sarıyordu; sahanın bu tarafında muharebe bitmişti; köy şimdi İngilizlerin elinde idi; cesur müdafileri ya esir düşmüşler, ya kaçmışlar, yahut da o civardaki Tuna'nın sularında boğulmuşlardı. Şayet hakikatli Lockwood efendisini, sadık bir insana yaraşırcasına arayıp bulmasaydı, Esmond'un da, şu tarihçe-i hayatının da burada sona ereceğinde şüphe yoktu. Soyguncular muharebe meydanında yatan cesetleri soyuyorlarmış; bu beyzadelerden biri Esmond'un şapkasını, perukasını, para kesesini ve Dowager'in kendisine hediye ettiği gümüş kakmalı tabancalarını aşırdıktan sonra, daha başka şeyler bulmak ümidiyle ceplerini karıştırmağa başladığı sırada çıkagelen John Lockwood tüfeğinin dipçiği ile herifin kafasını patlatıp parlak bir şekilde gelişmekte olan habasetine son vermişti.

Blendhaim'da yaralılarımız için hastaneler kurulmuştu[1]. Esmond burada haftalarca

[1] Marlborough'nun dikkate şayan bir tarafı da harbde askerlerinin bakımı ile yakından ilgilenmesi idi. Muharebeden önce bizzat seçtiği bazı münasip yerlerde hastaneler kurdurmak ve cerrahî müdahalenin lüzumlu olacağı noktalarda ayrıca cerrahlar bulundurmak âdeti idi. Esmond'un Hochstadt'ta yaralandığı on üçüncü fasılda görülecektir.

ölümle pençeleşerek yattı; bereket versin ki yarası pek büyük değildi; cerrah kurşunu delikanlının yaralandığı yerde çıkarmıştı. Fakat hastaneye yattığının ikinci günü başlayan humma onu az kalsın öldürecekti. Jack Lockwood'un anlattığına göre, hastalığının devamı müddetince fena halde sayıklıyor, muttasıl "Ben Marquis of Esmond'um" diyormuş; yarasını değiştirmek için gelen cerrahın yardımcısını yakalayıp ille "Sen Madame Beatrix'sin" diye tutturuyor, eğer evet derse kendisini düşes yapacağını söylüyormuş. O günlerini böyle delice kuruntular ve **vana somnia**[1] içinde geçiredursun, bir taraftan da zaferi kutlamak için orduda **Te Deum** okunuyor, şimdi İmparatorluk Prensi[2] pâyesini almış olan Dukamızın şerefine meşhur şenlikler tertip edilerek Romalılar Kralı[3] ve zadegânı tarafından kendisine ikramlar ediliyordu. Asaletmeab Berlin ve Hanovra yolu ile memlekete gitti ve Esmond bü-

---

[1] Lâtince «boş hulyalar» demektir.

[2] İmparator Leopold'un büyük oğlu Romalılar Kralı unvanını almıştı.

[3] Avusturya İmparatorluğu Prensi demektir. İmparator Leopold Blenheim muharebesinden sonra Marlborough'ya, toprak üzerinde hakkı olmamak şartiyle, bu unvanı teklif etmiş, halefi Birinci Jozef ise Marlborough'yu İmparatorluk Prensi yaptığı gibi kendisine ayrıca Swabia'da Minderheim Lordluğunu tevcih etmiştir.

yük komutanımızla birlikte seyahat eden diğer yüksek rütbeli subaylarla kendi generalinin iştirak ettiği bu şehirlerde yapılan şenlikleri görmek fırsatını kaçırdı. Yerinden kımıldanacak hale geldiği zaman, Würtemberg Dukasının şehri olan Stutgart yolu ile memlekete dönmek üzere hareket etti, Heidelberg'i bir kere daha gördü, oradan Manheim'a gitti ve buradan Ren nehrini aşağı istikamette takib ederek sıkıcı, fakat rahat bir nehir seyahati yaptı; hattâ seyahati ona cidden güzel ve gönül açıcı gelebilirdi. Şayet kalbinde, memleket hasretiyle birlikte, daha çok güzel, daha çok gönül açıcı başka bir şeyin hasreti ile yanıp tutuşmasaydı...

Gemi Holânda'dan gelirken Harwick'in ışıkları sevgilisinin gözleri kadar aydın ve güleç parlıyordu. Aradan çok saat geçmemişti ki o, Esmond, Londra'ya ayak basmış (evet, buna emin olabilirsiniz) ve biraz sonra da kendisi Chelsey'li Dowager'in kolları arasında bulmuştu; kadın İngilizce - Fransızca kırması mahut ifadesiyle, delikanlıya bir **air noble**[1] geldiğine, yüzündeki solgunluğun kendisini güzelleştirdiğine yeminler ediyor, bu hali ile

[1] Fransızca «asîl tavır» demektir.

bir Amadis[2] olduğunu, şimdi de bir Gloriana[3]'ya hak kazandığını söylüyordu; aman efendim, aman! sevgilisinin vazifeye başladığını, şimdi de Kensington'da Majeste'nin yanında bulunduğunu öğrenince ondaki sevinci görmeli idiniz! Mr. Esmond, Jack Lockwood'a iki at bulmasını ve hemen o gece gideceklerini söylediği halde, bu haberi alınca, bu hususta ki emri derhal geri aldı; artık onun Hants'ta işi kalmamıştı; ümidi ve arzusu, şu bulunduğu yerden iki mil mesafede, Kensington Park'ın duvarları içinde idi. Zavallı Harry'nin **bel air**'ini görmek ve yüzündeki solgunluğun kendisine hakikaten yakışıp yakışmadığını anlamak için aynaya bu kadar merakla baktığı vâki değildi; Madam Gloriana'nın huzuruna çıkmadan önce Mr. Amedis'in perukasının kondülâsyonuna bu kadar dikkat ettiği, elbisesindeki işleme ve dantellerin zevke uygun olması için bu kadar zahmete katlandığı olmamıştı.

---

[2] Gol'de bir efsane kahramanı Amadus şiir söyler, saz çalar gezgin bir şövalye olarak tasvir olunur. Yiğitliğin ta kendisi sayılır.

[3] Spencer'in Fairy Queen (peri kraliçesi) adlı eserinde periler diyarının en büyük ve şanlı kraliçesine verilen isim. Şövalyeler Gloriana'nın emri ile büyük maceralara atılırlar. Spencer'in eseri Kraliçe Elizabeth'e bir methiye olduğuna göre, Lâtince «şanlı» mânasına gelen Gloriana ismi ile bu namlı Kraliçe kastedilmiştir.

Fransız hatlarının saçtığı ateş Lady Hazretlerinin can yakan bakışlarının yarısı kadar yakıcı olabilir miydi? Hey yaradana kurban olduğum... onlar ne güzel bakışlardı.

Ve tıpkı sabahın alev alev yanan güneşi doğmadan önce gökyüzünde ayın solup âdeta görünmez bir hale gelmesi gibi, Esmond da belki biraz da yüzü kızararak, başka bir soluk tatlı çehreyi, muhabbet taşan tatlı müşfik bakışiyle mahzun, sönük ve nerede ise büsbütün silinip gidecekmiş gibi duran başka bir çehreyi düşündü; bu öyle bir bakıştı ki kader ve Pluto tarafından çağrıldığı ve gölgeler âlemine karıştığı zaman, Evridiki[1]'de hasretiyle yandığı âşıkına son bir defa ancak böyle bakmış olabilirdi?

---

[1] Evridiki, Yunan mitolojisinin en meşhur musikişinası Orfeus'un karısıdır. Evridiki öldüğü zaman Orfeus, ruhlar diyarının hükümdarı Pluto'yu sazıyle o kadar mesteder ki, Pluto kendisinin ruhlar diyarına inip karısını tekrar yeryüzüne getirmesine müsaade eder; fakat o şartla ki, kadın Orfeus'un arkasından yürüyecek, o da ruhlar diyarından ayrılıncıya kadar arkasına dönüp karısına bakmayacak. Tam yeryüzüne çıkacakları sırada Orfeus merakına mağlûp olarak başını çevirip bakar; bu hareketi üzerine Pluto'nun adamları Evrikidi'yi alıp götürürler.

X. BÖLÜM

BİR DİVANAYE VE BİR KADINA DAİR ESKİ BİR HİKÂYE

Esmond'un zevke ve sefaya karşı bir meyil ne olursa olsun (kendi yaşındaki gençlerden eksiği veya fazlası olmamak şartıyle **disipere in loco**[1] dan hoşlanırdı) bu meylini son haddine kadar ve şehrin en kibar âlemlerinden tatmin edebilmek onun için artık pek mümkündü. Ordu yabancı memleketlerdeki kışlık karargâhına çekildiği zaman, itibarı veya parası olan subaylar kolayca izin alabilirler ve İngiliz kıtalarının toplandığı köhne tatsız Flanders şehirlerinin istihkâmları arasında bütün kış pineklemektense, Pall Mall ve Hyde Park'ta vakit geçirmediği daha zevkli bulurlardı. Holânda ve Felemenk limanlarıyle Harwick arasında her gün yatlar, gemiler işler dururdu. Harwick'ten Londra'ya kadar olan yollar ve büyük hanlar ordu centilmenleri ile dolu idi; şehrin meyhanaleri, ucuzcu lokantala-

---

[1] Horatius, ait olan bu cümlenin tamamı «*Dulce est desipere in loco*» dur. «Sırası gelince, işi biraz deliliğe vurmak, gülüp oynamak tatlı bir şeydir» mânasına gelir. Horatius bu fikri Yunan mizah yazarı Menander'den almıştır.

rı kırmızı ceketlerle dolup taşardı; Büyük Dukamız'ın St. James'teki ziyafetleri Ghent ve Brüsel'de bizim ona ve onun da, bir hükümdar azamet ve tekellüfü ile bize çektiği ziyafetler kadar kalabalık olurdu. Esmond meşhur albay John Richmond Webb'in komutanı bulunduğu Silâhendaz alayında bir teğmenliğe tâyin edilmişse de, kıtasına iltihak etmemiş, aynı seferi birlikte yaptıkları ve aynı muharebeye iştirak ettikleri halde, alayın bu mükemmel komutanına takdim edilmemişti. Fakat süvari tümenine komuta eden General Lumley'in yaveri olduğu ve ordu Tuna üzerindeki toplanma noktasına doğru muhtelif yollardan yürüdüğü için, Esmond komutanı ve müstakbel kale arkadaşlariyle buluşamamıştı; onun için yüzbaşı Esmond, bundan böyle dostu, efendisi ve komutanı olacak insana ilk defa olarak saygılarını sunmak şerefine ancak Londra'da, Tuğbay Webb'in oturduğu Golden Square'deki evinde nail oldu.

Bu parlak ve mütekemmil centilmeni tanımış olanlar, ordunun en güzel adamı olduğu yolundaki şöhretini ve kendisinin de bu şöhretiyle hiç de az övünmediğini pek iyi hatırlarlar; üç sene sonra Oudernarde muharebesi hakkında oldukça kötü bazı beyitler karalamış olan bir şair, Webb'in vasfında şunları söylüyor:

Şeref yolunda odur askere rehber olan.
Ordunun gözbebeği Webb, o şanlı komutan!

Cephede, at üstünde görmeli generali;
Savaşa hazırlanan Mars'ı andırır hali.

Böyle ünlü yiğiti korur elbet Yaradan.
Paris kadar güzeldi, Hektor gibi kahraman!

Mr. Webb bu beyitlerin Mr. Addison'un Blenheim seferi için yazdığı beyitler kadar güzel olduğuna kanaat getirdi; **àla mode de Paris** bir Hektor[1] olmak da esasen bu çapkın centilmenin arzu ve emelleri cümlesindendi. Bütün ordunun subayları içinde veya ordumuz karşısına çıkan düşman ordusunda Vendosme ve Villeroy'nun komutasında savaşmış, On Dördüncü Louis'nin en parlak kurena ve sipahiler arasında, ondan daha mümtaz bir asker, daha mükemmel bir centilmen, ondan ne daha cesur ne daha güzel bir insan zor bulunurdu. Mr. Webb âlemin kendi hakkında söylediklerine inansa ve kendi itiraz götürmez dehasına, güzelliğine ve değerine derin bir surette kani bulunsa da, bir şey lâzım gelmezdi. Kendi kendinden

[1] «Paris'vari bir Hektor» demektir. Yunan mitolojisinde Paris çok yakışıklı bir çoban olarak tasvir edilmiştir. Yukarıdaki şiirde Webb güzellikten yana Paris'e, kahramanlıktan yana da Hektor'a benzetilmektedir.

böyle memnun oluşu onu daima keyifli bulunduruyor, bundan da dostları ve maiyeti faydalanıyordu.

Kendisi, dünyanın bütün ailelerinden fazla bir saygıya lâyık gördüğü Wilshire'li gayet eski bir ailedendi. Doğrudan doğruya Kral Birinci Edward'ın neslinden geldiğini ve ceddi Roaldus de Richmond'un Hastings savaş meydanında Fatih Edward ile yanyana at oynattıklarını ispat edebilirdi.

— Churchill'ler at uşaklığı ederlerken, bizler centilmendik, Esmond, derdi.

Çok uzun boylu bir adamdı; ince tabanlı ayakkabı ile ayakta durduğu zaman boyu altı kadem üç pustu (ağır çizmeleri, açık renk yüksek perukası şapkası ve tüyü ile belki de sekiz kalemi bulunurdu).

Kendimi aynada seyrederek:

— Ben Churchill'den daha uzun boyluyum, daha da biçimliyim, derdi. Ama kadınlar burnunun ucunda siğil bulunmayan bir erkeği sevmezlerse, ben ne yapayım! Churchill beni bu bahiste alt eder.

Hakikat, daima Duka ile boy ölçüşür ve dostlarının da onları birbiri ile ölçmelerini isterdi. İçki içtiği sırada, her zaman olduğu gibi sözünü sakınmadan konuşurken, işin alayında onlar gülerler ve kendisini daha fazla söyletmeye çalışırlardı; dostları onun hesabına

üzülürler, müzevirlerle dalkavuklar adamı kışkırtırlar; hafiyeler de bütün duyduklarını koşup genel karargâha yetiştirirler, böylelikle başkomutanla en muktedir, en cesur yardımcılarından biri arasında esasen mevcut olan açıklığı bir kat daha genişletirlerdi.

Duka'ya karşı düşmanlığı o kadar belli idi ki General Webb ile yarım saat konuşan bir kimse bunun farkında olurdu. Generalini taparcasına seven ve ona, cömert tabiatın yarattığından bin kat daha uzun, daha güzel, daha cesur gören karısı, büyük Duka'ya karşı ancak sadık eşlerin kocalarının düşmanlarına karşı duyabilecekleri şiddette bir kin ve nefret duyardı. Vakaa Lord Duka için henüz Webb'in düşmanı denilemezdi; Mr. Webb'in kendi aleyhinde sarf ettiği binlerce sözü âmiri affetmişti, her yerde hafiyeleri olan Asaletmeab Webb'in kendi aleyhinde söylediği her şeyi bin kat fazlası ile işitiyordu. Fakat bu büyük adam nazarında affetmenin hiçbir külfeti yoktu; o hakareti de iyilik kadar kolay unuturdu.

Eğer torunlarından biri dedelerinin bu hâtıralarını okumak zahmetine katlanırsa, bir çağdaşının yazdıklarına bakarak büyük Duka[1]

[1] Esmond'un hâtıralarının bu kısmı, el yazısı kitaba, belki de Duka'nın zevcesinin ölümünü işittikten sonra eklenmiş, 1744 tarihli bir yaprak üzerine yazılmıştır. (Bu not eserin aslında vardır. *Mütercim.)*

hakkında hüküm vermesini istemem. Bu büyük devlet adamı ve cengâver kadar muazzam şekilde övülmek ve sövülmek hiç kimseye nasibolmamıştır: Hakikaten, hiç kimse en büyük sitayiş ve en kuvvetli tenkide onun kadar lâyık olmamıştır. Bu satırları yazan ikinci zümreye iltihak etmişse, bu fena duygusuna şahsî bir kırgınlığın sebep olmuş olması akla pek yakındır.

Esmond Başkomutanın ziyafetine gittiği zaman, Asaletmeab General Lumley'in yaverini hiç de hatırlar gibi görünmedi; her iki Lord'la da (yani Lord Francis ve Esmond'un babası Viscount ile) Flanders'de ve York Dukasının muhafız kıtasında birlikte hizmet etmiş olduğu için, Esmond'un ailesini belki de pek iyi bildiği halde, Viscount Castlewood'un meşru (sayılan) temsilcilerine karşı dostluk ve lûtufkârlık göstermiş olan Marlborough Dukası, onların ismini taşıyan zavallı teğmenin yüzüne bile bakmamıştı. Gönül alıcı bir söz, bir aşinalık, veya tasvipkâr tek bir bakış Esmond'un bu büyük insan hakkındaki kanaatini değiştirebilirdi ve, ne malûm, belki de o zaman bu âciz tarihçi şimdi kaleminin yazmaktan geri duramadığı hiciv ve târiz yazıları yerine, bir methiye kaleme alırdı. En büyük bir hareketin âdi görülmesi için bakış noktasını değiştirmek kâfidir. Dürbünü tersine çevirelim, koskoca bir devi cüce gibi görürüz. Bir şeyi tasvire kalkışabilirsiniz, fakat

görüşünüzün doğru, haber alma vasıtalarınızın güvenilir olduğunu kim temin edebilir? Şayet büyük adam küçük adama gönül alıcı tek bir söz söylemiş olsaydı (nitekim Lazarus'un kendine bir hayrı dokunabileceğine aklı kesmiş olsaydı, yaldızlı saltanat arabasından inip çullar içindeki Lazarus'un elini sıkmaktan geri durmazdı), Esmond'un gücü yettiği kadar kalemi ve kılıcı ile onun uğrunda savaşacağında şüphe yoktu; fakat aslan hazretlerinin o sırada fare çelebiye ihtiyacı yoktu; bunun üzerine Muscipulus da[1] gidip muhalifler arasında atıp tutmaya başladı.

Bununla beraber, ailesi nazarında olduğu kadar kendi nazarında da su katılmamış bir kahraman olduğunda şüphe olmayan genç bir centilmen, günün büyük kahramanının kendisine ordusundaki en küçük trampetçiden daha fazla ehemmiyet vermediğini böylelikle görmüş oldu. Chalsey'li Dowager, ailesine karşı gösterilen bu ihmalden dolayı küplere bindi ve Lady Marlborough ile bir temiz kavga etti (Lady Castlewood Duchess'in evine gitmekte israr ediyordu). Asaletmeab Duchess şimdi Majeste'nin Esbapçıbaşısı olmuş ve kocası nasıl Avrupa'nın en büyük şahsiyeti olmuşsa, o da bu

[1] Thackeray muscipulus sözünü Lâtince «küçük fare, farecik» mânasına kullanılmıştır. Farenin küçültme ismi muscipus'tur. Esmond kendisinden farecik diye bahsediyor.

krallığın en büyük şahsiyeti haline gelmişti; onun için iki Lady arasındaki muharebe Kraliçenin salonunda oldu.

Duchess, halanın avaz avaz bağırıp çağırmalarına karşılık, kibirli bir tavırla Esmond ailesinin meşru kolu için elinden geleni yaptığını, fakat üstelik bir de Esmondların piçleriyle uğraşmayacağını söylemiş.

Viscountess ateş püskürerek bağırmış:

— Piçleri ha!... Churchill'ler arasında da piçler bulunduğunu Asaletmeabınız pekâlâ bilirsiniz... Öyle olduğu halde Berwick Dukasının maşallah hiçbir şeyi eksik değil!

Duchess :

— Madam, demişş. Esmond ailesinde de öyle dukalar yoksa, kabahatin kimde olduğunu[1] ve ismi lâzım olmayan bir kadının çevirmek istediği küçük bir entrikanın nasıl suya düştüğünü de pekâlâ bilirsiniz!

Prensin hizmetinde bulunan Esmond'un dostu Dick Steele iki Lady arasındaki bu kavgayı Sarayda işitmiş.

Dick :

— Ne yalan söyleyeyim, Harry'ciğim, diyordu; bana öyle geliyor ki senin hısım adam-akıllı ağzının payını aldı...

---

[1] Burada Viscountess'in çocuğu olmadığına telmih ediliyor.

Dick baklayı ağzında tutamadı; daha ortalık kararmadan bütün kahvelerle bundan bahsediliyordu; aradan bir ay geçmemişti ki vaka bir gazeteye aksetti; ve "Duchess of M-rlb-r...gh'nın bi rzamanlar müteveffa Kral J-m-s'in gözdesi olan katolik bir Lady'ye sarayda verdiği cevap" birçok yerlerde yayımlandı; bu yazıya eklenen notta "bu Lady'nin mensup olduğu ailenin reisi son zamanlarda, ölümle sona eren bir düello neticesinde terki-hayat ettiği zaman, Duchess, yetim mirasçı ile dula Majesteden bir kerem ve inayet eseri olarak bir maaş koparmadıkça rahat etmemiştir." denilmekte idi. Bu kavga zavallı Esmond'un başını göğe erdirmedi, bilâkis onu kendi kendinden o kadar utandırdı ki Başkomutanın ziyafetlerinde bir daha yüzünü göstermeye cesaret edemedi.

Esmond'un sevgili hanımını son görüşünden beri geçen şu on sekiz ay zarfında, kadının iyi kalbli babacığı ihtiyar Dekan bu hayata gözlerini yummuştu; adamcağız son nefesinde de kraliçenin kardeşi Üçüncü James'in meşru hükümdarları olduğunu unutmamalarını ailesi efradından rica etmek suretiyle sonuna kadar prensiplerine sadık kalmıştı. Kızının Esmond'a söylediği gibi, âkıbeti herkes için bir ahlâk ve fazilet dersi olmuştu; ölümünden sonra Lady babasının kendisine vasiyetname ile üç bin İngiliz lirası gibi bir para bıraktığını öğrenince,

(Dekan bütün hayatında daima yoksul yaşamış olduğu için) bu hale az şaşırmadı.

Lady Castlewood bu küçük servet sayesinde, kızının sarayda hizmet sırası geldiği zaman Londra'ya gidip, Kensington'da, saray civarında küçük, güzel bir ev tutmak imkânını buldu ve çocuklarını da alıp oraya taşındı: Esmond dostlarını işte bu evde bulmuştu.

Genç Lord'a gelince, onun da Üniversite tahsili apansız denecek bir şekilde sona erdi; mürebbisi olan bizim koca Tusher'in genç centilmeni terbiye edemeyeceğine aklı kesmişti. Lord muziplikleriyle onu canından bezdiriyordu; evde büyümüş bütün gençler gibi, öyle çocukça taşkınlıklar yaptı ki, Trinity'nin yeni müdürü Doktor Bentley, Lord'un annesi Viscountess Castlewood'a mektup yazarak, hiçbir şey öğremeyen, kazan kaldırma nev'inden giriştiği hareketlerle akranı için fena bir görenek olan genç kişizadeyi kolejden almasını rica etti. Anlaşıldığına göre, kişizade, Nevil's Court'u, Sir Christopher Wren'in kolejimizde son zamanlarda yaptırmış olduğu o dörtköşe cânım binayı az kalsın ateşe veriyormuş. Bir gece yarısı ortalığı birbirine kattıkları sırada kendisini tutmak isteyen müdürlerden birinin uşağına dayak atmış; kendi doğum gününden on beş gün farklı olan Veliahdın doğum gününde bir ziyafet çekmiş; yemekte hazır bulunan yirmi kadar genç,

şarapları içtikten ve açık pencereler önünde Kral James'in sağlığına kadeh kaldırıp silâhşor şarkıları söyledikten sonra dışarı uğrayıp büyük avluda "Kralım çok yaşa" diye bağırmışlar, öyle ki müdür gece yarısı evinden çıkıp kazan kaldırmış bu topluluğu kendisi dağıtmağa mecbur olmuş.

Lord'un bu çılgınlığı hepsinin üzerine tüy dikti; asaletli Lord Viscount Castlewood'un aile papazı faziletli Thomas Tusher Hazretleri dua ve mev'izlerinin Asaletlinin üzerinde dünyevî hiçbir fayda sağlamadığını görmesi üzerine, mürebbilik vazifesinden vazgeçti; gidip Southampton'daki biracının kızını aldı, karısını ve parasını Castlewood'daki papazlık evine getirdi.

Bütün Castlewood ailesi gibi kendisi de sadık bir Tory olan Lady, Kral James'in sağlığına kadeh kaldırdı diye oğluna kızmazdı; belki de genç Lord'un askerliğe karşı olan heves ve arzusu üzerinde itirazının hiç bir tesiri olmayacağını bildiği için, oğlunun asker olmasına bir iç çekişi ile razı oldu. Kadın, Harry'nin dikbaşlı hısımına koruyuculuk ve akıl hocalığı edeceği ümidi ile, Lord'un onun bulduğu alaya verilmesini istedi; fakat genç Lord Muhafız Alayı diye tutturmuştu; nihayet Armond dukasının alayında ona bir subaylık fermanı sağlandı; öyle ki Esmond Blenheim seferinden döndüğü

zaman, Lord'u bayraktar ve teğmen olarak buldu.

Halk içine çıktıkları zaman Lady Castlewood'un her iki çocuğunun da yaptıkları tesir harikûlâde oldu; çok geçmeden bütün şehir onların şöhretleriyle çalkanmaya başladı; herkes bu kadar güzel çiftin dünyada eşi görülmemiş olduğunu söylüyordu; her sofrada, her meyhanede güzel saray nedimesinin şerefine kadeh kaldırıyordu; genç lorda gelince, onun sevimli hali hattâ kızkardeşinden de fazla beğeniliyordu. İki kardeş için yüzlerce şarkı yazılmıştı; ve o devrin modası gereğince, bu Anakreon'vâri[1] beyitlerde genç Lord Bathyllus[2] kadar hararetle övülüyordu. Şüphesiz o da şehrin kendi hakkındaki bu düşüncesini seve seve kabul ediyor ve her zamanki açık yürekli hali, o şirin, keyifli tavrı ile, Londra'nın en güzel delikanlısı olduğuna kalıbını basıyordu.

Chelsey'deki yaşlı Dowager, Beatrix'in çok güzel olmak şöyle dursun, hattâ yüzüne bakılacak gibi olduğunu bile hiçbir zaman kabul etmemekle beraber (onun gibi daha birçok hanımların da bu fikirde olduklarını tahmin edersiniz), genç Castlewood'u görmesiyle ona âşık

[1] Meşhur lirik Yunan şairi. Şiirlerinde bilhassa şarap ve aşkı metheder.

[2] Horatius'un bahsettiği Bathyllus şair Anakron'un pek sevdiği yakışıklı bir delikanlı idi.

olması bir olduğunu itiraf etti; ve Hary Esmond Chelsey'e döndüğü zaman, kadının gözüne girmek hususunda genç hısımının kendini çok geride bırakmış olduğunu gördü. Kadın, başka hiçbir şeyi olmasa bile, yalnız Kralın şerefine kadeh kaldırmış olmasının kalbini kazanmağa kâfi olduğunu söylüyordu.

— Bu delikanlıya bu güzellik nereden gelmiş bilmem ki... diyordu. Herhalde babasından, anasından değil... Bu asîl tavır, bu kusursuz **bel air** ona nereden gelmiş? Walcote'lu o köy kaçkını karı ona bunları nereden öğretecek!

Halbuki Esmond'un Walcote'lu köy kadını hakkındaki kanaati büsbütün başka idi. Ötedenberi delikanlı ona, o külfetsiz zerafeti, o sakin şefkat ve lûtufkârlığı ile, terbiye ve nezaketin en yüksek örneği nazariyle bakmıştı; böyle olmakla beraber, halası ile bu mesele üzerinde münakaşa etmek istemedi. Fakat, kendisi de ömründe Lord Viscount'tan daha sevimli ve cana yakın bir insan görmemiş olduğu için, yaşlı Dovager'in onun hakkındaki meftunane sitayişlerinin çoğuna iştirak etti.

Castlewood'un zekâsı neşesi derecesinde değildi.

Mr. Steele:

— Sevimli çocuk, diyordu. Bir kahkahası meclise Mr. Congreve'in on nüktesi kadar neşe

veriyor... Bir şişe şarabı Addison'la ne kadar zevkle içersem, onunla da o kadar zevkle içerim ve Nicobini'yi dinlemektense onunla lâf etmeği tercih ederim. Doğrusu... Onun kadar tatlı içki içen kimse görmedim. İçtiğim şarap bende de, bu yaman delikanlıda durduğu gibi dursa, daha ne isterdim? (Halbuki, doğrusunu söylemek lâzım gelirse Dick'te de, miktarca pek fazla olmasına rağmen içtiği şarap hiç de fena durmazdı!) Ayık olduğu zaman çok tatlı çocuk, fakat kafayı biraz tütsüledi mi, tadına doyum olmuyor!

Sonra Dick, pek beğendiği Shakespeare'e telmihle (Shakespeare'in pabucu dama atılmışken onu Steele tekrar moda haline getirmişti), Lord Castlewood'u Prens Hal'a benzetiyor ve Esmond'a Eski Tabanca[1] diye hitabetmekten hoşlanırdı.

---

[1] Nicobini Napolili bir aktör ve şarkıcı idi. Yarı İngilizce, yarı İtalyanca bir opera ile İngiliz sahnesinde görüldü. 1710 ve 1711 senelerinde Londra'da temsillere iştirak etti.

[1] Prens Hal Dördüncü Henry'nin haylaz oğludur. Prensin kafadarlarından biri de Bayrakdar Pistol'dür. İngilizce Pistol sözü tabanca mânasına gelir. Bayrakdar mânasına gelen «enseign» sözü de talâffuz itibariyle eski mânasına gelen «ancient» sözüne benzer. «Eski Tabanca» lâkabı bu suretle meydana gelmiştir.

Kraliçenin espapçı başısı, İngiltere'nin Kraliçeden sonra, hattâ söylendiğine göre Majeste'den evvel, en büyük hanımefendisi, kendi yerine nedime yaptırdığı Beatrix'e ağzını açıp tek bir kelime söylemediği halde, kardeşini derhal teveccühüne nail etti. Yeni üniforması ile peri masallarındaki prensi andıran genç Castlewood, Asmetmeaba tâzimlerini sunmaya gittiği zaman, Duchess karşısında kızarıp bozaran delikanlıya bir dakika sessizce bakmış, sonra birdenbire hüngür hüngür ağlamaya başlıyarak oğlanı kızlarının, etrafındaki insanların önünde şapır şupur öpmüş.

Hıçkırıklar içinde:

— Benim yavrumun dostuydu., Benim Blandford'um da sağ olsaydı şimdi onun gibi olacaktı! diye bağırmış.

Duchess'in gösterdiği bu teveccüh nişanesinden sonra, genç Lord'un tefeyyüzünün emniyet altında olduğuna herkesin aklı kesti, herkes gözdenin gözdesinin etrafını aldı; o da bunun üstüne bir kat daha kibirli büsbütün şakrak ve civelek oldu.

Bu esnada Madame Beatrix de bir taraftan canlar yakmağa devam ediyordu; bu canı yananlar arasında, onun genç gözlerinin oku ile yaralanmış bir de zavallı centilmen vardı ki aldığı yaradan tamamıyle kurtulamamıştı;

oraya yöneltilen böyle bir tutkunun ne kadar ümitsiz olduğunu bildiğinde hiç şüphe yoktu; onun için, erkekliğe pek yakışmamakla beraber en mükemmel **remedium amoris**[1]'e başvurdu, büyücünün önünde süratle ricat edip ondan uzun müddet uzaklaştı; fakat ilk seferinde pek tehlikeli bir yara almamış olduğu için, Esmond'un derdinden kurtulması uzun sürmedi; derdi hâlâ varsa bile, kendisi farkında olmadığı için ona kolayca katlanıyordu. Fakat Blenheim'den döndüğü zaman, kendisine, iki sene önce, gözlerinin o güne kadar şahit olduğu en güzel varlık gibi görünmüş olan bu on altısında genç kız şimdi tam olgunluk çağına basmış ve güzelliğin kemale erdiği öyle yüksek bir mertebeye varmıştı ki, o güzelliğin büyüsüne dayanamayıp daha evvel de ondan kaçmış olan zavallı oğlanı o anda esir etmişti. Evvelce onu ancak iki gün görebilmiş ve kaçmıştı; halbuki şimdi onu tanrının günü görüyordu; Sarayda olduğu zaman yolunu bekliyordu; o evde olduğu zaman kendisi de ailenin bir ferdi oluyordu; sokağa çıktığı zaman atla annesinin arabasının arkasından gidiyordu; o halk içine çıktığı zaman, ya locada onun yanıbaşında bulunuyor, yahut da parterde oturup onu seyrediyordu; o kiliseye gittiği zaman, va'zı dinlemediği halde, kendisi de muhakkak orada bu-

[1] Lâtince aşk ilâcı demektir.

lunuyor, hizmetini kabul edip etrafını alan bir sürü genç arasından kendisini seçmek tenezzülünde bulunursa, arabasına binerken ona el vermek için gözünün içine bakıyordu. Majeste ile birlikte Hampton Couurt'a gittiği zaman Londra'yı bir karanlıktır kaplardı. Aman yarabbi, Esmond, onu düşünerek, onun hakkında şiirler yazarak, ona dair konuşarak ne geceler geçirmişti? Dostu Dick Steele o sırada, sonradan aldığı Mrs. Scurbock[1] adındaki genç kadınla sevişiyordu. Kadın, Kensington Square'de, Lady Castlewood'un evine çok yakın bir yerde oturuyordu. Dick ile Harry aynı yolun yolcusu oldukları için muttasıl Kensington'da buluşurlardı. Ya süklüm püklüm oradan döndükleri, yahut da hararetle oraya koştukları, hâsılı hep o civarda dolaştıkları görüldü. "King's Arms" lokantasında karşı karşıya beş on şişe devirirlerdi, her biri kendi aşkından

[1] Bilindiği gibi bugün kocanın ismi önüne konulan "Mistress" sözü veya "Mrs." kısaltması, "Madam" tâbiri gibi yalnız evli kadınlar hakkında kullanılır. Halbuki on sekizinci yüzyılda evli olsun olmasın, bütün kadınlara kocasının veya babasının ismine izafetle Mrs. denilir ve Fransızların Mademoiselle sözüne tekabül eden "Miss" tâbiri yalnız pek genç kızlar hakkında kullanılırdı. Nitekim müellif, paragrafın ilk cümlesinde, on sekiz yaşına girmiş olduğu için genç kızdan Madam Beatrix diye bahsediyor. Steele adı geçen kızla 1707 yılı eylûlünde evlenmiştir.

bahseder ve dinleme sırası kendisine gelmek şartıyle karşısındakinin konuşmasına müsaade ederdi. Geri kalan dostları nazarında çekilmez bir hale gelmiş olmalarına mukabil, aralarında böylelikle, bir teklifsizlik peyda oldu. Esmond'un "Gloriana klavsen başında", "Gloriana'nın Demeti", "Gloriana Sarayda" adlı şiirleri o sene **Observervator**'da yayımlandı. Tesadüfen okumadınız mı hiç? Herkes ne güzel şiir dedi ve bazı kimseler de Mr. Prior tarafından yazdıklarına hükmetti.

Bu tutku Esmond'un hanımının keskin gözlerinden kaçmadı (zaten nasıl kaçabilirdi?). Kadına her şeyi anlattı; aşktan deliye dönmüş bir insan neler yapmaz? Ne âdiliklere alçalmaz? Kendi hodbin kalbini ıstırabının birazından kurtarabilmek için başkalarına ne acılar çektirmez? Tanrının günü hanımını arayıp bulur, ona çılgınca ümitlerini, niyazlarını, abuk sabuk sözlerini, deli gibi sevinçlerini kulağının dibinde anlatır dururdu. O da dinler, gülümser, yorulmak bilmeyen bir acıma ve tatlılıkla teselli ederdi. Esmond'a çocuklarının en büyüğü olduğunu söylemekten haz duyardı İyiliğe gelince, onun gibi bir şefkat ve merhamet meleğinden başka ne beklenirdi? Şimdiye kadar anlattıklarımızdan sonra, zavallı Esmond'un âşıkdaşlığının başarısızlığa uğradığını ilâve etmeye lüzum var mı? Memleketin en büyük insanları ortaya atılmışken, işimiz, parasız bir teğmenin

elinden ne gelebilirdi? Kudretinin çok üstünde bildiği bir nimet addettiği şeyi umabilmek için müsaade istemeyi aklından bile geçirmemiş, zelil ah-uvahlar, âciz tahassürler içinde faydasız, mânasız bir hayat sürmeye başlamıştı. Hiddetten kendini yiyip bitirdiği ne geceler, üzüntü ile, tatmin edilmemiş taşkın arzularla ve acı kıskançlıkla geçmiş ne günler hatırlıyordu... Halbuki Beatrix, arabasının arkasından gelen uşağı ne kadar düşünüyorsa, onu da o kadar düşünüyordu. Şikâyetleri ona kadar erişmiyor, ayılıp bayılmaları onu âdeta usandırıyordu; yazdığı şiirlere yüzlerce sene evvel ölen Dan Chaucer[1]'in şiirlerinden fazla kulak asmıyordu. Esmond'dan nefret etmiyorsa da hakîr gördüğü bu insanın huzuruna zorla tahammül ediyordu.

Bir gün Beatrix'in annesi sevgili, samimî, vefalı hanımı ile saatlerce, hattâ bütün gün konuşmuş, dönüp dönüp gene aynı bahse gelerek, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşarak, masanın üzerindeki çiçekleri yolarak, hokka takımının içindeki mühür mumlarını parça parça kopararak ve heyecanının tesiri ile buna benzer daha bin türlü delilikler yaparak, bütün sevgisini, ihtirasını, ümitsizliğini, hiddetini sayıp döktükten sonra, haline acımaktan ve belki

[1] Chaucer, İngilterenin en eski şairlerinden biridir. «Dan» sözü İspanyolcanın Bay mânasına gelen «don» sözünden galet olup alay olsun diye kullanılmıştır.

yüzüncü defa hummasını teskin etmekten fena halde yorgun düşmüş olan hanımının sapsarı kesildiğini gördü, bunun üzerine şapkasını kapınca sokağa fırladı. Fakat Kesington Square'e gelince, dünyada insanoğluna nasibolmuş bu sevgili ve iyi yürekli dosta verdiği yorucu ıstıraptan dolayı nedamet duydu. Eve döndüğü zaman, hizmetçinin hâlâ önünde durduğu açık kapıdan içeri girerek koşa koşa merdiveni çıktı; hanımını hâlâ demin bıraktığı yerde buldu; kadın pencerenin çıkıntısında durmuş Chelsey'ye doğru uzanan tarlaları seyrediyordu. Hanımı güldü, aynı zamanda şefkatle dolu gözlerindeki birkaç yaşı sildi; Esmond kadının dizlerine kapanarak başını kucağına gömdü. Kadın biraz evvel yolunmuş pembe bir çiçeğin sapını elinde tutuyordu.

— Affedin, beni affedin, sevgili hanımım, dedi. Ben bir cehennem içindeyim, siz de bana bir yudum su getiren meleksiniz!

Lady elini delikanlının başında dolaştırarak:

— Ben senin annenim, sen benim oğlumsun, ben seni daima severim, dedi.

Bunun üzerine Esmond, bu lûtufkâr kadının kendisini her yerde takip ve taksid eden sevgi ve şefkatindeki o şayanı hayret vefakârlığı düşünerek, ruhu huzur ve huşu içinde, evden çıkıp gitti.

XI. BÖLÜM

MEŞHUR Mr. JOSEPH ADDISON[1]

Hademei hassanın Kensington'da bir sofraları vardı; muhafızlar da St. James'de hergün nefîs bir akşam yemeği yerlerdi; Esmond her iki sofrada da yemek yemekte serbestti.

---

[1] Addison hakkında Birinci kısmın 8 inci sayfasına bakınız. — Kral Üçüncü William'ın ölümü ve Whig Partisinin iktidarı kaybetmesi üzerine, o sırada Avrupada seyahat etmekte olan Addison'un hükümetten almakta olduğu maaş kesilmiş ve kendisi Londraya dönmeğe mecbur olmuştu. Addison, eserin bu bölümünde de görüleceği üzere, bir müddet zaruret içinde yaşamış ve kendini tanıtmağa fırsat bulamamıştır. Bu sırada Blenheim muharebesi olmuş, iktidarda bulunan Torry Partisi bu muharebeyi munasip şekilde tasvir edecek bir şair aramıştır. Addison bu işe ehil görülerek kendisi bu yolda bir manzume yazmağa memur edilmiştir. Addison, sırf nazımdaki kudretine dayanarak, müşteriye ölçü üzerine elbise diken bir terzi gibi, haritalara bakarak, ölçe biçe yazdığı bu manzume sayesinde bir an içinde ikbale erişmiştir. Bu işgüzarlığına mükâfat olarak şair müsteşar, parlâmento üyesi, İrlânda nazırı ve nihayet Hariciye Nazırı olmuştur. Tek bir eseri ile devrinin en gözde ve meşhur adamı olmak Addison'dan başka galiba hiçbir kalem sahibine nasip olmamıştır. Addison'un hayatının sonuna doğru can ciğer arkadaşı Steele ile, siyasi sebepler yüzünden arasının açılmış olması kayde şayandır.

Dick Steele, muhafızlar sofrasını, şarabı kıt merasimi bol olan, fakat usulen kendi yeri olması icabeden hademei-hassa sofrasına tercih ederdi; onun için Esmond arkadaşı ile birlikte burada birçok neşeli akşamlar geçirmiş, Dick'i en aşağı yüz defa arabasına adamların sırtında götürmeğe mecbur olmuştu. Atalar sözüdür, şarapta hakikat vardır derler; onun gibi, Dick de ne sevimli bir insandı; şarabı içtikçe iyiliği de o nispette artıyordu. Sohbeti nükteli olmaktan ziyade sevimli idi. Herhangi bir kimseyi kıracak tek bir kelime söylemezdi ve sarhoşluğu arttıkça yüreği de o derecede yufkalaşırdı. Birçok şakacılar zavallı oğlana içki içerken sataşırlar, kinaye ve istihzalarını hep ona yöneltirlerdi; fakat onun öyle bir iyiliği, öyle tatlı, şakacı bir hali, hayal ve hisle yoğrulmuş hoş bir tarafı vardır ki, Esmond'a özentili nükteleri, yapmacıklı sertlikleri ile, en parlak zekâların iğneleyici sohbetlerinden daha çok zevkli gelirdi. Steele kıvılcım saçmaktan ziyade parlardı. O meşhur kıraathane **beaux-esprits**[1]'leri (meselâ, mafsal ağrılarından ve azametinden fırsat bulup da aramıza karıştığı zaman, Mr. William Congreve gibi) parlak nükteler yaparlar. — bazan gecede beş altı tane — fakat bunları yaptıktan sonra, şişhanecilerin, ateş ettikten

[1] Fransızca «zeki, zarif insanlar» mânasına gelir.

sonra, silâhlarını doldurmak için siper altına girip düşmanın vereceği yeni bir fırsatı kollamaları gibi, sipere çekilirlerdi; halbuki Dick kadeh arkadaşını târizlerine bir nişangâh gibi kullanmayı katiyen aklından geçirmez, ona sadece eli sıkılacak bir dost gözü ile bakardı. Zavallı oğlan şehir halkının yarısını kendine sırdaş yapmıştı; onun için aşk maceraları, borçları, alacaklıları, sevgilisinin huysuzluğu hakkında herkesin bilmediği bir şey kalmamıştı. Esmond Londra'ya ilk defa geldiği zaman, koca Dick, Batı Hindistanında mal mülk sahibi genç bir hanım için[1] yanıp tutuşuyordu. Nitekim sonra da onunla evlendi. Kadın bir iki sene sonra öldü ve serveti çarçur oldu; bunun üzerine koca dul, sanki âşıkdaşlık eden, evlenen ve karısını gömen o değilmiş gibi aynı hararetle kendine yeni bir dilber aramağa çıktı.

Güneşli bir gün öğleden sonra, iki arkadaş muhafızlar sofrasında yemeklerini yedikten sonra (Dick, her nasılsa o gün sofradan ayık kalkmıştı) Germain sokağından aşağı doğru kol kola yürürlerken, Dick birdenbire arkadaşının kolunu bırakıp St. James kilisesinin ya-

[1] Steele'in ilk karısının Antil adalarından Barbados'ta kıymetli arazisi vardı. Steele mektuplarının birinde karısının bu mülkten senede 800 İngiliz lirası gelir aldığını yazıyor. Kadın 1708 senesinde öldükten sonra bu mülk Steele kaldı. (Antil adalarına İngilizce Batı Hindistanı denildiği malûmdur.)

nındaki kitapçı dükkânında kocaman bir cildi dikkatle inceleyen bir adama doğru koştu. Tütün rengi elbise giymiş, belinde şatafatsız kılıcı ile gayet sade, hattâ eski püskü kıyafette[1], sarışın, uzun boylu bir adamdı; kıyafeti belki de şakrak ve yusyuvarlak şahsını en âlâ elbiselerle bezemekten zevk alan ve al kumaş ve sırma galon içinde parıl parıl yanan yüzbaşı Steele'in kıyafeti yanında böyle sönük kalıyordu. Yüzbaşı bu ayaküstü okuyucunun üzerine atılarak onu kollarının arasına aldı, kucakladı, nerede ise öpecekti de... — zira Dick dostlarını her zaman kucaklar, öperdi —, fakat öteki, solgun yüzünde hafif bir kızartı peyda olarak, bir adım geri çekildi ve Steele'in sevgisinin bu alenî gösterisini reddeder gibi, göründü.

Yüzbaşı dostunun hâlâ iki elini tutarak :

— Vay canımın içi, iki gözüm Joe... Seni görmeyeli bir asır oldu. Gene nerelere saklandın... On beş günden beri gözümde tütüyorsun...

Öteki pek keyifli bir tavırla :

— Dick, on beş gün bir asır sayılmaz, dedi. (Harukulâde parlak, açık mavi gözleri, renkli bir heykel gibi son derece muntazam, güzel bir yüzü vardı). Ben saklanıyordum... hem nerede bilir misin?

---

[1] Bu tarih Addison'un en sıkıntılı senelerine tesadüf eder.

Steele büyük bir telâş ve endişe ile:

— Ne dedin?... İnşallah nehrin öte tarafında değildir, aziz dostum Joe! Sen bilirsin, ben daima....

Dostu bir gülümseme ile sözünü keserek:

— Hayır, daha o raddeye gelmedim, Dick, dedi. Öyle bir yerde saklanıyordum ki insanı orada aramak kimsenin aklına gelmez... Senin anlayacağın kendi evimde nitekim şimdi de bir pipo, bir şişe de İspanyol şarabı içmek için oraya gidiyorum. Lûtfen sen de teşrif eder misin?

Dick bana seslenerek:

— Haryy Esmond, buraya gel. En aziz dostum, koruyucu meleğim Joe'dan her zaman bahsederim, işitmişsindir.

Mr. Esmond başı ile selâmlayarak:

— Mr. Addison hakkındaki takdirleri yalnız senden işitmedim. Cambridge'de olduğu kadar Oxford'da da güzel şiire bayılırdık; kırmızı ceket giydiğim halde sizin şiirlerinizden bir kısmı hâlâ ezberimdedir... **"O *qui* canoro blandius Orpheo vocale ducis carmen...**[1] Devam edeyim mi?

---

[1] «Sen ki ahenktar şarkıyı nağmekâr Arpheus'tan daha güzel bestelersin» beyti şair Dreyden için Addison'un yazmış olduğu Lâtince bir manzumeden alınmıştır.

Esmond, o devrin her okumuş yazmış insanı gibi, Addison'un o güzel Lâtince şiirlerini okumuş ve sevmişti.

Steele:

— Teğmen Esmond, dedi. Kendisi Blenheim'da bulundu.

Mr. Addison gülümseyerek:

— İsminizi işittim, dedi. (Hakikat Esmond'un dul halası ile Duchess arasında geçen o çirkin vakayı şehirde işitmeyen kalmamıştı).

Steele dedi ki:

— Tiyatrodan evvel "George" a gidip bir şişe şarap içeceğiz. Sen de gelir misin, Joe?

Mr. Addison evinin oraya pek yakın olduğunu, kendisinin de dostlarına iyi bir şişe şarap ikram edemeyecek kadar züğürtlemediğini söyledi ve iki centilmeni Haymarket'teki apartımanına davet etti; bunun üzerine hep birlikte oraya gittik.

Mr. Addison gülümseyerek:

— Ev sahibimiz kadın böyle kelli felli iki centilmenin merdivenimden çıktığını görünce bana itibarı arttıracak! dedi.

Sonra, ziyaretçilerini büyük nezaketle ağırlayarak apartmanına kabul etti; burası cidden perişan bir yer olmakla beraber, bu memleketin büyük insanlarından hiçbiri misafirleri-

ni evine bundan mükemmel ve sarayvari bir hatırnuvazlıkla kabul edemezdi. Bir dilim etle bir penalık bir ekmek somunundan ibaret fakirane bir yemek masanın üzerinde evin sahibini bekliyordu.

Addison :

— Şarabım yemeğimden daha hallicedir, dedi! Burgonya şarabını Lord Halifax gönderdi.

Dostlarının önüne bir şişe ile iki kadeh koydu ve basit yemeği bir iki dakikada hazırladı; bunun üzerine her üçü de oturup içmeye başladılar.

Mr. Addison, üstünde Hochstedt[1] muharebesini gösterir bir harita ile muharebeye ait müteaddit gazete ve risalelerin durduğu bir yazı masasını işaret ederek :

— Bakın, dedi ben de sizin işlerinizle meşgulüm, yüzbaşım. Bir şair gazeteci sıfatıyle ben de hakikati söylemeye mecburum: sefer hakkında bir şiir yazıyorum.

Esmond, ev sahibinin ricası üzerine, ona bu meşhur muharebe hakkında bildiklerini anlattı; masanın üzerine aliquo mero[2] nehri çiz-

[1] Blenheim'in batısında bir köydür. Marlborough, Mareşal Tallard'la ve esir ettiği diğer Fransız şefleri ile burada görüşmüştür.

[2] Lâtince: «Biraz şarapla» demektir.

di ve birtakım piko parçalarıyle kendisinin bulunduğu sol kanadın ilerlemesini gösterdi.

Masanın üzerinde, şişelerimizin ve kadehlerimizin yanıbaşında, daha şimdiden şiir yazılı birkaç tabaka kâğıt duruyordu; Dick şişelerin muhteviyatı ile epeyi hararet söndürdükten sonra, müellifin ince, temiz yazılmış, üstünde hemen de hiçbir karalama veya tashih görülmeyen müsveddelerden birini alıp büyük bir kuvvet ve selâbetle okumaya başladı. Bu hararetli okuyucu nazmın her cümlesinde durup yazarı bir takdir yaylımı ile selâmlıyordu.

Esmond, Addison'un dostunun bu heyecanına gülümsüyordu.

— Sen Mozelle üstündeki Alman Burgher'lerine ve Prenslerine benziyorsun, diyordu. Ordumuz bir yerde durdu mu, daima bir heyet gönderip şefizime selâmlarını sunuyorlar, kalelerinden bütün bataryalariyle selâm topları atıyorlardı.

Yüzbaşı Steele neşeli bir tavırla kadehini doldurarak :

— Sonra da büyük şefin şerefine şarap içiyorlardı, değil mi?

Addison da gülümseyerek ve biraz da kızararak :

— Mademki Duka'nın rolünü de bana yaptırıyorsunuz, öyle ise bunun üzerine Asaletmeab da bilmukabele dostlarına sadık kalacağına dair söz veriyor. Covent Garden'in en bahtiyar Elektor'u, Zatı-devletinizin şerefine içiyorum! diyerek kendine bir kadeh şarap doldurdu.

Joseph bu gibi alaylara Dick kadar istekli idi; fakat anlaşılan şarap Mr. Addison'un zihnini katiyen bulandırmıyordu; içtikçe yalnız çenesi açılıyordu; halbuki yüzbaşı Steele'in kafası da, dili de daha ilk şişede içkinin tesirine mağlûp oluyordu.

Okuduğu nazmın kıymeti her ne olursa olsun, (doğrusunu söylemek lâzım gelirse, Mr. Esmond bunlardan bir kısmını alelâdeden de fena bulunuyordu). Dick'in ustasına karşı olan aşk ve şevkı hiç tavsamıyor, Addison'un manzumesinin her beytine mahzı keramet nazariyle bakıyordu. Bu sırada Dick manzumede şairin, operada balet veya bir köy panayırında zararsız bir sopa döğüşü anlatıyor gibi suya sabuna dokunmadan tasvir ettiği seferin en kanlı ve insafsız kısmına, o sefere iştirak etmiş olan her askeri hâtırası ile utanç içinde bırakan safhasına, Elektor'un memleketini yağma etmek için emir aldığımız ve bu topraklardan büyük bir kısmının ölüm, kıtal, cinayet içinde yüzdüğü sıralara gelmişti; o zaman Dick şu mısraları okudu :

Öce susamış asker, elde kılıçla ateş,
Bırakmıyor geçtiği yerde taş üstünde taş.
Harmanları yakıyor kundakların alevi;
Kül oluyor bir anda on binlerce köy evi.

Acı acı meleyen, can havliyle böğüren
Sürüler kaçışıyor karanlık ormanlara.
Titriyen köylünün de orası sığınağı;
Çocuk feryadı dolu ormanın her bucağı.

Kaygı içinde asker, sararmış benzi beti,
Belli aldığı emre uymağa yok niyeti.
Asîl ruhlu önder de bu haklı buyruğuna
Hayıflanır bu kadar iyi uyulduğuna...

Bu sırada bir taraftan şarabın tesiri, bir taraftan da dostluk gayreti zavallı Dick'i kendinden geçirmiş, dokunsan ağlayacak bir hale getirmişti; son mısraı öyle içli bir eda ile hıçkırdı ki dinleyicilerinden biri kahkaha ile gülmeye başladı.

Esmond, Mr. Addison'a :

— Siz şairlerin gelişigüzel yazı yazmanıza bayılıyorum, dedi (Dick manzumeyi okuduktan sonra, iki sevgili dostunu öpmekte ısrar ederek ve perukası gözlerinin üstüne düşmüş bir halde sağa sola yıkılarak kendini dışarı dar attı). Sanatınızı takdir ediyorum; seferin kanlı olayları, sanki operada muharebe oyunu oynanır gibi askerî bir musikinin nağmeleri arasında cereyan ediyor ve muzaffer kumbaracı

erlerimiz düşman köylerine girerken bakireleğiniz şeylerin nasıl bir sahne olduğunu biliyor musunuz? (Bu sırada şarap belki Mr. Esmond'un da kafasına vurmuştu). Nasıl bir zaferi kutladığınızı biliyor musunuz? İnsana dehşet veren, yüz kızartan ne sahneler cereyan etti? Ve başkomutan o koca dehasiyle, sanki bu dünya ile hiçbir alâkası yokmuş gibi, tüyü kıpırdamadan bu fecayiin başında bulundu. "Beti benzi sararmış kaygı içinde askerden", "haklı buyruğuna bu kadar iyi uyulduğundan dolayı hayıflanan asîl ruhlu önderden" bahsediyorsunuz; benim bildiğim! önder koyun sürülerinin melemesine ne kadar kulak asarsa çocukların feryatlarına da o kadar ehemmiyet verir, bizim serserilere gelince, onlar koyunları da çocukları da aynı tehalükle boğazlarlar. Herkesin gözü önünde yapılan bu mezalimi gördüğüm zaman mesleğimden utanç duydum. Siz yaldızlı mısralarınızla güleryüzlü zaferin azametli bir heykelini vücuda getirmişsiniz. İşte ben size söylüyorum ki sizin böyle tasvir ettiğiniz şey hakikatte, kasaba, biçimsiz, vahşi bir puttur, iğrenç, kanlı barbarca bir put... Onun önünde yapılan ibadeti düşünmek bile insana dehşet verir. Siz büyük şairler onu, olduğu gibi, yani çirkin ve korkunç olarak tasvir etmelisiniz, yoksa güzel ve sakin olarak değil... Ah, sir, eğer siz o sefere iştirâk etmiş olsaydınız, bu şiiri katiyen yazmazdınız!

Bu küçük çoşma esnasında, Mr. Addison uzun çubuğunu tüttürerek, gayet sakin bir tavırla gülümsüyordu:

— Ne yaparsınız? dedi: Her şeyin perdahlı, parıl parıl olduğu bu devirde, sanat kaideleri gereğince, İlham Perisinin işkence tasvir etmesine veya ellerini harbin facialarıile kirletmesine imkân yok... Bu gibi şeyler tasvirden ziyade ima edilir; Yunan trajedyalarında olduğu gibi — bunları herhalde okumuşsunuzdur — (nazmın bundan daha zarif örneğine tesadüf edilemeyeceği de muhakkaktır) Agamemnon veya Medeas'ın çocukları sahne dışında öldürülür; o sırada sahnede bulunan koro da bu vakayı müessir bir musiki halinde terennüm eder. İşte, paşam ben de âcizane böyle bir şey yapmaya yelteniyorum ve hicviye değil, methiye yazmak istiyorum. Şayet bunu sizin istediğiniz şekilde nazmedecek olsam, şehir halkı bu âciz şairi paramparça eder, kitaplarımı da cellâda yaktırırdı. Tütün içmez misiniz? Yeryüzünde en yatıştırıcı ve şifalı ot, hiç şüphesiz, nikotin otudur.

Mr. Addison sözüne devamla:

— Dukamızı bir insan olarak değil, (onun da hepimiz gibi zaafları ile bir insan olduğunda şüphe yok...) evet, bir insan olarak değil, bir kahraman olarak resmetmeliyiz. Fakiriniz

sıska Pegasus[1]'uma muharebede değil, bir zafer alayında biniyorum. Malûm a, biz medreseden yetişme şairler gayet yumuşak başlı beygirlere bineriz; kahramanların başarılarını nazma sokmak ve siz savaş adamlarının yaralıklarını terennüm etmek, dünya kurulalıdan beri şairlerin vazifeleri cümlesindendir. Ben kendi sanatımın kaidelerine uymak zorundayım; onun için, böyle bir nazmın kompozisyonu ahenkli, ihtişamlı olmalı, yoksa öyle lâubali, yahut da kaba hakikate fazla sadık olursa bir şeye benzemez. **Si parva licet**[2]; Virgilus[3] ilâhî Augustus'un vasfında şiir söylemek imkânını bulmuş; benim gibi İsis[4] kıyılarının kendi halinde bir şairi de kendi milletinin zaferini ve fatihini alkışlar; öyle bir zafer ki onda her İngilizin hissesi vardır; öyle bir fatih ki şan ve şevketi ve dehası ayrı ayrı her vatandaşın şerefinin bir cüz'ü ile vücuda gelmiştir. Henry'lerimizin, Edward'larımızın günlerinden beri, bizzat sizin de iftihar nişaneleriyle döndüğünüz bu kadar bü-

---

[1] Yunan mitolojisinde kanadlı bir at.

[2] Lâtincede «teşbih caizse», «teşbihte hata olmaz» sözleri gibi tevazu ifade eden bir tâbirdir.

[3] İmparator Augustus devrinde yaşamış (Milâttan Ö. 70 - 19) büyük Lâtin şairi. *Panajirik* denilen medhiyesinde Augustus'u pek mübalâğalı bir tarzda övmüştür.

[4] Thames nehrinin yukarı mecrasına Oxford'da verilen isim.

yük bir silâh başarısı ne zaman görülmüştür? Şayet bu nazmı şanına lâyık bir şekilde söyleyebilirsem Perii-ilhamıma minnettar kalırım. Eğer bir şair olarak bunu başaramazsam, hiç değilse bir İngiliz sıfatiyle sadakatimi belirtmek için külâhımı havaya atıp fatih şerefine hurra çekerim.

. . . . . **"Rheni pacator et Istri,**
Omnis in hoc uno variis discordia cessit
Ordinibus; laetatur eques, plauditque senator,
Votaquo patricio certant plebeia favori[1]."

Esmond, Marlborough Dukasını bir türlü sevememiş, bu büyük komutanın hodbinliğine ve hıyanetine dair çocukluğunda duymuş olduğu hikâyeleri unutmamıştı. Dedi ki :

— Harb meydanında onun kadar cesur başka insanlar da vardır. Blenheim'da serdarlarından hiç de aşağı kalmayan insanlar vardı; onları ne şövalyeler, ne senatörler alkışladı, ne de plebisyenlerin veya patrisyenlerin sesleri lehlerinde yükseldi... Bugün herkesin unuttuğu bu insanlar hâlâ orada toprağın altında yatıyorlar... Bunları hangi şair terennüm edecek?

[1] Lâtince: «Ren ve İster üzerinde barış kurdu. Yalnız şu bir noktada herkes arasında nifak ortadan kalkıyor; askerler seviniyor, devlet adamları alkışlıyor ve halkın saygı gösterileri patrisiyenlerin alkışiyle rekabet ediyor.»

Mr. Addison gülümseyerek :

— Hades"e gönderilen kahramanların yiğit ruhlarını terennüm etmek mi? Siz olsanız bunların hepsini kutlar mısınız? Böyle takdire şayan bir esere dil uzatmak haddim olmamakla beraber, Omiros'ta gemilerin uzun uzadıya sayılıp dökülmesini ben her zaman biraz sıkıcı bulmuşumdur. Şayet yazar bütün yüzbaşıların, teğmenlerin, erlerin isimlerini birer birer saysaydı, düşünün bir kere, o cânım şiir ne hale gelirdi? Büyük bir adamın en büyük meziyetlerinden biri de muvaffıyettir; diğer bütün meziyetlerin neticesi olan muvaffakıyet... Onun içinde yaşattığı bu gizli kuvvet tanrıların teveccühünü zorla celbederek talihe boyun eğdirir... İşte Marlborough'nun bütün hasletleri içinde ben bunu beğeniyorum. Cesur olmak mı? Herkes cesurdur. Fakat muzaffer olmaya gelince (ki öyle olmasına öyledir), onda ilâhî bir şey var... Fırsat zuhur etti mi, önderin büyük ruhunun bir nur halinde tecelli etmesiyle tanrısal benliği meydana çıkıyor... Hattâ ölüm bile onu saydığı için onu yan çizip başkalarını yere seriyor... Hektor ilâhî Ahilefs'ten nasıl kaçarsa, harb ve kıtal de, savaş meydanının başka

[1] Burada «ölüler âlemi» demektir. Aslında Yunan tanrılarından olan Hades, Persefon'un kocasıdır. Cehennem mânasına da gelir. Lâtinlerin Pluton'u ile aynı mânaya gelir.

taraflarını kasıp kavurmak üzere, ondan öyle uzaklaşıyor. Onun için merhameti yok diyorsunuz; merhametin ve insafın fevkında olan tanrılarda da merhamet yoktur. O görününce, tavsıyan savaş kuvvet buluyor, atını hangi tarafa sürerse zafer de onunla beraber o tarafa saldırıyor...

Mr. Esmond iki gün sonra şair dostunu görmeye gittiği zaman, musahabenin harareti içinde ortaya atılan bu düşüncenin, "Sefer" manzumesinin cidden en asîl mısraları olan o meşhur mısralar halinde işlenmiş, biçimlenmiş olduğunu gördü. İki centilmen oturmuş konuşuyorlardı; Mr. Addison her zaman olduğu gibi çubuğunu tüttürerek rahatına bakıyordu; o sırada evin küçük hizmetçisi içeri girdi; saraydan veya büyük bir adamın ziyafetinden henüz ayrıldığı anlaşılan, güzel dantelâlı elbise giymiş bir centilmen de peşinden geliyordu. Mabeyinci tütün dumanından biraz öksürdü ve merakla odanın haline baktı; odanın hali, fındıkî rengi eski elbisesi, bağlı basit perukası ile oda sahibinin hali kadar perişandı.

Saray nedimi masanın üzerinde duran kâğıtlara bakarak:

— **Magnum opus**[1] ne âlemde, Mr. Addison? dedi.

[1] Lâtince «büyük eser» demektir.

Addison:

— Biz de şimdi onunla meşguldük, dedi. (Memleketin en büyük nedimi ondan daha mükemmel bir nezaket veya hal ve tavırlarında daha büyük bir vakar ve ciddiyet gösteremezdi.) İşte plân masanın üzerinde, dedi. **Hic ibat Simos**[1] küçük Nebel ırmağı buradan geçiyor, **Hic est Sigcia tellus**[2], Tallard'ın karargâhı burada şu çubuğun lülesinin olduğu yerde... Bu karargâhın hücumunda Yüzbaşı Esmond da hazır bulunmuş... Mr. Boyle[3], kendisini size takdim etmekle şeref duyarım. Daha demin siz içeri girdiğiniz zaman, Mr. Esmond **aliqua proelia mixta mero**[4] tasvir ediyordu.

Hakikaten misafir odaya girdiği zaman iki centilmen bu işle meşguldüler; Addison, o gülümser tavrı ile, Esmond'un alayının Albayı Webb'den bahsederek (harekât esnasında bir tugaya komuta etmiş olan Albay orada büyük yararlıklar göstermişti) Webb ismi için uygun bir kafiye bulamadığından şikâyet ediyor, aksi

---

[1] Lâtince «Simois buradan geçer» demektir.

[2] Lâtince «Sigeum arazisi burada» demektir.

[3] Mr. Boyle Maliye Nazırıdır; sonradan Lord Carleton unvanını almıştır. Kendisi Addison'a bahis mevzuu manzumeyi yazdırmaya ve buna mükâfat olarak şaire memuriyet teklifine memur edilmiştir.

[4] Lâtince «Biraz şarapla karışık muharebeleri» tasvir ediyordu.

takdirde tugayın şiirin mısraları arasında yer alacağını söylüyordu.

Addison:

— Sana gelince sen sadece teğmensin; halbuki İlham perisi askerî ümeradan olmayan kimselerle meşgul olamaz, diyordu. Manzumeyi dinlemek için sabırsızlanan Mr. Boyle, Hazine Lordu ile Lord Halifax'ın da kendisi kadar merakta olduklarını söyledi. Bunun üzerine Addison kızararak şiirini okumağa başladı; ve okurken şiirin zayıf taraflarının en titiz bir dinleyici kadar farkında olduğunda şüphe yoktu.

Sarsılan bölüklere taze şevk ilham eden
Savaşı köle gibi fermanına râm eden

Meleği tasvir eden malûm mısralara geldiği zaman,okuyuşuna fazla bir hararet ve heyecan verdi ve sanki: "Bu teşbihin nereden geldiğini biliyorsun... Geçen günkü hasbıhalimizden ve içtiğimiz Burgonya şarabından..." demek ister gibi Esmond'un yüzüne baktı.

Şair'in iki dinleyicisi şevka gelerek şiiri var kuvvetleriyle alkışladılar. Saray nedimi sevinç içinde yerinden fırlayarak:

— Fazla tek bir kelimeye bile lüzum yok, azizim sir, dedi. Kâğıtlarınızı bana emanet ediniz; hiç merak etmeyin, onları müdafaa uğrunda hayatımı bile feda ederim. Yarım saat

sonra Hazine Nazırı ile buluşacağım; kendisine bir kere okuyayım. Şiirinizin tarafımdan okunmakla kıymetinden hiçbir şey kaybetmiyeceğini âcizane size vadederim; ondan sonra, sir, bakalım Lord Halifax,ın dostuna artık maaş verilmediğinden şikâyete hakkı olur mu?

Bunun üzerine dantelâlarla süslü mabeyinci sözü daha fazla uzatmadan, el yazılı kâğıtları yakalayıp koynuna soktu, sonra tüllerle örtülü eliyle kalbini tutarak serbest kalan eli ile de şapkasını çok zarif bir şekilde salladı, gülümseyerek ve baş keserek odadan çıktığı zaman ortalığa güzel bir pomada kokusu sinmişti.

Addison arkasından bakarak:

— Bu zarif habercinin bir güneş gibi doğup batışından sonra oda âdeta karanlık oldu, değil mi? dedi. Bayağı bütün odayı aydınlatmıştı. Sizin al renkli elbiseniz her ışığı kaldırır, Mr. Esmond; fakat benim şu havı dökülmüş eski setrem o ihtişam parıltısı karşısında ne kadar yıpranmış duruyordu.

Sonra sözüne devamla:

— Bana bir şey yapacaklarını pek de ummuyorum, dedi. Oxford'dan çıkıp dünyaya karıştığım zaman, beni koruyan insanlar bana çok şeyler vadetmişlerdi; vait gemisinin beni nasıl bir sahile çıkardığını görüyorsun... İki kat

merdivenle çıkılan bir han odası... Altmış paraya ahçı dükkanından tedarik edilen bir akşam yemeği... O halde bu vait de ötekilerin yanına gidecek, talih denilen kancık, yedi seneden beri hep yaptığı gibi bu sefer de beni aldatacak galiba...

Gülümseyerek ve çubuğundan bir duman yükselterek devam etti:

— Kaltağa tütün dumanı savurur gibi üfleyip yanımdan uzaklaştırıyorum! Fakirlikte insanın katlanamayacağı hiçbir meşakkat yoktur, Esmond;hattâ namusluca bir bendelikte bile, namuslu bir adamın bağdaşamayacağı bir eza ve cefa yoktur. Alma Mater[1]'in kucağından sıyrıldığım zaman, göğsüm onun hakkındaki takdir ve tahsinleriyle kabarıktı; Kolejimizde bana hiç azımsanmayacak bir şöhret sağlamış olan hüner ve bilgim sayesinde hayatta belirli bir sima olabileceğimi zannetmiştim. Dünya bir okyanustur; İsis ile Charwell[2], denizin hiçe saydığı birer su damlasından başka bir şey değil-

---

[1] Lâtincede «namaz» demektir. Öğrenciler bu tâbiri okudukları mektep hakkında kullanırlar.

[2] Charwell, İngilterede Oxfordhamshire'de küçük bir ırmaktır. Oxford'da Thames nehrine karışır. Thackeray imlâda yanılmıştır (kelime «çarvel» talâffuz olunur). Thames nehrine Oxford'da İsis denildiği evvelki bir notta izah edilmişti.

dir. Şöhretim Maudin Tower[1]'dan bir mil öte-de sona eriyordu, kimse yüzüme bakmadı; bu suretle hiç değilse talihin benden yüz çevirmesini güler yüzle karşılamayı öğrendim. Dostumuz Dick bile hayatta belirli bir insan olup çıktı ve yarışta beni çoktan geride bıraktı. Küçük bir ismin veya küçük bir servetin olmuş ne çıkar? Filozof kaderin her türlü cilvesine katlanır... Okumuş bir insan olarak tanınmış olduğum halde, yaşayabilmek için çoluk çocuk maskarası olup küçük bir oğlana alfabe okutmak zorunda kaldım[2]. Ne yaparsın? Hayat hoş değildi ama mümkündü; maskaralık bile çekiliyordu. Eğer bu teşebbüste ve muvaffak olamazsam, Oxford'a döneceğim, günün birinde, sen general olduğun zaman, beni de belki cüppeli boyunbağlı bir köy papazı olarak bulursun; o zaman Sayın Generalimi köy kulübeme buyur edip kendisine benim içebileceğim cinsten bira ikram ederim.

Addison çubuğunun külünü silkerek:

— Hayatta tahammülü en zor olan şey veya en az mutlu nasip fakirlik değildir, dedi.

---

[1] Magdalena Koleji. Addison buradan 1669 da ayrılmıştır.

[2] Addison Avrupada seyahat ettiği sırada (1700 - 1702) bir İngiliz ailesinin çocuğuna hocalık etmiş ve bu aile ile birlikte Almanya ve İsviçre'ye gitmiştir.

Bak, çubuğumu bitirdim. Bir şişe daha içelim mi? Daha hâlâ büfede iki şişe var, hem de içilir cinsinden... İstemiyor musunuz? Öyle ise haydi gidip Mall'da biraz dolaşalım, yahut tiyatroya girip Dick'in komedisini seyredelim. Bir zekâ şaheseri değil, aman Dick iyi çocuktur, pek aklı-evvel olmamakla beraber...

O günden sonra bir ay içinde Mr. Addison'un biletine hayat, piyangosunda muazzam bir ikramiye isabet etti. Bütün şehir, Dick Steele'in Whitehall ve Covent-Garden'de kahve kahve dolaşarak inşadettiği, şairin "Sefer" adındaki manzumesini göklere çıkarıyordu. Temple-Bar'ın öte tarafındaki yüksek zekâ ve marifet erbabı derhal onu dünyanın asırlardan beri eşini görmediği en büyük şair olarak selâmladılar; halk Marlborough kadar Addison'u da alkışladı; üstelik iktidarda bulunan parti bu liyakatli şaire gözkulak oldu ve Mr. Addison meşhur Mr. Locke"tan münhal kalan ihtisap ağalığına tâyin edildi. (Mr. Locke bu memuriyetten daha yüksek makam ve mesnetlere yükselmişti); ve bundan sonra da feyz ve ikbali ömrünün sonuna kadar hemen de hiç fâsılaya uğramadı. Fakat Kensington'daki muhteşem

[1] *İnsan idrakine dair kalem tecrübesi* ve daha birçok eserlerin yazarı meşhur İngiliz filozofu Locke (1632 - 1704) 1672 den ölümüne kadar muhtelif memuriyetlerde bulunmuştur.

sarayında sürdüğü hayatın, Haymarket'te tavanarasında oturduğu zamandan daha mesut olduğundan şüphem var; yalnız bildiğim bir şey varsa, ikbalin kendisine bir kontes[1] suretinde getirdiği karısının şirret cadının biri olduğudur. Çok neşeli olan şehir, gönlünü kaptırdığı insan içinde olsa da, olmasa da, Esmond için sıkıntılı bir yerdi; onun için Generali, Boisle-Duc'teki kışlık karargâhında bulunan tümenine gideceğini bildirdiği zaman âdeta memnun oldu. Sevgili hanımı kendisini güler yüzle uğurladı; kader yolunu nereye düşerse hanımının hayır duasının daima kendisi ile beraber olduğunu biliyordu. Mistress Beatrix Majeste Kraliçenin maiyetinde Hampton Court'a gitmişti; Esmond, müsaade almak için oraya gittiği zaman, delikanlıya bakarak, veda makamında, güzel parmaklarının ucunu dudaklarına götürdü. Beatrix hısmını Saraya mensup daha beş altı Lady'nin de bulundukları bir salonda kabul etti; öyle ki, şayet sevgilisine birkaç tomturaklı söz söylemeye niyet etti ise (ki galiba etmişti de) buna imkân bulamadı; genç kız arkadaşlarına hısımının orduya gideceğini, sanki

[1] Addison, Warwick Countess'i ile 1716 senesinden evvel evlenmedi. Birçok yazarlar, karısının huysuzluğu yüzünden şairin evlilik hayatında mesut olmadığını söylerler. Fakat Addison'un kendi yazılarında bu cihetı teyidettiği görülmemektedir. Şair, karısından daima sevgi ve saygı ile bahsetmiştir.

kahveye gidiyormuş gibi tüyü kıpırdamadan haber verdi. Esmond oldukça üzüntülü bir tavırla orduya bir emri olup olmadığını sorunca, Machlin dantelâsından bir pelerin istediğini söylemek lûtfunda bulundu. Oğlanın kederli selâmına şımarık bir reveransla mukabele etti. Pencerenin önünde öteki Lady'lerle birlikte gülüşerek dururken "Toy"a gitmekte olan Esmond'a tesadüfen gözü ilişince, oradan delikanlıya bakarak parmak uçlarını tenezzülen dudaklarına götürdü. Chelsey'li Dowager bu sefer ondan ayrıldığına hiç de üzülmedi. Ona:

— Mon cher, vous êtes triste comme un sermon[1]! demek lûtfunda bulundu.

Hakikaten bu durumda bulunan centilmenlerin müsahabesi hiç de eğlenceli olmaz; bahusus bu hercaî yaşlı hatun kendine daha çok sevimli bir gözde bulmuş olup muhafız kıtasındaki teğmeni için âdeta deli oluyordu. Frank bir müddet geride kaldı ve orduya ancak daha sonra, Başkomutan Asaletmeabın maiyetinde olarak iltihak etti. Sevgili annesi, Esmond gitmeden önce son gün üçü bir arada akşam yemeği yedikleri sırada, oğlunu koruyacağına dair Esmond'dan söz aldı, Frank'a da — kendi ifadesiyle — özü sözü doğru bir centilmen ve cesur bir asker olan hısımından ibret almasını

[1] Fransızca, «azizim, vaız kadar can sıkıcı oldun» demektir.

rica etti; ayrılacakları sırada en ufak bir fütur ve zaıf alâmeti göstermedi; halbuki, kendi ıstıraplarına katlanmak hususunda son derece azimli olmasına rağmen, bu müşfik yüreğin, bakışları bahis mevzuu olduğu zaman, ne büyük bir korku içinde kaldığını bir Allah bilir...

Esmond'un generali Harwich'ten gemiye bindi. Yatımız limandan ayrıldığı sırada, bir taraftan sahilden selâm topları atılırken Mr. Webb'in al elbisesi ile güvertede durup şapka sallaması görülecek bir manzara idi. Harry Viscount'u bir daha ancak üç ay sonra Bois-le-Duc'te, Asaletmeab Duka oraya gelip komutayı ele aldığı sırada görebildi; Frank kendisine Londra'dan bir sürü havadis getirmişti; nasıl şu aktrisle supe ettiği, bu aktristen usandığı, nasıl Mr. St. John'u yalnız içki yarışında değil Haymarket Tiyatrosu aktrislerinden Mrs. Mountford'un muhabbetini kazanmak hususunda da alt ettiğini (Mrs. Mounford elli yaşlarında emektar bir gönül avcısı olup genç külhanî kendisini ona âşık farzediyordu) kızkardeşinin nasıl her zamanki huysuzluğunun üstünde olduğunu, nasıl genç bir baronu bırakıp yaşlı bir lord'a yüz verdiğini...

— Beatrix'i hiç anlamıyorum, diyordu. Hiç birimize kulak asmaz, hep kendini düşünür; kavga etmedikçe içi rahat etmez; fakat anneme gelince, annem melektir, Harry.

Harry, o meleği memnun etmek için elinden geleni yapması, fazla içki içmemesi, borç etmemesi, güzel Flaman kızlarının peşinde koşmaması ilh... lüzumunu, küçük kardeşine hitabeden bir ağabeye yakışacak şekilde delikanlının zihnine sokmağa çalıştı.

Oğlan :

—Allah iyiliğini versin! dedi. Canım ne istersen yapayım, annemin beni gene de seveceğini biliyorum!

Hakikaten de canının her istediğini yaptı. Herkes onu şımartıyor, ağırbaşlı hısımı da bu hususta kimseden aşağı kalmıyordu.

XII. BÖLÜM

1706 SEFERİNDE BİR BÖLÜĞÜN BAŞINA GEÇTİM

O meşhur 23 mayıs 1706 tarihine tesadüf eden Pantkot pazar günü ilk defa olarak genç lord, harb nizamı halinde mevzii almış bir halde bulduğumuz düşmanın ateşi altına girdi; düşman hatları küçük Gheet ırmağının gerisindeki yüksek arazi üzerinde üç mil veya daha fazla bir mesafe boyunca uzanıyordu; küçük Anderkirk veya Autre-Eglise köyü hattın solunda, tarihin kaydettiği en parlak ve en felâketli harb günlerine ismini vermiş olan Ramilies de sağında kalıyordu.

Dukamız Blenheim'daki eski düşmanları olan Bavyera Elektoru ile Mareşal Villeroy'yı bir kere daha karşısında bulmuştu; evvelce Savoy Prensi bunlara karşı meşhur Chiari zaferini kazanmıştı. O günkü savaşın neticesini bilmiyen İngiliz veya Fransız var mıdır hiç? Savaşacağı araziyi kendi seçmiş, kuvvetçe İngilizlerden üstün bulunmuş, mükemmel İspanya ve Bavyera kıtalarından başka, dünyanın en azametli süvari birliği olan bütün Maison - du -

Roy'yı yanına almış olan o muhteşem Villeroy ordusu (bilhassa hattımıza merkezden hücum edip hattı yarmağa muvaffak olan Fransız maiyeti - hassasının gösterdiği harikulâde şecaate rağmen) on iki saat yol yürümüş kıtaların gayreti ve düşman karşısındaki sanki zafer ilâhının tâ kendisi imiş gibi görünen bir kumandanın mahareti sayesinde bir saat içinde darmadağın olmuştu.

Öyle zannediyorum ki büyük dukamız kendi zaferinden daima harikulâde bir tevazu ile bahsedip sanki bu şayanı - hayret başarıları meydana getiren kendinin o takdirde lâyık dehası ve cesareti değil de düşmanın inhizamını değişmez bir surette takdir ve irade etmiş olan Cenab - Hak kendisini bu işte bilhassa mukavemet edilmez bir alet olarak kullanıyormuş gibi göstermesi bir siyaset neticesi olmaktan ziyade — vakaa dünyanın en ihtiyatlı siyasetinin de bu olduğunda şüphe yoktu — bir kanaat meselesi idi. Harekâta başlamadan önce daima kilisede büyük törenle dualar okutur, Kraliçenin silâhlarının mukaddes ve zaferin mukadder olduğuna dair şüphe götürmez bir

[1] Bilhassa XVII. asırda Fransa Kralının özel maiyeti. Az çok bizdeki Enderun'a tekabül eder. Maison du roi, sivil ve askerî olmak üzere iki kısımdan mürekkeptir. Burada askerî maiyet bahis mevzuudur.

kanaat beslerdi. Muharebelerinden sonra yazmış olduğu bütün mektuplar seviçten ziyade heybetli bir hal karşısında duyulan ürküntüyü ifade ederdi; birçok küçük rütbeli subayların hattâ erlerin mazur görebilecek bir övünme ile kendilerine mal edindiklerini işittiğim bu başarıların şan ve şerefini hiçbir suretle kendi cesaret ve maharetine değil, daima bizimle birlik olduğuna inanır göründüğü Tanrının üstümüzden eksilmeyen himayesine atfederdi. Ordumuzda bu kanaat esasen mevcuttu; nihayet düşman da buna inanmak zorunda kaldı; zira hiçbir muharebeye girmedik ki zaferle sona ereceğine tam güvenimiz olmasın; Blenheim'de aldığımız neticeden ve şayanı-hayret Ramilies zaferinden sonra Fransızlar da ne zaman karşımıza çıktılarsa, oyunun daha oynanmağa başlamadan önce kaybedildiğine ve Generalimizin üstün talihine dayanmak kabil olmadığına inanarak çıktılar. Burada da Ramilies'de olduğu gibi Duka'nın hayvanı vuruldu ve bir aralık kendisinin de öldüğüne hükmedildi. Başka bir ata bineceği sırada, seyisbaşısı Binfield Asaletmeabın üzengisini tutmak üzere yere diz çöktüğü zaman, bir top güllesi gelip adamın başını uçurdu. Elimize esir düşen Fransız maiyeti-hassasına mensup bir Fransız centilmen bu satırları yazana anlatmıştı: Onların atları ile bizimkiler birbirine girdikleri bir sırada, bir İrlândalı subay Prens-Duka'yı tanımış, "Marl-

bourgh! Marlbourgh!" diye haykırarak tabancasıyle **à bout portant**[1] ateş etmiş; aynı zamanda yirmi kadar karabine ile tabanca da üzerine boşaldığı halde bunlardan hiçbiri isabet etmemiş; kendisi, en ufak bir yara bile almadan, dalkılıç Fransız zırhlı süvarileri arasından atını sürerek sakin ve gülümser çehresi ile, düşman baskısı karşısında bocalıyan Alman süvarisine kavuşmuş, bunları ve daha yirmi Orkney bölüğünü tekrar düşman üzerine saldırtmış, hücumun tekrar başına geçerek Fransızları ırmağın öte tarafına sürmüş ve Fransızların o gün yaptıkları biricik tehlikeli taarruzu böylelikle püskürtmeğe muvaffak olmuş.

Tuğbay Webb hattımızın solunda komuta ediyor, kendi alayı da sevgili albaylarının emrinde bulunuyordu. Ne askerleri, ne de kendisi bu vesile ile de yiğitliklerine halel getirmediler; fakat Esmond'un asıl endişesi sevgili genç Lordunun ne olduğu idi; bütün gün zarfında onu yalnız bir defa Başkomutandan bir emir getirdiği zaman görmüştü. Hücuma geçen süvarimiz General Overkrik[2] marifetiyle düşmanın sağ kanadını çevirerek onları tam mânası ile şaşkına çevirdiği zaman, umumi bir ilerleme

[1] Fransızca: «Çok yakından».

[2] Mahir, fakat yaşlı bir Felemenk generali. 1704 ten ölüm tarihi olan 1708 yılına kadar Marlborough'yla müşterek hareket etmiştir.

olmuş ve bütün piyade hattımız, küçük ırmağı ve bataklığı aşmış, önlerinde ricat eden düşmanın peşisıra, Fransızların mevzi almış oldukları yüksek araziyi, hurra nâraları içinde ele geçirmişlerdi. Fransızlar bizim askerle mızrak veya süngü harbine geçmek için beklemeğe katiyen lüzum görmediklerinden bu işin şan ve şeref tarafı tehlikesinden baskın oldu. Düşman topçuları, biz ilerleyip Fransızlar geri çekildikçe, hattımızın gerisinde kalan toplarını bırakıp kaçıyorlardı. İlkönce ricat oldukça muntazamdı; fakat çok geçmeden bozgun halini aldı ve bu paniği Fransızların korkunç bir surette kılıçtan geçirilmesi takibetti; öyle ki altmış bin kişilik bir ordu iki saat içinde eriyip mahvoldu. Sanki bir kasırga birçok gemilerden mürekkep kalabalık bir donanmayı rüzgârda savurup parçalamış, batırmış, vücudunu ortadan kaldırmıştı; **afflavit Deus, et dissipati sunt**[1]. Fransa'nın Flanders ordusu yerinde yeller esiyordu; topları sancakları, hazineleri, levazım ve mühimmatı hep geride kalmıştı; adamcağızlar kaçarken kazanlarını toplayıp götürmeğe imkân bulamamışlardı; halbuki Fransız piyadeleri, Osmanlı Padişahının Yeniçeriler gibi, kazana

---

[1] Lâtince «Allah bu rüzgârı gönderdi ve harap oldular» demektir. Bu söz aslında İspanyol armadası hakkında söylenmiştir.

bir paladuim[1] nazariyle bakarlar ve kendi zambaklarından[2] fazla kazanlarının etrafında toplanıp birleşirler.

Düşmanın kovalanması ve onu takıbeden kesip biçme (zira bir muharebe ne kadar parlak olursa olsun, bir sel gibi akıp geçtikten sonra arkada bıraktığı, hunharlık, sarhoşluk, yağma ve çapuldan ibaret pis bir tortudan başka bir şey değildir) Ramilies harb meydanının ötelerine kadar götürüldü.

Esmond'un emireri Koca Lockwood da her halde soygunculara katılıp çapuldan payını almak istemiş olacak ki muharebe sona erip kıtalar geceyi geçirmek için yerlerine çekildikleri zaman Yüzbaşı Lovkwood'da bir at bulmasını söyleyince, oğlanın gayet mahzun bir tavırla: "Ben de beraber gelecek miyim, paşam?" diye

[1] Mâbude Pallas Atena'nın Trua şehrindeki tahtadan heykeline Palladium denilir ve şehrin güveni bu heykelin iyice muhafaza edilmesine bağlı sayılırdı. Heykel Odisefs (yani Ülis) ve Diomides tarafından çalınmış, bunun üzerine şehir de bilindiği şekilde düşmüştür. Başka bir rivayete göre de Palladium'u Eneas çalıp Roma'ya götürmüştür. Trualıların bu heykel hakkında besledikleri kanaat dolayısiyle «palladium» sözü «güvenlik garantisi» veya «güvenlik timsali» mânasını almıştır. Kanunlar cemiyetinin Palladium'udur, cümlesinde olduğu gibi yemek kazanı da ordu için bir nevi güvenlik timsalidir.

[2] Fransız armasında zambak resmi vardır.

öyle bir soruşu vardı ki... Fakat paşanın: "Sen kendi işine bak!" demesi üzerine Jack'ın efendisini atına bindirmesi ile sevincinden sıçrıyarak ortadan kaybolması bir oldu. Esmond epeyi tehlike ve zahmeti göze almak şartıyle Asaletmeab'ın karargâhına gitti ve yaverlerin oturdukları yeri kendi kendine buldu; bir çiftliğin dışında bulunan binada bu centilmenlerden bir çoğunu sofra başında yiyip içmek ve şarkı söylemekle meşgul bulunca Lord hakkında duyduğu endişe hemen o anda zail oldu. Centilmenlerden biri, o günlerde orduda pek meşhur olup hem Mr. Farquhar[1]'ın, hem Mr. Gay[2]'in o güzel komedilerinde güfte yazarak kullandıkları bir hava üzerinden bir şarkı söylüyordu; şarkıdan sonra koro geliyordu: "Şu dağların ardında... uzakta, çok uzakta..." Esmond, ona âdeta öteki delikanlıların sesini bastırır gibi gelen Frank'ın sesini duydu; kendisine daima tarif edilmez derecede samimî ve halâvetli gelmiş olan bu ses, şimdi Esmond'un gözlerini yaşla doldurmuş, çocuğu sağ salim

[1] George Farquhar (1678 - 1707) en iyi İngiliz komedi yazarlarından biridir. En güzel eseri *The Beaux's Stratagem* «Güzel Delikanlının Hilesi» dir.

[2] John Gay (1685 - 1732) yazdığı çok güzel şarkılarla tanınmıştır. *Black-eyed Sivan* «Kara Gözlü Kuğu» bunlardan biridir. *Wine* «Şarap» ismindeki ilk şiiri 1708 yılında yayımlanmıştır. *The Beggar's Opera* «Dilencinin Operası» ismindeki eseri 1728 de çıkmıştır; burada bahsedilen şarkı bu eserdedir.

ve gülüşüp şarkı söyleyecek kadar keyifli bulduğu için Allaha karşı olan şükranına bu yaşlar tercüman olmuştu.

Şarkı bitince Esmond odaya girdi; orada bulunan centilmenlerden çoğunu tanıyordu, genç Lord zırhını çıkarmış, göğsünü açmış, yüzü pençe pençe kızarmış, sarı saçları lüle lüle omuzlarına dökülmüş, orada oturuyor, ötekilerle birlikte içki içiyordu; oradakilerin en genci, en neşelisi, en güzeli o idi. Esmond'u görünce, kadehini masanın üzerine bıraktı, dostuna doğru koşarak iki kolunu boynuna dolayıp onu öptü. Çocuğu tebrik ederken Esmond'un sesi sevinçten titriyordu. Demin avluda mehtapta dururken kendi kendine düşünüyordu:

— Aman yarabbi! Şu bulunduğumuz noktadan bir mil ötede ne kanlı sahneler cereyan etti! Yüzlerce, binlerce insan bugün ne tehlikelerle karşılaştı! Bu genç çocuklar şurada oturmuşlar, içki içip şarkı söylüyorlar, biraz ötede korkunç muharebe meydanını aydınlatan mehtap aynı zamanda Walcote'ta şu sırada çok muhtemel olarak oturup harbe giden oğlunu düşünmekte olan Lady'yi seyrediyor!

Boynunda, kordele ile takılmış küçük elmaslarla süslü bir yıldız vardı; bin kron kadar ederdi.

— Bana bak, dedi. Anneme bu iyi bir hediye olmaz mı?

Harry delikanlıyı selâmlayarak:

— Bu nişanı sana kim verdi? dedi. Harbde mi kazandın?

Öteki:

— Kılıcının ve mızrağının zoru ile kazandım! diye bağırdı. Bu bir silâhendazın boynunda idi; ama ne iriyarı adam... General Webb'e benziyordu. Kendisine: "Teslim ol, hayatını bağışlarım!" diye bağırdım; bana **petit polisson**[1] deyip tabancasını üzerime boşalttı, sonra bir küfür savurarak tabancayı kafama fırlattı. Atımı üzerine sürüp kılıcımı koltuk altına havale ettim, kılıcı herifin vücudunda kırdım. Hurcunda bir kese içinde altmış beş Luis altını, bir deste aşk mektubu, bir şişe Macar suyu vardı. **Vive la guerre**[2]! al şu geçen gün bana ödünç verdiğin on altını... Keşke her gün böyle muharebe etsem...

Bu sözleri söyliyerek küçük bıyıklarını kıvırdı ve emirerine Yüzbaşı Esmond'a yemek getirmesini söyledi.

Harry yemeği mükemmel bir iştahla yemeğe başladı, yirmi dört saat önce şafak vakti yediği yemekten sonra ağzına bir çöp koymamıştı. Bu satırları okuyacak olan Efendi Torunum, sen muharebelerin, muhasaraların tari-

[1] Fransızca «Küçük korkak» demektir.
[2] Fransızca «Yaşasın harb» demektir.

hini mi okumak istiyorsun? Öyle ise, git onları ait oldukları kitaplarda ara... Bu okuduğun ancak büyük babanla ailesinin hikâyesidir. Her ne kadar zafer için de **meminisse juvat**[1] diyebilirse de, onun için zaferden bin kat daha zevkli bir şey vardı ki o gün sona erdiği halde sevgili genç Castlewood'una bir zarar gelmemiş olması idi.

Külhani! Şayet, merak bu ya, arkadaşlarının daldıkları zevk ve safalara pek kıymet vermemiş, hiçbir garnizon şehrinde herhangi bir taşkınlıkta bulunduğu görülmemiş uslu akıllı bir piyade yüzbaşısının, çalışkan üstelik münzevî, yirmi sekiz yirmi dokuz yaşlarında bir bekârın, evet işte böyle bir adamın, nasıl olup da on sekiz yaşında bir çocuğa karşı böyle coşkun bir sevgi beslediğini ve ona bu derece candan bağlandığını bilmek istersen, yavrum, mektep arkadaşının kızkardeşine âşık oluncaya kadar bekle, arkadaşını nasıl deli gibi seveceğini o zaman görürsün! Esmond Generali ile Asaletmeab Prens Duka'nın arası adamakıllı açıktı; onun için Webb bir adamın hizmetlerini överse, bu suretle gösterdiği dostluk o adamın ilerlemesine hiç de yardım etmezdi. Orduda söylediğine göre, bilâkis onu, pek muhtemel olarak, bu iki kişiden daha büyüğünün gözünden düşürürdü. Böyle olmakla beraber Mr. Es-

[1] Lâtince «Hatırlamak tatlı şeydir».

mond General Webb'in harekâttan sonra verdiği raporda pek müsait bir şekilde zikredilmek talihine mazhar oldu; ve alayın binbaşısı ile diğer iki yüzbaşı Ramilies muharebesinin olduğu gün ölenler arasında bulunduklarından, teğmenlerin ikincisi olan Esmond bölüğün başına geçti ve ondan sonraki sefere Yüzbaşı Esmond olarak iştirak etmek şerefini kazandı.

Lord kışın memlekete gitti, fakat Esmond arkasından gitmeğe cesaret edemedi. Sevgili hanımı kendisine birkaç defa mektup yazarak oğlunu görüp gözettiği ve koruduğu için teşekkür etti (annelerin bu hususta teşekkür etmesini ne iyi bildikleri malûmdur.) ve Esmond'un değer ve meziyetlerini lâyık olduğundan çok fazla överek (çünkü o da vazifesini öteki subaylardan daha iyi yapmış değildi) sitayişte bulundu; bazan da, suya sabuna dokunmadan, Beatrix'ten bahsetti. Bu sırada en aşağı altı tane güzel saray nedimesine çok parlak kısmetler çıktığına dair memleketten haber geldi. Bizim St. James centilmenlerinin anlattıklarına göre, Beatrix bir lorda nişanlanmış, sonra onu bırakıp bir duka bulmuş, daha sonra dukayı da bırakmış. İster lord ister duka olsun, Esmond bu güzel Elen'in hiçbir zaman fakir bir yüzbaşıya gönül vermeyeceğini biliyordu. Kızın hareket tarzının ondan pek az bahseden annesinin hiç de memnun etmediği meydanda idi; yahut

da şefkatli Lady hiçbir şey söylemeyip şifalı tesirini göstermesi için işi zamana bırakmanın daha hayırlı olduğu kanaatinde idi. Herhalde Harry'nin başına bunca dert açmış olan tehlikeli konudan uzak kalması, hakkında hayırlı idi; onun için, sılaya gitmek üzere hiç izin istemeyip Ramilies zaferi neticesinde Fransızların Flanders'ten atılmaları üzerine elimize düşen Brüksel şehrinde karargâh kurmuş olan alayında kaldı.

XIII. BÖLÜM

FLANDERS'TE ESKİ BİR AHBABA RASTLADIM VE ORADA ANNEMİN MEZARINI VE KENDİ DOĞDUĞUM YERİ BULDUM

Esmond, günün birinde Brüksel'de St. Gudule kilisesinde mimarlığın eski haşmetini takdirle seyrederken (ikbal günlerinde yaptığı zulümden daha bin kat beterine İngiltere'de mâruz kalmış olan Ana Kiliseye karşı büyük bir muhabbet beslerdi) yan taraftaki mihraplardan birinin önünde diz çökmüş, yeşil üniforma ceketli bir subayın derin derin ibadete dalmış olduğunu gördü. Diz çökmüş adamın daha yüzünü görmeden önce, biçiminde ve aldığı vaziyette gözlerinin alışık olduğu bir hal yüzbaşı Esmond'un dikkatini çekmişti. Adam, papazların kullandıkları şekilde siyah küçük bir dua kitabını cebine koyarak ayağa kalkınca, Esmond çocukluk zamanında dostu ve hocası olan Holt Babanın yüzüne o kadar çok benzeyen bir çehre ile karşılaştı ki ağzından bir hayret nidası fırlamakla beraber, o sırada kiliseden çıkmaya hazırlanan adama doğru bir adım atmaktan kendini alamadı. Alman subayı da Esmond'u görünce şaşırır gibi oldu ve soluk

olan yüzü birdenbire kızardı. İngiliz, kendinin de tanındığını açığa vuran bu hal karşısında, yanılmak imkânı olmadığını anladı ve ötekinin duracak yerde bilâkis acele ile kapıya doğru yürümesine rağmen, Esmond adamın arkasından gitti; adam okunmuş sudan alıp, kutsal binadan çıkmadan önce mihrabın önünde bir kere daha eğilmek için hızla o tarafa döndüğü zaman onunla bir defa daha yüz yüze geldi.

Esmond İngilizce olarak:

— Baba, dedi.

Öteki Lâtince olarak:

— Sus! Söylediğini anlamıyorum. Ben İngilizce konuşmasını bilmem, dedi.

Esmond bu şaşkınlık alâmeti üzerine gülümsedi ve aynı dilde cevap verdi:

— Ben babamı ne kılıkta olsa tanırım, ister siyah giysin, ister beyaz! İster tıraşlı olsun ister sakallı.

Gerçek, Avusturyalı subay tam bir askere yakışacak şekilde giyinmiş, herhangi bir Pandour[1]'un bıyığından aşağı kalmayacak kadar silâhşörvari bir de bıyık bırakmıştı.

Güldü; şimdi kilise kapısının basamaklarında idik; umumiyetle orada durup yüzük,

[1] Pandour, Avusturya ordusunda hizmet gören Macar piyade askerlerine verilen isimdir.

düğme gibi şeyler satan ve bir taraftan da sızlaya sızlaya dilenen bir sürü dilencinin arasından geçiyorduk.

— Lâtinceyi İngilizler gibi konuşuyorsun, Harry Esmond, dedi. Bir zamanlar bildiğin o eski halis Roma dilini kaybetmişsin...

Edası gayet serbest ve hayli dostane idi; sesi on beş sene evvelki o tatlı sesti; bunları söylerken Esmond'a elini verdi.

Esmond dostunun askerî süslerine bakarak:

— Başkaları da kılık değiştirmiş, Baba, dedi.

— Sus... Ben Bavyera Elektoru'nun hizmetinde Mr. veya Yüzbaşı Holtz'um. Savoy prensinin yanında vazife ile bulunuyorum. Senin sır tutar olduğunu eskiden bilirim.

Esmond :

— Yüzbaşı von Holtz, dedi: Emriniz başımla beraber...

Öteki gülerek devam etti:

— Siz de kılık değiştirmişsiniz, dedi. Cambridge'de bulunduğumuz sırada sizden haber almıştım; malûm a bizim her yerde adamlarımız vardır; Cambridge'de bulunduğu zaman Mr. Esmond'un ne kadar fena bir ilâhiyatçı ise o nispette iyi bir eskrimci olduğunu bana söy-

lediler. (Esmond: "Tevekkeli bizim eski **maître d'arme**[1] için cizvittir, demezlerdi" diye düşündü.)

Baba, eskiden yaptığı gibi muhatabının aklından geçenleri yüzünde okuyarak:

— Böyle hareket etmekle belki de haklı idiniz, dedi. Hochstedt'ten sol tarafınızdan aldığınız yara neticesinde ölmenize ramak kalmış. Ondan evvel, Ormond Dukasının yaveri olarak Vigo'da, bulunmuşsunuz. Geçen gün Ramillies'de bölük komutanı olmuşsunuz; sizin General ile Prens Duka'nın arası iyi değil. Generaliniz, York kontluğunda Lydiard Tregoze'nin Web ailesindendir; St. John'un hısımıdır. Amcan oğlu M. de Castlewood ilk seferini bu sene muhafız kıtasında yaptı. Görüyorsun ya, epeyi şeyler biliyorum.

Gülme sırası bu sefer Yüzbaşı Esmond'a geldi.

Hakikaten garip bir bilginiz var, dedi.

Esmond'un o zamana kadar rasladığı kimseler arasında kitaplar ve insanlar hakkında belki de en çok bilgiye sahib olan Mr. Holt'un zaaflarından biri de her şeyi bilmekti; burada bildiğini iddia ettiği şeylerin hemen hepside aşağı yukarı doğru ise de tamamıyle doğru değildi. Esmond'un yarası sol tarafında değil,

[1] Eskrim öğretmeni.

sağ tarafında idi; ilk generali General Lumley idi, Mr. Webb Yorkshire'li değil Willshire'li idi, v. s. Esmond eski hocasının bu ehemmiyetsiz hatalarını düzeltmeği aklından bile geçirmedi, bu hatalar ancak ötekinin karakteri hakkında bilgi vermeğe yaramıştı; çocukluğundan bu adamın her sözünü aynı-hikmet gibi dinlemiş olduğunu düşünerek gülümsedi; şimdi artık ne yanılmazlığı kalmıştı, ne de ilâhîliği...

Holt Baba veya Yüzbaşı von Holtz sözüne devamla:

— Evet, dedi. Şu son sekiz sene zarfında İngiltere'ye ayak basmamış olduğum halde Londra'da neler olup bittiğini iyi biliyorum, değil mi? Lady Castlewood'un babası ihtiyar Dekan ölmüş. Biliyor musunuz, sizin sadakat yemini etmemiş Piskoposlarınız onu Southampton Piskoposu yapmak istiyorlardı; Colier'i de Theetford Piskoposluğuna gene onlar getirdiler. Prenses Anne'da damla hastalığı var, çok yemek yiyor. Kral memlekete dönünce Collier Başpiskopos olacak.

Esmond gülerek:

— Âmin! dedi: O zaman Zatı-Semuhilerini de artık böyle çizme ile değil, Whitehall'da kırmızı çoraplarla görürüz inşallah!

— Sen daima bizimle berabersin... biliyorum... Daha sen Cambridge'de iken işittim...

Rahmetli Lord da böyle idi; genç Viscount da öyledir.

Esmond muhatabına sakin bir tavırla bakarak:

— Benden evvel babam da öyle idi, dedi.

Bununla beraber öteki derinliğine nüfuz edilemeyen kurşunî gözlerinde hiçbir anlayış belirtisi göstermiyordu; Harry bu gözleri ve bakışlarını ne iyi hatırlıyordu... Yalnız o gözlerin yanları şimdi kaz ayaklarıyle kırışmıştı... Zaman denilen o kapkara âcuze, damgasını oraya basmağa unutmamıştı. O sırada Esmond'un çehresi de Baba'nınkinden daha fazla mâna ifade etmiyordu. Her iki taraftan de en hafif bir anlayış parıltısı (pusu yerinde bir süngü ucunun parlaması gibi bir şey) görünmüş olabilirdi; fakat tekrar karanlık olunca her iki taraf da geri çekilmişti.

Esmond konuşma konusunu, her iki tarafın da ayak basmaktan çekindikleri bu tehlikeli sahadan uzaklaştırarak:

— Ya siz, **moncapitain**[1] dedi. Siz nerelerde idiniz?

Papaz:

— Kim bilir dedi? Belki Pekin'de... Belki Paraguay'da... Ben şimdi Yüzbaşı von Holtz'-

[1] Fransızca «Yüzbaşım» demektir.

um; necabetli Elektor Hazretlerinin hizmetin-deyim; Necabetli Savoy Prensi ile esir mübadelesi işini müzakere ile meşgulüm.

Ordumuzda pek çok sayıda subayın St. Germain'deki genç Krala karşı iyi hisler beslediği ve Kralın taht üzerindeki hakkını inkâra imkân olmadığını ve kızkardeşinin ölümü halinde, güzel bir alman prensinin hükümdar olmasındansa, onun tahta çıkmasının İngiliz milleti için pek büyük bir çoğunluk tarafından tercih edileceği, Alman prensinin zalimliğe, açgözlülüğe, kabalığa ve yabancılara mahsus o iğrenç âdetleri hakkında binlerce rivayetler dolaştığı herkesçe malûmdur. Eski İngiliz kişizade sınıfına mensup birçok prenslerimizin gelirinin ondan biri kadar geliri olmayan, dilimizde tek bir kelime konuşamayan külüstür bir Yukarı Almanya dukasının, bir sürü metresi ile birlikte samanlıkta oturup, balıkyağı ve lâhana turşusu ile karnını doyurur bir hödük şeklinde tasavur ettiğimiz bir insanın gelip dünyanın en mağrur ve en zarif bir milletinin başına geçeceğini düşünmek bizim İngiliz izzetinefsimize ağır geliyordu. Büyük Hükümdara pes dedirtmiş olan bizler bu zelil tahakküme mi boyun eğecektik? Bu Hanovralı'nın Protestanlığından bize ne? Bu Protestan kahramanın kızlarından birinin daha şimdiye kadar hiçbir din üzere büyütülmüş olmayıp anasının babasının kızları hesabına seçecekleri koca Protestan ve-

ya Katolik olacağına göre bu dinlerden birini kabule âmade olduğu (bize böyle söylemişler ve buna inandırmışlardı) dikkate şayan değil midir? Çoğu esassız ve kötü niyet mahsulü olan bu dedikodular orduda yüzlerce alay sofrasında dolaşıyordu; orduda bir teğmen yoktu ki bu dedikoduları işitmemiş veya onları bizzat yapmamış olsun; hattâ Başkomutanın bile yeğeni Berwick Dukası ile münasebeti olduğunu (çok şükür ki Almanya'da bir İngilize mağlûp olmuştuk) ve Asaletmeabın velinimetleri olan insanların neslini tekrar tahtlarına iade etmeği ve evvelce işlediği ihaneti böylelikle düzeltmeyi can ve gönülden arzu ettiğini herkes biliyor veya bilir gibi davranıyordu.

Şurası muhakkak ki pek uzun bir müddet Duka'nın ordusund ahiçbir subay, sürgün kral ailesine karşı sadakatini muhafaza veya ilân ettiğinden dolayı Başkomutanın teveccühünü kaybetmedi. St. George Şövalyesi mahlesini almış olan İngiltere Kralı, Fransız Kralı hanedanına mensup dukalarla birlikte gelip Vendosme'un komutası altındaki orduya katıldığı zaman bizim taraftan yüzlerce insan onu görüp alkışladı; hepimiz kendisini, La Hogue'da Fransız gemileriyle bizim gemiler arasında cereyan eden muharebeyi seyrederken harekât esnasında, doğduğu memleketin tarafını tutmuş olan babasına benzemiştik. Fakat, şahsen

prense ne kadar mütemayil olsalar da, düşman karşısına çıkınca, ne askerlerimiz, ne de generalimiz için hiçbir tereddüt bahis mevzuu olamayacağını hiç değilse şövalyenin kendisi de herkes kadar biliyordu. Lord Duka nerede bir Fransız ordusu bulsa derhal üzerine saldırıp hakkından gelirdi; nitekim Ramilies'den iki sene sonra, Oudernade'de böyle yaparak parlak zaferlerinden birini daha kazanmıştı; Maison-du-Roy'nın o mükemmel birlikleri safında kahramanca döğüşmüş olan âsil genç prens de muharebeden sonra galiplerine haber göndererek kendilerini tebrik etmişti.

Genç Hanovra Elektor Prensinin bizim safımızda büyük bir cesaretle döğüştüğü bu muharabede, Esmond'un sevgili komutanı General Webb, general sıfatı ile büyük bir maharet ve soğukkanlılık göstermiş, şahsan alelâde bir er kadar cesaretle savaşarak fevkalâde temayüz etmişti. Talih bu sefer de Esmond'un yüzüne gülmüş, alayının üçte biri kırıldığı halde kendisi bu muharebeden de sağ salim kurtulmuş, gene komutanın raporunda ismi müsait bir şekilde zikredilmek gibi bir şerefe nail olarak binbaşılığa terfi etmişti. Bu harbin tafsilâtı bütün gazetelerde yayımlanmış ve memleketin bütün köylerinde uzun uzadıya konuşulmuş olduğu için, bundan ayrıca bahse lüzum görmüyorum. Şimdi bunu bir tarafa bırakıp bu satırları yazanın hususi işlerine, bu yaşlı ha-

linde, çocukları okusun diye, burada uzaktan uzağa hikâye ettiği şeylere dönelim. Oudenarde'den önce, Yüzbaşı von Holtz'la olan o rasgele buluşmanın üzerinden bir sene geçmişti; bu bir sene içinde Cizvit Yüzbaşı ile Webb Silâhendazları Yüzbaşısı birçok defa buluşmuşlardı. Esmond, sözde esir mübadelesi işini müzakere eden papazın hakikatte, St. Germain'in ajanı olduğunu ve bizim tarafın yüksek şahsiyetleriyle Fransızlar arasında haber götürüp getirdiğini anlatmakta zorluk çekmedi, (hakikat, öteki de çömezinin sadakatini eskiden bildiği için ondan sırrını saklamağa pek de lüzum görmüyordu).

— Ben sana açıkça söyleyebilirim, diyordu, (çünkü hem sana güvenebilirim, hem de keskin gözlerim zaten her şeyi görüyor), benim işim, İngiliz Kralının kendisi ile, Fransız Kralına karşı harb halinde bulunan tebaası arasında haber götürüp getirmektir. Onlarla aranızdaki dâvaya gelince, dünyanın bütün Cizvit papazları bir araya gelse döğüşmenizin önüne geçemez. Kozunuzu bildiğiniz gibi paylaşınız, centilmenler... Ben size söylüyorum — bunu kimin söylediğini de bilirsin — kendisi nerede olursa olsun, St. George İngiltere ile beraberdir.

Benim anladığıma göre Holt'ta sanki bir esrarengiz görünme merakı vardı; vaktiyle Castlewood Şatosunda nasıl ansızın görünüp

kaybolursa, buradaki karargâhta da bir görünüp bir kayboluyordu. İki ordu arasında serbest gidip gelebiliyor ve gerek Fransız ordusunda, gerek bizim ordumuzda bütün olup bitenleri (babanın o meşhur çok bilmişliğine yakışan bir isabetsizlikle) birbirinden iyi biliyordu. Bir gün, Fransız karargâhında tertip edilen bir müsamerede M. de Rohan'ın çektiği bir akşam ziyafetine dair haberler veriyordu. Ziyafette komedi oynayıp kemanlar çalınmış, arkasından dans, maskeli balo; Kral ziyafete Mareşal Willars'ın guinguette'i ile gelmiş[1]. Başka bir gün Kralın sıtmasına dair haberler getiriyordu; on günden beri Krala nöbet gelmediğine göre artık iyileştiğine hükmolunabilirmiş. Bu müddet zarfında Yüzbaşı Holtz İngiltere'ye de gitti; adamcağız esir mübadelesi işine dair müzakerelerle o kadar meşguldü ki Esmond'a büsbütün açılması ve çeşitli vesilelerle buluştukları zaman, fırsat düştükçe, ona bazı sırlar tedavi etmesi, işte bu seyahatten dönüşünden sonra oldu. Bu açıklamalardan birkaçını topluca buraya naklediyoruz.

Bu açılmanın sebebi şu idi:

Esmon'un halası Dowager'in eski ruhanî mürebbisi Londraya gittiği zaman Chelsey'e

[1] «Guinguette» sözü Fransızca «Kır evi» mânasına gelir. Thackeray bunu her nedense bir araba mânasına kullanıyor.

uğramış ve Yüzbaşı Esmond'un kendi ailesine ait sırrı öğrendiğini ve onu kimseye söylememeğe karar verdiğini Lady'den haber almıştı. Holt'un söylediğine bakılırsa, bu hususta edindiği bilgi Esmond'un mevkiini onun nazarında çok yükselmiş ve Harry'nin bu suretle gösterdiği feragat, papazı hayran bırakmıştı.

Esmond dedi ki:

— Ben kendi ailemden görmediğim iyiliği Castlewood ailesinden gördüm. Elimden gelen biricik iyiliği onlardan niçin esirgeyeyim?

Esmond'a gayet sade görünen bu nutuk iyi yürekli babanın gözlerini yaşarttı; adam Esmond'u kucakladı ve hakkında birçok takdirkâr sözler sarf etti; onun bir **noble coeur**[1] olduğunu, şakirdi ve dostu olarak kendisi ile iftihar etiğini ve çok sevdiğini söyledi; onu kaybettiğine ve tam üzerinde tesir yapabileceği körpe bir çağda kendisinden ayrılmak zorunda kaldığına şimdi her zamandan fazla esef ediyordu; eğer böyle olmasaydı Esmond, belki de onun irşadı sayesinde, biricik halk kilisesi olan kendi kilisesine girmiş insanoğlunun katıldığı orduların en asîli olan bir orduya katılmış olacaktı; Baba bu sözleri ile kendi İsa Cemiyetini kastediyordu; onun iddiasınca, dünyanın en büyük kahramanları bu cemiyetin

[1] Fransızca «asîl yürekli insan» demektir.

safları arasında idi; hiçbir şeyden yılmayacak, her şeye katlanacak, her zararı göze alacak, her türlü ölümle ölebilecek kadar yiğit cengâverler, en büyük generalin kazandığı zaferden bin kat daha şanslısını kazanmış, kutsal bayrakları olan haç önünde milletlere diz çöktürmüş, dünyanın en haşmetli fatihlerine nasibolan şanu-şerefin bin kat daha parlağına nail olmuş, ebedî ışıkların tacını giymiş, Cennet kürsülerine oturmuş askerler...

Esmond, Cizvit Papazının bu şevk ve gayretine pek az iştirak etmekle beraber, eski dostunun bu iyi düşüncelerinden mütehassis olmuştu.

— Sevgili Baba, bu meseleyi ben de düşündüm, dedi.

Sonra papazın elini tutarak devam etti:

— Ben de, aklımın erdiği kadar kendi hesabıma düşüp taşındım; nitekim herkesin de böyle yapması icabeder; ben de doğru yolu bulmağa çalışıyorum ve siz kendi yolunuzda Allaha nasıl candan bağlanıyorsanız, ben de kendi yolumdan aynı şeyi yapıyorum. Çocukluğumda sizinle altı ay daha beraber bulunmuş olsaydım, başka bir şey istemezdim. Castlewood'da yatağımda sizi düşünerek hüngür hüngür ağladım ve tarikatınızın kardeşlerinden biri de ben olmam pek mümkündü. Hattâ, kimbilir... (Esmond gülümseyerek ilâve etti)

belki de tarikata büsbütün intisabedip bıyıklı, Bavyera üniformalı bir papaz olup çıkardım.

Holt Baba kızarak:

— Oğlum, dedi; din ve sadakat yolunda her kıyafete girmek mubahtır.

Esmond papazın sözünü keserek:

— Evet, dedi, siz, her kıyafete girmek mubahtır, diyorsunuz; ben de her üniformayı giymek mubahtır diyorum, ister siyah olsun ister kırmızı olsun... Ha siyah rozet, ha beyaz rozet... ha dantelâlı şapka giymişsin, ha tepesi tıraş edilmiş kafaya[1] sombrero...[2] Saint Françis Xavier[3]'nin cüppesini serip denizde gezdiğine inanmıyorum; gayret ettim, az kalsın inanacaktım da... fakat inanamadım. Onun için müsaade edin de bildiğim yolda yürüyeyim ve hakka kendi yolumdan erişeceğimi umayım...

Esmond, Babamın ilâhiyat derslerine son vermek istiyordu ve istediğini yapmaya da muvaffak oldu; öteki çömezinin yenilmez cehaleti karşısında içini çekti, fakat onu sevgisinden

---

[1] Papazlığa kabul edilen kimselerin tarikate alındıklarına alâmet olarak başının tepesindeki saçlar çepeçevre tıraş edilir.

[2] Geniş kenarlı İspanyol şapkası.

[3] Saint Francis Xavier (1506 - 1552) Cizvit tarikatinin kurulmasına iştirak etmiştir. Portekiz Kralı tarafından Antil Adalarına gönderilmişti; hayatının son on senesini orada misyonerlikle geçirdi.

mahrum etmedi; bilâkis içinde ne var ne yoksa hepsini ona döktü; daha doğrusu bir papaz içini ne kadar dökebilirse... Fakat gene de Esmond'a değme adamın açılamayacağı kadar açıldı, zira tabiaten geveze ve konuşmaya o kadar çok istekli idi ki...

Holt'un dostluğu Yüzbaşı Esmond'a çoktan beri öğrenmek istediği ve papazdan başka kimseden öğrenemeyeceği bir şeyi ona sormak cesaretini verdi; öğrenmek istediği şey, ancak rüyada tasavvur edebildiği ve yüzünü dünya gözü ile bir kere olsun görmediği zavallı annesi hakkında papazın bildikleri idi. Holt'a bu hâtıratının birinci kısmında bahsi geçen şeyleri, sevgili Lorduna ne va'dettiğini ve bu dostun ölüm halinde iken kendine nasıl bir itirafta bulunduğunu anlattı ve çocukken kendisini elinden aldıkları bu zavallı kadın hakkında bildiklerini söylemesini Mr. Holt'dan rica etti.

Holt, Esmond'u babasının oturduğu ve kanaatince kendisinin de doğduğu sokağa götürerek:

— Annen işte bu şehirde idi, diye anlatmaya başladı. 1676 da baban o zaman York Dukası olup buraya sürülen rahmetli kralın maiyetinde buraya gelmişti; Yüzbaşı Thomas Esmond burada annenle tanıştı, peşine düştü ve onu zevkine kurban etti; kendisi bana daha sonraki konuşmalarımız esnasında söylemişti

ama ben o zaman bunları gizli tutmaya mecburdum; annen fazilet ve muhabbet timsali ve her bakımdan müşfik ve sadık bir kadınmış. Baban ona karşı olan hareketinden pek haklı olarak utandığı için kendini sadece Yüzbaşı Thomas diye tanıtmış; sonradan bana birçok defalar ondan, samimî bir nedametle bahsetti ve annenin güzel meziyetlerini muhabbetle anlattı. Ona çok fena muamele ettiğini ve hayatının o sırada sefahat, kumar ve zaruret içinde geçtiğini itiraf etti. İşte o zaman annen sana gebe kalmış; bunu öğrenen annesi babası kızlarını reddetmişler; buna rağmen, kocasına bir şey söylemez, zillet ve sefaletine sebebolan insana karşı bütün sitem ve itirazı, zaptedemediği göz yaşları ile çehresinin ifade ettiği elem ve ıstıraptan ibaret kalırmış.

"Thomas Esmond — kendi tâbiri ile Yüzbaşı Thomas — bu sırada bir kumarhane kavgasına karışmış; kavga düello ile neticelenmiş ve baban öyle ağır bir yara almış ki kendisine bakan cerrah hayatından ümit kesmiş. Ölümünü muhakkak sayan, aynı zamanda vicdan azabı içinde kalan baban, sana rasladığım St. Gudule kilisesinin papazını çağırtmış; aynı günde, yani sen doğmadan birkaç hafta evvel, hem bizim kilisemize girmiş, hem de annenle evlenmiş. Castlewood Viscount'u ve Kral James'ten babana bizzat getirmiş olduğu berat gereğince, Esmond Marquis'i olan Zatı-asalet penahileri.

ananla babanın nikâhlarını kıymış olan papaz tarafından, İngiliz Subayı E. Thomasla Gertrude Maes'in oğlu Henry Thomas ismi ile vaftiz edilmişsin. Görüyorsun ya, sen doğuştan bizim kilisemize mensupsun; işte Castlewood'da benim sevgili küçük çömezim olduğun zaman seni bunun için vaftiz etmemiştim.

"Doğru bir iş gördüğü için herhalde vicdanı rahat etmiş olacak ki, baban yarası iyiliğe yüz tutmuş ve tamamiyle iyileşerek doktorları hayrete bırakmış. Fakat sıhhatiyle beraber zalim tabiatı da geri gelmiş. Perişan ettiği zavallı kızdan artık usanmış olduğu ve o sırada İngilterede bulunan amcası ihtiyar Viscount'tan biraz para almış olduğu için bir iş bahane etmiş, ödeneceğini vadetmiş ve ondan sonra zavallı annenin yüzünü bir daha görmemiş."

"Bana ilkönce günah çıkarırken itiraf etti, sonra da karısı, halanın önünde konuştuğumuz sırada söyledi. (Yoksa sana şimdi anlattığım bu şeylerden hiçbir zaman haberin olmazdı): Londra'ya gelişinde zavallı Gertrude Maes'e — daha doğrusu Gertrude Esmond'a — sözde bir itiraf mektubu yazarak, kendisi ile nikâhlanmadan evvel İngilterede vaktiyle evlenmiş olduğunu, isminin Thomas olmadığını, yakında Avrupa'yı terk edip Virginia'daki çiftliklerine gideceğini bildirmiş. (Hakikaten Kral

Birinci Charles ailenize Virginia'da toprak bağışında bulunmuştu) kendisine biraz para, geri kalan son yüz lirasının yarısını göndermiş, af dileyerek kadıncağıza veda etmişti."

"Zavallı Gertrude, babanın kendisine karşı olan bütün hareketleri gibi bu mektupta verdiği haberlerin de sahte olabileceğini aklından bile geçirmemiş, felâketine sebebolan İngiliz centilmenine rastlamadan önce beğendiği kendi seviyesinde bir delikanlı, annenin başından geçenleri bildiği için, kendisine evlenme teklifinde bulunmuş ve seni evlâtlığa kabul edip kendi ismini vereceğini söylemişse de annen reddetmiş. Kendisini evine almış olan babası bu red üzerine büsbütün öfkelenmiş; kadıncağız sükûtundan beri herkesten muttasıl fena muamele gördüğü için artık başını kaldırıp kimsenin yüzüne bakamaz olmuş; tanıdığı bazı hayır sahibi kadınlar ona küçük bir aylık vereceklerini söylemeleri üzerine, annen bir manastıra girmiş; seni d ebir süt nineye vermişler."

"Sana bakan kadın seni evlâtlığa kabul edecek olan delikanlının kızkardeşi imiş, o kadınla senin annen amca çocukları imişler. Onun da o sırada kendi çocuğu ölmüş olduğu, aynı zamanda annen çok hasta ve zayıf olup sana süt veremediği için sen ölen çocuğun yerine geçmişsin; çok geçmeden süt annen sana o kadar düşkün olmuş ki oradaki rahibeler talihsiz

annesine acıdıkları ve sevdikleri kadar çocuğu nu da okşayıp seviyorlar diye annenin bulunduğu manastıra gitmeni bile istemezmiş; Annenin tarikata karşı meyli günden güne rattığından iki sene sonra kendisini manastıra rahibe olarak kabul etmişler".

"Süt anne Fransa'dan gelme, ipek dokumacılığı yapar bir ailedenmiş; bunlar annen rahibelik yemini etmeden biraz önce, seni de alıp Fransa'ya, Fransız Flânders'inde Arras'a gitmişler; o zaman sen üç yaşında imişsin. Fransız Kralının aldığı sıkı tedbirlerden önce, burası Protestanlarla dolu bir şehirmiş; burada, süt annenin babası ihtiyar Pastoureau (daha sonra Ealing'de beraber oturduğun adam) kendisi Protestanlığı kabul ettiği gibi bütün ailesi efradını da o mezhebe sokarak doğru yoldan ayırmış. Dini bütün Hristiyan Majestenin fermanı[1] ile oradan atıldıktan sonra Londra'ya gelip Spittlefields'e yerleşmişler. İhtiyarın yanında biraz parası olduğu için orada gene eski sanatını yapmaya başlamış, fakat fakirane bir şekilde... Pastoureau'nun karısı ölmüşmüş; o sırada dul olan kızı da ev işlerine bakar, o da oğlu ile beraber kendi işlerinde çalışırlarmış. O esnada baban Kral Charles'in ölümünden hemen önce Katolikliği kabul etti-

[1] Daha doğrusu Nantes Fermanının geri alınması. Birinci kısmın 39. sayfasındaki nota bakılması.

ğini alenen itiraf etti (esasen kilisemize dönenlerden biri de bu kraldı), Viscount Castlewood ile barıştı ve bildiğin gibi, kızı ile evlendi.

"Bir gün Pastoureau'nun oğlu kendisine iş veren Ludgate Hill'deki bir basmacıya ipekli kumaş götürürken, tesadüfen oradaki bir meyhaneden çıkıveren eski rakîbi ile karşılaşmış. Pastoureau babanı hemen tanımış, yakasına yapışarak ona bir söylemediğini bırakmamış, sevgilisini baştan çıkardığını, sonra onu da, oğlunu da yüzüstü bırakıp kaçtığını sayıp dökmüş. Mr. Thomas Esmond da Pastoureau'yu hemen tanımış; hiddetini teskin etmesini, halkı başlarına toplamamasını rica etmiş, onu biraz önce çıktığı meyhaneye davet ederek kendisine orada herşeyi anlatacağını söylemiş. Pastoureau lokantaya girmiş, lokantacının garsonlarından birine Yüzbaşı Thomas'a hususî bir oda göster diye emir verdiğini işitmiş; baban devam ettiği meyhanelerde çok kere ilk ismiyle anılırdı ve, doğrusunu söylemek lâzım gelirse, rahmetli pek de tekin yerlere devam etmezdi."

"Sana şunu da söyleyeyim ki sonradan Lord Viscount olan yüzbaşı Thomas, masal uydurmakta sıkıntı çeken takımdan değildi ve bir kadını veya zorlu bir alacaklıyı ağızkalabalıklığı ile, aynı zamanda aldığı sâf tavırlarla okşayıp avutmasını o kadar iyi bilirdi ki bu sayede

birçok alacaklısını atlattığı vâki idi. O anlatmaya devam ettikçe, masalları bir kat daha hakikat kisvesine bürünürdü. Vakaları birbiri ardısıra şaşılacak bir sürat ve insicamla bağlardı. Affedersiniz ama, insanın babanızla pek uzun bir âşinalığı olmalı idi ki Sayın Lord'un ne zaman y.... şey.... doğru söylemediğini anlıyabilsin."

"Bana kendisi söylemişti, hasta olduğu zaman hüzünlü bir nedamet içinde (zira ölüm korkusu onu derhal nedamete sevk ederdi), iyi olduktan sonra da kahkahalar arasında.... (Lord Hazretlerinde büyük bir mizah kabiliyeti vardı) o gün, yarım saat içinde, bir şişe şarabı içip bitirmeden zavallı Pastoureau'yu kandırmaya nasıl muvaffak olduğunu... Kızı baştan çıkardığını da itiraf etmişti; başka türlü yapmasına da imkân yoktu; gözyaşları da akmak için bir işaretine bakardı; onun için inangan dinleyicisini yumuşatmak kasdiyle iki gözü iki çeşme ağlamakta zorluk çekmemiş; annen için Pastoureau'dan bile fazla göz yaşı dökmüş (Lord'un sonradan anlattığına göre, zavallı adam o sırada hüngür hüngür ağlıyormuş); Brüksel'e iki defa para gönderdiğine dair şerefi üstüne yemin etmiş ve parayı kasasında zavallı Gertrude'un emrine âmade tutan bezirgânın ismini bile söylemiş. Kadının çocuğu olup olmadığını, kendisinin de hayatta olup olmadığını bilmediği halde, bunları sâf yürekli

Pastoureau'nun ağzından kolayca alabilmiş. Kadının manastıra girdiğini işitince, nefret ettiği ve zalim bir babanın zoru ile aldığı karısı daha evvel ölürse kendisinin de bir manastıra girip ömrünün sonuna kadar orada kalmayı düşündüğünü söylemiş; Gertrude'un çocuğunun sağ ve üstelik Londra'da olduğunu öğrenince:

"— Bu haber üzerine yerimden sıçradım, zira o sırada karım çocuğu olacağını umuyordu; şayet kayın babam olacak o sersem bana kafa tutursa bu çocuk meselesi onu korkutmak için iyi bir çare olacak diye düşündüm, diyordu.

"Çocuğa baktıkları için. Pastoureau ailesine minnet ve şükranını beyan etmiş; sen o zaman altı yaşında imişsin; sevgili oğlunu görmek için hemen evlerine gitmeyi teklif edince, Pastoureau, hiç çekinmeden, onun uğursuz yüzünü bir daha evlerinde görmek istemediklerini söylemiş ve demiş ki:

"— Ondan ayrılmak bize çok güç gelir ama, çocuğu istersen alabilirsin. Fakir olduğumuz için, şayet verirsen, para kabul ederiz. Vermezsen, Allahın izniyle ona şimdiye kadar nasıl baktıksa bundan sonra da bakıp büyütürüz.

"Baban içini çekmiş:

"— Öyle ise çocuğun şimdiye kadar kendisine bu kadar şefkatle muamele etmiş olan

insanlar arasında kalması, hakkında daha hayırlı olur" diyerek teklifi hemen kabul etmiş

"Sonradan benimle konuşurken, dokumacıyı samimiyetle överek kabadayılığına hayran olduğunu söyledi, Fransızın doğru bir insan, kendinin de — Allah taksiratını affetsin — berbat bir herif olduğunu itiraf etti."

Papaz sözüne devamla dedi ki:

— Eli açıktı; o gün de amcasından epeyi bir para almış olduğu için dokumacıya memnuniyetle on altın vermiş ve ilerde başka paralar vereceğini de vadetmiş. Pastoureau'nun ismini, oturduğu yeri defterine kaydetmiş; öteki de ondan aynı şeyi isteyince hiç tereddüt etmeden Yüzbaşı Thomas ismini ve New Lodge, Ponzanco, Conrwall adresini vermiş; karısının emlâki ile ilgili bir iş için birkaç günden beri Londra'da bulunduğunu söylemiş; karısını cadaloz, fakat iyi yürekli bir kadın, babasını da sıhhati son derece bozuk Cornwall'li bir kişizade olarak tasvir etmiş; babası öldüğü zaman iyi bir mirasa konacağını ve o zaman çocuğunun lûtufkâr koruyucusuna iyi bir mükâfat vereceğini ve çocuğuna da bakacağını söylemiş. Kendisi bana o tuhaf gülüşü ile:

"— Oğlana o sırada satmaya götürdüğü ipekli kumaşın tıpkısı bir parça da ben ısmarladım, oğlumuz doğduktan sonra lohusa iken

misafir geldiği zaman giyecek entari yaptırsın diye karıma hediye ettim.

"Senin küçük aylığın oldukça muntazam veriliyordu; baban amcasının ölümü üzerine Castlewood Viscount'u olduktan sonra sana gözkulak olmak işini bana bıraktılar ve sen benim ısrarım üzerine şatoya getirildin. Süt annen ölmüştü; babası bir kadınla tanışıp evlenmiş; kadın kocasının oğlu ile kavga etmiş. Bu vefalı insan sevdiği kadına yakın olmak isteyerek Brüksel'e gelmiş ve o da annenden birkaç ay önce ölmüş. Annenin manastır mezarlığında haçını görmek ister misin? Başrahibe benim tövbekâr ettiğim insanlardan biridir; Hemşire Marie Madeleine'i hâlâ sevgi ile anar."

Esmond güneşli bir ilkbahar akşamı bahsedilen yere gitti ve çimenle örtülü tümseğin üzerine gölge salan binlerce haç arasında, annesinin istirahat ettiği yeri belirten haçı buldu. Orada yatan zavallı mahlûklardan daha birçoğu, keder ve ıstırabın ikinci bir vaftiz adı gibi taktığı, kendi aşk ve elem hikâyelerine samimî bir işaret olan aynı ismi[1] almışlardı. Altın-

[1] Hıristiyan ananelerine göre, Marie-Madeleine veya Maria-Magdalena, Hazreti İsa tarafından hak dinine çevrilmiş günahkâr bir kadındır. Hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bunlardan birine göre Marie-Magdalena Hıristiyan olduktan sonra bir mağaraya çekilerek orada otuz sene kalıp çile doldurmuştur. Hıristiyan azizelerinden sayılır.

da annesinin hayatını doldurmuş olan bunca kaygının gömülü bulunduğu haçın yanına diz çöktü ve göz yaşları dökerek, annesinin karanlıklara gömülen hayalini tasavvura çalıştı. Evet, oraya diz çöküp onun ruhuna dualar okurken kederden fazla korku duyuyor (zira hâfızasında onun bir hayali bile yoktu.) Hayatta onun nazik ruhuna çektirilmiş elem ve ıstıraplara acıyordu. Kadın bütün bu elem ve ıstırapları işte bu haça getirmişti; zira o şimdi, hayatında kendisine türlü diller dökmüş olan kocadan, kendisini yüzüstü bırakmış olan o alçaktan boşanıp bu semavî nişanlıya varmıştı. Etrafta bunun gibi binlerce tümsek vardı; hepsinin de üzerindeki otlardan ilk baharın papatyaları fışkırmıştı; hepsinin de üzerinde kendi haçı ve kitabesi vardı. Biraz ötede siyah örtülere bürünmüş bir rahibe, ebedî uykusuna dalmış bir hemşirenin mezarı yanında diz çökmüştü (bu yatak o kadar taze idi ki ilk bahar henüz ona bir örtü örmeğe vakit bulamamıştı); mezarlık duvarının ötesinden hayat ve dünya insana göz kırpıyor, şehrin sivri kuleleri, çatıları görünüyordu. Karşı taraftaki bir damdan bir kuş aşağı doğru uçup ilkönce bir haçın üzerine kondu, sonra yere, otların üzerine indi ve çok geçmeden ağzında bir otla tekrar uçup gitti; o sırada biraz ötede hemşirelerin küçük kilisesinden şarkı gibi bir ses duyuldu; zavallı Mary Magdalene'nin boş kalan yerini nice

zamandır başka rahibeler doldurmuşlar, şimdi aynı yerde onlar diz çöküyorlar, vaktiyle onun yaralı kalbine teselli veren aynı ilâhi ve duaları şimdi onlar dinliyorlardı. Nur içinde yatsın, nur içinde yatsın, didişmelerimiz, acılarımız sona erince, Allah hemen bize de iman selâmeti versin. Fakat dünya da, ahret de Allahın mülküdür; bizler burada da, orada da onun kullarıyız. Mezarın üzerinden bir çiçek koparıp öptüm, sonra, demin yanıbaşımda haçın üzerine konan kuş gibi, yola düşüp tekrar yeryüzüne döndüm. Ölümün sessiz barınağı! Fırtına ve derdin erişemediği sakin derinlik! O sırada kendimi denizin dibinde, batmış bir gemideki insan iskeletleri arasında dolaşan birine benzettim.

XIV. BÖLÜM

1707 - 1708 SEFERİ

O şanlı Ramilies muharebesinin vuku bulduğu yılı takibeden yıl içinde, ordumuz önemli sayılacak hiçbir harekette bulunmadı; Flanders'ta işsiz güçsüz kaldıkları için buna çok canları sıkılan birçok subaylar, Asaletbeab Başkomutanın artık harbe kanıksadığı, artık aklının fikrinin para biriktirmekte olduğunu, senede aldığı beş bin lirayı Woodseock'ta yaptırmakta olduğu muhteşem sarayda safayı-hâtırla yemeye baktığını söylüyorlardı. Asaletmeab ise bu sene zarfında memleketteki düşmanlariyle uğraşıyordu ki bu da kendisi için kâfi bir meşguliyetti; memlekette ikbalinin gittikçe azalmakta olduğu, karısı Duchess'in Kraliçe üzerindeki nüfuzunu kaybettiği ve hükümdarın iltifat ve muhabbetinin şimdi meşhur Mrs. Masham'a ve Mrs. Masham'ın hakîr bendesi Mr. Harley'e teveccüh ettiği kulaktan kulağa söylenmeğe başlanmıştı. Dukamız zamanının çocuğunu bunların entrikalarına karşı entrika çevirmekle geçiriyordu. Mr. Harley memuriyetinden atılmış ve Asaletmeab şimdilik muzaffer oolmuştu. Fakat Majeste Kraliçe, arzusu hilâfına ikna edilmiş olduğu için, şairin dediği gibi, ikna edilmemiş insanlar ne kanaatte o-

lurlarsa hâlâ o kanaatte idi ve böyle olduğu için Mr. Harley intikam almakta gecikmedi.

Bunlar oladursun, muharebe işleri Marlborough'nun cesur iş arkadaşlarını hiç de memnun edecek bir tarzda gelişmiyordu. Bütün 1707 yılı içinde Fransızlarla karşı karşıya bulunduğumuz halde, bir kere olsun adamakıllı bir harb etmedik; İspanya'daki ordumuz Almanza'da yiğit Berwick Dukası tarafından tamamiyle bozguna uğratılmıştı; Webb'in alayında olan bizlere gelince bu — alaya babasının çekilmesinden önce genç Duka komuta etmişti — bu zaferin bizim albay tarafından kazanıldığını düşünerek az çok iftihar ediyorduk.

Generalimiz diyordu ki:

— Şayet, ben Galway'ın yerinde olsaydım, Silâhendazlarım da yanımda olsaydı, Galway'ın yaptığı gibi, hattâ eski Albayımıza bile silâhlarımızı teslim etmezdik.

Webb'in subayları da, Webb başımızda bulunmuş olsaydı hiç değilse düşmana esir vermezdik diyorlardı. Sevgili eski generalimiz kendisinden de, başkalarından da çok ihtiyatsızca bahsederdi; ondan daha cesur, daha parlak bir asker olamazdı; fakat, içinde bir fenalık olmamakla beraber kendi mevkiinde bir komutana yakışmayacak kadar yüksekten atıyor, dehşetli değerli bir adam olmasına rağ-

men, ordunun önünde kocaman mızrağını sallıyarak müthiş tafrası ile biraz tadını kaçırıyordu.

Esrarengiz Mr. Holt 1708 yılının başlarında gizli bir sefere çıktı; giderken de büyük bir heyecan içinde, Esmond'a yakında herkesi şaşırtacak birtakım şeyler olacağını söylemek suretiyle bir de kehanet savurdu. Dostumuz gayet bozuk ve üzüntülü bir çehre ile orduya dönüp, bahsettiği o büyük şeyin tamamıyle suya düştüğünü itiraf etmesi ile sırrın ne olduğu da meydana çıktı. Kendisi, Fransa Kralı tarafından gemilerle ve bir de ordu ile İskoçya'yı istilâ etmek üzere Dünkerk'e gönderilmiş olan St. George Şövalyesinin açtığı o bahtsız seferebilfiil iştirak etmişti. Fakat Prensin bindiği her dalı muhakkak surette kıran o aksi rüzgâr, bilindiği gibi, İskoçya'yı istilâ etmesine de engel oldu ve zavallı Monsier von Holtz'u, bermûtat kumpas kurmak, kehanet savurmak ve casusluk etmek üzere tekrar bizim karargâha savurdu. Şövalye (bir kısmımız ona bu ismi takmıştı.) Dünkerk'ten kalkıp bize karşı sefer açmak üzere Fransız ordusuna geldi. Bu orduya Burgonya Dukası komutanı olmuştu; Berry Dukası da onunla beraberdi; meşhur Mareşal Vendosime'la Matignon Dukası da kendisine seferde yardım edeceklerdi. Flanders'la ve Fransa'da olup bitenleri gayet iyi bilen Holtz (bu adamın Hindistan'da da neler olup bittiğini

bildiğinde şüphe yoktu), 1708 yılında da bir yıl önce olduğundan fazla harbedilmeyeceği ve başkomutanımızın sesi sedası çıkmaması için sebepler mevcut olduğu hususlarında israr ediyordu. Filhakika sözünü hiç sakınmayan ve büyük Duka'ya karşı zerre kadar güveni olmayan Esmond'un generali ve onunla beraber yüzlerce subay, bu hususî sebepleri Fransa Kralının Duka'ya gönderdiği sarı altınlarda aramak lâzım geldiğini ve Başkomutanın harbden kaçınmak için mükemmel rüşvet aldığını söylemekten çekinmiyorlardı. Duka'nın kaç para aldığını, bundan Cadogan'ın hissesine ne düştüğünü, Dr. Hare'e ne kadar para verildiğini santimi santimine bildiklerini iddia eden aramızda bir sürü insan vardı ve Mr. Webb bu havadis kumkumalarını dinlemekten bayağı hoşlanıyordu.

1708 seferinin başında Fransızların kazandıkları başarılar bütün ağızlarda dolaşan bu hıyanet söylentilerine bir kat daha kuvvet verdi. Generalimiz düşmanın le Ghent şehri ile aramıza girmesine müsaade etti ve ordular kırk sekiz saat karşı karşıya kaldıkları halde düşmana hücumdan kaçındı. Ghent zaptedildi; aynı gün Monsieur de la Mothe Bruges şehrini teslim olmaya davet etti; bu iki büyük şehir tek bir kurşun atılmadan Fransızların eline düştü. Birkaç gün sonra la Mothe, Plashendall kalesini zaptetti; artık herkes İspanyol Flan-

ders'inin ve Brabant'ının Fransız kıtalarının eline düşeceğini zannediyordu; fakat tam o sırada Prens Eugene'in Mozelle'den çıkagelmesiyle bütün tereddütler kökünden silindi.

Savoy Prensi ordumuza gelişini daima büyük bir ziyafetle ilân ederdi (Lord Duka'nın davetleri hem seyrek, hem de gösterişsiz olurdu); Generalimizin iki başkomutanla beraber akşam yemeğinden dönüşünü hatırlarım; Avusturyalıların İngilizlerden daha cömertçe ikram ettikleri şarabın tesiri ile vakur başı biraz kızışmış gibi idi.

Masaya bir yumruk atıp bir de küfür savurarak:

— Artık harbetmesi lâzım! diyordu. Ve bir defa da harbetmeğe mecbur edildi mi, Allah belâmı versin eğer bütün Avrupa'da Jack Churchill'le baş edilecek tek bir adam çıkarsa...

Bundan bir hafta sonra Oudenarde muharebesi oldu[1]; Esmond'un generali ile Başkomutan birbirinden nefret etmekle beraber, o gün ikisi de öyle bir cesaretle döğüştüler ki neticede her ikisi de birbirini beğenmek zorunda kaldılar.

Tuğbay Webb'in komutasındaki tugay, bu muharebenin en ağır darbelerine düşmanı mâ-

[1] Muharebe 11 temmuz 1708 tarihinde olmuştur.

ruz bıraktığı kadar kendi de mâruz kaldı; Esmond, tuğbaya vekâlet eden kendi albayının komutasındaki alayında, kendi bölüğünün başında vazife gördü ve maiyetlerinde bulunduğu yüksek rütbeli dört subayın dördü de o günkü müthiş boğazlaşmada öldürüldükleri için, alayı muharebeden çıkarırken komutan sıfatiyle başında bulunmak şerefine nail oldu. Benimle piç diye, Webb'in dalkavuğu diye alay ettiği için kavga ettiğimiz Jack Haythorn'la muharebe başlamadan bir gün önce el sıkıştığımızı düşündükçe memnun olurum. Üç gün önce, zavallı yarbayımız Brace ağabeyisinin ölümünü işitmiş Norfolk'ta bir baronlukla senede dört bin lira gelire vâris olmuştu. On iki kadar sefer esnasında kılına dokunmamış olan kader onu tam hayattan intikâm alacağı sırada vurdu; muharebeye giderken de içine doğmuş olacak ki "Talih artık benden yüzçevirecek" diyordu. Alaya gelen yeni Binbaşı, Lord Marlborough'nun mahlûklarından olup bize gözcülük etsin diye bu mevkie getirildiği söylendiğinden subayların hiç hoşuna gitmedi. Bunun ne dereceye kadar doğru olduğunu bilmediğim gibi sofra başında yaptığımız dedikoduları karargâha kimin yetiştirdiğini de bilmiyorum, ama Webb alayının da Albayı gibi Baskomutanın kara listesine geçtiği muhakkaktı.

Yiğit eski komutanımız:

— Alayı İngiltere parçalamaya cesaret edemedi, şimdi onu düşmana kırdırmak istiyor, diyordu.

Hulâsa zavallı Binbaşı Proudfoot tehlikeli bir mevzie düşmüştü.

Lord Duka'ya yaverlik eden Esmond'un sevgili genç Viscount'un yaralanmış ve Resmî Ceride'de şerefli bir isim kazanmıştı; Yüzbaşı Esmond'un ismi de, kendisini pek seven generali tarafından terfi listesine konulmuştu. Memlekette kalan bazı gözlerin, dünyanın en parlak göslerinin, naçiz hizmetlerinin anıldığı sahifeleri okuması ihtimali kalbini şiddetle çarptırdı; fakat o gözlerin tehlikeli tesirinden uzak kalmaya, hâlâ etrafında dolaşan bu tutkunun yenilmesini zaman ve mesafeye bırakmaya iyice niyet etmişti. Beatrix'ten uzak kaldıkça bu derdi üstelemiyordu; fakat memlekete dönerse derdinin yeniden depreşeceğini gayet iyi biliyor ve bir Lincolnshire'li, bataklıklarına döner dönmez kendini bekleyen sıtmanın yakasına yapışacağını bildiği için oraya dönmekten nasıl kaçınırsa, o da Walcote'a dönmekten öyle kaçınıyordu.

Orduda İngiliz partisinden olan bizler Hanovra'dan gelen her şeye bıyık altından güldüğümüz ve Elektor'un saray erkânı ve ailesini yabani köylülerden pek de farklı görmediğimiz

halde, Oudenarde muharebesinin olduğu gün, o sırada ilk seferini yapan genç Elektorluk Prensinin, en büyük bir cesaretle döğüştüğünü itiraf etmek zorunda kaldık. Bu savaşta Prens, amca oğullarıyle birlikte düşman safında bulunan ve gün şerefsiz bir surette sona erdiği zaman onlarla beraber kaçan İngiliz Kralından daha şanslı idi. Karşılarında dünyanın en mükemmel generallerinin bulunduğunu bildikleri, kendi saflarında da çok iyi bir komutan bulunduğu halde söz dinlemeyerek bu generallere karşı körükörüne bir savaşa atıldılar, öyle bir savaş ki, Vendosme Dukasının hüner ve cesareti olmasaydı, ordularının tamamen mahvı ile neticelenecekti; Duka, hısımları olan kral hanedanına mensup meşru prenslerin kavgaları ve delilikleri yüzünden meydana gelen felâketlere, deha ve cüretini verdiği imkân nispetinde, çare buldu.

— Berwick Dukası orduda olsaydı, bu günün âkıbeti bambaşka olurdu. Almanza kahramanının Blenheim galibi ile boy ölçüşecek çapta bir insan olduğunu o zaman görürdün...

Bu hal karşısında zavallı Mr. von Holtz'un söyleyebildiği bütün söz işte bundan ibaret kaldı.

Esir mübadelesi işi bermutat devam edip gidiyordu; hiç değilse Mr. Holtz'u Fransızlarla müttefikler arasında daimî surette hareket ha-

linde bulunduran zahirî sebep bu idi. Bir defasında Tuğbay Wayne tarafından casus olarak astırılmasına ramak kaldığına ben şahit oldum; fakat her nedense Başkomutanın hususî bir emri ile karargâha gönderildi. Her nerede olursa olsun, yüksek fakat gizli bir himayenin iltiması ile muttasıl gidip geliyordu. Berwick Dukası ile amcası olan bizim Dukamız arasında haber götürüp getiriyordu. Prensin karargâhında olduğu kadar bizim karargâhta da olup biten her şeyi biliyordu; bazı subaylarımız, bu arada Webb'in maiyetinde bulunan centilmenlere o büyük gündeki hareket tarzlarından dolayı İngiliz Kralının tebriklerini getirdi; Wynendael muharebesinden sonra, Generalimiz Başkomutanın ihmalinden dolayı kızıp söylenirken, bu muharebenin Fransız ordusu şefleri tarafından nasıl mütalâa edildiğinden haberi olduğunu ve Wynendael ormanı önünde yapılan duraksamanın müttefiklerin Lille'e girmelerine imkân verdiğini söylüyordu.

Holtz :

— Ah, diyordu (ve bazı kimseler de onu can kulağı ile dinliyorlardı), Kral mülküne bir sahip olabilse, işlerin gidişinin hemen nasıl değişeceğini görürsünüz. Majestemin gurbette olmasının bile şu faydası var ki İngiltere'de olup bitenleri tarafsız bir gözle takibedip bütün büyük adamlar hakkında salim bir hüküm

verebiliyor; kızkardeşi daima şu veya bu açgözlü gözdenin elinde oyuncak oluyor; her şeyi onun gözü ile görüyor, varını yoğunu onun dalkavuklarına ve bedenlerine kaptırıyor. Majestenin, memleketi bu kadar iyi tanıdığı halde, General Webb gibi bir adamın ihmal edeceğini zanneder misin? O da Lord Lydiard gibi Lordlar Kamarasında olmalı idi. Düşman da, Avrupa da onun kadrini takdir ediyor; eşitlikten, bağımsızlıktan nefret eden bazı büyük kimseler işte onun bu şöhretini bir türlü affedemiyorlar.

Maksat bütün bu konuştuğumuz şeylerin Mr. Webb'e yetiştirilmesi idi. O bu sözleri çok iyi karşılardı; zira, hizmetleri ne kadar büyükse de, John Rishmond Webb'in kendisi kadar bu dedikodulara kıymet veren bir kimse daha bulunamazdı; onunla Marlborough arasındaki fark hayli büyük olduğundan, Asaletmeabın ordudaki ve memleket içindeki düşmanları Webb'e yaltaklanmaya ve onu her şeyi elinde tutan mütahakkim âmirine karşı kışkırtmaya başladılar. Oudenarde zaferinden hemen sonra, General Webb'in önüne muhteşem bir fırsat çıktı, o kahraman asker de bu fırsatı ihmal etmedi ve bu sayede memleketteki şöhretini son derece artırmaya imkân buldu.

Oudenarde muharebesinden sonra, Savoy Prensi, Marlborough'nun tavsiyesine muhalif

olarak, Fransız Flanders'inin başkenti olan Lille'in önüne yerleşmiş ve şehri kuşatmaya başlamıştı; bu muhasara zamanımızın en ünlü muhasarası olup, gerek saldırışta, gerek savunmada gösterilen büyük yararlıklarla hemen de Trua muhasarası kadar şöhret kazanmıştı. Savoy Prensinin Fransız kralına karşı olan düşmanlığı azgın bir şahsî kin halinde olup bizim büyük İngiliz generalimizin sakin husumetinden büsbütün farklı idi; filhakiki bizim generali harb oyunu bilârdo oyunundan fazla heyecanlandırmıyor, bir ıstaka vuruşunu nasıl hazırlar veya bir karambolu nasıl yaparsa, bölüklerini aynı sükûntle ileri sürüyor, kırmızı taburlarını oraya buraya sevk ediyordu. Oyun bittikten sonra (onu daima kazanacak şekilde oynardı), bu mükemmel tâbiyecinin yüreğinde öteki tarafa karşı zerre kadar düşmanlık kalmazdı. Halbuki Savoy Prensi ile Fransızlar arasında **guerre à mort**[1] vardı. Bir tarafta yenilirse (Nitekim geçen sene Toulon[2]'da yenilmişti) o yorulmak bilmeyen azgınlığıyle Fransa'nın başka bir sınırından hücuma geçerdi.

---

[1] Fransızca «öldüresiye harb» demektir.

[2] 1707 de Eugene'le Savoy Dukası Toulon'a karadan hücum etmişlerdi; İngilizler de donanma ile denizden yardım etmişlerdir. Fakat iki komutan arasındaki kıskançlık harekâtı neticesiz bırakmış ve neticede saldırganlar hastalık yüzünden çok telefat vererek geri çekilmek zorunda kalmışlardır.

Prens orduya gelince, küllenmeye başlayan harb ateşi tekrar parlayıp alev alev yanmağa başladı. Soğukkanlı müttefiklerimiz Felemenkliler süratle ilerlemeğe, sakin Duka'mız da harbe girmeye mecbur edilmişlerdi. Prensin o derece müthiş bir kini, tavsamak bilmeyen ve yüz binlerce insana kolayca bulaşan öyle bir gayz ve nefreti vardı ki, Prensin kendisi Fransızların karşısında başlıbaşına bir orduya bedeldi. İmparatorun generali Fransız Kralının ateşli Savoy Papazına[3] reva gördüğü hakaretin acısını ondan fazlasiyle çıkarıyordu. Parlak ve

[3] Prens Eugene de Savoie 1663 te Paris'te doğmuş, 1736 da Viyana'da ölmüştür. Zamanının en namlı savaş adamlarındandı. İlkönce papaz olmak istediği için kendisine «Savoie Papazı» denilmiştir. Eugene, Ondördüncü Louis'nin hizmetine girmek istemiş, bu isteğinin Kral tarafından reddedilmesi üzerine Avusturya hizmetine girerek, burada da görüldüğü gibi, kendi vatanına karşı en kindar bir şekilde savaşmaktan çekinmemiştir. Eugene kendi hâtıratında XIV. Louis ile olan münasebetinden şöyle bahsediyor: «Ondördüncü Louis'nin küçük papazı diye anılmaktan artık usanmıştım. Bünyece fazla zayıf olduğumu söyleyerek beni bir bölüğün başına geçirmek istemedi ve kiliseden ziyade zevke müstait olduğum iddiasiyle bana papazlığı da çok gördü. Ondördüncü Louis'ye karşı kin ateşiyle yanarak Fransa'dan ayrıldım. Nante fermanının geri alınmasıyle Fransa'dan koğulmuş hiçbir Huquenot ondan bu kadar şiddetle nefret etmemiştir. Ondan sonra Fransa'ya ancak fatih bir düşman olarak gireceğime dair yemin ettim ve sözümü de tuttum. Fransa'ya birçok taraflarından

meşhur bir önder, ölçüye sığmayacak kadar cesur ve cüretli, Fransa kralının ordularına komuta eden o meşhur cengâverin en iyisi ile boy ölçüşecek surette bir asker olan Eugene'de öyle bir silâh vardı ki, Salsbach'ta patlayan top güllesi asîl ruhlu Turenne[1]'i yere serdiği günden beri eşine artık Fransa'da da rastlamak mümkün değildi; o isterse Marlborough'yu en kudretli Fransız komutanlarının emrindeki kuvvetlerin topunu birden çökertecek bir kaya parçası gibi Fransızların başına fırlatıp onları taşla ezer gibi ezebilirdi.

İmparatorluk Başkomutanının bütün azim ve kuvveti ile devam ettiği bu geniş Lille muhasarasına İngiliz Dukası pek az iştirak etti[2] ve muhasara ile Burgonya Dukası arasında yer

girdim; daha ileri gidemedimse kabahat bende değildi. İngilizler olmasaydı, Ondördüncü Louis'nin başkentine gider, onun Maintenon'unu bütün ömrümce manastıra kapatırdım.» Eugene Belgrad'da Türklere karşı da harbetmiştir.

[1] Turenne (1611-1675) Fransız mareşallerinden ve Fransa'nın yetiştirdiği en büyük askerlendendir. Birçok parlak zaferler kazanmıştır. Turenne bir muharebede top güllesi ile ölmüştür. Turenne sade, mütevazi, düşünceli bir insan, emrindeki askeri çok koruyan bir komutandı.

[2] Marlborough bu sırada bilhassa top tedarikinde zorluk çekmişti. Düşman topraklarında Fransızların gittikçe artan baskısı altında muhasara ordusunu himaye ediyor ve bu sırada erzak ve levazımını Brük-

alarak bu hatları Dukanın kuvvetlerine karşı korumaktan daha fazla bir iş görmedi. Bir aralık Prens Eugene'in yaralanması üzerine Dukamız siperlerde Prensin yerine geçti; fakat muhasara esas itibariyle bize ait bir iş olmayıp İmparatorluk ordularının işi idi. Webb ile Ranzan'ın komutası altında bir tümen, Mr. Esmond'un askerlik hayatında şahit olduğu en elîm ve iğrenç bir vazife ile Artois ve Pikardiya'ya gönderildi. Delikanlıları bu doymak bilmeyen savaşın birbiri ardından senelerce yiyip bitirdiği Fransız ordularına sürüklenip götürülmüş olan bu müdafaasız illerin perişan kasabaları bizim insafımıza kalmıştı; aldığımız emir de hiç insaf göstermememiz yolunda idi. Öyle mevkiler gördük ki muhafızları sakatlar kadınlar ve çocuklardan ibaretti. Bu menhus muharebenin angaryası yüzünden fakir düşmüş oldukları halde, vazifemiz açlıktan ölen bu zavallıların elinde avucunda ne varsa çekip almak, ambarlarındaki yiyeceği söküp çıkarmak, üstlerindeki yırtık pırtık elbiseye varıncaya kadar soyup onları çırıl çıplak bırakmak-

sel'den sağlamak zorunda bulunuyordu. İngiliz yorumcular bu ve bundan sonraki bölümlerde Marlborough hakkında yapılan tenkidlerin Duka hakkındaki peşin hükümlerinde pek ileri giden tarafgir bir insanın mütalâaları olarak telâkki edilmesi lâzım geldiğini yazıyorlar. Esasen müellif de Henry Esmond'a bu hususdaki kanaatlerinde bitaraf olmadığını itiraf ettirmiştir.

ti. Gönderildiğimiz seferin hedefi yağma etmek, adam öldürmekti; askerlerimiz öyle şeyler yaptılar ki namuslu bir insan için yüzü kızarmadan hatırlamak mümkün değildir. Dönüşte Dukanın karargâhına çok miktarda para ve erzak getirdik: bize karşı gelecek kimse yoktu; öyle olmakla beraber, o iğrenç ganimetin ne katiller, cebirler, insanlığa sığınayacak ne gaddarlıklar, tecavüz ve hakaretlerle harbin o günahsız kurbanlarının elinden sökülüp alındığını anlatmaya kimin dili varır?

Bu müddet zarfında, Lille önündeki harekât her ne kadar azim ve cesaretle sevk ve idare edilmişse de, müttefikler bu hususta pek az terakki kaydetmişlerdi; Marlborough Dukasının karargâhına döndüğümüz zaman, muhasaranın hiçbir zaman memnunluk verici bir sonuca vardırılamayacağı ve Savoy Prensinin nihayet muhasarayı kaldırmaya mecbur olacağı söyleniyordu. Lord Marlborough bu yoldaki mütalâasını açıkça söyledi; ona güveni olmayanlar (Mr. Esmond kendisinin de bunlardan olduğunu itiraf eder) Lille'in zaptedilmemesi için Duka'ya göre bazı sebepler bulunduğunu ve kendisinin bu iş için Fransa Kralından para aldığını ima ediyorlardı. Şayet bu böyle, ise (ki ben buna inanıyordum), şimdi General Webb'in, Başkomutana karşı olan kin ve nefretini tatmin etmek, meşhur Dukanın en

âdi ve belirli huylarından biri olan o yüz kızartıcı açgözlülüğünü yüzüne vurmak ve komutan olarak kendi yüksek hüner ve maharetini göstermek için eline emsalsiz bir fırsat geçmiş bulunuyordu. Birazdan anlatacağım vakaya takaddüm eden bütün hal ve şartları, Lord Duka'ya Lille muhasarasını kaldırmak şartiyle birkaç milyon kuron rüşvet teklif edildiğini; şehrin önünde bulunan İmparatorluk ordusunun erzak ve mühimmat tükenmiş olduğundan, sonradan aldıkları yardımı olmasaydı oradan çekilip gitmeğe mecbur olacaklarını; muhasaradaki kuvvetlerimizin eksiklerini tamamlamak için yola çıkarılan nakliye kolunun hangi yoldan geldiğinin Fransızlarca isabetle bilindiğini; nakliye kolunu koruyan kuvvet bu işi görmeğe yüz kızartacak derecede elverişsiz olup sayıca, nakliye kolunun yolunu kesmek için gönderilmiş olan Comt da la Mothe'un ordusundan alt kat daha aşağı olduğunu; de la Mothe'un âmiri Berwick Dukasının İngiliz Başkomutanı amcası ile durmadan mektuplaştığının muhakkak olduğunu düşündükçe, Lord Marlborough'nun niyeti Savoy Prensinin mutlak olarak muhtaç olduğu bu levazımın Necabetli Prense varmasının önüne geçmek olduğuna, bu nakliye kolunu koruyan küçük orduyu

feda etmeye ve Brest'te Tallemache[1]'e nasıl ihanet etti ise, kendi hasis ve haris emellerini gerçekleştirebilmek için nasıl her dostuna ihanet etti ise bu küçük orduya da öyle ihanet etmeye kasdi olduğuna bütün vicdanımla inanıyorum. Şayet Esmond'un generali kendi ordusundan altı yedi kat daha kalabalık bir orduya karşı mucizeyi andıran o zaferi kazanmamış olsaydı, Lille muhasarasını kaldırmak zarurî olacaktı; şunu da hatırlamak gerekir ki bizim küçük yiğit kuvvetimiz Marlborough'nun nefret ettiği bir generalin komutasında olduğu gibi kendisi de galip komutanımıza fena halde içerlemiş, en açık ve hayâsız bir haksızlıkla zaferinin semeresini elinden almağa kalkışmıştı.

---

[1] Tollmache veya Talmash İngiliz generallerinden olup 1894'te Üçüncü William tarafından Brest'e bir taarruz yapmağa memur edilmişti. Bu hususta kî plân çok gizli tutulmuş olmakla beraber bunu haber alan Marlborough muhtemel bir rakipten kurtulmak maksadiyle bu haberi Paris'te bulunan İkinci James'e ulaştırabilmiştir. Talmash düşmanı gafil avlayacağını zannettiği için hücumu fazla kuvvetle yapmağa lüzum görmemişti. Vaziyeti bilen Fransızlar gereken hazırlıkları yapmışlar ve saldırganları şiddetli bir ateşle karşılamışlardır. Bu çarpışmada ilk ölenlerden biri Talmash'ın kendisi olmuştur. Bu suretle Marlborough İngilterenin en iyi generallerinden birine şahsî menfaat saikasiyle ihanet etmiş olmak töhmeti altında kalmıştır.

XV. BÖLÜM

GENERAL WEBB WYNENDAEL MUHAREBESİNİ KAZANIYOR

Lille'i muhasara edenler ve orada muhasara edilenler tarafından şimdiye kadar hiçbir savaşta misli görülmedik parlak yararlıklar gösterildi. Fransızların tarafında (bunların cesareti harikûlade olup Mareşal Boufflers'in maharet ve şecaati, mareşale galebe çalmış olan Savoy Prensini bile gölgede bırakmıştı), bir suvari ve dragon kıtası ile, muhasaradakilerin son derece muhtaç oldukları barutu, her askere arkasında kırk librelik bir torba taşıtmak suretiyle, şehre sokmağa muvaffak olan Messieurs de Luxemburg ve Tournefort'un bu cüretli hareketi zikredilebilir; eskerler bu tehlikeli ağırlıkları ile bizim suvarimize hücum ettiler, kendilerini önlemek için çıkardığımız piyadenin ateşine göğüs gerdiler; bu korkunç hizmetin ifası sırasında erlerin yarısı havaya uçmuş olmasına rağmen, geri kalanlar hücuma devam ederek garnizonun pek muhtaç olduğu imdat malzemesi ile şehre girmeğe muvaffak oldular. Monsieur du Bois isminde bir Fransız subayı da aynı derecede cüretli bir başarı gösterdi. Dukamızın büyük ordusu muhasarayı himaye vazifesi ile Helchin'de yatmakta oldu-

ğu ve M. de Vendosme'un kalenin durumuna dair haber alması gerektiği cihetle, yüzbaşı du Bois o meşhur yararlığı gösterdi, yalnız muhasara hatlarını yarmakla kalmadı, en aşağı yedi hendeği yüzerek geçti ve mektuplarını dişleri arasında tutarak, aynı yoldan, yüzerek geri döndü.

Bu mektuplarında Monsieur de Boufflers kalede ekim ayına kadar tutunabileceğini ve müttefiklerinin nakliye kollarından birinin yolunu kesmek mümkün olduğu takdirde, düşmanın muhasarayı büsbütün kaldıracağını bildiriyordu.

Bahsolunduğu şekilde bir nakliye kolu Osten'de hazırlanmış olup muhasaraya doğru yürüyüşe başlamak üzere idi; 27 eylûlde kolun hareket ettiğini biz de Fransızlar da haber aldık. Kol, her çeşit mühimmat taşıyan 700 arabadan mürekkep olup 2,000 piyade ile 300 süvarının himayesi altında Ostend'den yola çıkmıştı. Aynı zamanda M. de la Mothe, otuz beş tabur, altmıştan fazla bölük ve kırk toptan mürekkep bir kuvvetle Bruges'den hareket ederek kolu kovalamağa koyulmuştu.

Bu esnada Tuğbay Webb yirmi bölük ve üç dragon taburundan mürekkep bu kuvveti Turont'da toplamış olup nakliye kolunu korumak ve La Mothe'u takibetmek, üzere oradan hareket etmişti; La Mothe'un pişdarları ile bi-

zimkiler büyük Turout ovasında, Wynendael adındaki küçük ormanın ve şatonun önünde karşılaştılar; ormanın ve şatonun arkasında da nakliye kolu yürüyüşüne devam ediyordu.

İleri kıtalarımız düşmanı görür görmez, ormanı arkalarında bırakıp durdular; kuvvetimizin geri kalan kısmı da kabil olduğu kadar süratle ilerledi; küçük süvari kıtamız, Generalimizin tâbiri ile, düşmanı eğlendirmek için, ovanın medhalinde öne alındı. M. de la Mothe geldiği zaman bizi ormanın önünde iki hat halinde mevzi almış buldu ve kendi ordusunu da bizim ordumuz karşısında sekiz hat halinde harb nizamına soktu; dört hat teşkil eden piyadeler önde, dragonlarla suvariler arkada idi.

Fransızlar âdetleri olduğu gibi, üç saat süren bir topçu ateşi ile muharebeye başladılar; ondan sonra, dört piyade, dört süvari hattı halinde, ormanın içinde mevzi almış olan müttefik kıtalarına karşı hücuma geçtiler. Piyadeleri fena hareket etti; süngü hücumuna kalkmaları emredildiği halde, ateş etmeğe başladılar ve bizim erlerin ilk yaylım ateşi üzerine bozulup kaçtılar. Suvari daha iyi davrandı; M. de la Mothe sayıca bizim kuvvetimizden üç dört kat fazla olan bu suvarilerle bile zaferi kazanabilirdi; fakat taburlarımızdan yalnız ikisi biraz sarsıldı ise de sonradan çabuk toplandı-

lar; Fransız suvarisinin üstüste yaptığı hücumlar, kıtalarımızı, ormanın içinde Generalimiz tarafından konuldukları mevziden bir parmak bile geriye atamadı.

Fransızlar iki saat süren hücumdan sonra, karanlık basması ile beraber, maneviyatları tamamıyle bozulmuş bir halde geri çekildiler. Düşman, verdirdiğimiz bütün zayiata rağmen bizden hâlâ üç kat daha kuvvetli idi; onun için Generalimizin M. de la Motheu' kovalaması veya, Fransızların bizi bir türlü atmağa muvaffak olamadıkları orman civarındaki mevzilerimizi muhafaza etmekten başka bir şey yapabilmesi beklenemezdi. La Mothe kırk tane topunun arkasına çekilmişti; süvarisi bizi izaç hususunda hiç de müessir olmadığı halde onları pekâlâ koruyordu; bu müddet zarfında bizim küçük kuvvetimizin bütününden daha çok önemli olan ve selâmetle oradan geçmesini sağlamak için son neferimize kadar ölmeğe hazır olduğumuz nakliye kolu da, muharebe esnasında, tam bir güvenlik içinde yoluna devam ederek Lille önündeki muhasara karargâhına varmıştı.

Lord Duka'nın karargâh komutanı Tuğbay Cadogan (bu zatın Mr. Webb'le fazla seviştiği söylenemezdi) nakliye koluna refakat etmiş ve muharebe bitip düşman tamamen ricata başladığı sırada yanında iki yüz kadar

suvari ile Mr. Webb'in yanına gelmişti. Cadogan suvarisi ile, geri çekilmekte olan Fransızlara hücum etmeği memnuniyetle teklif etti; fakat elindeki kuvvet o kadar zayıftı ki onunla düşmana herhangi bir zarar vermesine imkân yoktu; Cadogan'dan daha kıdemli olduğu için komutan mevkiinde bulunan Mr. Webb, açık arazide karşılaşmış olsaydık gene de bizi yeneceği muhakkak olan bir düşman karşısında mevziimizi muhafaza etmek ve ikmal kolunun oradan selâmetle geçmesini sağlamak gibi bir başarıyı şimdilik kâfi gördü. Bunun üzerine Cadogan'ın getirdiği suvari kıtası tek bir kılıç bile çekmedi; ancak gösterdiği azim ve metanetle Fransızların niyetlenebilecekleri yeni bir hücumun önüne geçti. Fakat ortalık kararıncaya kadar böyle bir hücum olmadığı için, esasen karargâha gitmekte olan General Cadogan bölüğü ile yola çıktı; ayrılırken iki general birbirini neşesizce selâmladılar.

Mr. Webb:

— Ne ise, dedi. Roncq'a vaktinde yetişip Lord Duka'nın tabaklarını yalayabilir!

Askerlerimiz o gece Wynendael ormanında açıkta yattılar; General de akşam yemeğini oradaki küçük şatoda yedi.

General Webb diyordu ki:

— Şayet ben Cadogan olsaydım bugün yaptığımız şu işler için bir Lordluk yakalar

dım; sen de, Harry, alay komutanı olurdun. Son iki muharebede ismim rapora geçti; ilk muharebede de az kaldı ölüyordum. Başkomutan Asaletmeaba raporumu verdiğim zaman senden bahsedeceğim ve zavallı Dick Harwood'dan münhal kalan binbaşılığa seni inha edeceğim. Cardonnel'e verilecek yüz altının var mı? Yarın karargâha raporumu götürdüğün zaman yüz altını eline sıkıştırıver!

Tuğbay bu raporda Yüzbaşı Esmond'un ismini hususî bir teveccühle zikretmek lûtfunda bulundu; Esmond bu raporu ertesi gün karargâha götürdü ve Asaletmeabın kâtili tarafından Ferik Webb'e hitaben yazılmış bir mektupla döndüğü zaman dünyalar onun oldu. Velt Mareşal Anverquerque'in oğlu Kont Nassau Wondenbourg'un gönderdiği Felemenkli subay da muharebe esnasında büyük bir yararlık ve maharetle Mr. Webb'in yardımcılığını yapmış olan komutanına hitaben yazılmış bir tebrik mektubu ile döndü.

Esmond derin bir reverans ve güleç bir yüzle mektubu sundu ve sunarken de Mr. Webb'i Ferik sıfatiyle selâmladı. Etrafındaki centilmenler — Esmond kendisine rasladığı zaman Webb maiyetiyle birlikte atla Menin'e gidiyordu — evet, etrafındaki centilmenler hep bir ağızdan hurra diye bağırdılar; Webb teşekkür etti ve yüzü meraktan kızararak mektubu açtı.

Okuduktan sonra kâğıdı büyük bir hiddetle çizmesine çarptı.

— Kendi elyazısı ile bile yazılmamış! Oku Esmond!

Esmond da yüksek sesle okudu:

"Sir,

"Mr. Cadogan şimdi geldi ve dün öğleden sonra Wynendael'de M. de la Mothe'un komutasındaki kıtalardan mürekkep kuvvete karşı verilen muharebede kazanmış olduğumuz başarıyı bana bildirdi; bu muvaffakıyetin başlıca sizin hüsnü idare ve azminiz sayesinde kazanıldığı derkârdır. Memlekete dönüldüğü zaman hakkınızı ödeyeceğimden ve nakliye kolunu kurtarmak yolundaki hizmetinizi her vesile ile ve memnuniyetle tasdik edeceğimden emin olabilirsiniz.

"Bilvesile... v.s."

M.

Zavallı Mr. Webb:

— Cardonnel olacak o kâratadan iki satır yazısı ile beni baştan savuyor... Lille'i aldığım için, bizden beş kat daha fazla sayıda düşmanı tepelediğim için, kendisinin ömründe yapamadığı bir muharebe için bu kadarını kâfi görüyor. Ferik!... Bunu o yapmadı. Ben, orduda en kıdemli tuğbayım, be! Vallahi, eğer mağlûp olsaydım, o daha memnun olurdu.

Felemenkli subayın mektubu Fransızca yazılmış olup Webb'e gelen mektuptan daha uzun ve iltifatlı idi.

Webb dedi ki:

— Herif bizim sayemizde altınlara, rütbe ve mesnetlere gömüldüğü halde, hâlâ bir silâh arkadaşından iki satırlık bir iltifatı esirgiyor... Artık kazandığı yetişmedi mi? Biz hepimiz, o servet içinde yuvarlansın diye harbetmiyor muyuz? Ziyanı yok, centilmenler, **Resmî Ceride**'yi bekleyiniz. Asaletmeab hakkımızı inkâr ederse, Kraliçe ve memleket kadrimizi takdir eder.

Konuşurken bu kahraman askerin gözlerinde öfke yaşları parıldıyordu; yüzünü silkip o yaşları eldiveninin üstüne fırlattı.

Yumruğunu havada sallıyarak:

— Lordluktan daha fazla istediğim bir şey var... dedi.

Orada bulunanlardan biri sordu:

— Acaba ne, Sir?

— John Churchill'le güzel yeşil bir çayırda bir çeyrek saat karşılaşmak... Benim üstümdeki gömlekle onun üstündeki gömlek arasında da güzel bir çift kılıç...

Biri sözünü kesti:

— Aman, Sir...

— Evet, kendisine böylece söyleyiniz. Ne demek istediğinizi anlıyorum. Burada yüksek rütbeli bir subayın ağzından çıkan her sözün ona yetiştirildiğini biliyorum. Onun için yiğit değildir demiyorum. Elbet de yiğittir. Fakat **Resmî Ceride**'yi bekliyeceğiz, centilmenler. Allah Majeste Kraliçeye uzun ömürler versin! O bizim hakkımızı tanır...

Resmî Ceride ancak bir ay sonra geldi; o sırada bizim Generalle subayları Lille'de Prens Eugene'in çektiği ziyafette hazır bulunmak şerefine nail olmuşlardı; Prens Hazretleri erzakı biz getirmiş olduğumuz için ziyafete hissemiz olacağını söylemek lûtfunda bulundu. Büyük bir ziyafetti. Asaletmeab Marlborough, Prens Hazretlerinin sağında oturuyordu; kaleyi o kadar kahramanca müdafaa etmiş olan Maréchal de Boufflers de solunda yer almıştı. Her iki ordunun bellibaşlı subayları orada idi. Esmond'un Generalinin o günkü fiyakasına diyecek yoktu. Uzun, asîl endamı, yüzünün erkekçe güzelliği zaten her yerde dikkati çekerdi. Kazandığı zafer dolayısiyle Prusya Kralının kendisine göndermiş olduğu Civanmertlik Nişanını ilk defa olarak o gün takmıştı. Savoy Prensi Eugene Hazretleri Wynendael galibi şerefine kadeh kaldırdı. Lord Duka, şarabını sanki hasta bir gülümseme ile içiyor gibi idi. Bütün yaverler orada idi; Esmond'la sevgili genç

lordu, vazifeleri müsait oldukça her fırsatta yaptıkları gibi orada da buluşmuşlardı; generallerin oturdukları masanın karşısında oldukları için orada olup bitenleri pek iyi görebiliyorlardı. Frank Lord Duka'nın üzüntülü çehresine bakıp güldü. Wynendael meselesi ve Başkomutanın Webb'e karşı olan hareket tarzı bütün ordunun dilinde dolaşıyordu. Prens Hazretleri: "Le Vainqueur de Wynendael; son armée et sa victoire[1]" dedikten sonra: "qui nous font dîner à Lille aujourd huy[2]" diye ilâve edince, bütün salon büyük bir hurra nâresi ile çınladı; zira Mr. Webb'in cesareti, civanmertliği, hattâ karakterinin zayıf tarafları bile «orduda onu herkese sevdirmişti.

Frank Castlewood:

— Hektor kadar güzeldi, Paris gibi kahraman, diye fısıldadı. Venus, geçkin bir Venus, bir elma için onun gönlünü kıramaz[3]. Ayağa kalk, Harry! Bak, Wynendael ordusu şerefine içiyoruz! Ramilies onun yanında hiç kalır! Hurra! Hurra!

---

[1] Fransızca «Wynendael galibi, ordusu ve zaferi» demektir.

[2] Fransızca «Bize bugün Lille'de yemek yemek imkânını veren» demektir.

[3] Paris, Yunan mitolojisinde yakışıklı bir çoban olarak tasvir edilmiştir. Güzel Elen'i kaçırarak Truva harbine sebebolmasiyle meşhurdur. Paris bir gün İda dağında gezerken Junon, Minerva ve Venus karşısına

Tam o sırada, Generalimizin teşekküründen sonra, biri bizim **Resmî Ceride**'yi getirdi ve gazeteyi masada elden ele dolaştırmağa başladı. Subaylar cerideyi okumak için can atıyorlardı; memlekette anneler, kızkardeşler bu gazete üzerinde ne azap ve helecanlar çekmişlerdi... Altı aydan beri hiçbir **Resmî ceride** görülmemişti ki kahramanca bir ölümü veya parlak bir zaferi haber vermesin.

Frank, askerlerin okumasını pek sevdikleri bu soluk renkli küçük kâğıdı kaparak:

— Hah işte... dedi. Wynendael muharebesi... İşte burada sizden bahsediyor, Generalim....

Bu sözleri söyleyerek bizim oturduğumuz sıradan kalktı, generalin bulunduğu yere gitti; General onu tanıyordu, onun her göreni meftun eden güzel güler yüzünü sofrasında kaç kere görmüştü. Büyük perukalı generaller ona yol verdiler. Gazeteyi General Dohna'nın deri ceketi üzerinden karşı tarafta duran Generalimize uzattı.

çıkarark ellerindeki bir altın elmayı içlerinde hangisini beğenirse ona vermesini söylerler (nifak elması).. Junon Paris'e kudret, Minerva da ikbal va'dinde bulunur; Venus da elmayı kendine verirse dünyanın en güzel kadını ile evlenmesini sağlayacağına dair söz verir. Paris elmayı Venus'a verir ve neticede güzel Eleni kaçırmağa muvaffak olur. Burada genç Lord hikâyeyi tersine çevirip elmayı Venus'a verdiriyor.

Gördüğü işten dolayı kızararak aksıya aksıya[1] gidip yerine döndü.

Delikanlı Esmond'un kulağına eğilerek:

— Harry, hoşuna gider zannettim, dedi. Ramilies muharebesinden sonra ben ismimi **London Gazette**'de okuduğum zaman hoşuma gitmemiş miydi? Ne yazıyordu bakayım: "Gönüllü olarak vazife gören Viscount Castlewood..." O ne? Ne oluyor öyle?...

Mr. Webb gazeteyi okuyunca bir tuhaf oldu; onu masanın üzerine fırlattı; sonra yerinden fırlayarak söze başladı:

— Zatı-asaletpenahileri lûtfen...

Asaletmeab Marlborough Dukası da yerinden sıçramıştı:

— Bu işte bir yanlışlık var, azizim General Webb... dedi.

Mr. Webb... gazeteyi uzatarak:

— Zatı-asaletpenahileri tashih buyurursanız, pek isabet olur...

Fakat Prens Duka ile arasında beş kişi vardı; üstelik Duka'nın bulunduğu yer daha yüksekti (Duka, Savoy Prensi, Hanovra Elektorluk Prensi ve Prusya ve Danimarka elçile-

[1] Genç Lord Castlewood Oudernarde muharebesinde bacağından yaralanmıştır.

riyle birlikte, tülden bir çardağın altında oturuyordu); onun için Webb uzun boylu olmasına rağmen Asaletmeaba kadar uzanamadı.

O zaman Webb aklına bir şey gelmiş gibi gülümseyerek:

— Dur dedi.

Sonra büyük bir terbiye ve nezaketle kılıcını çekip gazeteyi kılıcın ucuna taktı:

— Zatı-asaletpenahilerine bu şekilde takdim etmeme müsaade buyurun... dedi.

Duka'nın yüzü simsiyah olmuştu. Arkasında bekleyen seyisbaşısına:

— Al... dedi.

Ferik derin bir reverans yaptı, yerine oturup kadehini bitirdi. **Resmî Ceride**'nin yayımlandığı yazıda Duka'nın kâtibi Mr. Cardonnel, Wynendael muharebesi hakkında izahat verirken, Webb'in ismini zikretmekle beraber, bütün medhü senayı ve muharebeyi sevk ve idare şerefini Duka'nın gözdesi Mr. Cadogan'a hasretmişti.

Başkomutana âdeta kılıç çekmiş olan General Webb'in bu hareketi az dedikoduya ve heyecana vesile olmadı; fakat General, bu ilk öfke buhranından sonra, dışarıya karşı hiddetini gizlemeğe tamamıyle muvaffak oldu ve ondan sonraki hareket tarzı ile Başkomutanı, herkesin içinde hoşnutsuzluğunu belli etmekle

yapabileceğinden daha çok fazla kızdırmak imkânını elde etti.

Mr. Webb, karargâhına dönüp başmüşaviri Esmond'a akıl danıştıktan sonra (Esmond şimdi Generalin tam mânasıyle mahremiyetine girmiş ve ondan bir dost, hattâ bir oğul muamelesi görmeğe başlamıştı), Asaletmeab Başkomutana şu mektubu yazdı:

"Zatı-asaletpanahilerinin kâtibi Mr. Cardonnel'in Resmî Ceride'ye yazdığı yazıda, Tuğbay Cadogan'ın son günlerde Wynendael'de cereyan etmiş olan muharebeyi idare eden komutan olarak gösterildiği malûmu-asîlâneleridir. Bu yazının âni bir surette okunmasının, adı geçen muharebeyi vermiş olan General üzerinde ne fena bir tesir yapacağı takdir buyurulur.

"Mr. Cadogan'ın adı geçen muharebede hazır bile olmayıp ancak muharebe sona erdiği sırada maiyetindeki süvari bölükleriyle oraya gelerek mafevki olan komutanın emrine müheyya bulunduğu zatı-asaletpenahilerinin meçhulü değildir. Birinci Ferik Webb'in bir hüsnütalih eseri olarak kumanda ettiği Wynendael muharebesi neticesinde Lille zaptedilmiş, o sırada Bavyera Elektoru komutasındaki düşman kuvvetleri tarafından zaptedilmiş olan Brüksel şehri kurtarılmış, bir sene önce (içerden vâki hıyanet neticesinde) düşman eline geçmiş olan büyük Ghent ve Bruges şehirlerinin geri alın-

ması mümkün olmuştur. Mr. Webb böyle bir başarı ve hizmetin bahşettiği şereften ne Mr. Cadogan, ne de başka herhangi bir kimse lehine feragat edemez.

"Bu sene girişilen askerî harekât sona erer ermez, Birinci Ferik Webb, ordudan çekilip Parlâmentodaki yerine dönmek için zatıasaletpenahilerinin müsaadesini rica edecektir. Kendisi, parlâmentoya dönünce, dâvasını Avam Kamarası, memleket ve Majeste Kraliçe huzurunda takibedeceğini de bu münasebetle Asaletli Başkomutana şimdiden haber vermek ister.

"Asaletmeabın kâtibi Cardonnel tarafından yazılmış olan **Resmî Ceride**'nin bu asılsız ifadesinin bir an evvel düzeltilmesini sağlamak gayretiyle, Mr. Webb, aralarında başka kimselerin yeralmış olmaları dolayısiyle Asaletli Başkomutana kadar uzanamadığı için, bu hakikat hilafı ifadeyi hâvi gazete nüshasını kılıcının ucuna takmış ve bu suretle onun, ordusunda bulunan bütün subaylar hakkında adalet gereğinin yapılmasını arzu ettiğinde şüphe olmayan Asaletmeab Marlborough Duka'sının elime bir an evvel geçmesini sağlamıştır.

"Mr. Webb mafevkine karşı itaatsizliği veya kılıcını Majeste Kraliçenin düşmanlarından gayrı herhangi bir kimseye karşı mücadelede kullanmağı aklından geçirmeyecek kadar vazi-

fesini müdriktir. Kendisi askerî vazifesinin müsait olacağı ilk fırsatta derhal İngiltere'ye dönmek ve alayında yaver olup muharebenin bütün devamı müddetince orada hazır bulunarak muharebe sona erdiği sırada Mr. Cadogan'ın geldiği zamanı saate bakmak suretiyle tesbit etmiş olan Yüzbaşı Esmond'u da İngiltere'ye götürmek hususlarına musaadelerini dilér."

Başkomutan bu müsaadeyi vermemezlik edemediği gibi, çok hakaretli tâbirlerle yazılmış olmasına rağmen Webb'in mektubundan dolayı bir ceza tedbiri de alamadı. Ordunun yarısı Ghent ve Bruges şehirlerinin hıyanet yüzünden terk edildiğine (ordumuzda bu hıyanetin ne olduğunu pek iyi anlayanlar da vardı), Başkomutanın elinden gelseydi Lille'i de kurtarmayacağına, Savoy Prensinin zoru olmasaydı o sene harbetmeyeceğine inanıyordu. Fakat bir kere de döğüşmeye başladı mı, Lord Marlborough, kendi şöhreti namına, dünyada hiçbir kimsenin elinden gelmeyecek kadar iyi döğüşür ve yeryüzünde hiçbir rüşvet onu düşmanı yenmekten alıkoyamazdı[1].

---

[1] Büyük babamızın Marlborough Duka'sına karşı olan kin ve nefreti bu seferin hikâyesine ayırdığı bütün bu kısımda kendini göstermektedir. O, Duka'nın tarihin şimdiye kadar kaydettiği en büyük hain ve asker olduğu hususunda daima ısrar etmiş ve harb esnasında her taraftan rüşvet aldığını söylemiştir. Lord Marquis (o hayatında Albay Esmond isminden

Söz ayağa düşmüştü; şayet dâvanın önü alınmasaydı, ordunun yarısı birbirine girecekti. General Cadogan, Webb'e haber göndererek eğer isterse kendisi ile karşılaşmağa hazır olduğunu bildirdi. Bu davet bizimkinin kırk yıldan beri kabule hazır olduğu çeşittendi; neticede, tam mânasiyle dürüst ve cesur bir askere yakışacak şekilde hareket etmiş olan Mr. Cadogan'la bir dâvası olmayıp kendi hakkında yalan söylemiş olan karargâhtaki kimselerle zoru olduğu yolunda Cadogan'a cevap vermeğe kendisini güç belâ razı edebildik. Mr. Cardonnel General Webb'e tarziye vermek istedi; Mr.

---

başka hiçbir isimle anılmamış olmakla beraber, ona Marquis de diyebiliriz) her zaman doğru haber alamayan ve Marlborough'nun Ramillies seferinden önce iki milyon kuron rüşvet aldığı noktasında daima ısrar etmiş olan Cozvit dostundan işittiği, fakat hâtıratına kaydetmediği birçok hikâyeler anlatmak ıtiyadında idi.

Büyük babamız biz çocuklara anlattığına göre, ilk defa olarak Lord, Duka'ya takdim edildiği zaman Duka büyük babamıza arkasını çevirmiş ve o sırada Duchess'e demiş ki (bu sözleri Duchess Chelsey'deki Lady Dowager'e o da Albay Esmond'a söylemiş): «Tom Esmond'un oğlu ziyafetime geldi; onda da tıpkı babası olacak serserinin habis tavrı var!». Büyük babam bu sözü ömründe affetmemiştir. O, muhabbetinden olduğu kadar nemretinden caymazdı. Daha şöhretli bir general olan Duka'ya karşı Webb'in tarafını tuttuğu için Webb'e karşı son derece tarafgirdi. Şimdi Virjinya'da Castlewood'daki evimizde Webb'in bir portresi vardır. (Bu not eserin aslına dahildir).

Webb de Mr. Cardonnel için iyi bir sopa hazırladığını, kendisini tatmin edecek yegâne tarziyenin belki de onun veremeyeceği cinsten bir şey, yani hakikat, olduğunu bilirdi. Webb'in kurmayına dahil biz subaylarla Generalin yakın maiyetinden olanlar döğüşmeye hazırdılar; böylelikle Mr. Esmond'un başlıca hasım sıfatiyle yaptığı yegâne düello, eski bir hasreti gidermek gibi kin güdücü bir arzudan ileri gelmiş olan mesele ortaya çıkmış oldu.

Lord Maeclesfield'in suvari muhafız alayında bir tabura komuta eden Lord Mohn bu sefer esnasında Duka ile beraber bulunmuştu. Orduda herkes onu fenanın fenası bir insan olarak tanıyordu; artık büsbütün bozmuştu; İspanya'da ölümle sona eren bir düello daha yapmış, evlenmiş, sonra karısını bırakmıştı; büsbütün kumarbaz, ahlâksız, serseri bir adam olup çıkmıştı. Orduya Oudernarde muharebesinden hemen önce katılmıştı; ve Esmond'un korktuğu gibi de oldu, Frank Castlewood geldiğini işitince, onu öldürmek için fırsat aramağa başladı. Lord'un Oudernarde'de almış olduğu yara karşılaşmalarına mâni oluyordu; fakat artık yarası iyileşmiş gibi idi; onun için herhangi bir tesadüf genç hısımını bu namlı kaatilin karşısına çıkaracak diye Mr. Esmond'un her gün yüreği ağzına geliyordu. Lille'de Handyside alayının sofrasında karşılaştılar;

komutan subayın iki kişizade arasındaki geçmişten haberi yoktu.

Esmond, Mohun'un o iğrenç güzel çehresini, Leicester Mield'de karşılaştıkları o meşum geceden, yani dokuz senedenberi görmemişti. Şimdi cinayet ve ihtiras tesiri ile epeyi kötülemişti; kendisinde, üç insanın kanına girmiş olmanın vebalini, daha kimbilir kaç gizli utancın, şenaat ve cinayetin lekesini vicdanında taşıyan bir insanın endişeli hali vardı. Tatsız, derin bir reveransla eğildi ve sofraya riyaset eden subay orada bulunanları sıra ile birbirine takdim edince oradan sıvışıp gitti. Çehresi o kadar değişmişti ki Frank Castlewood onu o âna kadar tanımamıştı; halbuki kendisi delikanlıyı pek iyi tanıdı.

İkisinin hali görülecek şeydi; bilhassa delikanlının; o menhus ismi işitir işitmez derhal yüzü kızardı; fena Fransızcası ve o mâsum körpe sesi ile:

— Lord Mohun'la çoktan beri görüşmek isterdim, dedi.

Öteki, başı ile selâm verip ondan uzaklaştı. Allah için söylemeli, çocukla döğüşmek için vesile aramadı.

Esmond sofrada aralarına oturdu.

Frank :

— Bu ne demek be! diyordu. Derece bakımından senden yüksek olan bir adamın yerine

neden geçiyorsun? Lord Mohun benim arkamdan gelmeli. Ben Lord Mohun'un yanına oturmak istiyorum.

Esmond, Frank'ın Oudernarde'de bacağından yaralandığını Lord Mohun'un kulağına fısıldadı; ötekinden de sükûnetini muhafaza etmesini rica etti. Mohun da hakikaten bir müddet sakin durdu; genç Castlewood'un kendisine attığı taşlara ehemmiyet vermediği halde, sıhhate birkaç kere kadeh kaldırdıktan sonra, Lord Mohun'u içki tutmağa başladı.

Mr. Esmond sofradan kaldırmağa çalışarak:

— Kuzum Lordum, şuradan çekilip gider misin? diye yalvarıyordu.

Lord Mohun:

— Ne halteder be! Beni buradan kaldıracak insanın alnını karışlarım! dedi.

Bu sefer şarap iyice kafasını kızdırmıştı.

Dünkü meselenin bahsi açıldı. Webb Başkomutana meydan okumuştu; Webb fena muamele görmüştü; Webb ordunun en cesur, en güzel, en kibirli insanı. Lord Mohun, Esmond'un Webb'in yaveri olduğunu bilmiyordu. Generalin aleyhinde bir şeyler anlatmağa başladı; Esmond'un öte tarafında oturan genç Castlewood bunlara ters ters cevaplar veriyordu.

Lord Mhun :

— Ben artık buna tahammül edemem! dedi.

Mr. Esmond birdenbire irkilerek:

— Buna ben de tahammül edemem! dedi. Lord Mohun'un General Webb hakkında anlatıp durduğu masalların hepsi yalandır, centilmenler, tekrar ediyorum: yalan!

Sonra, Esmond Lord Mohun'un önünde derin bir reverans yaparak başka tek bir kelime söylemeden yemek odasından çıktı. Bu gibi işler o günlerde askerler arasında olağan şeylerdendi. Evin arkasında bir bahçe vardı; herkes derhal oraya üşüştü; iki centilmen ceketlerini çıkardılar ve Esmond o sözleri söylediken iki dakika sonra kılıçların ucu birbirine dokunmağa başladı. Yüzbaşı Esmond bu dünyadan Mohun'un vücudunu kaldırmış olsaydı (kaldırabilirdi de...), bir habis cezasını çekmiş ve başka habasetler yapmağa meydan bulamamış olacaktı; fakat bir adam başka bir adamı ne hakla cezalandırır? Namusum üzerine söylüyorum ki, bütün düşüncem, Lord Mohun'un Frank'la bir dırıltı çıkarmasına mâni olmaktı ve birkaç pas'tan sonra Lord, sağ kolunu üç ay kımıldamasına mâni olacak bir yara ile evine döndü.

Genç Castlewood:

— Ah Harry, keratayı ne diye gebertmedin? diyordu. Koltuk değneksiz yürüyemiyorum, ama herifle at üstünde kılıç ve tabanca ile karşılaşmağa razı idim.

Fakat Harry Esmond dedi ki:

— En iyisi vicdanını kimsenin kanıyla lekelememektir, hattâ o habîs harifin kanıyla bile...

Herkesi üç dakikadan fazla meşgul etmemiş olan bu iş de bittikten sonra centilmenler şarap kadehlerinin başına döndüler; Lord Mohun da kendi karargâhına gidip humma içinde yatağa serildi; o humma ki âkıbeti ölüm olsaydı, birçok fenalıkların önü alınmış olacaktı. Bu hâdiseden pek az sonra Harry Esmond'la Generali karargâhtan Londra'ya hareket ettiler; Yüzbaşının şöhreti şöyle böyle kendinden evvel Londra'ya ulaşmış olacak ki Chelsey'deki Lady-Castlewood kendisini sanki ülkeler fethetmiş bir kahramanmış gibi karşıladı. Kadın, Generalin şerefine büyük bir ziyafet çekti; ziyafet sofrasında Generalin oturduğu koltuk defne dallarıyla süslenmişti; Lady Hazretleri Esmond'un sıhhatine kadeh kaldırdığı zaman benim lûtufkâr generalim Esmond hakkında çok sitayişli sözler söylemek lûtuf ve inayetinde bulundu; General parlâmentonun teşekkürlerini kabule gittiği gün, Avam Kamarasından çık-

tığı sırada, oraya gönderdiği kırk araba dolusu insana Generali alkışlattı. Generali halk kadar kibar tabaka da "Yaşa! var ol!" avazeleriyle alkışladı; halka şapkasını sallayarak, başı ile selâm verişi ve elini göğsündeki Atıfet Nişanı üzerine koyuşu görülecek bir şeydi. Mr. St. John ile Esquire pâyeli Çok Sayın Robert-Hatley'in arasında Kamaradan çıkarken Mr. Esmond'u kendilerine takdim etti ve Mr. Esmond'un son üç sefer esnasındaki yararlıkları hakkında birçok göğüs kabartıcı sözler söylemek lûtfunda bulundu.

Benim emsalsiz genç Frank Castlewood'um müstesna, ömrümde gördüğüm en sevimli simâ olan Mr. St. John, Mr. Esmond'un medhü senasını ve Mr. Addison'a meşhur "Sefer" manzumesini yazarken nasıl yardım ettiğini daha önce Yüzbaşı Steele'den işittiğini söyledi.

Mr. Haltley:

— Bu manzume Blenheim zaferi kadar büyük bir eser... dedi.

Kendisi meşhur bir edebî münekkit ve edipler himayecisi olarak tanınmıştı; belki öyle idi de... Fakat ben kendi hesabıma bütün manzumede yirmiden fazla güzel mısra bulamıyorum; geri kalanı müptezel bir sürü lâkırdıdan ibaret; bence Addison'un ilâhisi hiç değilse öyle bin tane manzumeye bedeldir.

Bütün şehir Lord Duka'nın General Webb'e karşı olan haksız muamelesinden dolayı müteessirdi ve Avam Kamarasının Generale Wynendael zaferi münasebetiyle vermiş olduğu teşekkür oyunu alkışlıyordu. Lille'in bu mutlu başarı neticesinde zaptedildiği muhakkaktı; keza ihtiyar Fransız kralı da bu yüzden küçük düşmüştü; bu büyük şehrin elden çıkmasının ona, kıtalarınızın daha önce kazanmış oldukları bütün zaferlerden fazla dokunmuş olduğu söyleniyordu. Öyle zannediyorum ki Mr. Webb'in sevincinin yabana atılmayacak bir kısmı, Marlborough'nun, muhasara kaldırıldığı takdirde Fransız Kralının rüşvet olarak kendisine va'detmiş olduğu büyük bir paradan mahrum kalmış olması idi. Duka'nın düşmanları kendisine verilecek bu rüşvetin kaç para olduğunu bile söylüyorlardı; babacan Mr. Webb yalnız Fransızları yenmekle kalmayıp Marlborough'yu da yendiğini ve Başkomutanın doymak bilmeyen ceplerine doğru yola çıkmış olan üç milyon Fransız kuronundan mürekkep bir ikmal kolunun yolunu kesmiş olduğunu düşündükçe keyifli keyifli gülüyordu. Generalin eşi Kıraliçenin huzuruna kabul olunduğu zaman bütün Tory kadınlar etrafını alarak kendisini tebrik etmişler ve arkasında Marlborough Duka'sının karısınınkinden daha uzun bir kuyruk teşkil etmişlerdi. Tory partisinin bütün ileri gelenleri Generalin şerefine ziyafetler çekerek

onun askerlik hüneri bakımından Duka ile eşit olduğunu ilân etmişler ve o değerli asker bir komutan olarak meziyetlerinin takdir edildiğini zannettiği halde belki de onun zaferini bir alet olarak kullanmışlardı. Generalin yaveri ve gözde subayı olmak itibariyle Mr. Esmond da âmirine karşı gösterilen umumi teveccühten payını aldı, Majesteye takdim edildi ve minnetini kazandığı âmirinin isteği üzerine rütbesi yarbaylığa yükseltildi.

Başkalarını bilmem ama, bir aile vardı ki Esmond'un nail olduğu her mazhariyeti samimî bir sevinç ve iftiharla karşıladığında şüphe edilmezdi; öyle ki Esmond kendi hesabına onları bu kadar mesut edebildiğinden dolayı nasıl şükredeceğini bilmiyordu. Bu candan dostlar nazarında Blenheim ile Oudenarde ehemmiyetsiz olaylardı; halbuki Wynendael, onlar için savaşın zafer tacı demekti: Esmond'un hanımı muharebeye ait hikâyeleri dinlemekten hiç usanmıyordu; zannedersem General Webb'in Lady'si de onu kıskanmağa başlamıştı, zira General Kensington'dan hiç ayrılmıyor ve mütemadiyen bu tatlı konudan söz açıyordu. Yaverine gelince, talihinin kendine kazandırmış olduğu bu küçük şöhret payından dolayı Esmond'un tabiî gururunun okşandığında şüphe yoktu; öyle olmakla beraber bu şöhreti asıl gözünde büyüten şey (şimdi aradan çok zaman geçmiş olduğu için söyleyebilir) hanımının

hoşuna gitmesinde ve hepsinin fevkında olarak, Beatrix'in buna kıymet vermesinde idi.

Chelsey'deki Dowager'e gelince bütün İngiltere'de ondan daha sevinçli ve kerem ve inayet hazinesi daha geniş, yaşlı bir lady daha bulunamazdı. Lady Hazretleri evinde Esmond'a hususi dairesini vermiş ve bütün hizmetçilere kendisini efendileri saymaları tembih edilmişti. Masrafı kendine ait olmak üzere evinde eğlenceler tertibetmesini Esmond'dan rica ediyor ve misafirlere arabalarında zilzurna sarhoş olarak evlerine döndükleri zaman ömrü artıyordu; Esmond'un resminin yapılmasını istedi, bunun üzerine Mr. Jervas[1] tarafından, kendisini kırmızı ceketi ile, bir köşede patlayan bir gülleye bakıp gülümserken tasvir eden yağlıboya bir portresi yapıldı. Onun parlak bir izdivaç yaptığını görmedikçe döşeğinde rahat ölmeyeceğine yeminler ediyor, Chelsey'ye Albaya beğendirmek için güzel yüzlü, bol paralı genç kızlar topluyordu. Esmond devrin kendisi için ne kadar değiştiğini düşünerek ve babası hayatta iken çocukluğunda, Lady Hazretlerinin leğenini tutarak paj sıfatiyle karşısında nasıl titrediğini veya arabasının basamağı üzerine nasıl büzüldüğünü hatırlayarak gülümsüyordu. Kadının onda bulduğu biricik kusur, içkiden Esmond'lara yakışmayacak kadar uzak

[1] Jervas (1675-1739) tanınmış portre ressamıdır.

durması, yatağına uşakları tarafından kargatulumba edilerek götürülmediği gibi St. James veya Covent Garden'dan bir güzele gönül vermemesi idi.

Aşkta sadakatin mânası nedir ve neden doğar? Bu, biz erkeklerin düştüğümüz ve kadından ziyade erkeğe taalluk eden bir zihniyettir. Bizler sevmeyi severiz, işte işin hakikati budur. Eğer Joan'a rastlamasaydık Kate'e rastlayacak ve ona taparcasına âşık olacaktık. Sevgililerimizin öteki kadınların birçoğundan ne daha güzel, ne daha akıllı, ne daha nüktedan olmadıklarını biliriz. Biz kadınları bu sebeplerden dolayı veya herhangi başka bir meziyet veya cazibelerinden dolayı sevmeyiz; biz sevmeğe başlamadan önce bir kadının Shropshire devanası[1] gibi dünyanın en uzun boylu kadını olmasını isteyebileceğimiz gibi şu veya bu şekilde bir kemal nümunesi olmasını da isteyebiliriz. Esmond'un sevgilisinin güzellikleri ile beraber bin bir kusuru da vardı ve Esmond bunların her ikisini de tamamiyle biliyordu; mütehakkimdi. düşüncesizdi, havaî idi, sahte idi, tabi-

[1] Kadın böyle sevmez; Albay E. başka *yirmi kadar kadına* da böyle delice âşık olmuştur. R, (Bu not eserin metnine dahildir. R. harfi bilindiği gibi birinci kitabın başındaki önsözü ile eseri takdim eden Rachel Esmond Warrington'un ilk isminin baş harfidir. *Mütercim).*

atında hürmet duygusundan eser yoktu; hulâsa her bakımdan, hattâ güzellikten yana bile, dünyanın en müşfik ve en az hodgâm kadını olan annesinin tam zıddı idi. Öyle ama, Beatrix'i Walcote'taki evin merdiven başında ilk gördüğü anda Esmond onu sevdiğini anlamıştı. Ondan daha iyi kadınlar olabilirdi, fakat o Beatrix'i istiyordu. Başka hiç kimse gözünde değildi. Acaba muhteşem bir güzelliğe sahip olduğu için mi? Beatrix'in bütün güzelliğine rağmen, annesinin onun kadar genç durduğunu ve ondan daha güzel olduğunu bölüğünde pek çok kimseden duymuştu. Sesi neden kulağında çınlıyordu? Nicolini, yahut da Mrs. Tofts ondan bin kat daha güzel şarkı söylüyordu; hayır, şarkı söyleyişi falsolu idi, böyle olmakla beraber St. Cecilla'dan ziyade onu dinlemekten haz duyuyordu. Sima itibariyle Mrs. Steele'den daha güzel değildi. (Dick'in şimdiki karısı, zavallı Dick'i kızılcık sopası ile yola getiriyormuş!) öyle olduğu halde Beatrix'i görünce gözü kamaşıyordu; gözlerini kapatsa, onun düşüncesi de aynı suretle zihnini kamaştırıyordu. Konuşması parlak ve canlı idi, fakat, neşesi olduğu zaman çok güzel sözler söyleyen annesi gibi öyle emsalsiz derece zarif ve nüktedan değildi; ama gene de onu dinlemek, onunla bir arada bulunmak Esmond'un en büyük zevki idi. Kendisi ile bu iki lady arasında günlerin nasıl geçtiğini anlamamıştı. Onlara öyle

açılmış, içini öyle bir dökmüştü ki bunu başkalarına yapmasına imkân yoktu; kaldı ki başka meclislerde kendisi umumiyetle huysuz veya alıngan ve sessiz bir insan olarak tanınmıştı. Bu cemiyet[1] ona, en zarif ve nükteden insanların meclisinden daha zevkli neşeli gelirdi. Kensington'a kaçabilmek için bahane olarak uydurduğu yalanlardan dolayı Allah taksiratını affetsin... sözde topçu dairesinde çıkan uydurma bir iş; Generali ile randevu, adımını atmadığı halde yağlandıra ballandıra anlattığı saray ve vükelâ ziyafetleri; pazar günü St. James'te veya Kıraliçe'nin doğum gününde kimin yeni elbise giydiği; Mr. Harley'in ziyafetinde kaç arabanın sokağı doldurduğu; bir gece evvel Mr. St. John'la Cocoa Tree'de veya Mr. Walpole ve Mr. Steele'le Garter'da kaç şişe şarap içmek şerefine nail olduğu...

Sarayda dolaşan dedikodulara bakılırsa, Mistress Beatrix Esmond belki on defa birbirinden parlak izdivaçlar yapmak durumuna gelmiş; fakat, Esmond onun aleyhinde söylenen şeylere kendi hesabına, katiyen inanmıyordu; üç sene ondan ayrı kaldıktan sonra memlekete döndüğü zaman, belki eskisi kadar delicesine âşık değildi ama, hâlâ onun ve yalnız onun has-

[1] Onun sohbeti de ötekilere öyle gelirdi, başkalarınınkinden binlerce, binlerce defa daha zevkli gelirdi; öyle ya, onun gibi insan nerede bulunurdu? R. (Not eserin metnine dahildir. *Mütercim*).

retini çekiyor, ondan bir türlü ümit kesmiyor ve genç kızın önünde diz çökerek alsın diye kalbini hâlâ ona uzatıyordu. Şimdi 1709 yılına basmıştık. Beatrix aşağı yukarı 22 yaşında idi; üç seneden beri sarayda bulunuyordu ve kocasızdı.

Lady Castlewood, sevginin verdiği bir anlayışla Esmond'un kalbini okuyarak:

— İsteyenler yok değil... dedi. Fakat o öyle olur olmaz bir izdivaç yapmaz, Harry; benim istediğim gibi bir izdivaç yapmaz; oğlum diye hitabetmek istediğim insan hakkında (ve sen Henry Esmond bunun kim olduğunu pek iyi bilirsin), evet o insan hakkında benim yapabileceğim en iyi şey dediğimi kızıma zorla kabul ettirmeğe kalkışmamamdır. Beatrix o kadar iradelidir ki eğer ben ısrar edersem, istediğimi muhakkak reddeder. Onunla evlenecek insan mesut olmaz, meğer ki büyük bir kimse olsun ve kendisini büyük bir mevkie geçirsin. Beatrix sevilmekten ziyade beğenilmeği sever ve her şeyden fazla hâkimiyet sevdasındadır. Bir anne kızından neden böyle bahsetsin? Sen de benim oğlumsun, Harry. Onun için kızkardeşimin içyüzünü bilmelisin.

Lady samimiyetle ilâve etti:

— Ben öyle zannettim ki sen kendini bu iptilâdan kurtarabilirsin. Kendilerini bu çılgın-

lıktan kurtaranlar vardır, bilirsin. Ama senin hâlâ adamakıllı büyülü olduğunu görüyorum. İsmini **Resmî Ceride**'de okuduğumuz zaman, ben seni müdafaa ettim; zavallı çocuğum. Cidden zavallı çocuk! Sen artık yaşlı başlı bir insan oluyorsun; ben de yaşlı bir kadınım. Senin şöhretinden epeyi hoşlanıyor; şahsından da hoşlanıyor. Zekân, cevherin, görgü ve terbiyen olduğunu, saraydaki o iki dirhem bir çekirdek centilmenlerden daha tabiî bir insan olduğunu söylüyor. Fakat bu kadar kâfi değil. O bir başkumandan istiyor, albay istemiyor. Şayet onu bir duka istese, daha önce söz verdiği lordu bırakıp ona varır. Demin söylediğim gibi... Zavallı kızım dünya alâyişine neden bu kadar düşkün oldu, bilmem ki...

Esmond :

— Ne yapalım! dedi: İnsan en iyi nesi varsa onu verebilir, nihayet her şeyini verebilir. Ben ona bunları verdim. Az çok bir şöhret kazandı isem yemin ederim ki, ona sırf Beatrix'in hoşuna gider diye kıymet veriyordum. Albay olmuşum, general olmuşun, bundan bana ne? Kırk elli sene sonra bizim bugünkü mesnet ve pâyelerimize kimse ehemmiyet verir mi, zannediyorsunuz? Biraz, şöhret kazanmak istedi isem, onu şapkasına süs olarak taksın diye istedim. Daha iyi bir şeyim olsaydı, onu da verirdim. Canımı istesin, vereyim. Eğer başka-

sına varırsa vardığı adama da Allahtan iyilikler dilerim. Ben ne övünüyorum, ne de şikâyet eliyorum. Sadakatim belki deliliktir. Fakat ne yapayım ki böyleyim. Elimden bir şey gelmiyor. Onu seviyorum. Siz ondan bin kat daha iyisiniz; kadınların en müşfiki, en güzeli, en kıymetlisisiniz. Elbet de, sevgili lady, Beatrix'in bütün kusurlarını ben de sizin kadar bilirim. Kaderim böyle imiş... Tahammül edilmez bir şey değil... O benim olmazsa, ölmem. Öyle zannediyorum ki onu kazanırsam da daha mesut olmayacağım. Ben de Chelsey'deki Lady gibi Fransızca söyleyeyim: "Que voulez-vous? Je l'aime[1]!

Harry'nin sevgili hanımı ona elini vererek:

— Keşke bu söylediklerini işitseydi... dedi.

Esmond bu güzel eli öptü (bu dünyanın en sevimli yumuk yumuk eli idi; Lady Castlewood kırkına yaklaşmış olmakla beraber otuz yaşında bile göstermiyordu). Bu eli öptü ve konuştukları müddetçe onu alıkoydu.

Esmond :

— İşitse ne olacak? dedi. Ne söyleyeceğimi biliyor. Yanında olayım, ondan uzak olayım, esiri olduğumu biliyor. Belki kendimi yok pahasına sattım; olabilir. Ne yapalım, ken-

[1] Fransızca: «Ne yapayım, seviyorum» demektir.

dimi bu pahaya satmak istedim. Ya hiçbir kıymetim yoktur veya herşeye bedelim.

Esmond'un hanımı ona şöyle demek lûtfunda bulundu :

— Sen öyle bir hazinesin ki senin aşkına nail olan bir kadın, bence, onu bir saltanata bile değişmemelidir. Ben köyde büyümüş bir kadınım, onun için bütün söyleyebileceğim, şehirdeki ikbal hırsının bana pek âdi göründüğüdür. Lady Duchess'in pâyesi ve ihtişamı beni hiç ürkütmedi; korkmağa gelince... (alaylı bir gülüşle ilâve etti) onun beni yalnız huysuzluğu korkuttu. Saray lady'lerinin Majeste Kraliçe kendilerine karşı soğuk davrandığı için kederlerinden iğne ipliğe döndüklerini, büyük kişizadelerin de bir bacaklarına dizbağı nişanı takabilmek için öteki bacaklarını fedaya hazır olduklarını işitiyorum. Dünya alâyişine karşı olan bu düşkünlük Beatrix'in doğuşunda vardır; saraydaki vazifesine başladığı günden beri mükemmel bir nedime olup çıkmıştı. Biz ana kızdan ziyade iki kızkardeşe benziyoruz ve bazı bakımlardan o benim ablam gibi duruyor. Bana: "Sen âdi zevklisin" diyor, ben de ona gülüp "Sen de altı atlı arabadan anlarsın!" diyorum. Mantık ve muhakeme ile onu ikbale karşı olan düşkünlüğünden uzaklaştıramıyorum. Sessizliği sevmek, mesnet ve servete karşı lâkayit kalmak benim için ne kadar tabiî bir şey ise onun da tabiî hali bu... Mesnet, servet de-

diğimiz nedir, Harry? ve ne kadar sürer? Bizim yurdumuz burası değil... (Bunları söylerken gülümsedi; o sırada sanki günübirlik yeryüzüne inmiş bir melek kadar güzel duruyordu). Bizim yurdumuz doğruların yurdu ve günahlarımızın, kederlerimizin giremeyeceği yerdir. Babam bana darılır ve Tanrıdan fazla ümitvar olduğumu söylerdi. Ne yapayım? Zorla tabiatımı değiştiremem ya... yaşın ilerledikçe inatçılığında artıyor; ben nasıl çocuklarımı seviyorsam, muhakkak ki Allahımız da bizi bin kat, binlerce kat daha büyük bir sevgi ile seviyor. Muhakkak ki öbür dünyada hep beraber buluşup mesut olacağız. Evet, sen... çocuklarım, sevgili Lordum. Biliyor musun. Harry, ölümünden beri Lord'umun sevgisi beni yalnız bırakmıyor, sanki onunla birbirimizden hiç ayrılmamışız gibi geliyor. Belki de şu anda buradadır. Harry... zannediyorum ki o şimdi burada... Günahlarının affolunduğuna eminim; günahlarını Mr. Atterbury çıkardı ve kendisi de affederek öldü. Ne asîl bir ruhu vardı! Ne âlicenaptı! Beni aldığı zaman on beş yaşında bir çocuktum: Bana kadar alçalmakla ne büyük bir lûtufta bulundu! O zaten fakirlere, zavallılara karşı daima lûtufkârdı.

Lady durdu, sanki Cennete bakıyormuş, orada Lord'u görüyormuş gibi gözlerinde tuhaf bir ifade ile gülümsedi, sonra küçük bir kahkaha atarak:

— Sizi görüyorum da onun için gülüyorum, Sir, dedi. Sanki benden hiç ayrılmamışsınız gibi...

İnsan onun sözlerini buraya yazabilir, onları hatırlayabilir, fakat senin o tatlı, musiki kadar tatlı âhengi nasıl tasvir olunabilir?

Genç lord seferin sonunda memlekete dönmedi ve askerî vazife ile Brüksel'de kaldığını eve yazdı. Zannıma kalırsa kendisi o sırada, Savoy Prensinin o günlerde ölen annesi Madame de Soissons'un maiyetinde olup bütün Felemenk kaleleri gibi harb içinde birçok defa el değiştirmiş ve zaman zaman Fransızlar, İngilizler ve emperyalistler tarafından işgal edilmiş kibar bir kadının kalbini muhasara ile meşguldü. Tabiîdir ki Mr. Esmond, Lady Castlewood'u genç çapkının yaptıkları hakkında aydınlatmayı uygun görmediği gibi, Lord Mohun isminin hanımında nasıl bir nefret uyandırdığını bildiği için, onunla olan düellosuna dair bir kelime bile söylemedi. Frank kalem ve mürekkebe fazla ne vakit, ne de para sarf ederdi; onun için, Harry generali ile birlikte memlekete döndüğü zaman, annesine iki satırlık bir mektup yazıp bacağındaki yaranın iyi olmuş sayılacağını, ertesi sene rüştünü ispatını kutlamak için geleceğini, sözü geçen vazifenin kendisini Brüksel'de alıkoyduğunu, Amcaoğlu Harry'nin bütün havadisleri vereceğini bildirdi.

Fakat Lady Castlewood'un o meşhur 29 aralık günü münasebetiyle oğlundan mektup almak isteyeceğini bildiği için lord Brüksel'den annesine uzun bir mektup yazdı; bunda herhalde Mohun'la olan düellodan bahsetmiş olacak ki, senenin ilk günlerinde Esmond bir gün hanımını ziyarete geldiği zaman, hem Lady'nin hem de kızının gelip kendini selâmladıklarını, sonra da Chelsey Dowager'inin köyünden kalkıp arabası ile tarlalardan geçerek Kensington'a geldiğini görünce çok şaşaladı. İki Castlewood Lady'sinin selâmlarından sonra, Dowager, hiçbir zaman vazgeçmediği Kral James devri modası kule gibi yüksek saç tuvaleti ile, çok saltanatlı bir tavırla ilerleyerek:

— Amcaoğlu Henry, dedi, bütün aile efradı burada toplandık; hanedanımızın reisine karşı olan necibâne hareketinizden dolayı size teşekkür ediyoruz.

Böyle söyledikten sonra, güller gibi kızaran yanağını işaret ederek Esmond'a oradan bir büse almak saadetine nail olabileceğini anlattı. Yanağın birine selâm resmi ifa edildikten sonra, kadın öteki yanağını uzattı.

Diğer iki lady de küçük bir koro halinde:

— Amcaoğlu Harry, necibâne hareketinden dolayı sana teşekkür ederiz, dediler.

Esmond Lille'de geçen vakanın hısımlarının kulağına kadar geldiğini o zaman anladı.

Onların hep birden kendisini sanki aile efradından biri imiş gibi selâmlamaları delikanlının hoşuna gitti.

Yemek odasında büyük bir ziyafet sofrası kurulmuştu; lady'ler düğüne gider gibi süslenmişlerdi: Chelsey'li Lady başına en yüksek kulesini[1] yapmıştı; Lady Castlewood yastan çıkmış olduğu için, **à ravir**[2] güzel ve mesut görünüyordu; saray nedimesi de kendine doğuştan vergi o zerafet ve ihtişamla giyinmişti; güzel göğsünde , Ramilies muharebesinden sonra Frank'ın eve yolladığı o Fransız subayının yıldızı vardı.

Genç kız gözlerini indirip göğsündeki yıldıza memnunlukla bakarak:

— Görüyorsun ya, bugün büyük şenlik günümüz... Onun için nişanlarımızı taktık, dedi. Annemin pek güzelliği üstünde, değil mi? Onu ben giydirdim!

Hakikaten Esmond'un hanımı, delikanlı yüzüne bakınca, utancından kızardı; güzel sarı saçları, modaya uygun zarif elbisesi ile, biçim

---

[1] Burada Fransızca kule mânasına gelen *tour* kelimesi kullanılıyor. O devrin modası olan yüksek saç tuvaleti. Addison bu hususta diyor ki: «Bundan takriben on sene önce saç tuvaletleri o kadar yüksek lere çıkarlardı ki insan nev'inin dişi kısmı erkeklerden daha uzun boylu dururdu. Bir zamanlar boyu yedi kademe yaklaşan birçok lady'ler hatırlarım».

[2] Fransızca: «Hayran olunacak derecede» demektir.

ve sima bakımından yirmi yaşında bir genç kıza benziyordu.

Masanın üzerinde, kırmızı kadife kın ile, gümüş işlemeli güzel kabzeli, nefis bir kılıç duruyordu; kabzesine de mavi bir kordele bağlanmıştı. Yüzbaşı bu zarif şeyi görmek için ayağa kalkarak:

— O ne? dedi.

Mis Beatrix kılıca doğru giderek:

— Diz çök, dedi. Seni bununla şövalye yapıyoruz (bu sözleri söylerken kılıcı Esmond'un başının üstünde salladı). Lady Dowager kılıcı verdi; ben kordelesini taktım; annem de püskülünü yaptı.

Annesi:

— Beatrix, kılıcı kuşat, dedi. Sen bizim şövalyemizsin, Harry, hakikî şövalyemiz... Oğlunu müdafaa ettiğinden dolayı bir ananın şükran ve duasını kabul et, sevgili, çok sevgili dostum...

Daha fazlasını söyleyemedi; sahne Dowager'e bile dokunmuştu; birkaç âsi göz yaşı, Esmond'un biraz evvel koklamasına izin verilen soluk katmerli güller üzerinde yukardan aşağı acıklı izler bıraktı.

Annesi:

— Üç gün evvel dostunuz Yüzbaşı Steele'i Hampton'da ziyarete gittiğiniz zaman sevgili Frank'tan bir mektup aldık. Bütün yaptıklarınızı, onunla o.... o.... alçağın arasına girmek asaletini gösterdiğinizi anlatıyor...

Dowager de :

— Bugünden itibaren seni evlâtlığa kabul ediyorum, dedi.

Ve elini şöyle bir sallayarak ilâve etti:

— Senin hesabına daha zengin olmasını çok isterdim, oğlum Esmond.

Mr. Esmond, Lady Hazretlerinin önünde büyük bir hürmetle diz çökerken, kadın gözlerini kaldırıp tavana, on iki mumlu yaldızlı avizeye baktı (meclis kalabalık olacağı için on iki mum yakılmıştı) ve yeni evlâtlığı için o istikametten hayırlar diledi.

Öteki Viscountes :

— Yavrum Frank'çığım, askerliğe ne kadar da meraklı... Aklı fikri hep istihkâmlarda... Keşke o da burada olsaydı... Gelecek sene rüştünü ispatını Castlewood'da kutlarız inşallah...

Esmond :

— Eğer sefer müsait olursa... dedi.

Oğlanın annesi :

— Seninle beraber olduktan sonra, evvel Allah, korkmam... dedi. Harry'miz onu her zaman korur...

Saray nedimesi :

— Gelecek seneden önce muhakkak barış olacak... Lord Marlborough azledilecek, karısı o korkunç Duchess de her yerden kovulacak. Şimdi Majeste Kıraliçe kendisi ile konuşmuyor. Onu Bushy'[1]de gördün mü, Harry? Dişi aslan

[1] Hampton Court sarayına bitişik park.

gibi ateş püskürerek parkta dolaşıyor, insanların gözlerini oyuyordu.

Chelsey'li Dowager madalyonunu çıkarıp öperek:

— O zaman Prenses Anne da birini çağırtır belki...

Hanımı sordu:

— Harry, Oudenarde'de Kralı gördün mü?

Kadın su katılmamış Jacobite[1] olduğu için Kralı inkâr etmeği Allahı inkâr etmek kadar aklından geçirmezdi.

Harry:

— Yalnız genç Hanovra'lıyı gördüm, dedi. St. George Şövalyesini...

Lady'lerle Beatrix:

— Kral, sir, Kral! diye bağırdılar.

Beatrix güzel ellerini çırparak:

— Vive le Roy[2]! diye haykırdı.

Bu sırada sokak kapısının kırılırcasına çalındığı duyuldu; saat üçtü; misafirler gelmeye başlamışlardı; biraz sonra hizmetçi, Yüzbaşı Stelle ile eşinin[3] geldiklerini haber verdi.

---

[1] Kral James taraflısı.

[2] Fransızca: «Yaşasın Kral» demektir.

[3] Steele'in anlattığına göre, karısı paraya son derece düşkün, zekâ ve irfana karşı tamamiyle hissiz bir kadındı. Nasihat vermekten ibaret olan aktif rolünü, bu nasihatlerden faydalanmak hususunda kocasına düşen pasif rolden daha iyi oynardı. Kadın

Öteki misafirlerden evvel davranan Yüzbaşı ile Mrs. Steele, Kensington'a "Virâne" dedikleri Hampton Wick'teki kır evlerinden araba ile geliyorlardı.

Mrs. Steele:

— Bloomsbury Square'deki konağımızdan gelmiyoruz, diye bu ciheti hanımlara tasrihe lüzum gördü.

Hakikat, Harry daha o sabah karıkocayı Hampton'da saç saça baş başa bırakarak kendini buraya dar atmıştı; zira, temizlik yanından bile geçmemiş bir yatakta yatarak gerek bu yatağın içindeki can yoldaşları, gerekse bitişik odada alıp yürüyen kavga faslı yüzünden uykusuz kaldığı odadan, Mrs. Steele'in zavallı Dick'e vermeyi âdet edindiği zılgıtları hem gece, hem de sabah bütün tafsilâtı ile işitmişti.

Geceleyin, suçlu pek oralı olmuyordu; Dick sarhoştu ve böyle iken dünyanın azarını işitse babacanlığı gene de elden bırakmazdı. Mr. Esmond, punçla bordo şarabının verdiği samimiyet ve heyecan içinde onun sersem sersem söylenerek sevgili Prue'suna diller döktüğünü, kelimeleri ağzında geveliyerek "Bitişik odada kibar bir subay bulunduğunu unutma... bütün söylediklerini işitir..." diye yalvardığını duydu.

Hampton Court yakınında Hovel (virâne) ismi verilen şık bir köşkte otururdu; Steele'in kendisine olan borcundan dolayı Addison'un haciz koyduğu ev burasıdır.

Kadın bu yalvarmalara rağmen ona sarhoş köpek diye haykırmakta devam ediyor ve bu nutkuna ancak yüzbaşının derin horultusu ara veriyordu.

Ertesi sabah talihsiz kurban başağrıları içinde kendine geldi ve ikili konuşma tekrar başladı.

— Evde tek bir lira bulunmadığını bildiğin halde yüzbaşıları neden yemeğe davet ediyorsun? Beni soyup soğana çevirdiğin yetmiyormuş gibi üstelik benden bir de ziyafet mi istiyorsun? Kensington'da o kadar kibar insanların karşısına maskara gibi sarı seten elbisemle nasıl çıkarım? Üstüme giyecek bir elbisem yok... Zaten hiçbir zaman olmadı...

Ve kavga bu şekilde sürüp gitti. Konuşma pek fazla samimileştiği zaman Mr. Esmond alabildiğine gürültü yaparak burnunu siliyor ve bu boru sesi üzerine fırtına bir müddet kesiliyordu. Karısı yenir yutulur şey değildi ama, Steele'in kendisine doyum olmazdı, ve az kelli felli hanımefendi olmayan Castlewood Lady'leri de Mrs. Steele'i sırf Mr. Steele'in gönlü hoş olsun diye ziyafete çağırmışlardı.

Yüzbaşı ile karısından başka birçok büyük ve belirli kimseler bir araya toplanmışlardı. Chelsey'li Lady Kensington'dakilerin kendilerine göre olan hizmetçilerine çeki düzen vermek ve yardım etmek için kendi adamlarına mahsus resmî giyecekleri ve uşakları oraya göndermişti. Harry'nin lûtufkâr patronu Birinci

Ferik Webb de orada idi; kadifeler ve sırma galonlar içinde parıl parıl yanan generali yaşlı Lady bayağı kendine mal etmişti.

Esmond'un yeni tanıştığı generalin hısımı, Esquire pâyeli Sayın Henry St. John vardı (bu zat Lady Castlewood'dan çok hoşlanmış, onu hattâ kızından daha çok beğenmişti); krallığın en büyük kişizadelerinden biri olup o günlerde İngiltere'ye Brandon Dukası nasbolunan İskoçya'nın Hamilton Dukası; Tory partisinin asîl lordlarından Lord Ashburnham'la ismini unuttuğum başka bir lord; lady'lerden Asaletmeab Ormonde Duchess'i kızları Lady Mary ile Mistress Beatrix gibi Kıraliçenin nedimelerinden olan Lady Betty vardı.

Yemekten evvel salonda toplandığımız sırada Yüzbaşı Steele, Esmond'un kulağına fısıldadı:

— Ne tarafa baksan Tory!

Hakikat Steele'den başka ziyafette kim varsa hepsi bu partidendi.

Mr. St. John Mrs. Steele'e hususî iltifatlarda bulundu ve kadını o kadar memnun etti ki Mrs. Steele kocasının da Tory olmasını istediğini söyledi.

Mr. St. John dedi ki:

— Madam, isterseniz ben de Whig olayım. Siz yokmusunuz?... İnsanı ne isterseniz yapabilirsiniz!...

Bunun üzerine Mrs. Steele güzel gözlerini önüne indirerek:

— Mr. John, şayet bir gün Bloomsbury Square'e gelirseniz size bildiğimi öğretirim. Bloomsbury Square'i bilir misiniz?

Mr. St. John:

— Mall'ı bilir miyim? Operayı bilir miyim? Devrin en güzel kadını kimdir bilir miyim? Merhamet buyurun, Madam, şimdi Bloomsbury'den daha moda olan semt var mı? Âdeta **rus in urbe...**[1] Hampstead'e kadar bütün yol boyunca bahçeleriniz var; etrafınız da çepeçevre saray... Southampton House... Montague House...

Mrs. Steele haykırdı:

— Hani şu gidip gidip düello ettiğiniz yer, değil mi? Ah, siz erkekler yok musunuz?

Muhatabı:

— Düelloya siz kadınlar sebeb oluyorsunuz... Madam, Dick iyi kılıç kullanır mı? **Tatler**[2] ne güzel dergi, değil mi? Kırk dokuzuncu sayısındaki portrenizi hep tanıdık; bu yazıyı okuduğum günden beri sizi tanımak için can atıyordum. "Şunu teslim etmek lâzım ki Aspasya aşk denilen o güzel nişanın birinci rütbesidir". O parça böyle değil miydi? "Bu mü-

[1] Lâtince: «Şehir için kır» demektir.

[2] *Tatler* (geveze) Steele'in yayımladığı kıbar tabakaya hitabeder dergi. Addison bu gazeteye hayli yazı yazmıştır. *Tatler* haftada üç defa yayımlanırdı. Kırk dokuzuncu sayısı 1709 yılı temmuzunda çıkmıştır.

kemmel kadınla aşk asla maksut olmamakla beraber hiç değişmeyen bir neticedir. Hal ve tavrında davet, emirden daha çok fazla olmasına rağmen, ona bakmak lâübali hareketi derhal durdurmak demektir; onu sevmek de irfan mektebinden ders görmektir."

Centilmenin söylediklerinin tek bir kelimesini bile anlamamış olan Mrs. Steele:

— Öyle mi? dedi.

Mr. St. John kadının önünde eğilerek ve iltifatı bir kat daha artırarak:

— Böyle bir sevgilisi olan bir insan mükemmel olmaz da ne olur[1]?

Kadın haykırdı:

— Metresi mi dediniz?... Eğer beni kastediyorsanız, size şunu söylemek isterim ki ben Yüzbaşının metresi değilim, karısıyım!

Mr. St. John ciddiyetini hiç bozmadan:

— Bunu çok iyi biliyoruz, dedi.

Bu arada Steele söze karışarak dedi ki:

— Vakaa Mrs. Steele kaleminden çıkabilecek bütün iltifatlara lâyıksa da, bu yazı onun hakkında değil, Lady Elisabeth Hastings hakkında yazmıştım.

---

[1] «Sevgili» diye tercüme ettiğimiz «mistress» sözü aynı zamanda «metres» mânasına da gelir. Mistress sözü bilhassa edebî dilde sevgili mânasına kullanıldığı için bu lisandan pek anlamayan Mrs. Steele kelimenin âmiyane mânasını veriyor.

Mr. St. John:

— Ben bu yazıyı hep Mr. Congreve yazdı zannediyordum, dedi.

Ve bu sözleriyle bu bahis hakkında göründüğünden daha çok fazla şeyler ve bu arada Mr. Bickerstaffe[1] tarafından çizilen portrenin kime ait olduğunu bildiğini Mr. Steele'e göstermek istedi.

Steele cevap verdi:

— Tom Boxer Observator'da öyle söylüyor. Ama Tom'un kehanetleri baştan aşağı yanlıştır.

Mrs. Steele usulca dedi ki:

— Mr. Boxer'la kocam bir vakitler pek dosttular; yüzbaşı hummadan yattığı zaman hiç kimse Mr. Boxer'in gösterdiği yakınlığı ona göstermedi; her gün başucunda idi; nitekim kendisini iyi eden Dr. Arbuthuot'u da o getirdi idi.

Mr. St. John:

— Sahi mi, Madam? dedi. Ne şayanı dikkat!

— Fakat yüzbaşının son komedisi çıktığı zaman Mr. Boxer hiç oralı olmadı. (Bilirsiniz ki o Mr. Congreve'in adamıdır, onun için öteki tiyatro lehinde tek bir söz bile söylemek istemez); bu hareketi kocamı kızdırdı.

---

[1] *Tatler* dergisinde başyazı yazanlar bu takma ismi kullanırlardı.

Mr. St. John:

— Ya... Demek Mr. Boxer Mr. Congreve'in adamı, öyle mi? dedi.

Bunun üzerine Mr. Steele söze karışarak:

— Mr. Congreve'in aklı kendine yeter, dedi. Ben herkese hakkını veririm; bunun hilâfına olarak bir söz söylediğimi kimse işitmemiştir.

Mr. St. John dedi ki:

— Mr. Addison'un da zeki bir adam ve bir şair olarak aynı derecede meşhur olduğunu söylüyorlar. Sizin Tatler'e onun da kaleminin karıştığını söylerler, doğru mu, Mr. Steele?

Mr. Steele:

— Gazelde de, hezelde de kimse onun kâbına varamaz! dedi.

Karısı haykırdı:

— Bana bak, Dick, vız gelir bana senin Mr. Addison'un! Adam öyle tavırlar takınıyor, şimdi öyle kurum satıyor ki... Lady Hazretleri de benim fikrimdedir, zannederim; ben kendi hesabıma, beyaz kaşlı sarışın erkeklere tahammül edemem... Esmer erkekleri beğenirim doğrusu...

Sofradaki bütün esmer erkekler bu sözleri alkışlayıp Mrs. Steele'i başlarıyla selâmladılar. Kadın sözüne devamla:

— Mr. Addison bazan Yüzbaşıya yemeğe gelir, ağzını açıp bana bir lâkırdı söylemez, sonra ikisi de sarhoş bir halde yukarı çıkıp çay içerler. Ben senin Mr. Addison'unun sırtındakinden başka ceketi olmadığı zamanı da bili-

rim, o tek ceketin de dirseği yamalı olmak şartıyla...

Mr. St. John :

— Dirseği yamalı, ha? Beni çok ilgilendiriyorsunuz... dedi. Bir edibin halini başka bir edibin dilber eşinin ağzından dinlemek çok hoş oluyor doğrusu...

Konuşkan kadın :

— Size onları istediğiniz kadar anlatayım, dedi. Yüzbaşı şimdi kimi buldu, biliyor musunuz? Bir kamburcağız, parmak kadar bir mahlûk... Dick ona şair diyor... Papacı bir bacaksız...

Eşi usulca :

— Sus... Aramızda iki tane papacı var... dedi.

Lady :

— Katolik değil, dedi. İsmi Pope olduğu için papacı diyorum. Alay olsun diye... bu cüce adam pastoral bir şiir yazmış... çobanlara, çoban kızlarına dair...

Hanımım masanın öbür ucundan gülerek dedi ki:

— Çobana da zaten ucu kambur bir sopa lâzım değil mi?...

Bunun üzerine kadın :

— Onu bilmem ama, dedi, Yüzbaşı bu acayip mahlûku eve getirdiği zaman ben lohusa idim, ilk oğlumu yeni dünyaya getirmiştim; Allah sakladı da daha evvel getirmedi; Dick artık hep onun dehasından bahsediyor... Zaten o hep böyle saçma şeylerden bahseder!

Mr. St. John sordu :

— Tatler'lerden hangisini beğeniyorsunuz, Mrs. Steele?

Kadın :

— Şimdiye kadar tek bir tane okudum, dedi. Bir sürü deli saçması... Yok Bickerstaffe şunu demiş... yok Distaff bunu yapmış... yok Quarterstaff şunu söylemiş... Yüzbaşı gene kendini Burgonya şarabına verdi... Nerede ise zilzurna sarhoş olacak... Yüzbaşı Steele!

Yüzbaşı :

— Senin gözlerini düşünerek içiyorum, sevgilim! dedi.

Anlaşılan, Steele karısını güzel buluyor ve Mr. St. John'un kinayeli iltifatlarını sahici zannediyordu.

Bütün bu müddet zarfında Saray Nedimesi Mr. Esmond'u konuşturmağa çalışmış ve hiç şüphesiz onun tatsız bir adam olduğuna hükmetmişti. Zira, Esmond Beatrix'in yanındaki boş bir yeri tam kapacağı sırada bir yanlışlık yüzünden ondan büsbütün uzak düşmüştü; Asaletmeabla Lord Ashburnham arasında kalan Beatrix de o güzel beyaz omuzlarını silkerek amcası oğluna "bana acı!" der gibi bakmıştı. Çok geçmeden Lord Duka ile genç komşusu arasında çok sıkı ve hararetli bir konuşma başladı. Güneş nasıl parlamadan ve ışığına mâruz kalanları yakmadan duramazsa, Mrs. Beatrix de gözlerini kullanmaktan kendini alamazdı. Sofrada başyemek yenildiği müd-

«değçe ziyafet Esmond'a uzun gelmeğe başladı; ortaya çorba konulduğu zaman ona sanki saatlerden beri sofrada oturuyorlarmış gibi geldi; sıra tatlılarla elmasiyelere gelince onların da sanki sonu gelmeyecek zannetti.

Nihayet lady'ler kalktılar; Beatrix sofradan ayrılırken dukaya gizlice bir göz attı; ortaya yeni bir şişe şarapla kadehler konuldu ve şerefe içilmeğe başlandı. Mr. St. John, Asaletmeab Hamilton Dukası ile arkadaşlarına, Asaletmeab Brandon Dukasının sıhhatine kadeh kaldırmalarını teklif etti. Başka bir Lord da, General Webb'in sıhhatine kadeh kaldırarak dünyanın en cesur subayının lâyık olduğu komuta mevkiine getirilmesi dileğinde bulundu. Mr. Webb mecliste bulunanlara teşekkür etti, yaverine iltifatta bulundu ve bu vesile ile meşhur meydan muharebesini onlara bir kere daha yaşattı.

Mr. St. John usulca:

— Il est fatiguant avec sa trompette de Wynendael[1]! dedi.

Bizim taraflımız olmayan Yüzbaşı Steele devrin en büyük generali Marlborough Dukası şerefine sadakatle kadehini kaldırdı.

Mr. Webb:

— Bütün kalbimle en büyük generalin şerefine içiyorum! dedi. Onun bu vasfına sözüm yoktur. Bu kadeh General şerefine kalkıyor, Dukanın şerefine değil, Mr. Steele!

[1] Fransızca: «Wynendael borazanı ile kafa şişiriyor» demektir.

Güçlü kuvvetli centilmen bu sözleri söyleyerek kadehini boşalttı; buna karşılık Dick de iki kadehi tepeleme doldurup birini Generalin, birini de Dukanın şerefine yuvarlayıverdi.

Şimdi Asaletmeab Hamilton Dukası şimşekler çakan gözleriyle ayağa kalkarak (hepimiz epeyi şarap içmiştik), güzel ve emsalsiz Mrs. Beatrix Esmond şerefine içilmesini teklif etti; hurra sesleri arasında hep içtik, hele Lord Ashburnham coşarak üstelik bir de nâra attı.

Herkesten fazla içtiği halde birçoğumuzdan daha iyi dayanan Mr. St. John:

— Ne yazık ki bir Hamilton Duchess'i var! diye fısıldadı.

Bunun üzerine lady'lerin çay içtikleri salona geçtik. Zavallı Dick'e gelince onu sofra başında yalnız başına bırakmağa mecbur olduk; Dick orada oturmuş, dünyanın en büyük şairinin dünyanın en büyük generalini övmek için yazdığı "Sefer" manzumesinden bazı mısraları hıçkıra tıksıra okumağa çalışıyordu; yarım saat sonra, Harry Esmond onu sarhoşluğun daha ileri bir safhasında, Tom Boxer'in yaptığı hainlikten dolayı iki gözü iki çeşme ağlar bir halde buldu.

Salon pek fazla aydınlatılmış olmasına rağmen, zavallı Harry'ye kapkaranlık geldi. Beatrix kendisi ile hemen de hiç konuşmamıştı. Lord Duka gidince, rütbe itibariyle ondan sonra kim geliyorsa derhal onun üzerinde

denemelere geçti. Ve gözlerinin bütün ateşi, zekâsının bütün büyüsü ile genç Lord Ashburnham üzerinde çalışmağa başladı. Davetlilerin çoğu iskambile başladılar; Mr. St. John artık yaranmağa lüzum görmediği Mrs. Steele'in yüzüne doğru esnedikten ve Lady Castlewood'la çok parlak ve canlı bir tarzda konuşarak ona güzel olduğunu ve güzelliğinin kızınınkinden daha çok yüksek bir mertebeye ulaştığını söyledikten sonra, müsaade alıp gitti. Geri kalan davetliler de onun arkasından hemen kalktılar; Lord Ashburnham da, esirettği insanlar arasında kendi gibi daha nicelerinin kalbini büyülemiş olan o gülümser yüzlü genç iğva perisine ateşli bakışlar fırlatarak herkesten sonra çıkıp gitti.

Mr. Esmond herhalde hısım olduğu için en geriye kalmayı uygun gördü; nihayet arabalar çekip gittiler; halası Dowager'in tahtıravanı da meşalelerle karanlıklar içinde Chelsey'ye doğru yola çıktı; kasaba meydanında birikip alışık olmadıkları bu araba, tahtıravan, uşak, meşaleci kalabalığına hayretle bakan halk yataklarına çekildiler; Esmond bütün bunlar olup bitinceye kadar orada kaldı. Zavallıcık, kız kendisine bir tebessüm veya son bir teselli sözü ihsan eder ümidiyle orada birkaç dakika daha oyalandı. Fakat Beatrix'in sabahki şevk ve neşesi kalmamıştı; yahut da başka türlü görünmek işine geliyordu. Lady Betty'nin maskara gibi kıyafetiyle alaya baş-

Esmond daha o sabah Beatrix'le başbaşa mesut saatler geçirdiğini, ona hitaben şiirler yazdığını, genç kızın bu şiirleri klavsende çalarak şarkı halinde okuduğunu düşünerek:

— Ne!... diye haykırdı.

— Evet, dedi, öteki, bugün kendisine gittim. Hattâ arabamla geçerken yolda seni gördüm, Knighsbridge'e doğru yürüyordum. O kadar güzeldi ve bana öyle tatlı şeyler söyledi ki önünde diz çökmekten kendimi alamadım ve... ve... muhakkak ki dünyanın en mesut insanıyım; çok da gencim; fakat o: "Merak etme, yaşlanırsın" diyor... Biliyor musun, dört aya kadar rüşdümü ispat ediyorum... Aramızda da pek az yaş farkı var; o kadar mesudum ki... Buradakilere bir şey ikram etmek isterim; bir iki şişe şarap içelim... On şişe içelim... İngiltere'nin en güzel kadınının sıhhatine kadah kaldıralım!

Genç Lord kadeh kadeh üstüne tokuşturadursun, Esmond onu bırakarak meseleyi anlamak için Kensington yolunu tuttu. Haber fazlasiyle doğru idi: hanımının mahzun ve merhametli yüzü her şeyi olduğu gibi söylüyordu; bunun üzerine meselenin kendisince bilinen teferruatını, o sabah Esmond gittikten yarım saat sonra, şurada, onun yazıp Beatrix'le birlikte söyledikleri şarkının hâlâ klavsen üstünde durduğu şu odada genç Lord'un kıza evlenme teklifinde bulunduğunu anlattı.

İKİNCİ KİTABIN SONU

denemelere geçti. Ve gözlerinin bütün ateşi, zekâsının bütün büyüsü ile genç Lord Ashburnham üzerinde çalışmağa başladı. Davetlilerin çoğu iskambile başladılar; Mr. St. John artık yaranmağa lüzum görmediği Mrs. Steele'in yüzüne doğru esnedikten ve Lady Castlewood'la çok parlak ve canlı bir tarzda konuşarak ona güzel olduğunu ve güzelliğinin kızınınkinden daha çok yüksek bir mertebeye ulaştığını söyledikten sonra, müsaade alıp gitti. Geri kalan davetliler de onun arkasından hemen kalktılar; Lord Ashburnham da, esir-ettği insanlar arasında kendi gibi daha nicelerinin kalbini büyülemiş olan o gülümser yüzlü genç iğva perisine ateşli bakışlar fırlatarak herkesten sonra çıkıp gitti.

Mr. Esmond herhalde hısım olduğu için en geriye kalmayı uygun gördü; nihayet arabalar çekip gittiler; halası Dowager'in tahtıravanı da meşalelerle karanlıklar içinde Chelsey'ye doğru yola çıktı; kasaba meydanında birikip alışık olmadıkları bu araba, tahtıravan, uşak, meşaleci kalabalığına hayretle bakan halk yataklarına çekildiler; Esmond bütün bunlar olup bitinceye kadar orada kaldı. Zavallıcık, kız kendisine bir tebessüm veya son bir teselli sözü ihsan eder ümidiyle orada birkaç dakika daha oyalandı. Fakat Beatrix'in sabahki şevk ve neşesi kalmamıştı; yahut da başka türlü görünmek işine geliyordu. Lady Betty'nin maskara gibi kıyafetiyle alaya baş-

ladı, Mrs. Steele'in âdi tavırlarını taklidetti; sonra küçük elini ağzına götürerek esnedi, bir mum yaktı, omuzlarını silkti ve Mr. Esmond'a şımarık bir reverans yaptıktan sonra yatağına koştu:

— Henry, gün o kadar iyi başladı idi ki daha iyi biter diye ümidetmiştim.

Zavallı Esmond'un sevgili hanımından duyduğu teselli sözü bunlardan ibaret kaldı; karanlıkta yapayalnız tabana kuvvet evine dönerken, kalbi fena bir öfke ve yaptığı fedakârlığa karşı âdeta isyanla dolarak kendi kendine şöyle düşündü:

— Eğer ona daha iyi bir unvan verebilseydim, beni isterdi; babasına söz vermemiş olsaydım, benim de bir unvanım, bir de sevgilim olurdu.

Öyle zannediyorum ki insanın kendini beğenmişliği tutkularının en kuvvetlisidir; hayal kırıklığına uğramış arzunun humması geçeli yirmi seneden fazla bir zaman olduğu halde, hâtırası hâlâ ıstırap veren o uzak günlerin zilletini düşündükçe, şimdi bile yüzüm kızarıyor. Bu satırları yazanın torunları bu hâtıratı okudukları zaman, buna benzer bir yenilgi ve utancın ne demek olduğunu anlayacak yaşa gelmiş olacaklar mı, bilmiyorum. Sözlerini dinleyen, onlarla oynayan, alay eden, onları türlü hile ve okşayışlarla, gözlerinde evet der gibi bir gülümseme ile cezbedip kendilerini kurnazlıkla amana getirdikten sonra yüzçevirip

giden bir kadının önünde diz çökmüş olacaklar mı acaba? Mr. Esmond bütün bu utanca katlanmıştı; sırasına göre boyun eğmiş, isyan etmiş, sonra arkasından gelip biraz daha, diye ona avuç açmıştı.

Bu ziyafetten sonra Lord Ashburnham'ın arabası Tanrının günü Kensington Square'e gidip gelmeğe başladı; hanım annesi Esmond'un hanımını ziyaret etti; artık şehirde Nedimenin hazır bulunduğu her toplantıda genç centilmeni yeni bir elbise ile ve terzisi ile işlemecisini sağlayabildikleri bütün süslerle bezenmiş olduğu halde göreceğinizden emin olabilirdiniz. Lord, Mr. Esmond'a iltifatlar yağdırmakta kusur etmiyordu: onu yemeğe davet ediyor, binsin diye ona atlarını veriyor, böylece kendisine karşı olan saygı ve iyi niyetini bin bir acayip şekilde belirtmeğe çalışıyordu. Nihayet bir gece Lord, yüzü içkiden kıpkırmızı olmuş, heyecanlı bir halde kahveye gelerek doğru Mr. Esmond'a koşup haykırdı:

— Beni tebrik et, sevgili Albayım; şu anda dünyanın en mesut insanıyım!

Mr. Esmond:

— Dünyanın en mesut insanının sevgili Albayın tebrikine ihtiyacı olmasa gerek! Bu en yüksek saadetine sebep ne?

Öteki:

— Duymadın mı, ayol, dedi. Bilmiyor musun? Halbuki ben, aile sana her şeyini söylüyor zannediyordum. O tapılmağa lâyık Beatrix benim olacağına söz verdi!

Esmond daha o sabah Beatrix'le başbaşa mesut saatler geçirdiğini, ona hitaben şiirler yazdığını, genç kızın bu şiirleri klavsende çalarak şarkı halinde okuduğunu düşünerek:

— Ne!... diye haykırdı.

— Evet, dedi, öteki, bugün kendisine gittim. Hattâ arabamla geçerken yolda seni gördüm, Knighsbridge'e doğru yürüyordum. O kadar güzeldi ve bana öyle tatlı şeyler söyledi ki önünde diz çökmekten kendimi alamadım ve... ve... muhakkak ki dünyanın en mesut insanıyım; çok da gencim; fakat o: "Merak etme, yaşlanırsın" diyor... Biliyor musun, dört aya kadar rüşdümü ispat ediyorum... Aramızda da pek az yaş farkı var; o kadar mesudum ki... Buradakilere bir şey ikram etmek isterim; bir iki şişe şarap içelim... On şişe içelim... İngiltere'nin en güzel kadınının sıhhatine kadah kaldıralım!

Genç Lord kadeh kadeh üstüne tokuşturadursun, Esmond onu bırakarak meseleyi anlamak için Kensington yolunu tuttu. Haber fazlasiyle doğru idi: hanımının mahzun ve merhametli yüzü her şeyi olduğu gibi söylüyordu; bunun üzerine meselenin kendisince bilinen teferruatını, o sabah Esmond gittikten yarım saat sonra, şurada, onun yazıp Beatrix'le birlikte söyledikleri şarkının hâlâ klavsen üstünde durduğu şu odada genç Lord'un kıza evlenme teklifinde bulunduğunu anlattı.

İKİNCİ KİTABIN SONU

Dünya Edebiyatından Seçmeler

79

No. 9507

TOPTAN SATIŞ
İstanbul Devlet Kitapları Müdürlüğü
Ankara, İzmir, Adana, Samsun, Elazığ, Erzurum,
Trabzon ve Van Bölge Şeflikleri

PERAKENDE SATIŞ
Millî Eğitim Yayınevleri
ve Bakanlık Yayınları satıcısı kitapçılar

% 6 KDV DAHİL FİYATI : 16000 LİRA
(15094 Lira + 906 Lira)